

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• X. évfolyam • 2018 • 2. (36.) szám •

TARTALOM

10 ÉVES AZ ERDÉLYI TOLL

Albert-Lőrincz Márton: (Az Erdélyi Toll-hoz) 3

Baricz Lajos: Ceruzával írtam. Az Erdélyi Toll köszöntése 4

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Demeter Attila: Az öreg földrészt romjain 5

MŰHELY

Beke Sándor: Könyvterjesztés Erdélyben (II.)

Beszélgetések a XXI. század eleji erdélyi könyvterjesztésről... 6

ÖRÖKSÉG

Kozma László: A Himnusz (IV.) 25

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás —

irodalmunk tükrében XXXIII. 51

MONOGRÁFIA

Tompa Zsófia: Tisztuló (torz)kép (VI.)

(Meg)új(uló) olvasati lehetőségek Tompa László életművében 60

MŰZSA ÉS LANT

Kozma László: Erdélyi szonettek II. 102

P. Buzogány Árpád verse 107

Beke Sándor versei 107

Brauch Magda prózája 109

Albert-Lőrincz Márton versei 113

Saitos Lajos versei 114

Bognár Stefánia versei 115

Demeter Attila verse 116

G. Szabó Ferenc verse	116
Fülöp Kálmán versei	117
Szász András: Malom a Barátka völgyében	118
Ráduly János: Haikuk	119
Bencze Mihály verse	120
Csatáné Bartha Irénke verse	121
Márton Károly versei	122
Ráduly János: Félperces történetek	123
Szente B. Levente verse	124
Pethő László Árpád verse	124
Ilyés András Zsolt verse	125
Márton Tímea versei	125
Nagy László Mihály: Csodabogár	126
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Szőcs Katalin: A földi természeti erők és a környezet (I.)	127
KÖNYVEINK VILÁGA	
Regéczy Szabina Perle: Barangolások székelyudvarhelyi könyvkiadók műhelyében II. (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székely Útkereső Kiadványok, Székelykapu Könyvkiadó, Erdélyi Pegazus Könyvkiadó)	137

Erdélyi Toll

• Alapította: **Beke Sándor** • Alapítási év: 2009 •

• Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó •

• Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** •

• Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** •

• Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** •

• Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** • Gazdasági vezető: **Beke Klára** •

• Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 •

• Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. •

• Honlap: www.erdelyigondolat.ro • E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu •

• Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó • Nyomda: Erdélyi Gondolat •

• A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen •

• Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR •

• Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban •

• A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette • Borítóterv: Beke Sándor-Olivér •

• Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc •

• **ISSN 2066 — 8929** •

Albert-Lőrincz Márton

(Az Erdélyi Toll-hoz)

„És fojtó bura fölöttünk az ég”
Tompa László: Künn

Kiszorul egyik helyről, de megy tovább botorkán,
Terjeszkedne, de nem tud, kötél szorul a torkán,
Keletre Vásárhelytől, kilométerben százzal,
Oda vándorol nyelvünk, s dacol a fojtó árral.

Keresi csaták helyét, és Marathonra gondol,
Hol győzni lehetne, s hol édes még az otthon,
Athénig még lefutna a lelkes kiskatona,
vinni a jó hírt, hogy most vesztett a perzsa horda.

Mert vannak még a szónak bátor futárai,
Ott, hol a rendnek kell szót s hitet szolgálni,
Ott, hol a Küküllő s a Vasszékely sírnak,
Ott, hol Bekéék is ma irodalmat írnak.

Ott a keleti vég víg kalodájában
Morzsolja köveit Budvár s Csicsér vára,
Nem Corvinus él ott büszke magányában,
Csak az *Erdélyi Toll*, kövek hullásában.

Baricz Lajos

Ceruzával írtam

— Az *Erdélyi Toll* köszöntése —

Valaha az első betűt
ceruzával írtam;
oly nehéz volt a fa-táska,
alig-alig bírtam.

Majd szép, kerek gyöngybetűket
rajzoltam a tollal,
miért a tanító néni
megdicsért azonnal.

Azóta is rovom egyre
a betűket sorban,
melyek olykor megjelennek
az Erdélyi Tollban.

Mennyi öröm, mennyi bánat
verssé állott össze,
ám feddés és bátorítás
is van bőven közte.

Ki verset ír s verset olvas,
megszűnik a gondja,
különösen, ha belenéz
az Erdélyi Tollba.

Az erdélyi ember lelke
— alagút a mélyben —
az Erdélyi Tollat látva
ujjong örömében.

Ceruzával írtam most is
— elhagytam a tollat —,
hogy köszöntsem a tízéves
jó Erdélyi Tollat.

2018. január 31.

Demeter Attila

Az öreg földrész romjain

Ma már senki sem döntöget
várakat, kaput és falat.
Hagyjanak egy kis méltóságot,
ha maradt!

Az öreg földrész romjain
keselyűk hada ünnepel.
Sáskanép lepi el a tájat,
és legel.

Sírhantról ledől a kereszt,
mindenki hallgatag, néma.
Sikolyunk elhal a cél előtt,
hisz' béna.

Lassan már semmink sem marad,
múltbéli álmaink mesélnek
fényképen őrzött maradékán
a létnek.

Néhány agyafúrt nagymenő
titkon, kacsintva összenéz.
Szépen összejött mára minden:
dől a pénz!

S a jámbor, istenadta nép
Nem dönget még kaput, falat.
Csak egy kis méltóságot kérne,
Ha szabad...

Beke Sándor

Könyvterjesztés Erdélyben

(II.)

*Beszélgetések a XXI. század eleji erdélyi könyvterjesztésről
könyvterjesztőkkel, szerkesztőkkel, irodalomtörténészekkel,
bibliográfusokkal, írókkal, költőkkel, sajtómunkatársakkal,
szociológusokkal, történészekkel, tanárokkal,
tudományos kutatókkal, muzeológusokkal*

**Bencze Mihály • Bertha Zoltán • Demeter Attila
Kozma Mária • Kuszálik Péter • Nagy László Mihály
Nagy Székely Ildikó • P. Buzogány Árpád • Pomogáts Béla
Róth András Lajos • Sarány István • Szekeres Lukács Sándor
Szöcs Katalin • Tácsi Erika • Tar Károly**

VILÁGHÁLÓ ÉS „FIZIKAI” (KÖNYV)TERJESZTÉS

Ha még mindig a *lapterjesztéstől a könyvterjesztésig*-téma háza táján maradtunk, feltétlenül meg kell említenünk a világhálót, mint azonnali „örök könyvtár” szerepét kiadványaink, szellemi értékeink életében, mely gyors lapozási, olvasási, tanulmányozási lehetőséget biztosít mindannyiunk számára, így növelve az alkotáshoz való könnyű hozzáférési lehetőséget, s a tulajdonképpeni Mű továbbélési esélyeit. Ezt a kérdéskört is találja a Beke Sándor *Erdélyi Toll* — *az egyetemes magyar irodalom és művelődés szolgálatában*. Beszélgetés sajtómunkatársakkal, szerkesztőkkel, írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal az Erdélyi Toll öt éves évfordulóján. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll, Székelyudvarhely, 2016 című, a kiadó 300. könyvében az *Erdélyi Toll* — *a negyedévente megjelenő folyóirat, mint szellemi ünnep* című fejezet bevezetőjében, majd ugyanitt a szerző interjúalanyai által kapott javaslatokkal, ötletekkel, véleményekkel rátér az *Erdélyi Toll* című folyóirat jobb „fizikai” terjesztésének lehetőségeire.

A szóban forgó kötet beszélgető résztvevői: Albert-Lőrincz Márton, Barabás István, Barcsay Andrea-Krisztina, Bertha Zoltán, Bodó Márta, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Csátáné Bartha Irénke, Demeter Attila, Fülöp Kálmán, Józsa

Miklós, Kiss Lehel, Málnási Ferenc, Nagy Székely Ildikó, P. Buzogány Árpád, Pomogáts Béla, Szekeres Lukács Sándor, Tar Károly.

Az *Erdélyi Toll* terebélyes terjedelmű folyóirat, igazán ráillik a könyv formátum. Ezért az interjúalanyok válaszai akár könyvterjesztésként is pedzik, érintik a témát. Hadd idézzünk a kötet fent említett fejezetéből:

Erdélyi Toll — a negyedévente megjelenő folyóirat, mint szellemi ünnep

Az *Erdélyi Toll* erdélyi könyvesboltokban kapható, megvásárolható. De beszéljünk egyenesen: jelenünkben, korunkban nemcsak egy irodalmi-művelődési folyóirat kiadása veszteséges, hanem a terjesztése is körülményes. Az ilyen nemű sajtóáru — valljuk be — nem igazán kelendő, ezért a forgalmazók, a terjesztéssel foglalkozó vállalkozók — tapasztaltuk számtalanszor — nem nagyon örülnek az ilyen szellemi termékeknek. Leginkább azért, mert nem fogy, másrészt meg helyet foglalnak az amúgy is költséges „bérbe vett” boltban/teremben. Mégis — az értékes könyvek mellett — ezek a komoly kiadványok „képviselik” egy nép, egy kisebbség, egy régió szellemi sajtópilléreit.

A „fizikai” terjesztés nehézségeitől eltekintve elmondhatjuk, hogy most már igazán örülhetünk a nyomdafestéktől mentes világhálónak is, mert a kultúra terjesztése szempontjából óriási előnyökhöz juttatja szellemi műhelyeinket. Így mi is elmondhatjuk: a Székelyudvarhelyen megjelenő *Erdélyi Toll* kiadónk honlapján is olvasható. A világhálónak köszönhetően a folyóirat a világ legtávolabbi településére is eljutott.

Honlapunk statisztikája szerint 2009-től 2014. január 1-jéig az alábbi megosztások szerint olvasták, böngészték, keresték az ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ, az ERDÉLYI TOLL, a SZÉKELY ÚTKERESŐ és a SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK szellemi műhelyeinek közös honlapját: összlátogatók száma: 12438. Egyedi látogatók száma: 9301. Új látogatások százalékos aránya: 74,77 %. Visszatérő látogatók/visszafordulási arány: 58,55 %. Oldalmegtekintések száma: 44069. Oldal/látogatás: 3,54.

BEKE SÁNDOR: *Mit tenne Ön a folyóirat jobb „fizikai” terjesztése érdekében? Hogyan tudatosítaná még jobban az olvasó(k)ban, hogy a valóban maradandó, értékes folyóiratok, kiadványok egyenkénti számainak megjelenése egy-egy „kis szellemi ünnep” az illető nép, kisebbség otthonában?*

BERTHA ZOLTÁN: Az olvasók megmozdítása öt év alatt máris sikerült, de a következő időszakban szükség lehet talán még több közvetlen személyes találkozóra, kapcsolatépítő tevékenységre. Az internet megteremtette a sokirányú kapcsolatrendszert, de a személyesség varázsát semmi sem pótolhatja. Magyarországon Egerben indult éppen szintén öt éve egy hasonló nagyszabású perio-

dikum, az *Agria* folyóirat, évente négy számmal, alkalmanként csaknem háromszáz nagy alakú oldalon, egy-egy számban hetven-nyolcvan szerzővel, ugyancsak antológiaszerű szerkesztésmóddal. Irodalom, művelődéstörténet, kulturális és művészeti sokoldalúság jellemzi azt is, a széles ölelés — az egyetemesség és az elfogulatlanság jegyében határon túli szerzők sokaságának műveivel is tele. Kévs ilyen kiadvány van az egész Kárpát-medencében, mert a lapok általában kialakítják a szűkebben vett orientációjukat: vagy tudományos, vagy szépirodalmi, vagy közéleti, vagy hely- és népismereti jellegűek, vagy a hagyományos folyóiratok struktúráját követik és viszik tovább, vagy kísérletező módszerekkel, tipográfiai bravúroskodással is operálva szándékoznak a figyelmet magukra irányítani. Mindnek megvan nemcsak a létjogosultsága, hanem a kiiktathatatlan fontossága is. De például a sokban hasonló *Agriával* akár valamiféle testvér-lap-szövetséget is ki lehetne alakítani. Ez persze csak egy kézenfekvő példa vagy ötlet-adalék a további tervekhez, lehetőségekhez, elképzelésekhez. Mert a kárpát-hazai összefonódások ma már elengedhetetlenek az egymást erősítő értékek jó értelmű propagálásához, közérdekűvé tételéhez, kiszélesítő vonzástereket létrehozó terjesztéséhez. Öt éves az udvarhelyi lap: szép jubileum, legyen még újabb öt, tíz vagy akár száz éve is! Amíg élünk és hirdetjük a jó igazát, addig meg is maradunk. Mert az írók, az írástudók felelősek a kimondott szavaikért is, de azért is, amit hallgatásuk közben a népükkel elkövetnek — ahogyan azt Tamási Áron ránk hagyta egyik halhatatlan üzenetében. Ne hallgassunk tehát, hanem szóljunk és valljuk: van egy nép a Kárpát-medencében, amely értékállító nagyságában a legkiemelkedőbb kulturális és irodalmi teljesítményekkel szolgálhat az egész világ számára is. (Nagy nép az, amelyiknek olyan írói vannak, akiknek még sokan mások a hamvaitól is félnek — mondta Nyíró Józsefre emlékezve Szócs Géza.) S a nemzeti kultúra fluidum: amely áthatja egész emberségünket, s nem a méricskélés és a verseny minősíti. Minden érték szerepet tölt be benne. Ahogy Kodály emlegette: a csillagos ég szépségéhez és teljes gyönyörűségéhez minden kisebb-nagyobb fényű csillag ragyogása szükséges. Vagy Sütő Andrással szólva: minden madár úgy énekel, ahogy a csőre áll. Vagy ahogyan Németh László állította, hogy miképpen legyünk biztosak abban, amit érdemes művelnünk: hogy „a léleknek is olyannak kell lenni, mint a madárnak — csapkodni, repülni, ha a föld porában is”; mert „ez a szárnyakba szétosztott, csapkodó, emelkedő ösztön az, amely felhők közt tartja a madársereget.”

BARABÁS ISTVÁN: Az *Erdélyi Toll* megjelenéseinek esemény mivoltát úgy tudatosítanám az olvasókban, hogy tájékoztatnám őket. Bukaresti hetilapunk, *A Hét* tizenöt éven át minden számában egész oldalon közölte, mit tartalmaznak a megjelent fontosabb magyar lapok. És ami nagy szó: ingyen tettük, talán épp ez az önzetlen nagylelkűség vitte sírba lapunkat. A mai szerkesztőségek pénzt kérnek hasonló szolgáltatásokért, és akkor mi a teendő? Költsön az *Erdélyi Toll* reklámra is, hadd tudja meg az olvasó Udvarhelytől Timbuktuig, mit kínálnak fris-

sen megjelent számai. Ezt persze könnyű mondani, de nehéz pénzt szerezni. Amint szintén nehéz annak tudatában élni, hogy amint elszegényedik vagy csődbe megy a támogató mágnás, abban a percben megszűnik pártfogoltja is. Így történt *A Hét*, az *Orient Expressz*, a *Cimbora*, a *Közoktatás*, a *Kelet—Nyugat* szerkesztőségével, reméljük, hogy a sor nem folytatódik. Kívánom az *Erdélyi Toll*nak, ne jusson erre a sorsra, szerkesztősége hajlékának kapuján soha ne jelenjen meg a Feltámadunk ige, helyette inkább a derűsebb lozinka: „Aki minket nem szeret, egyen meg egy egeret!”

KISS LEHEL: Az, aki az *Erdélyi Toll* bármelyik lapszámát fellapozva nem jönne rá magától, hogy „elidegenedett világunk-létünk hétköznapijai” között egy „kis szellemi ünnepre” adódott lehetősége, megérdemli a sorsát! Nem magyaráznék neki semmit.

JÓZSA MIKLÓS: Az *Erdélyi Toll* „szellemi ünnep” jellegét mindenkinek magának kell megéreznie, ehhez viszont az szükséges, hogy akár a világhálón, akár papíralapon eljuthasson az olvasóhoz. Úgy érzem, hogy a lap szerkesztői igyekeznek mindent elkövetni ennek érdekében, de a terjesztés módján még lehetne javítani a *terjesztőhálózat megszervezésével* a Székelyföldön kívüli területeken is. Gondolok itt a személyes kapcsolatteremtésre iskolákkal, művelődési intézményekkel, civil szervezetekkel, a „magyar házak” hálózatával stb. Mindenütt található egy-egy lelkes ember, aki, felmérve a helyi igényeket, vállalná a folyóirat terjesztését.

Őszintén gratulálok igényes és kitartó munkájukhoz! Eredményes szerkesztést és terjesztést kívánok a következő esztendőkből is!

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Azt gondolom, hogy a közvetlen találkozás az olvasóval lehet egy lap legnagyobb ünnepe. Munka az összes többi: az írás, a szerkesztés, a kinyomtatás, a forgalmazás. Az ilyen találkozók lerövidítik a távolságot egymás között.

BRAUCH MAGDA: Erre a kérdésre nem tudok válaszolni, mert való igaz ugyan, hogy a szerkesztőség közlési lehetőséget teremtett a partiumi és bánági szerzők részére is, de erről — és magáról a folyóiratról — ott inkább csak maguk a szerzők vesznek tudomást. Még azt sem merem tanácsolni, hogy — például — az Aradon még működő két magyar könyvesboltban népszerűsítsük a folyóiratot, mert mindkettő a bulvársajtóból tartja fenn magát, féltő, hogy már csak ideig-óráig. Az igényes olvasóknak Aradon és környékén nincs új könyvre pénzük. Mi, írók, saját, frissen megjelent köteteinket a könyvbemutatókon nagyrészt ingyen adjuk az arra érdemesnek talált olvasóknak. Azt viszont megígérhetem, hogy a rendszeresen működő Tóth Árpád irodalmi körünkben időnként bemutatom majd az *Erdélyi Toll* egyes számait, hogy az „írástudóknak” legalább tudomásuk legyen róla (ezt eddig is megtehettem volna).

FÜLÖP KÁLMÁN: Amint az a felmérésekből kiderül, nagy népszerűségnek örvend az *Erdélyi Toll* az egész világ magyarságának körében. A világ szinte minden országában olvassák és népszerűvé vált. Örvendek, hogy szerzői közé tartozom és verseimmel színfoltja vagyok Erdély irodalmának.

CSATÁNE BARTHA IRÉNKE: Az *Erdélyi Toll* jobb „fizikai” terjesztése érdekében sok író-olvasó találkozót rendeznék, ugyanakkor a hazai és határon túli könyvtárakkal való kapcsolattartást bővíteném, rendszeresíteném.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Minden új lapszám előtt igyekeznék minél erőteljesebb sajtójelenlétet biztosítani, esetleg rövid ismertetőket küldenék ki a szerkesztőségekbe a lap kínálatából, külön kiemelve a legfontosabb, legnagyobb érdeklődésre számot tartó részleteket. Ugyanakkor úgy gondolom, időszakosan megszervezett *Erdélyi Toll*-találkozók is segíthetnének az ünnepi hangulat megteremtésében.

TAR KÁROLY: Feltételezem, hogy az *Erdélyi Toll* méltó folytatásához nélkülözhetetlen az egyre nagyobb olvasótábor. Ehhez népszerűsítő rendezvényekre lesz szüksége, melyeket különféle művelődési intézmények és iskolák segítségével rendszeresíthet. Az erdélyi magyarság, ha szegényedik is, tudatosan áldozva, eltarthat egy olyan átfogó, múltbeli és jelenkori irodalmunkat nevelő célzattal szerkesztett folyóiratot, mint az *Erdélyi Toll*.

A gyermekeknek állandósított rovatra, véleményem szerint, különösen szükség van, mert az egykor európai hírességű Napsugár, személyi és anyagi szempontok miatt, megszűnt gyermekirodalmi lap lenni, s ha sajátosan erdélyi is, csak egy a többi magyar gyermeklapok között. Az Asztalos István által 1957-ben indított lap munkatársai, az író mellé állított aktivistán kívül, aki az alapító halála után átvette a főszerkesztői címet, mindnyájan költők, írók voltak. A *Szivárvány* címűnek tervezett, kicsiknek való lap nagy részét erdélyi gyermekirodalmi művekkel töltötték meg, kiterjedt munkatársi gárdával szerkesztették. Asztalos István, Sütő András, Méhes György, Kiss Jenő, Létay Lajos és sok már erdélyi alkotó írásai fémjelezték a lapot. Munkatársai közül kiemelkedők Bajor Andor, Kányádi Sándor, Bálint Tibor és Fodor Sándor és a lap képes arculatát teremtő, gyermekvilágot ábrázoló képzőművész közösséget alkotó Soó Zöld Margit. Ezt a hagyományt érdemes volna folytatnia az *Erdélyi Toll*nak, serkentve az oktatásban is hasznosítható gyermekirodalmi művek szerzőit, céltudatosan uralva a hazai gyermekirodalmi könyvek kiadását.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Negyedévi lapként az *Erdélyi Toll* nem versenyezhet a napilapok művelődési oldalain megjelent írásokkal a napi időszerűséget illetően. Ezért olyan írásokat kell tartalmaznia, amelyek nem a minden csoda há-

rom napig tart szólas jelentésének szellemében keletkeztek. Vagyis: a hétköznapi eseményein, történeteiben túlmutató témákkal jelentkezve ragadhatja meg olvasóit. A szellem és az alkotás szabadságát kell kínálnia a szerzőknek és szellemi élményt minden olvasónak.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Sajnos az igazi értékek terjesztése manapság anyagi szempontból általában ráfizetéses vállalkozás. Épp ezért, mint ahogy korábbi kérdésfelvetésben is céloztam rá, javasolom, hogy folyamatosan próbálkozni kell az anyagi háttér megteremtése érdekében, tehát javasolom, hogy pályázzanak és a média lehetőségeit kihasználva igyekezzenek minél inkább ismertetni a magyar emberekkel e folyóiratot. Mint civil szervezeti vezető, javaslom a civil szervezetek felé való nyitást is.

Sok erőt, egészséget és kitartást kívánok a szerkesztőség minden tagjának!

DEMETER ATTILA: Az irodalmi folyóiratok kiadása és terjesztése manapság egyértelműen nehéz, áldozatokkal, kockázatokkal jár. Hogy is lehetne ez másképp, amikor lépten-nyomon érezhető a társadalom kulturális leépülése? Nincs igazi igény az olvasásra, a szellemi értékekre. A médiapiacot elárasztotta a bővli. Az alacsony színvonal, az igénytelenség szinte mindenhol jelen van, és átragad a társadalom elég széles rétegeire. Ha a sajtótermékek egy részét nézzük (nem az irodalmi jellegűekre gondolok!), azt vesszük észre, hogy elvesztődik a valódi információ: nagyok és színesek a fényképek, a szöveg egyre rövidebb, gyakorta semmitmondó. Nagyobb közönsége van a bulvárnak és a harmadosztályú TV-műsoroknak, mint eddig bármikor, az úgynevezett valóság-show-k és a kétes minőségű, de nagy felhajtással és csillogással tálalt szórakoztató műsorok nézettsége az eget veri. Ilyen körülmények között a művészet és az irodalom iránt érdeklődők inkább csak szigetként foghatók fel a nagy tengerben. Mégis meg kell próbálnunk ezeket a szigeteket kiterjeszteni, és lehetőleg egymással összekötni. Ismerőseinket, kollégáinkat, gyermekeinket arra kell ösztönöznünk, hogy olvassanak, és minél több eszközzel tudatosítani kell a színvonalas szellemi táplálék fontosságát. Az *Erdélyi Tollat* bárkinek nyugodtan lehet ajánlani, gyerekeknek és fiataloknak is (annál is inkább, hogy a gyerekeknek külön fejezetet szenteltek). Az olvasás olyan élmény, amit sem a tévé, sem az internet nem pótolhat, olyan folyamat, amely során néhány pillanatig beleláthatunk az alkotó világába, vagy éppen úgy érezzük, hogy a szerző kitalálta gondolatainkat, amelyeket régóta őrzünk magunkban, de még sohasem volt alkalmunk közzétenni. A jelenlegi értékválság kellős közepén az egyén örülhet, ha szabadidejében néhány percre, órára elvonulhat, és gondot fordíthat lelki, szellemi életére, hogy elkerülje a teljes kiégést. Olvassunk és éljük át ezt az örömet! Megéri!

*

Ugyanebben a könyvben felvetődik egy általános, lap- és könyvkiadásra is érvényes kényes kérdéskör is, mely tulajdonképpen alapjául szolgál e kötet 7. feltett kérdésének: *A gazdasági válság és a mass media jelenléte mindennapi életünkben mennyiben befolyásolja a könyvforgalmat?* Idézek a válaszokból:

**A széthúzás és szerzőfuttatás módszereit alkalmazó média
jelentősége a romániai magyar irodalom alakításában**

BEKE SÁNDOR: *Véleménye szerint a romániai magyar irodalom alakulásában/alakításában milyen jelentősége van az amúgy is széthúzó, más és más úton járó, egyéni vagy sajátos szerzőfuttatási/tálalási módszereket alkalmazó mass médiának?*

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: A sajtó képviselőit Ady Endre a szentlélek lovagjainak nevezte. Ilyen embert nagyon keveset ismerünk, olvashatunk. Sok köztük — ugyancsak Ady minősítését használva — a percmemberke, aki a pillanatnyi megélhetésért, a kecsegtető pozícióért szinte bármit megtesz, leír. Az erdélyi magyar sajtó nagyon mélyre jutott. Annyira, hogy innen talán már csak fennebb lehet jutni, mert nincsen alább. Ördögi kör: ezért sincsen rangja a sajtóban megjelent, elhangzott szónak. Manapság szinte egyik napról a másikra újságíró lehet bárki, anélkül, hogy legalább valamennyire helyesen tudna írni, beszélni magyarul. Vagy lenne saját véleménye, amit nem mások adnak a szájába. Ilyen körből nyilván kevés olyan személyiség emelkedhet ki, aki felelősséggel viseltetne az olvasóval, hallgatóval, nézővel szemben, és kellő alázattal szolgálná a közös ügyet.

BRAUCH MAGDA: Ehhez nem tudok hozzászólni, bár a „széthúzást”, a szerzők sajátos „futtatásának” módját az utóbbi években észrevettem, de ehhez az anyaországi média is hozzájárul (ha jól értem a kérdést).

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Az 1. kérdés c.) pontjára vonatkozóan az a véleményem, hogy a média sajnálatos módon elég egyoldalú, párt- és egyéb csoportérdekek szerint osztályoz. Egyeseket elhallgattatnak, míg másokat érdemtelenül kitüntetnek figyelmükkel. Itt el kell mondanom, hogy csak Bölöni Domokos barátomtól tudtam meg, néhány évvel ezelőtt, hogy létezik az *Erdélyi Toll* folyóirat, amelyet azóta nagy szeretettel olvasok. Olvasgatom ugyanakkor a *Székegy Útkereső* lapjait és ott is sok értékes dologra lelek.

POMOGÁTS BÉLA: Természetes dolog, hogy a tömegtájékoztatásnak igen fontos szerepe van a közélet és a kultúra, ezen belül a szépirodalom közvetítésében, sőt befolyásolásában. Végül is ez az intézményrendszer teremt összeköttetést a kultúra létrehozói és a kultúra fogyasztói között. Abban sem látok kivétneivalót vagy problémát, hogy a kulturális élet közvetítőrendszere szellemi, politikai, ideológiai tekintetben igen megosztott, és ez a megosztottság időnként vitákhoz,

akár hevesen artikulált nézetkülönbségekhez vezet. Mindez a kulturális élet szokásos és törvényszerű következménye, és az ilyen irodalmi vitáknak nagy hagyománya van a magyar kultúrában, akár a 19. század irodalmára, akár a 20. század első felének szellemi életére gondolok. A probléma tehát nem abban van, hogy különböző irányzatok és intézmények versengenek vagy éppen vitatkoznak egymással, hanem abban, hogy ezek a viták időnként olyan módon fajulnak el, hogy elveszítik valódi értelmüket és erkölcsi tartásukat. Az erdélyi magyar szellemi életben is mindinkább találhatók ilyen nézeteltérések és viták. Megjegyzem, hogy ezek nem ritkán a magyarországi hasonló viták mintájára, sőt ezek ösztönzése, netán kezdeményező tevékenysége által alakulnak ki az erdélyi magyar szellemi életben. Úgy gondolom, hogy a magyarországi kulturális és politikai ellenségeskedésnek, amelynek tünetei ma már időnként rendkívül veszedelmes fejleményekre világítanak rá, nagyon ártalmas következményeit tapasztalhatjuk Erdélyben. Az erdélyi magyar hagyomány korábban, például a két világháború közötti korszakban, inkább az érdekek egyeztetésére, a meglévő, természetes eszmei ellentétek kiegyenlítésére és a szellemi erőik összefogására mutatott példát. Ennek a gyakorlatnak volt meggyőző és, mondhatni, klasszikus példája az *Erdélyi Helikon* körül gyülekező írói közösség története és tevékenysége. A marosvécsi Helikon írói között is voltak időnként éles nézetkülönbségek, hiszen ez az írói közösség eszmei és politikai tekintetben nagyon sok, alkalmanként egymással szemben álló változatot mutatott. Reményik Sándor konzervativizmusa, Kós Károly népi ideológiája, Kuncz Aladár európai liberalizmusa, Makkai Sándor protestáns megújulásra törekvő elképzelései, vagy éppen a székely írók, például Tamási Áron radikalizmusa, természetesen a gondolkodás és a politikai elképzelések más-más pályáit jelölték meg. Mindennek ellenére a Helikon írói természetes módon tudtak összefogni egymással, és egy olyan erdélyi magyar szolidaritást alakítottak ki, egy olyan irodalmi szolidaritás példáját mutatták fel, amely ma is minta lehetne nemcsak az erdélyi magyar szellemi élet, hanem a magyarországi közélet számára is. Meggyőződésem, hogy a magyar történelemnek és irodalmi múltjának vannak olyan hagyományai, amelyeknek életben tartása ma is szükséges és hasznos volna, és elszomorít az, hogy ezeket a hagyományokat időnként veszélyeztetetteknek látom. Véleményem szerint a magyarországi politikai élet mesterházasan keltett konfliktusai és a konfliktusokat övező szenvedélyek Erdélybe történő exportálása igen veszélyes lehet és az erdélyi magyar nemzeti közösség megbomlásával járhat együtt. Ez nem lehet érdeke sem a magyarországi, sem az erdélyi magyar közéletnek és stratégiának. Ezért véleményem szerint erősíteni kellene a megegyezésnek, az eszmei kompromisszum-keresésnek azt a hagyományát, amely a marosvécsi íróközösséghez, az *Erdélyi Helikon* című folyóirathoz, az Erdélyi Szépművészek Céh elnevezésű könyvkiadóhoz fűződik. Örömmel mondhatom, hogy az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az *Erdélyi Toll* című folyóirat, mint irodalmi intézmény, nem egyszer mutatja a kiegyenlítésre való törekvésnek

ezt a szép erdélyi hagyományát, és ezeket a törekvéseket innen, Budapestről is, csak üdvözölni lehet.

KISS LEHEL: S hogy mi a véleményem az „egyéni vagy sajátos szerzőfuttatási/találási módszereket alkalmazó mass médiának a romániai magyar irodalom alakulásában/alakításában” játszott szerepéről? Abban, hogy az irodalom arculatáról az egyénekben, illetve a populáris szférában milyen kép alakul ki, kétségtelenül meghatározó szerepe van. Ha például egy bizonyos réteghez tartozó szerzőgárda tagjainak neve, képe, műve köszönt a gyanútlan emberre minduntalan, hajlamos lenne azt gondolni, hogy ma az irodalom ebből, és csakis ebből áll. Azonban, hogy milyen valójában a mai romániai magyar irodalom, azt nem a mass média ereje, nem a reklám, nem a kritika, nem is az olvasói ízlés dönti el, hanem — Kányádit szabadon idézve — az idő próbája.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Nem hiszem, hogy hosszú távon alakítani tudná a mass média a romániai magyar irodalom arculatát. Az igazán értékes, időtálló alkotások akkor is megmaradnak a köztudatban, hiszen újra meg újra meg tudják szólítani a mindig új, változó olvasót, amikor a szerző „sztárolása” rég lecsengett, ha pedig mulékony az üzenet, a legdíszesebb csomagolásban kínálva is előbb-utóbb elkallódik.

JÓZSA MIKLÓS: A mass media szerepéről érdemben nem tudok szólni, csupán a kolozsvári *Szabadság*, és a *Nyugati Jelen* ezirányú tevékenységét ismerem. E két lap sokat tett és tesz jelenkori és múltbeli irodalmunk népszerűsítése érdekében. Hiányolom azonban az egyes rangos kiadványok sűrűbb jelenlétét az olvasók körében. Úgy érzem, hogy az egykor (még a diákjaim közt is) nagyon népszerű folyóiratok kicsit elszigetelődtek az olvasók nagyobb tömegétől, szerzőik mintha csak „maguknak írnának”. Nem arra gondolok, hogy színvonalukkal leereszkedjenek az átlag műveltségűek szintjére, hanem arra, hogy jöjjenek le közzénk és mutassák meg magukat, keressék a személyes kapcsolatot az értelmiségi körökkel. Nézzék meg, hogy hány olvasójuk van például egykori iskolámban (ahol több mint kétszázan olvasták valaha egyik irodalmi folyóiratunkat) vagy bárhol, ahol a szép szó termékeny talajra találhat. Ebben a vonatkozásban a mass médiának is nagyobb szerepe kéne legyen!!!

FÜLÖP KÁLMÁN: Természetesen a romániai magyar irodalom alakulásában nagy szerepe van a mass médiának is. Szerepét az sem homályosítja el, hogy több irodalmi lap és folyóirat van Erdélyben. Mindeniknek megvan a maga szerepe Erdély irodalmában. Erdély irodalma tehát él és jelen van az erdélyi magyarság életében, de jelen van a világ magyarságának életében is.

DEMETER ATTILA: Ahogyan neve is érzékelteti, a tömegtájékoztató — mass media — nagy tömeget szolgál ki, ezért gyakran megosztó. A széthúzás, a sajátos útkeresés, és az a mód, ahogyan a szerzőket ismertetik, futtatják, elsősorban anyagi okokra vezethető vissza, de ez gyakran összekapcsolódik az „ideológiai” kötődéssel. Ezért is dicséret illeti azokat a kiadókat, folyóiratokat, szellemi műhelyeket, amelyek nehéz körülmények között is megőrzik arcukat, átmentik az igazi értékeket, magyarul: teszik a dolgukat. Ezekkel ellentétben, a bizonyos köröknek és érdekeknek megfelelni akaró írott sajtó, rádió vagy televízió elkerülhetetlenül kitermel magából olyan egyéneket, akikre nem minden esetben lehetünk büszkék, mégis magasan „jegyzik” őket az éppen létező konjunktúra miatt. Ilyenek mindig lesznek (van példa rájuk határon innen és túl), attól függetlenül, hogy a tömegtájékoztató milyen irányba fejlődik majd. Ez mindig komoly erkölcsi kérdéseket vet fel. Az íróársadalomnak ezért egységesebbé kell válnia, és figyelmeztetnie kell a közvéleményt. Összességében véve, mégis azt mondom, hogy derűlátóak lehetünk, mert nagyon sok jó szerzőnk van, így az igazi értékek felszínre kerülnek, és hosszú távon fennmaradnak az előbb említett tényezők el-lenére is. Derűlátóak lehetünk azért is, mert léteznek olyan szellemi műhelyek, kiadók, ahol a pártatlanság és az alkotók szabadsága a legfontosabb.

BARABÁS ISTVÁN: Hogy milyen jelentősége van a más-más úton járó médiaszerek széthúzásának? Azonnali jelentősége az, hogy ideig-óráig kapóssá teszi a szereplőket, mert a közönség szereti a pletykát, civakodást, odamondásokat. Ha azonban távlatilag nézzük, a kérdésben szereplő széthúzásnak semmifajta jelentősége nincs. Csak a Mű marad fenn, a sértések és sértődések, szurkálások és sebek feledésbe merülnek. Kik érdekelt ma, hogy Kazinczy és Batsányi, Petőfi és Vörösmarty, Ady és Kosztolányi, Szabó Dezső és Tamási Áron, Sütő András és Szabó Gyula között időnként milyen viták, nézeteltérések vetettek szikrát?

BARCSAY ANDREA-KRISZTINA: Hogy van szerepe, az biztos, pl. amikor elindul egy írói „trend”, egy bizonyos kifejezési mód, stílus, tematika, sokan csak azért preferálják azt, mert az a menő. Én soha nem tudtam volna azonosulni olyan értékekkel, amelyeket nem tudok felvállalni, így inkább nem írtam egy ideig.

Elégé jelentős szerepe van, arra talán nincs rálátásom, hogy milyen mértékben, mert nem tudom figyelemmel követni az Erdélyben megjelenő összes sajtóterméket, de az tagadhatatlan, hogy alakítja. (Itt hozzátenném, hogy elég problematikus a terjesztés, még a könyvek esetében is, még a könyvtárakba sem jutnak el a kortárs erdélyi írók művei, ami elég sajnálatos.)

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Egy helyütt, egy interjúban érdekesnek mondható véleményt fogalmazott meg Kovács András Ferenc, amikor rácsodálkozva állapította meg, hogy itthon, Erdélyben öt irodalmi-művelődési folyóirat van: „van a Várad, a Helikon, a Korunk, a Székelyföld, a Látó.” 2011-ben, ami-

kor Kinde Annamária és Szűcs László faggatódzott, azért már nyugvást ki lehetett volna egészíteni hétre-nyolcra a számot. Az udvarhelyi *Erdélyi Toll* már élt, és nem a semmiből, hanem egy tízesztendő lapcsinálás tapasztalatából született meg (a korábbi *Székegy Útkereső* utóda), magánkezdeményezésből, ahogy az aradi *Irodalmi Jelen* is. És más lapok is élnek, megjelennek. És van olyan is — bár ritka —, nincs mögöttük állami, pályázati vagy megyei tanácsi finansz! Ezt ki kell mondani. Méltányolni kell a törekvést. Maga Kovács András Ferenc (engedtesék meg így) is csodálkozva ámul el a felsoroláson. „Ennyi? Öt lap?” Azt gondolom, annyi lapra van szükség, ahányat olvasnak, ahánynak a megjelenésére várnak, amelyek létezéséért drukkolnak az olvasók. Az, hogy a fizeteses, hivatali apparátussal rendelkező szerkesztőségek milyen motivációs alapokból táplálkoznak, nem tisztem taglalni, nem az én dolgom. Azt azonban el kell mondani, hogy nem venni észre a többiek törekvéseit, nemcsak luxus, veszélyes is. Nekünk itthon, Erdélyben minél szélesebb szcénumon kell láthatóvá tennünk magunkat, ez a feladatunk... mert vagyunk. És még valami: minden áron minőség, az anyanyelv tisztasága, az értékközvetítés, a hűség és a megmaradás érdekében (higgyék el, nem nagy szavak ezek, bár a posztmodern nem tolerálja).

A folyóiratok nyújtotta közlési lehetőségekre hatnak a fent elmondottak. Tisztelet a kivételnek. És a közlési lehetőségek segítenek az íróvá érésben. Nem lesz mindenki író, akinek megjelenik egy írása valahol, de ami megjelenhet, annak meg kell jelennie. Bárdos László irodalomtörténész a kanadai *Kaláka* című online szépirodalmi folyóiratban ezt írja, „egyetlen művészet sem csupán a nagyokból táplálkozik. Ők sem nőhetnének meg a kisebbek nélkül, az irodalomtörténet folyamatosságát ezek az utóbb kevéssé ismert vagy elismert szerzők tartják fenn”. Aki még nem olvasta, íme, gondolkodhat rajta. Nem a minőségtelen művészet mellett tör pácát, csak a nem egyenlők mellett, akik nélkül nem kerek a kerek. Hiszen mindennek csak valamihez viszonyítva van-lehet értéke, minősége.

A TULAJDONKÉPPENI KÖNYVTERJESZTÉSRŐL

Beke Sándor: *Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján.* Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról, sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll. Székelyudvarhely, 2012 című interjúkötetnek tárgya a következők voltak: *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 1991–2012 között megjelent kötetei, Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat, Székely Útkereső Kiadványok, A Székely Útkereső Kiadványok bibliográfiája, Erdélyi Toll. Irodalmi és művelődési folyóirat.* Ezt követte a *Sajtókiadványok* című fejezet, melyben beszélgetések folytak az 1990–1999 között megjelent *Székegy Útkereső* folyóirat szerepéről, szellemi örökségéről, s az 1989 utáni periódusban az erdélyi

szerzőknek publikálási lehetőségként nyújtott alkotói segítségéről, és a 2009-től Székelyudvarhelyen megjelenő *Erdélyi Toll* című folyóiratról — az egész magyar nyelvterületre kiterjedő objektív és pártatlan „írott szellemi bástya”-ról. A II., *Könyvkiadás* című fejezet első alfejezetében az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 20 éves könyvterméséről*, a második alfejezet pedig az *Erdélyi könyvkiadásról* értekezik. A III. fejezet bepillantást enged az *Erdélyi könyvterjesztésbe*, ahol az interjúalanyok nyíltan, objektíven és őszintén nyilatkoztak e témáról.

A kötet interjúalanyai: Albert-Lőrincz Márton, Barabás István, Bertha Zoltán, Bölöni Domokos, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Csire Gabriella, Demeter Attila, Jakobovits Miklós, Málnási Ferenc, P. Buzogány Árpád, Pomogáts Béla, Ráduly János.

A könyvesboltokban történő könyvterjesztésről

BEKE SÁNDOR: *Milyen tapasztalatai vannak az erdélyi könyvesboltokban történő könyvterjesztéssel kapcsolatosan az 1989 és 2000 közötti és a 2000 utáni években?*

BÖLÖNI DOMOKOS: A könyvterjesztés fogalma mára elavult. A könyvet már nem terjesztik, hanem terítik, mint a drogot, ha ügyesek a kereskedők. (...) A könyvpiac cápái a kiadók és a könyvkereskedők, mögöttük lapulnak a kormánytámogatás dzsungeljében a különböző alapítványok, és mindenik leföli a magáét. (...)

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Az utóbbi húsz esztendőben fokozatosan romlott a könyvterjesztés minősége. Egyrészt elárasztották a piacot az olcsó és innen-onnan másolt, ám hangzatos című könyvekkel, amelyeket jó pénzért megvásárolva az olvasónak származó véleménye alakul ki a jelenkori könyvkiadásról. Nagy hátrány, hogy a könyvüzletek száma fogy, ám ennek piaci okai vannak. Mégis a terjesztők nem szégyellik egyre nagyobb, 50-65 %-os árréssel továbbadni egy könyvön.

JAKOBOVITS MIKLÓS: A legfontosabbnak tartanám az író-olvasó találkozókat (a könyvesboltokban is). (...)

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: A könyvterjesztés katasztrofális. Szinte azt is mondhatnánk, hogy magának ír az ember, magának ad ki könyvet, mert magának kell gondoskodnia arról, hogy a könyv eljusson az olvasóhoz. (...) Érvényes a fenti megállapítás mind a szépírói, mind a szakmai művekre, legyen szó szerzői vagy támogatott finanszírozású könyvekről. A könyvterjesztésnek ma két módzata terjedt el: sarokról sarokra járkálsz könyveiddel egy-egy könyvbemutatóra, ahol eladsz, illetve beadod a könyvesboltokba, ha kell nekik. Első esetet vagy vállalod, vagy nem. Ha némely „könyváruda” (mintha dohányáruda) vállalja a ter-

jesztést (5-6 példányonként), a szerzői munka értékét semmibe veszik, csak azért, hogy a kereskedőnek megérje foglalkozni vele, az eladhatóság reményében. A könyvesbolt minimum 30 %-os forgalmi nyereséget kalkulál, de vannak, akik ennek dupláját, sőt. (...)

BARABÁS ISTVÁN: A jó könyv mindig gazdára talál, a gazda is a jó könyvre. Mégis, hiányzik egy központ, egyfajta őrtorony, amely értékítélet nélkül informáljon: hol, mi jelenik meg, miről szól, hol, milyen áron lehet hozzájutni?

BALÁZS SÁNDOR: A könyvterjesztésről általában (...) igen rossz a véleményem. Vannak ugyan könyvesbolti rendezvények, könyvbemutatók — néha egymást érik, s így a „sok” a telítettség érzése miatt visszajára fordul —, hiányzik azonban a sajtóban az egyes művek kellő beharangozása, a figyelem felkeltése. A recenzió igen hasznos műfaj, de ezt sem használják ki kellő mértékben az újságjaink, lapjaink.

BRAUCH MAGDA: (...) Az erdélyi könyvesboltok — magam inkább a két aradi, magyar könyveket forgalmazó boltról tudok érdemben nyilatkozni — semmiképpen sem nyújtanak elegendő lehetőséget a könyvterjesztésre. (Sokszor beszélgetek erről mindkét eladóval.) A vásárlók zöme a magyarországi bulvársajtó termékeiért látogatja a könyvesboltokat, amelyek ebből a forrásból — és nem a könyveladásból — tartják fenn magukat, ideig-óráig. Jóllehet e két könyváruda a város magyar értelmiségének amolyan találkozóhelyévé vált — ami öröndetes tény —, könyvet csak kevesen és azok is ritkán vásárolnak. Ennek két oka van: anyagi (az ide látogatók zöme nyugdíjas, akiknek van idejük itt „kaszinózni”, de az anyagi lehetőségeik korlátozottak) és az a természetes körülmény, hogy a kínált könyvek jelentős részével már rendelkeznek házi könyvtárukban, vagy ha nem, akkor a megyei könyvtárat látogatják szorgalmasan. Következésképpen a könyvnek a könyvesboltban történő forgalmazása semmiképpen sem elegendő a művek népszerűsítésére és eladására.

SIPOS ERZSÉBET: Ami a könyvterjesztést illeti, nos, az igencsak betegeskedik. Kívülállónak nehéz elemezgetni ennek az okát, de minden bizonnyal az igen szerteágazó. Közülük való az elektronikus média térhódítása, a kapcsolatteremtés (kiadók és könyvesboltok között) gyenge lánc, az önkéntes terjesztők hiánya, az olvasók számának apadása, nem utolsósorban a lakosság elszegényedése okozza a legtöbb bajt. Orvoslására főleg az anyanyelvi iskolák, az érdekvédelmi szervezetek és a civil szervezetek vállalkozhatnának. Szerintem ők építhetik ki a legrövidebb utat az olvasók felé.

Bolti forgalmazás = biztos megmaradás?

BEKE SÁNDOR: *Tapasztalata szerint a könyv boltban történő forgalmazása jelenthet-e kizárólagos lehetőséget a megmaradásért küzdő könyvkiadóknak, vagy magának a napvilágot látott műnek?*

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Egyértelműen nem.

BALÁZS SÁNDOR: Ez húsba vágó, hiszen arra kérdez rá, vajon a könyvek bolti árusítása *kizárólagos* lehetőséget jelent-e a könyvkiadóknak a megmaradásért folytatott küzdelemben. Szerintem nagy baj van akkor, ha a megmaradás ügye a *végponton*, az üzleti árusításon dől el. Ez sokkal ezelőtti probléma. Kezdődik mindenekelőtt azaz, hogy a kiadók rendelkezzenek-e kellő anyagi fedezettel a könyvek megjelentetéséhez. Ez szerintem előbbre való még annál is, hogy legyenek magas színvonalon megírt kéziratok. Szent meggyőződésesem ugyanis, hogy Erdélyben nagyobb „menynységben” élnek kitűnő magyar írók, mint a könyvkiadáshoz szükséges „valuta mennyisége”. A könyvüzleti eladási dilemmától tehát visszafelé kell lapozni, egészen addig, hogy a könyvnyomtatásra vállalkozó közösségek milyen pénzalappal rendelkeznek, s hogyan lehetne bővíteni ezt. (...) De visszautalva a fentebb kiemelt szóra: nos, *kizárólag* a bolti árusításból aligha lehet remélni a megmaradást.

BÖLÖNI DOMOKOS: A könyvek máris kiszorultak a boltokból, Marosvásárhelyen egymás után szűntek meg az ilyen vállalkozások. Baráti vagy egyéb kapcsolatok alapján iskolákba, templomokba viszik könyveiket a kis kiadók, így próbálnak talpon maradni. A nagy kiadók saját hálózattal rendelkeznek, és mindenféle támogatással biztosítják fennmaradásukat. Lehet, hogy országos ügyé válik, a mindenkori kormányok gondja lesz megint a könyvellátás, és akkor ismét állami biznisszé dagad, csakúgy, mint a tankönyvkiadás és -eladás, amely (tisztelet a kivételnek!) jobbára máris a tehetségtelen, de jó kapcsolatokkal rendelkező, ügyesen forgolódó pedahiénák dús vadászterülete.

BEKE SÁNDOR: Bölöni Domokos válaszána első mondatát az alábbi észrevételekkel, gondolatokkal toldanám meg. Jelen pillanatban Erdélyben nem létezik egy olyan magyar könyvterjesztő bolt/hálózat, mely objektív módon kezelné a romániai magyar könyvkiadók által kiadott könyvtermést. Vagyis azt, hogy a sajtó, az irodalomkritika, az erdélyi értelmiségi elit, a széles olvasóréteg által is pontosan követhetően könyvespolcra helyezze és terjessze a megjelent könyveket. Egy ilyen könyvterjesztői hálózatra, mely még most is működik, volt már példa, a csíkszeredai központú, s Erdély többi városaiban is elismert és jól működő Corvina könyvterjesztő. Azonban az ilyen és hasonló könyvterjesztők jól megszervezett hálózatát az alkalmazottaikból kiválók — külön könyvesboltot alapítva — felaprózhatják.

Ez a jelenség jól ismert a mindennemű terméket tálaló „bolti” világban: a kiépített hálózatot vagy a saját alkalmazottak tehetik tönkre vagy a szemfüles szomszéd boltos lesi le lépésről lépésre, termékről termékre. Itt, a termék-megteremtő, -létrehozó mozzanat után, amikor az áru készen van, és eladásra kerül, a kereskedői világ legaljasabb íratlan törvényei érvényesülhetnek. Itt nem számít a végzettség, a tudás, az olvasottság, az alkotói teremtő munka, a késedelem nélkül lépésről lépésre befizetett illetékek, adók, ebben a kereskedői világban a félánalfabétáktól a pár osztályosokig, a pár osztályosoktól a két egyetemet végzettekig mindenki egyforma, ezért tettük/tesszük fel nap mind nap számtalanszor ezt a kérdést: ebben a „piaci” világban van-e törvény, van-e ember, van-e Isten? S hogy az egészséges konkurencia jóhiszemű emberi törvényein túl, van-e olyan része az üzletnek, a piacnak, mely valamilyen határt ismer?

(...) Számít, hogy ki kihez tartozik, ki merre tart, ki kinek a barátja, ki kinek az ismerőse? Például eszerint kerekedik majd ki az üzlet is: a könyvpénz támogatásban részesült tanárt hova, melyik könyvesbolthoz irányítják vásárolni?

Hogy melyik könyv megy a legjobban? Hamar kiderül: ebben az esetben a pénzhajhász rivális hasonló színű és témájú könyvvel zavarja meg a már befutott könyvcímet. Itt már nem az ismertebb erdélyi kiadóinkra gondolok, hanem azokra, akik e kiadóknak a munkáját egyéb meggondolásból vagy/és anyagi haszonért hivatottak megzavarni. Mindegy, hogy milyen a szerkesztése az ilyen amatőrök által megjelentetett kiadványnak, az is mindegy, hogy mennyire olvasható a szöveg, hogy soronként vagy kétsoronként, legjobb esetben bekezdésként hemzsegnének benne a mondat szerkesztési vagy helyesírási hibák. Az is mindegy, hogy sok esetben se a szerkesztő, se a lektor nincs feltüntetve. A könyvszakma minimális törvényeit be nem tartva lepik el az erdélyi magyar könyvpiacot is a förtelmes, igénytelen kiadványok. A lényeg az, hogy a hazai vagy a határon túli televízióban reklámozott könyvhöz, vagy a szájhagyomány útján megvásárlásra javasolt kiadványhoz hasonlítson a „remekmű”, s így tévessze meg a naiv, könnyen félrevezethető könyvbarátot.

A figyelmetlen olvasók másik hibája az, hogy kényelmükben még arra sem képesek, hogy az egymás mellett létrejött boltok ugyanazon termékeinek megnézzék az árát, s csak azután vásároljanak, mert az egyiknél egy áron, a másiknál akár 30 %-kal drágábban vásárolja meg a könyvet. De addig jó, amíg nem számít, hogy mennyibe kerül a kiadvány, mert a magyar embernek akkor bizony „jól telik az esztendeje”, élete: a médiában hangoztatott és a való világban sokak által tapasztalt gazdasági válság csak amolyan népi tréfás szóbeszéd neki. Bár így lenne!

BARABÁS ISTVÁN: A bolt nem lehet kizárólagos terjesztő és szerencsére nem is az. Postai rendeléssel, piacokon, mozgó standokon, egyházi intézményekben is árusítanak könyvet, a kiadók üzletelőinek találékonyságától függ, hogy termésük milyen utakon jut el a fogyasztóhoz.

CSIRE GABRIELLA: Szerintem könyvvásárok, kulturális rendezvények és nem utolsósorban író-olvasó találkozók nyújtanak leginkább alkalmat a hatékonyabb könyvterjesztésre. A gyermek- és ifjúsági irodalom, természetesen, kelen-dőbb, mint például egy szociográfiai tanulmánykötet vagy néprajzi monográfia. De már ezen a téren is zsugorodik a kereslet, a kínálat viszont (örvendetesen) nő. Az okok jól ismertek: az anyagi romlás meg a tévé, videó és világháló elvonó hatása. Hiszen a gyermek-honlapok bőven kínálnak mesét, játékot, rajzfilmet, „mi szem-szájnak ingere”. S ha belegondolunk abba, hogy kiskorú gyermekének a szülő a kínálatból kiválaszthat akár egy tündérmesét vagy tréfás mesét, helyben kinyomtathatja, és máris kezében tartja a felolvasásra kínáló esti mesét, elbizonytalanodunk. Az olcsó áron forgalmazott videokazetták pedig a klasszikus gyermek- és ifjúsági irodalom legnépszerűbb alkotásait is hozzáférhetővé teszik, s ezzel ki is ütik a jóval drágább meséskönyveket. (...)

DEMETER ATTILA: A könyv boltban történő forgalmazása ma már nem jelenthet kizárólagos lehetőséget a megmaradásáért küzdő könyvkiadónak, mert a magaskultúra hívei egyre kevesebben vannak. Ezért iskolákban, standok révén is kell terjeszteni, akár más eszközökkel is, és egyre több terjesztési módozatot ki kell találni (és ki kell próbálni).

A könyvterjesztő kiadót és terméket futtató szerepköre

BEKE SÁNDOR: *Véleménye szerint a könyvterjesztők mennyire befolyásolhatják egy-egy kötet, könyvkiadó vagy szellemi műhely „futtatását”?*

BÖLÖNI DOMOKOS: A könyvterjesztők csak akkor játszanak szerepet egy-egy könyv felfuttatásában, ha legalább akkorkák, mint a budapesti Alexandra. Erdélyben azt látjuk, hogy egymást érik a könyvbemutatók, megjelenik nagyjából ugyanaz a „törzsközönség”, többnyire nyugdíjasok, akik azért jönnek, hogy ha már nem tudják megvenni, legalább ismerjék meg a szerzőt és művét, aztán rokonok, barátok, ismerősök, hivatalos meghívottak... Lezajlik a „buli”, dedikálás, koccintgatás, végül megkérdezem a szerzőtől, hogy ugyanbizony hány kötetet adott el, és megsavanyodik a szájában a nemes ital. A novemberi könyvvásáron az egyik legnevesebb irodalomtörténészt is odaültette dedikálni büszke kiadója. Ott ücsörgött a jobb sorsra érdemes tudományos személyiség, elárvultan. Egyetlen kötetet sem vásároltak, így nem is dedikált senkinek.

BARABÁS ISTVÁN: A könyvterjesztőnek módjában áll futtatni a kiadót, ha van, mit futtatnia. Ilyen vonatkozásban a könyvtárosok szerepéről sajnos kevés szó esik nálunk, pedig nagymértékben függ tőlük, hogy egy-egy új könyv sikert arasson, vagy a feledés homályába merüljön.

DEMETER ATTILA: A könyvterjesztők érezhetően befolyásolhatják a könyvek, könyvkiadók vagy szellemi műhelyek futtatását. Elsősorban a lelemény és a kitartás a fontos, de nagy szerepet játszik az olvasók válasza is az adott időszakban (a kiadott művek időszerűsége), egyszerűen az adott művek fogadtatása, nem utolsó sorban pedig a művek népszerűsítési foka.

A legrövidebb útról — az olvasó felé

BEKE SÁNDOR: *Ön szerint melyik az erdélyi magyar könyv legrövidebb és leghatásosabb útja az olvasó felé?*

JAKOBOVITS MIKLÓS: Elsődlegesnek érezném az emberi közvetlen kontaktusok élő sugárzását, mert ez visz igazán közel a művészet, az irodalom művészi lényegéhez.

BALÁZS SÁNDOR: A fentiekből aforisztikus rövidséggel ki lehet hámozni, mi szerintem az erdélyi magyar könyv legrövidebb útja az olvasóhoz: 1. állomás: A szerző megírja a kéziratot, bár amikor a billentyűket pötyögtetni kezdi, még nem tudhatja, vajon ebből valóban könyv lesz-e; 2. állomás: A kiadóhoz eljuttatott szöveget megpályáztatja a szerkesztőség (feltéve, ha maga a vállalkozás nem rendelkezik megfelelő mennyiségű tőkével); 3. állomás: A kapott segítségből (amennyiben elegendő, ha nem, akkor más, talán saját hozzájárulással) kifizeti a költségeket, a szerkesztőktől, korrektoroktól a nyomdászokig; 4. állomás: Megindul a mű körüli zajcsapás, a reklámozás; 5. állomás: A könyvek a teherszállítás közlekedési szabályait betartó gépkocsikon eljutnak a boltokba; 6. állomás: Itt kerül most már tapinthatóan közvetlen kapcsolatba a könyv a vevővel, s ha a kötet (persze az előzetes behangozás nyomán is) megnyeri az olvasó tetszését, innen már egyenes az út az éjjeliszekrény olvasólámpája alá. Ki ne tudná, hogy ezen a pofonegyszerű pályán kerül a könyv a fogyasztóhoz? Egyvalami, ami talán többletfigyelmet érdemel: ez a szimplának tűnő vonal egymásba fonódó láncszemekből áll, ha közülük bármelyik meggyengül, az magának a láncolatnak meghibásodásához vezet.

BÖLÖNI DOMOKOS: Az erdélyi magyar könyv legrövidebb és leghatásosabb útja az olvasó felé az, amelyet magam is választottam, amíg jutott rá pénzem. A laptól, melynél dolgoztam, évente kaptam némi juttatást, nyereségrészesedést (ez még a nagy krízis beállta előtt volt így). Az összeg egy része a családot illette, a másik résszel megkerestem szövegszerkesztő barátomat, az meg maszek kiadó cimboráját, aztán hármasban kihoztunk egy-egy könyvet, és a példányokat eljuttattam olyan személyekhez, akikről tudom, hogy elolvassák, egyikük-másikuk még talán ír is róluk. A többivel néha kiruccantam kisvárosokba, nagyközségekbe, és találkozókön kínáltam eladásra. Az eladásból többnyire aján-

dékozás lett, úgyhogy egyetlen fillér hasznom sem származott a „vállalkozásból”. Az alacsony példányszám és a nem túl igényes kivitelezés ellenére viszont a könyv eljutott ahhoz a szűkebb „célközönséghez”, amelynek tulajdonképpen írok.

Ez persze nem igazán járható út — csak szomorúságos alkalmi változata a boldog emlékezetű Szilágyi Domokos ama mondásának, amely szerint két ember közt a legrövidebb út az egyenes beszéd.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: (...) Talán egyszer ismét lesz országos könyvterjesztő hálózat ebben a furcsa országban. Az alkalmi (falu- és városnapok, fesztiválok stb.) könyveladás azért nem megoldás, mert a tömeg ilyen alkalmakkor a sör helyett úgysem vesz könyvet. Aki célzatosan keres, az vagy a világhálón való keresgélésnél köt ki, vagy jobb esetben (városon) könyvtárból kölcsönzi ki azt, amit szeretne elolvasni.

Másrészt a kritika is nagyot mulaszt, amikor nemhogy feladatát betöltené, vagyis az újonnan megjelentetett irodalmi, tudományos stb. munkákat értékelné, bírálná, és a lapokban az olvasóval ismertetné, hanem éppen elhallgat művet, de nem bocsánatos dolog, hogy szerzőket is. Olvasóként, szerkesztőként, tollforgatók ismerőseként azt is tudom, hogy ezt néha felülről súgják, tehát a sajtó függetlenségén is erőszakot tesznek néha... Lelke rajta, aki az ilyet megírja, vagy aláírja. Alja újságíró, kritikus mindig volt és mindig lesz. Csak arra nem gondolnak, hogy az esetek legalább egy részét megírják, valamikor nyilvánosságra is hozzák... Itt tartva, azt is tudva tudjuk, hogy középszerű, illetve néha csapnivalóan rossz írásművekről ismerős, barát, lekötelezett újságíró, szerkesztő stb. dicshimnuszokat is zeng, és nem kerül, aki helyretenné a dolgokat. Ilyen „mintha-irodalmat” pumpálnak lufivá, dicsőítenek végtelenségig, minden szerénység és realitás nélkül. A szuperlatívuszok már nem is elég kifejezőeszközök a nyaló újságíróknak, kritikusoknak, szerkesztőknek.

A recept a régi, hiszen elődeink már tudták: a szerző megírja munkáját, a kiadó akkor adja ki, ha értékesnek és maradandónak tartja, a kritikus ismertetőt, kritikát ír róla, a könyvkereskedő eljuttatja az olvasóhoz, hogy meg is lehessen vásárolni. Ha a láncban mindegyik szem nem torzult volna el már régen, akkor olvasó is jóval több lenne!

DEMETER ATTILA: (...) A válasznak már az előbbiekből ki kell derülnie. Anélkül, hogy bármilyen receptet lehetne erre adni: a kiadó folytassa, amit elkezdett, ugyanazzal a hittel és szeretettel, a terjesztők pedig ne ismerjenek fáradtságot. Be kell vonni ebbe a „szellemi családba” az iskolákat, a tanárokat, a szülőket, művészeket és támogatókat, minden magyart, minden székelyt.

BARABÁS ISTVÁN: A könyv legrövidebb útja az olvasó felé annak tartalma, akár sziporkázó stílus nélkül is. Vásárló számára fontos az ár is. Lehet akármilyen remekmű, a pulton csak sóváran lapozgatunk benne, és visszatesszük azzal a reménnyel,

hogy majd kölcsönkapjuk olvasásra. De azért a könyv ára is bonyolultabb kérdés, mint gondolnánk. Egy barátom feltűnően olcsón kínálta kiadványait, mert ideiglenesen nagylelkű támogatókra tett szert. Csodálkozott, hogy a vártnál mégis kevesebben vásárolnak. Érdeklődése csakhamar fényt derített a rejtélyre: az olvasók azért vonakodtak megvenni portékáját, mert úgy gondolták, „olcsó húsnak híg a leve”. (...)

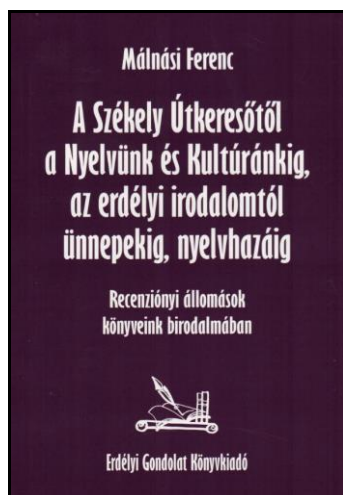
*

A 2012-ben megjelent interjúkötet végén köszönő és összegző sorokkal búcsúzott e sorok írója interjúalanyaitól és a kötet olvasóitól. Hadd idézzek a befejező részből: „Meggyőződése, hogy az elhangzott-leírt vélemények építő jelleggel lesznek-hatnak majd erre a szép, maradandó és nehéz »mesterségre«, a könyvszakmára. Beszélgetésünk főleg a 20. születésnapját ünneplő Erdélyi Gondolat Könyvkiadót helyezi a figyelem középpontjába, de — a szakmára nézve — több általános kérdés is jelzi, hogy a kérdező és rajta keresztül az általa vezetett székelyudvarhelyi könyvkiadó tiszteletben tartja erdélyi »pályatársait«. (...)

Ennek a beszélgetésnek egyetlenegy célja, üzenete van: az eredményfeltárás és -értékelés ünnepi vagy időnkénti szükségszerűsége, az elkötelezett örökségmentés további lehetőségeinek a kifürkészése és követése, s az anyanyelv bűvös és megtartó erejében a maradandóság, s az érték tudatának értelmét hitszerűen tolmácsoló bizalomkeltés a 21. század elejének erdélyi magyar írójában, szerkesztőjében, olvasójában és minden értelmiségijében.

Kiadványaink

2016-ban megjelent

Kozma László

A Himnusz (IV.)

Kölcsey Ferenc költészetének eszmekörei és a Himnusz
(III.)

Filozófia

Vanitatum Vanitas

Itt az írás, forgassátok
Érett ésszel, józanon,
S benne feltalálhatjátok
Mit tanít bölcs Salamon:
Mikép széles e világon
Minden épül hitványságon,
Nyár és harmat, tél és hó
Mind csak hijába való!

Földünk egy kis hangyafészek,
Egy perchozta tűnemény;
A villám és dörgő vészek
Csak méhdongás, s bolygó fény;
A történet röpülése
Csak egy sohajtás lengése;
Pára minden pompa s ék:
Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája
Nyúl vadászat, őzfutás;
Etele dúló csordája
Patkánycsoport, foltdarázs;
Mátyás dicső csatázási,
Napóleon hódítási,
S Waterloo diadal:
Mind csak kakas viadal.

A Virtus nagy tűneményi
Gőz mit hagymáz lehele;
A kebel lángérményi
Vértolulás kínjele;
A vég melyet Sokrat ére,
Catonak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora
Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek mit hozátok
Ami volna szép s jeles?
Mámor bírta koponyátok,
Plato s Aristoteles.
Bölcselkedő oktalanság,
Rendbefűzött tudatlanság,
Kártyavár s légállítvány
Mindenféle tudomány.

Demosthén dörgő nyelvével
Szitkozódó halkufár;
Xenophon mézbeszédével
Rokka közt mesére vár;
Pindar égi szárnyalása
Forró hideg dadogása;
S Phidias amit farag,
Berovátkolt kődarab.

Mi az élet tűzfolyása?
 Hulló szikra melege.
 A szenvedelmek zúgása?
 Lepkeshárny fergetege.
 Kezdet és vég egymást éri,
 És az élet hű vezéri,
 Hit s remény a szűk pályán,
 Tarka párák s szivárvány.

Hát ne gondolj e világgal,
 Bölcs az, Mindent ki megvet,
 Sorssal, virtussal, nagysággal
 Tudományt, hírt s életet.
 Légy, mint szikla rendületlen,
 Tompa, nyugodt, érzetlen,
 S kedv emel vagy bú temet,
 Szépnek s rútnek hűnyj szemet.

Holdvilág csak boldogságunk,
 Füst a balsors, mely elszáll;
 Gyertyaláng egész világunk;
 Egy fúvattat a halál.
 Vársz hírt s halhatatlanságot?
 Illat az, mely tölt virágot,
 És a rózsát, ha elhull,
 Még egy perccel éli túl.

Mert mozogjon avagy álljon
 E parányi föld veled,
 Lengjen fényben, vagy homályon
 Hold és nap fejünk felett,
 Bárminő színben jelentse
 Jöttét a vándor szerencse,
 Sem nem rossz az, sem nem jó:
 Mind csak hijábaló!

[1823. febr.-ápr.]

Megjelent 1828-ban (Hb), majd 1832-ben is (V.) A költemény a *Himnusz* színter egyidőben keletkezett. Létrejötté azonban jóval hosszabb ideig tartott, Kölcsey februárban fogott neki és áprilisban fejezte be. Értékelése sok problémát okozott az elemzőknek; többen szinte mentegették költőjét: kortársai közül egyesek támadták is, mivel nem értették összetett szemléletmódját. Pedig a vers maga figyelmeztet: *Érett észszel, józanon* kell végigolvasnunk, mérlegelnünk érvelését. Kétségtelen, hogy Kölcseynek voltak komorabb időszakai, erre maga is utal. Azonban más az alkotás és más az érzelmi állapot: az alkotás sokszor éppen annak a meghaladása, harmóniába hozása. Szauder József idézi Kölcsey *Előbeszéd*-nek sorait, melyek a *Vanitatum Vanitas* előtt keletkeztek. „Szép és Rút, Nagy és Kicsiny, Egyező és Ellenkező többnyire csak a pillanat színéből, alakjából s temperamentumából folynak ki; s az úgy nevezett consequens bölcssek inkább csak azért érdemlették e nevet; mert a mit a jó és rossz kedv szeszzenéséből egyszer kimondottak, későbbben visszamondani szégyenlették.” (*Élet és Literatura*. 1826. 291-292. l.) Szauder József: *Az este és az álom*. 437. l.) A prózai idézet a filozófus tépelődését mutatja: az összefoglalást a költő fogja formába önteni. A földi életben nincs mindenre megoldás: a kérdésfeltevés maga a válasz, a definíció pedig egy metafora.

Ugy gondoljuk, a *Vanitatum Vanitasban* nem szükséges romantikus pesszimizmust keresnünk, és nem is elsősorban az érzelmek oldaláról kell megközelítenünk, habár pszichológiai rajzot is ad: Kölcsey metszően éles logikával viszi végig filozófiai érveit, érvelése a szarkazmust sem nélkülözi. A gondolatmenet

kiegészíti a *Himnusz*-ét. Amott a bizalom és a hit, emitt a minden embert megragadó kételkedés, az értékek kétségbe vonása. Hiszen az emberi élet véges: mit akarunk az örök értékekkel? Mintha Madách Luciferjének előképét látnánk: a tagadást is meg kell fogalmazni, hogy elérhessük a megoldást. A filozófus Kölcsey egészet alkot, a lényeg mélyére hatol, verseit egységben kell szemlélnünk. A fölvetett problémák az emberi létezés örök kérdései, azonban ezeket a magyar történelemre is vonatkoztatja, a *Himnusz* metaforáival is párhuzamot alkotva. Versének más formájú előzménye is van, mely közvetlenül a *Himnusz* előtt keletkezett. A könnyed, Anakreonra is utaló *Bordalban* a *Vanitatum Vanitas* számos gondolata és metaforája megjelenik, a végkövetkeztetés azonban más, a forma is ehhez igazodik. A *Bordal* öt versszakból áll; második és befejező szakaszát idézzük: „Minden por, álm, / S füst e világon; / Mi haszna gázol / A boldogságon / A hír barátja; / Ha dob riadt a / Harc reggelére, / Patakban omlik / Hullámozó vére, / S bérét más látja. // Éld a jelenlét / Percét s óráját, / Együtt lefutja / Jó s rossz pályáját, / Igyunk derűre, / Igyunk borúra, / Úgy is hol kedvre, / Úgy is hol búra / Fordúl az élet!” (Cseke, 1822. december 7.) Kölcsey itt epikureista választ ad, a megoldás a pillanat élvezete. A válasz azonban itt sem érzelmi: verseiben mintegy végigveszi az emberiség történelme során kidolgozott és megtalált magatartástípusokat, így hitelesíti saját megoldását, melyet a tettben, a hazáért végzett cselekvésben talál meg és fejez ki költészetében és prózai alkotásaiban, országgyűlési beszédeiben, naplójában. Egyes elemzői ezeket az írásait azért idézik, hogy mentegessék vele a *Vanitatum Vanitas* vélt pesszimizmusát vagy közönyét. Mi úgy látjuk, hogy a filozófiai okfejtés teljességéről van szó, Kölcsey alkotásai kiegészítik egymást; a romantikus költő mellett észre kell vennünk a következetes gondolkodót, akinek eszméi tökéletesen egymásba illenek.

A *Vanitatum Vanitas* latin címének jelentése: hiúságok hiúsága, a felszínes világi dolgok hiábavalósága. A költemény azonban minden világi értéket felszínesnek tekint, a szófordulat jelentése kibővül. A cím és egyes versbeli kifejezések magyarázata a kritikai kiadás szerint: hiúságok hiúsága, azaz hiábavalóságok hiábavalósága, közkeletűvé vált bibliai szöveg a *Vulgatában* (Prédikátor 1. 2.). Salamon Izrael harmadik és utolsó királya, a hagyomány szerint tőle származik az *Énekek éneke*, a *Példabeszédek* és a *Prédikátor könyve*, Kölcsey verse az utóbbi tanulságaira hivatkozik.

A versforma az ereszkedő, trochaikus ütemű, ún. kis Himfy-versszak: a négy keresztrímes sort két-két páros rímű követi. A keresztrímes sorok 8/7-es szótagszámúak, melyeket két nyolcas és két hetes szótagszámú sor követ. Ezt a formát alkalmazta *Igazság* című versében is. A strófákat lezáró rövidebb, rímelő sorok gondolati összegzés, csattanó megfogalmazására nyújtanak lehetőséget. Rohonyi Zoltán fölhívja a figyelmet arra, hogy e forma *Dobozi* című, 1821. november 4-i dátummal jegyzett, Csekén keletkezett költeményében alakult ki. Újdonság, hogy Kölcsey e formát elvont filozófiai gondolatok megjelenítésére használja.

A költemény rímelve egyszerű, archaizáló, összhangban áll a bevezetéssel. A rímek között sok a rag- és képzőrim. Asszonáncait, példaként hozva, Arany János is versbe foglalta: „Tanulnának Kölcseyinktől / És már régibb bölcsейnktől / „Phidias amit farag —” / Hogy rímelnék! ecce! íme!... / (A manóba! *nincs* is ríme): / „Berovátkolt kődarab —” (Báró Kemény Zsigmondhoz). Mutatja ez a vers, hogy Kölcsey mennyire benne volt az irodalmi köztudatban. A *jelentse — szerencse* rím József Attila *Levegőt!* című versében is fölcsendül. A gondolati tartalmakat többször alliteráció hangsúlyozza: *hitványságon — nyár és harmat — tél és hó. Vársz hírt s halhatatlanságot* — az alliteráció kiemeli a soron belüli ellentétet.

Lukácsy Sándor elemzése szerint, a metaforarendszer gazdag hagyománykincsből merít. A költeményben jelen van a középkori vanitas-irodalom jellemző retorikai eszköze, az *ubi sunt* formula. A *hol van, hová lett* a világi költészetből is ismerős: Villon híres motívuma a hová lett a tavalyi hó — a felsorolt nevek az élet mulandóságát jelképezik. A nevek felsorolása, katalógusa, mely illusztrálja a mulandóság gondolatát, szintén hagyományos. A szellemi és stilisztikai rokonságra (nem kölcsönzésre tehát) Jacopone da Todi énekét idézi, melynek kezdete: „Mit bízik e világ ő dicsőségében, / Mellynek szerencséje változik mindenben.” A világi javak mulandók, nem érdemes ragaszkodni hozzájuk, mert az élet is mulandó. Ezen gondolatok hatása kétségtelen; Kölcsey azonban túlmegy az előzményeken, műve több síkon jeleníti meg a filozófia, az emberi létezés nagy kérdéseit. A magyar történelmi eseményekre történő utalások az általános filozófia kereteit kibővítve, a történelemfilozófia szempontjait is bekapcsolják a költeménybe, mely így a *Himnusz* párdarabjává lesz.

Lukácsy Sándor az egyes hasonlatokra — az élet pára, úgy pattan szét, mint a buborék — szintén gazdag példaanyagot hoz. A szerzők sokat merítettek a *Biblia* metaforáiból, melyek az élet tűnékenységével szemben az örök értékek keresésére biztatnak. Jakab apostolnál az ember „buborék, pára, gőzölködés” (*Jakab levele*. 4, 14). Pázmány Péternél: „A mi világ életünk és minden állapotunk olyan, mint a kevés ideig tartó pára, mely hamar elenyészik...” (Ádvent harmadik vasárnapjára második prédikáció). Bornemisza Péter: „ez buborék világi élet” (*Foliopostilla*. 488). Csúzy Zsigmond: „e világnak minden pompája... villám módon eltűnő árnyék, egy vízi buborék...” (*Evangeliumi trombita*. Pozsony, 1724. 280. l.) A gazdag példatárból csak néhányat idéztünk — Kölcsey teljes birtokában volt a *Biblia* és a prédikációk, egyéb alkotások metaforikus nyelvének, a Salamon bölcsességére történő utalás ennek alkalmazását is jelenti. A párhuzamos helyekkel összevetve, föltűnő, hogy a vers mennyire tömören, összegezve alkalmazza ezt a metaforakincset. Ez a formakincs azonban másféle értelmezést nyer: az értékek kétségbevonása a materialista szemléletmód kritikáját is magába foglalja.

Az egyes kifejezések magyarázata:

bolygó fény: bolygó tűz, lidércfény, folyamatosan bolyongó, táncoló láng.

Történet: itt: történelem. *sohajtság lengése*: könnyed mozgás.

Pára minden pompa s éke: a pára szó tört. jelentése: gőz, lélegzet, tehát megfoghatatlan, illanó valami. *Éke:* főként a testnek, öltözetnek díszítésére szolgáló drágaság. Nyelvújítási elvonás az *ékes* szóból.

Egy ezred: egy ezredév.

Sándor: Nagy Sándor, II. Fülöp makedón király fia.

Etele: Attila hun király.

foltdarázs: tört. és népnyelvi jelentése: állatok kisebb csoportja, falkája; tehát egy kisebb raj darázs.

Mátyás: Hunyadi Mátyás (1443–1490).

Virtus: férfiasság, erő.

Gőz: egyik jelentése: nedv, pára.

bagymáz: az eszmélet elhomályosulásával járó, lázas betegség.

lángérzés: érzemény — nyelvújítási szó, jelentése: érzelem.

vértolulás: rendellenes vérbőrség.

Sokrat: Szókratész (Kr. e. 469–399) athéni filozófus.

Catónak kibulló vére: Kr. előtt 95–169 — római politikus, a polgárháború idején Pompeius oldalára állt, ezért Caesar győzelme után öngyilkos lett. Kölcsey úgy tekinti, hogy a haza becsesebb volt számára az életénél (*Körner Zrínyijéről*).

Zrínyi Miklós: utalás a szigetvári hősre (1508 k. – 1566).

Plato s Aristoteles: Platón (Kr. e. 427–347), Arisztotelész: (Kr. e. 384–322) görög filozófusok. Kölcsey e két névvel filozófiai és tudományos gondolkodásunk megalapozóira utal.

légállítvány: az összetétel mindkét tagja nyelvújítási szó.

Demosthén: Démoszthenész (Kr. e. 384–322) az ékesszólás mestere.

Xenophon: Xenophón (Kr. e. 430–355) athéni történetíró.

Pindár: Pindaros (Kr. e. 522–446) thébai költő.

forró hideg: hideglelés, hidegrázás.

Phidias: Pheidiasz (Kr. e. 490–430) az ókor legnagyobb görög szobrásza.

A szenvedelmek zúgása: a szenvedélyek összezsapása, kitörése.

Kezdet és vég egymást éri: „A világ körforgása fel, le, századról századra ugyanaz.” (Marcus Aurelius elmélkedései); hasonló kép Herdernél is; *vársz hírt:* hírnevet; *Sem nem rossz az, sem nem jó:* v. ö. „ami rossz és jó emberrel egyformán megeshetik, az sem nem rossz, sem nem jó.” (Marcus Aurelius elmélkedései).

Kölcseyt a filozófia ifjúságától kezdve érdekelte; erről *Önéletrajzában* így ír: „1808-ban kezdék philosophiát tanulni, s ez megkapott; másik évben is, midőn már jurista voltam, a philosophia történetével sok időt tölték.” (Pozsony, 1833. március 20.) Filozófiai művekből kivonatokat, jegyzeteket készített, tanulmányozta a görög filozófiát. Szauder József 1968-as tanulmányában e versével kapcsolatban a görög cinikus és szkeptikus filozófusok tanaira utal. Olvasmányai között szerepelt a francia materialista d’Holbach, Descartes és Kant.

Költeményében sorra veszi a nagy tettek, az erény, a tudomány, a művészet nagyjait és hőseit, bemutatva, hogy minden csak pára és buborék.

Az 1. versszakban a *bölcs Salamon* kifejezés utalás arra, hogy filozófiai eszmefuttatásról van szó. Erre a bölcséleti és költői hagyományokat idéző latin cím is utal. A bibliai utalás az emberi gondolkodás kezdetének jelképe, érzékelteti, hogy az áttekintés az emberiség egész történelmére kiterjed. A nagy seregszemle formailag hasonlít a *Himnusz* történelmi összegzésére, a példatár, a személyek felsorolása Lukácsy Sándor szerint a középkori gondolkodás tradícióira megy vissza. A költeményben felsorolt személynevek jelképpé válnak. A magyar történelemből vett példák ugyanakkor aktualizálják is a költeményt, túlmutatnak az általános tanulságok megfogalmazásán.

A 2. versszak azt mutatja be, hogy a természet és az emberi történelem jelenségei egyaránt elenyésző semmiségek. Az első két sor párhuzam, a második két sorban a hatalmasnak tűnő természeti jelenségek válnak semmivé. A világi javak, a *pompa s ék* is párává foszlanak.

A bevezetés után a 3-6. versszakban fölvonuló szereplők strófákként egy-egy eszmekört jelképeznek. Sándor, Etele, Mátyás, Napóleon a nagy tettek és csaták, Sokrat, Cato, Zrínyi a szellem és erény, Plato, Aristoteles a gondolkodás, a filozófia, Demosthén, Xenophon, Pindar a szónoklat és a művészet, költészet, szobrászat hősei és alkotói, legkitűnőbbnek tartott személyiségei. A *dörgő nyelv és mézbeszéd* rejtetten utal arra, hogy Kölcsey egyik legfontosabb feladatának a nyelv kiművelését tekintette.

A 7-10. versszak a filozófiai általánosítást tartalmazza.

A 10., befejező versszak zárósora az 1. versszak zárósorának ismétlése, a versszerkezet hasonlít a *Himnusz* keretes ismétlésére.

A strófákban a logikai érvelés szerkezete párhuzamos: a 3-6. versszakban az első négy sor kétsoronként ellentétet tartalmaz. A 4-7 sorban gyorsul az érvelés, párhuzamos példákat, felsorolásokat találunk, a konklúziót, az értékek cáfolatát a zárósorok tartalmazzák. Ez a szerkezet a 6. versszakban némileg változik, a második négy sor is páronként tartalmazza az ellentéteket. Ez a szerkesztési mód bravúros párbeszédet, az értékszemléletek összeütközését rejti. A párhuzamok első sora és az 5-7 sorok pozitív meghatározásaival mintha egy sztoikus, sőt cinikus materialista vitatkozna, aki a nagy természeti jelenségeket értéktelen semmiségeknek látja, éppúgy, mint az emberi történelmet vagy a gazdagságot, a felhalmozott javakat (*pompa s ék*). A szellem röpködését az állatvilág történéseire (3. versszak) vagy a fizikai életjelenségekre szállítja le (4. versszak). Az értékek tagadása a 6. versszakban a társadalom emelkedett és alantas jelenségeinek szembeállításával fejeződik ki, a 6. versszak zárósora az élettelen természet értéknélküliségét állítja szembe a művészi alkotással. Kölcsey diákkorában d'Holbach materialista francia filozófust kivonatolta, aki kapcsolatba hozta a szellemi és fizikai képességeket; Kölcsey azonban úgy utal ezekre az eszmékre, hogy az inkább paródia és szarkazmus. Közvetlen megfelelések nincsenek, Kölcsey többféle nézetet ötvöz, mindegyikre szellemi magaslatról tekint.

Az általánosítás szintje a 7. versszakban emelkedik: az érvelés szerkezete hasonlít az előzőkre, de itt nevek nélkül, az elvonatkoztatás szintjén jelennek meg a fogalmak. Az első négy sor az emberi élet jelenségeit ismét lentebbi szintre szállítja, az 5-7 sorban lefestett életjelenségeket a 8. sor a fizikai világ jelenségeire fokozza le.

A 8. versszak egésze párhuzamos, fokozást kifejező metaforákban érzékelteti a dolgok hiábavalóságát. A metaforák ismét az élettelen természet képei, még az illat is az, mely csak egy perccel éli túl a rózsát. Áttételesen még a szerelmi érzés is mérlegre kerül ebben a kegyetlen eszmefuttatásban.

A 9. versszak a konklúzió: ne gondolj a világgal. A 3-4. sor halmozása filozófiai összegzés: valamennyi értéket felsorolja — egyikkel sem érdemes törődni, az elvonatkoztatás még magasabb fokra emelkedik. Az 5-6. sor az eddigiek metaforikus konklúziója: „Légy, mint szikla, rendületlen / Tompa, nyugodt, érzetlen”. A 7-8. sor soron belüli ellentét: kedv — bú; szép — rút. Egy apró csúsztatást azonban mégiscsak idelop ez a mi filozófusunk: hirtelen észrevevesszük, hogy ez a materiális szikla emberi tulajdonságokkal rendelkezik, nem a teljes érzéketlenséget képviseli.

A 10. záróstrófa első négy sora kétsoronként predikatív szerkezet áthajlása; a második sorok összefoglalják a természeti világot: föld, hold, nap. A konklúzió az első versszak utolsó sorának ismétlése. Az összefoglalást a kettőspont is jelzi, ami a logikai tagolás eszköze. (A költeményben a kettőspontok többször is utalnak a logikai tagolásra.) A kérdés-felelet rendje drámai párbeszédet rejt.

A stilisztikai eszközök változatosak, és belső logikai rendszer szerint függenek össze. Az 1. versszak 7. sorában a *nyár és harmat, tél és hó* kettős párhuzam. A 2. versszak 1-2 sora párhuzamos kép, az 1. sorban a föld és a hangyafészek a nagy és a kicsiny szembeállítás, azonosításuk oximoronszerű alakzat. A 3-4. sor képe: *villám — dörgő vész; méhdongás — bolygó fény* kiazmus és ellentét. A 7-sor a *p* párhuzamos alliterációja, mely ellentétet hangsúlyoz. A következő versszakokban a párhuzamos ellentétek tömör oximoronszerű képekké sűrűsödnek: *bölcselkedő oktalanság, rendbefűzött tudatlanság, forró hideg*. A költeményben a hanghatások, a dübörgő zaj és a némaság is szemben áll: *dörgő vész — méhdongás; szenvedelmek zúgása — lepkeszárny fergetege*. A 8. versszakban az élet tűnékenységét névszói állítmányok sor élén álló párhuzama érzékelteti: A statikus képet csak a következő négy sorban oldják igék: a statikus megállapítások az örök törvény mozdulatlanságával állnak a világ felett. A stílus egyszerre szarkasztikus és szentenciózus: a költeményben inkább az érvelés, a gondolat kifejtésének költészetét látjuk, mint romantikus lángolást. Szauder József szerint a költeményben az egykor az ideálvilághoz kapcsolódó kifejezések: *leng, szárny, pára, tünemény* most éppen az ideálvilág semmiségét, tagadását fejezik ki. A drámai szembenállást Kölcsey így az életmű többi részének viszonylatára is kiterjeszti.

Az elemzések visszatérő kérdése, hogy Kölcsey saját álláspontja hogyan fogalmazható meg? A zárógondolat személyes meggyőződés, vagy metafora? A

költemény a Salamon bölcsességeire történő hivatkozással indul: úgy tűnik, mintha Kölcsey az ő gondolatait aktualizálná, annál is inkább, mert az első versszak keretesen ismétlődik. Azonban Kölcsey túlmegy ezen az azonosításon, a bevezetés inkább azt fejezi ki, hogy a költemény a legrégebb időktől kezdve foglalja össze a létezés nagy kérdéseit.

A metaforarendszerrel kifejezett párbeszédben a tagadott értékekből egy pozitív világ rajzolódik ki. A jelzők és fogalmak: *csillogó pálya, dicső csatázás, Waterloo diadal, nagy tűneményi, lángérzemenyi, szent pora, dörgő nyelvvel, mézbeszédével, égi szárnyalása* — Kölcsey pozitív értékszemléletét mutatják. Megjelenik a természeti világ: a rózsailat, mely csak egy perccel éli túl a rózsát, akár egy szentimentális versnek is lehetne a metaforája. A záróstrófa a világmindenséget idézi, a mozgásmozdulatlanság, fény—árnyék párhuzamával és ellentétével. A helymeghatározás a *Himnusz*-éhoz hasonlóan precíz: a parányi föld, fejünk felett a hold és a nap. A szikla tulajdonságait melléknévhalmozás írja le, melynek szenvedélyessége ellentétes a nyugalommal.

A természeti és emberi világ teljességével szemben áll a mindent cáfoló, az értékeket kétségbe vonó álláspont, mely többféle irányzat összegzése, a görög cinikusoktól az ideákat tagadó, mindent az anyagi jelenségekre visszavezető materializmusig, ezeket a tanokat Kölcsey szintén ismerte. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Kölcsey azonosulna a tagadással; a költemény a filozófiai ellentmondások drámai ábrázolása. Ha a semmi álláspontján lenne, verset sem írna. Ahogyan arra Rohonyi Zoltán rámutat, a megoldás magatartásbeli, a világon felülemelkedő érzéketlenséget kínálja. (Csak utalunk arra, hogy Camus éppen a „közöny” kifejezést választotta könyve címének.) Kölcsey egyéb műveiben viszont nem a közöny, hanem a *tett*, a „hass, alkoss, gyarapíts” igazságát hangsúlyozta. A kérdés-fölvetés jelentőségét, az arra adott választ az életmű egészében kell megvizsgálni. Annál is inkább, mert nem pillanatnyi hangulatot kifejező alkotásról, hanem filozófiai összegzésről van szó.

Mohács című, a kritikai kiadás szerint 1833-ban keletkezett műve mintha a *Vanitatum Vanitas* kérdéseire is válaszolna: „Öseitek parányi fészket raktanak? Szedjétek össze a romokat, s tegyetek belőlök mély alapot jövődő nagyságnak. Apró harcokat vívtanak? Csináljátok a békeség műveit temérdekké. Változékonyságban sínlettek? Változzatok ti is, mint a lepe, nemesnél nemesebb alakokra.” (*Erkölcsei beszédek és írások*, Kritikai kiadás, 42. l.)

A Kölcsey által fölvetett kérdések és válaszok kortársai műveiben is megfogalmazódtak, az általános filozófiai kérdések, a létezésre és annak értelmére irányuló gondolkodás összekapcsolódott az egyénnél nagyobb közösség, a magyar nemzet létevel és jövőjével. Mikor ezekről az eszmékről pár vonással áttekintést adunk, egyben cáfoljuk azt a gyakran fölmerülő közhelyet, hogy a magyar költészet kevésbé filozofikus. Vörösmarty kérdésföltevése: „Ment-e a könyvek által a világ elébb?” A papír anyaga, a rongy hatalmas erejű metaforává lesz: „Országok rongyal könyvtár a neved.” *Vanitatum vanitas* — bólinthatnánk Kölcseyvel e

verset olvasván. És a következtetés: „Mi dolgunk a világon? Küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbékért” (*Gondolatok a könyvtárban*, 1844). A hit, az Istenre hagyatkozó megoldás a *Szózat* (1836) soraiban is fölcsendül: „Az nem lehet, hogy ész, erő / És oly szent akarat / Hiába sorvadozzanak / Egy átoksúly alatt.” A magyarság megmaradásának és az élet értelmének kérdése összefonódik: ha megjeljük *honunkat a hazában*, létezésünk kérdésére, értelmére is választ kapunk. Hogyan is mondotta Tamási Áron? „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” (*Ábel Amerikában*, 1934.) Madách Imre az emberi történelem hiábavalóságán kétségbe eső Ádámja szintén a hit biztatását kapja: „Ember küzdj, és bízva bízzál”. Az emberi létezés értelmére vonatkozó kérdést természetesen Arany János is fölvetette: „Fű-fa zöldje azér’ hajt csak/Hogy, mit sírva megsóhajt-sak / Több legyen majd, ha lehull.” (*Kies ősz*, 1860.) Válaszát egyebek mellett nagy történelmi balladáiból is kiolvashatjuk.

Kölcsey derűvel és némi megdöbbenéssel olvasná, hogy e költeménye kapcsán hogyan tartották őt egyes kortársai értéktagadónak, világtól elzárkózott sztoikusnak, cinikusnak. A költemény a filozófiai emelkedettség verse: való igaz, hogy forrásvidékén sokféle elmélet található, hiszen Kölcsey tájékozott volt a filozófia, esztétika, történettudomány kérdéseiben. Azonban e nézetei versében egészzé, saját gondolatmenetté forrtak. A vers költői összefoglalása azoknak a kérdéseknek, melyekre keressük a választ, melyek a filozófia örök kérdései. A költemény szemléletmódja összetett, nem hiányzik belőle az ironia, sőt a szarkazmus sem, mely annak a távolságtartásnak a jele, mellyel a költő és gondolkodó a tárgyat szemléli, mely az egyéb gondolatrendszereket nyersanyagnak tekinti, hogy saját művét megformálja. Az emberi élet, sőt a létezés értelmét kutató elme fel kell, hogy tegye ezeket a kérdéseket, a költő pedig azt lírai és drámai formába önti. Talán Kölcsey versének helytelen megítéléséhez azt is hozzájárult, hogy a romantika korában élt, és a romantikus költőtől teljes érzelmi odaadást és azonosulást vártak és szoktak meg. Utalnunk kell arra is, hogy több jeles kortársa volt, aki megértette és rajongott a költeményért, de az ellentmondásos megítélés továbbkísérte a verset.

A költő elméleti alkotásaiban összefoglalta azokat a célokat, eszméket, melyekért az embernek érdemes küzdenie. Unokaöccsének, Kölcsey Kálmánnak írt *Parainesiséből* idézünk: „Minden egyes ember, még a legnagyobb is, parányi része az egésznek; s minden rész az egészért lévén alkotva: ezért kell munkálnia is. Ki saját jóllétét egyetlenegy főcél gyanánt űzi, nevetségessé teszi magát minden gondolkozó fej előtt. Az emberiség, melynek évezredekig, miriádokig tartó élet rendelteték, egy ember, mint egy buborék, mely támad, ide s tova hanyatlik, s pillantat múlva széjjelpattan, a megmérhetlen tömegben eltűnendő.

Ez ellentétben vigasztaló gondolat fekszik. Mert saját kicsiny voltunk érzete az egész nagyságára vetett tekintet által magasztaltatik fel; s egyszersmind a kétségbeesés keserítő gyötrelmeit szenvedések közepette is elkerülhetjük. Ugyanis,

bár minden küzdéseink mellett magunk számára jobb napokat nem vívhatánk ki: de tisztán érezve, hogy emberi rendeltetésünk főcéla nem is ez vala, nem nézünk átokkal vissza a pályára, mely ha nekünk töviset hozott is, nemünknek most vagy jövőnkben virágot és gyümölcsöt teremhet.”

Az idézet filozófiai alapjai fölidézik a *Vanitatum Vanitas* gondolatmenetét, még a szóhasználat is hasonló: az ember élete szétpattanó buborék. Ez a hasonlatrendszer, a kicsiny és nagy szembeállítása jellemző Kölcsey drámai elemeket ötvöző költői nyelvére. A következtetés azonban eltér: az embert éppen kicsinységének felismerése kell küzdelemre, tettekre vezesse.

Unokaöccsének címzett Parainesisében a következőképpen fogalmaz, érintve az emberi élet tűnékenységét: „Az emberi élet csak elröpülő pillanat, minek elenyészése előbb-utóbb kikerülhetetlen. Mi szebb: halni-e az ostromlott vár falai alatt, a sokaság között bujálkodtokban történetesen melletted elpattanó bombától lezúzva? vagy halni az ellenség bástyái felett, minekutána merész szökelléssel hazád zászlóját azon kitűzted? A derék egyedüli célja: jeles tett; ki féltében nem lépett vele egy ösvényre, azt éppen úgy eléri a sors, egyetemileg uralkodik az mindnyájunkon; de rajtunk áll nevünket vaspálcája alól kivíni.”

Történelemfilozófiájában a tettere irányultság nyilvánul meg: azokat az utakat vizsgálja, melyek a történelem során az emberiség boldogulásához vezethetnek.

Vigasztalás

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
A sors bút hozva száll,
S küzdő reményök cél helyett
Újabb veszélyt talál;
S ha a szabadságért folyt vér
Átok leend, s a pályabér
Vagy járom vagy halál!

Hát mért törődöl a világ
Sorsán maroknyi por?
Szárad s kihajt a szőlőág,
Lesz ősszel újra bor.
S kedved ha most mámorba fúl,
Alvás után feljőzanúl,
S kerül megint a sor.

Mi haszna bú? mi haszna gond?
Törvényt ki szab s határt?
Szerencse köt, szerencse bont,
S vakon használ vagy árt.
Ki éjt s napot fáradva tölt,
Ki nyugszik és kart karba ölt,
Együtt lát hasznót s kárt.

Kis csolnak, ah, csak életünk,
A sors az Oceán;
Most szép partokra köthetünk,
Majd hullám mérge hány.
De kedvezőn lengő szelet,
S dörgő vészt a csolnak felett
Tűr a bölcs egyformán!

[Cseke, 1824. márc.]

A költemény a szabadság, törvény, szolgaság, remény kérdéseit veti föl; ez a tematika más verseiben is fölmerül. A záróstrófa, akár a *Vanitatum Vanitas*ban, a sztoikus magatartást adja válaszként. Itt a sors és az egyén, a *Zrínyi második éneké*ben a sors és a nemzet kapcsolatát fogalmazza meg.

A költemény négy hétsoros versszakból áll. Az első négy sor keresztrímes, 8/6-os jambusi periódus, melyhez két nyolcszótagú, páros rímű sor kapcsolódik. A strófák zárósora hatszótagú, a 2-4. sorra rímel vissza. Ez a szerkezet a csattanószerű lezárásokra ad lehetőséget, még tömörebben, mint az egyéb költeményekben alkalmazott Himfy-strófában. Az 1. versszak csattanója: *Vagy járom vagy halál!*; a másodiké *együtt lát hasznát s kért.* A filozofikus csattanót a zárósor fogalmazza meg: *Tűr a bölcs egyformán!* Az 1. versszakban a véráldozat éppoly eredménytelen, mint a *Himnusz*ban; a szabadság itt is a legfőbb célként jelenik meg. A 2. versszakban a törvény és a vakszerencse hasonlóképpen kapcsolódik, mint az *Igazság* című versében. A záró versszak ismét természeti kép, a *csolnak* ezúttal az emberi élet törekenységét jelképezi. A dörgő vész, a vihar természeti képe hasonló a *Himnusz*éhoz.

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

küszdő: helyesírási alakváltozat. (A *küszködik*ben meglévő *tő* továbbélése.)

maroknyi por: a halandó emberre alkalmazott, bibliai eredetű metafora.

lengő szelet: szelíden mozgó szelet.

dörgő vészt: vész — vihar, villám, villámcsapás.

Történelem

Kölcsey a *Himnusz* születését megelőző években többször fordul történelmi témákhoz (*Dobozí, Az ostrom Kőszegnél*). E témakör egész költészetében jelen van, a történelmet személyes sorsaként élte át. Írt történelmi munkákat is: *Mohács, 1826; Históriai vázlatok 1838*. Csorba Sándor arra mutat rá, hogy a történelem szinte valamennyi írását átszövi.

Lukácsy Sándor (i. m. 256-264) az 1811-ben írt *Andalgások* című költeményben is fölfedezte a *Himnusz* egyes motívumait. A költő más, boldogabb tájak bejárása után Magyarország vidékére ér. Ebben a költeményében írja le először a „hon” szót, megjelenik a múltba történő visszatekintés motívuma: „Innen vérző honunk vidékin / Nyögő szél érvén kebléhez, / Pusztúlt váraknak omladékin / A Musa búsan tévedez. // Tekintvén századokra vissza, / Ha Somlónk ormain megáll, / Az édes cseppet könnyel issza, / Lantján víg hangot nem talál.”

A következő vers megnyitja a történelmi balladák sorát, e műfajban Kölcsey legsikerültebb alkotása.

Dobozi

(részlet)

Rabló jön! és Dobozi már
Hölgyét nyeregbe vette,
Gyors méneken sereg tatár
Üldözve zúg megette,
S messzűnnen, mint kőszáli hó,
Fejérlik a bús lobogó,
Kelő por fellegében,
A ferde nép körében.

De hátra néz s előre fut
A hű magyar nejével,
Nincs gát lovának s vészes út,
A bérc egy lesz völgyével.
Omló tajtékban füredvén
Nyargal, száguld a büszke mén,
S villámásként gyors lába
Szikrákat hány futtába.

Nem retteg a bajnok lován
Sebet s halált szüvében,
Folyt vére hányszor a csatán,
S hörgött halál keblében!
S annak ki elhull mint vitéz,
Rabláncot nem fűz semmi kéz:
De nézvén szép hölgyére,
Habzik minden csepp vére.

[Cseke, 1821. nov. 4.]

A költemény forrása Istvánfi Miklós *Historiarum de rebus Ungaricis* című munkája és Budai Ferenc Magyar Ország polgári históriájára való lexikona. Gyulai Pál szerint ez az első műballadánk. A történet szerint Dobozi végez nejével, hogy az ne kerüljön az üldöző törökök fogságába, majd hősi halált hal.

A költemény 18 nyolcsoros strófából áll. A versforma a jambikus ütemezésű kis Himfy-szak. Az első négy sor keresztrimes, 8/7-es periódusokból áll. A következő négy sor páros rímű, két nyolc- és két hétszótagú sorral. A strófák rövidebb zárása kínálja a csattanószerű fogalmazást.

A költemény alig több mint egy évvel a *Himnusz* előtt keletkezett. Mutatja a költő történelmi érdeklődését; egyes képek, kifejezések előlegzik a *Himnusz* metaforáit, de maga a szemlélet, a szabadságért ontott vér, az áldozathozatal is rokon. Az 1. versszakban a *tatár* szerepel, a *Himnusz*-ban a mongolok. A 2. versszakban a *bérc* — *völgy* kifejezés tűnik föl. A 13. versszakban a villám-hasonlat idézi a tatárok lándzsáját, a *Himnusz*-ban a nyíl és a villám a közös metafora. A 14. versszakban a szabadság összekapcsolódik a véráldozattal: „Szabadság nyíjt, ah, hű kezet, / Hozzá csak omló vér vezet!”

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:
megette: nyelvjárási alakváltozat.

erős magyar! / Nem látod, Árpád vére miként fajul? / Nem látod a bosszús egeknek / Ostorait nyomorult hazádon? (Berzsenyi: *A magyarokhoz* I.) Kölcsey azonban túlmegy Berzsenyin, a költemény fogalomkészletében, szemléletében már a *Himnusz* készülődik. A *Himnusz*ban a rímelés utal a Rákóczi-szabadságharcra, e vers 4. strófájában *tárogató riad*. Az 5. versszak *járom* kifejezése a „Himnusz” *rabigát* szavát előlegzi. E strófában a *nemesen kifolyt vér a szent szabadságnak* áldozik; e két fogalom összekapcsolása a *Himnusz*ban is fölbukkan. Rákos szimbolikus helyszín, mely az 1817-es, *Rákóczi hajb...* kezdetű versében is szerepel.

Magyarázatok a kritikai kiadás szerint:

érzeményim: nyelvújítási szó, jelentése: érzelmeim.

egykori hőseink: feltehetően a Rákos mezején összegyűlő, egykori királyválasztó nemességre utal.

árnyékaiknak: szellemeiknek.

fürteim: ejtése metrikai okokból: fürtejm. Jelentése: hajfűrt.

népesülő térre tolongani: a Rákos mezejére összegyűlt nemesség a mező körül sátorozott le, a mező felé nyitott sátorokban.

lángszemeket: indulattól, lelkesedéstől égő tekintetek.

dagadó könnyekkel: áradó könnyekkel.

tárogató riad: már a régi magyaroknál, különösen II. Rákóczi Ferenc korában is használták a hadmozdulatokat irányító hangszerként. A hangszer említése tehát épp-úgy utalás, mint a *Rákóczi-ének* rímeinek felbukkanása a *Himnusz* első versszakában.

Kölcsey 1824 februárjában írt versében az Igazságot szólítja meg: „Vak vagy-e te szent Igazság? / Néked látni kellene; / Látni, mint hevül a gazság / Jámorságnak ellene.” (*Igazság*) A jogi igazságszolgáltatás részrehajlását bíráló vers szintén a társadalom bűneit érinti, mutatva, hogy a *Himnusz* általánosabb képei mögött a kor valósága húzódik. Kölcsey prózai művei azt mutatják, hogy ismerte a nép gazdasági és jogi állapotát, a *Himnusz*ban a szenvedés leírása konkrét viszonyokra utal, metaforáinak valóságértéke van. Kölcsey szabadságtörekvése verseiben esztétikai kifejezést nyer.

A költemény előzménye a Pécelen 1814 augusztusában keletkezett *Rákos nymphájához* című alkotása. Ott is megjelenik a *hon* kifejezés, a kép azonban elvontabb, a költő egy allegorikus alakot szólít meg. A főnti versben a helyszín konkretizálódik, megjelennek a hozzá kapcsolódó történelmi események. Érdekes, hogy e versben a *hon* más jelentésben szerepel, mint a *Himnusz*ban, itt a *haza* szinonimája, mutatva, hogy Kölcsey variálta a szavak eltérő jelentéseit. A befejező sorok metaforái, szóhasználata a *Himnusz*ban fognak visszatérni: „De néked élni kell, o Hon, / S örökre mint tavasz virúlni, / Ah, mert omladékidon / Reszketve fognék szétomolni / Hazám, hazám!” A versben a nymphához intézve szavait, a dal születéséről is szól: „Egy dalt mely egyszerűen, / Egy dalt mely égi hévvel / A szívhez szolljon és Tehozzád!” Egyszerűen és égi hévvel: ez a költői program legteljesebben a *Himnusz*ban fog megvalósulni.

A dicső múlt és a korcs jelen szembeállításáról Horváth János Arany János *A tetétleni halmon* és Petőfi Sándor *A hazáról* című versét hozza példának, inspirációjukban Kölcseyre utalva.

Zrínyi második éneke

Te lásd meg, o sors, szenvedő hazámat,
Vérkönnnyel ázva nyög feléd!
Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
És marja, rágja kebelét.
A méreg ég, és ömlik mély sebére,
S ő védtelen küzd egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra, s végveszélybe dűl!

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
Mellén kiket táplál vala;
S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
Önnépe nem lesz védőfala?
Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
Szent harcra nyitva várt az út,
S ti védőfalat körül nem vonátok;
Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
Te rendelél áldást neki:
S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
Kiket nevelt, öngyermeki.
Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek;
S míg hamvokon majd átok ül,
Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
Szülőtti bűnein leszáll;
Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
Az ősz apák sírhalminál.
És más hon áll a négy folyam partjára,
Más szózat és más keblü nép;
S szebb arcot ölt e föld kies határa,
Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

[1838]

Kölcsey *Zrínyi második éneke* című költeménye a nemzethalál víziójával zárul. E költeményben Zrínyi a Sorssal folytat párbeszédet, azonban az isteni irgalom nélkül a magyarság a bűnei következtében elvész, végzete, melyet maga okozott, beteljesül. A Sors csak a hideg logikát ismeri, a megbocsátást nem. A filozófus Kölcsey ezt a lehetőséget is végiggondolta, és figyelmeztetésként állította nemzete elé. A *Zrínyi második énekében* a Sors megszólítása ugyanakkor bravúros jellemzés is, utalás Zrínyi jelmondatára: Sors bona, nihil aliud. A *Himnuszban* Isten a sors ura: a balsorsot képes jóra fordítani. A „nemzethalál” víziójának kialakulására Herder német történész jóslata is hatással lehetett. (Idézi Cs. Varga István. in: Pomogáts Béla: *A nemzet imája*. 337. l.) „Itt élnek most, (a magyarok) szlávok, németek, románok s más népek közt, a lakosság csekélyebb részeként s századok múlva a nyelvüket is alig lehet megtalálni majd.”

A *Himnusz* költője egy középkori prédikátor nevében szól. A *Zrínyi második éneke* című költeményében Kölcsey Zrínyi szerepét magára öltve, vitázik a sorssal. A költői szerepek sokfélesége azt mutatja, hogy mélyen átélte a történelmet és annak szereplőit. (A kritikai kiadásban közölt kéziratok szerint, e vers első változatában még Istent szólította meg, ahogyan a *Himnuszban* is. A változtatás a vers hangnemét is befolyásolta.) A *Zsarnok* című költemény kétszereplős, ott a költő első személyben szólítja meg a Zsarnok allegorikus alakját. A *Zrínyi második éneke* tulajdonképpen háromszereplős, hiszen Kölcsey Zrínyinek a pennáját fogja a kezébe, sőt a Sors érvelésében is az ő gondolatait ismerhetjük fel. A kéziratban a költő aláhúzta a *második* szót, utalva megelőző Zrínyi-versére. Fölvetődött, hogy esetleg a költő dédapjáról, a szigetvári hősről van szó. A kérdés szinte megválaszolhatatlan, a döntő azonban a vers tartalma, a nemzet sorsáért érzett aggodalom, mely mindkét Zrínyit jellemezte. A párbeszédben Zrínyi minden érvet fölhoz, hogy a Sorsot meggyőzze: a nemzethalál víziója a nemzetnek szánt figyelmeztetés.

A költemény Zrínyinek és a sorsnak a párbeszédét írja le a magyar történelem alapkérdéseiről. A *Himnuszban* a költő mondja el Isten tetteit, itt a Sors maga szólal meg.

Egyes szavak magyarázata a kritikai kiadás alapján:

Vérkönyvei: nyelvújítási metaforikus összetétel.

kánya, kényő, féreg: a kánya a hollónál nagyobb ragadozó madár, szólásokban is él.

Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek: lehet bibliai allúzió.

hűv anyát: a hű alakváltozata.

négy folyam: Duna, Tisza, Dráva, Száva, a történelmi Magyarországot jelképezi.

szózat: hangzó beszéd, de itt nyelv jelentésű, utalás a nyelv elvesztésére, a nemzethalálra.

kies határa: kies: szemet, lelket gyönyörködtető;

bájkörébe: nyelvújítási eredetű összetétel, ma már szentimentálisnak, stílusterésnek hat; a nyelvújítás idején megszokottabb volt, Kisfaludy Sándor is használta.

A költemény négy nyolcsoros, keresztírmes versszakból áll, melyeket 11/8-as jambusi periódusok alkotnak. A rímrendszer négysoronként változik. A strófák zárósora hosszabb a nyolcszótagú hívónál, tízszótagú sorokban foglalja össze a konklúziót. Újabb formai megoldása ez a csattanó hangsúlyozásának: a *Vanitatium Vanitasban* négy keresztírmes sorra négy páros rím következik, a strófák két zárósora rövidebb, a csattanó feszebben cseng. A fönti versben a ritmikai megoldás ennek az ellenkezője, a csattanó a nyolcszótagú hívóra tíz szótaggal válaszol, a nyugtalanabb hullámváz után széles áradással érve partot. A vers formája a Kölcsey által már korábban kidolgozott lírai párbeszéd, melyben a sors érveit is Kölcsey fogalmazza meg. A zárókép pesszimizmusa inkább a téma filozófiai szintű megragadása, mint érzelmesség: a költő inteni akarja nemzetét. A görög tragédiák sorsistene csak a katarzist ismeri, az irgalmat nem — Kölcsey klasszikus műveltsége révén őt is be tudja vonni költészetének világába. A hideg és kemény logika azt diktálná, hogy a magyarság bűnhődjék a széthúzás vétkéért, annál is inkább, mert saját maga a pusztulás oka, hibái drámai következetességgel foglalják magukban a végkifejletet. A filozófus és politikus Kölcsey, aki az országgyűlés mindennapjaiban tapasztalt meg intrikát és a jó törekvéseket megakasztó hazai és bécsi szűklátókörűséget, meg kellett jelenítse ezt az utat is: szülföldi bűnein leszáll a haza őrcsillagzatja, a magyarság elvész. Ő maga azonban nem hiszi, hogy ez bekövetkezhessen: e műve nem romantikus kétségbeesés, hanem józan számvetés és kemény figyelmeztetés. A költő és a történelemről elmélkedő filozófus drámai megjelenítésben ábrázolja az elvont gondolatokat.

Ennek a versnek a közvetlen előzménye az 1830-ban keletkezett *Zrínyi éneke*. Ott Zrínyi monológiát olvashatjuk, az igazi drámai megjelenítés a második ének, melyben már párbeszéd szólal meg. A *Zrínyi énekének* szóhasználata a *Himnuszra* is visszautal, mutatva Kölcsey verseinek belső összefüggéseit. Ezekből a kifejezésekből idézzük: *magzat hő szerelme; bér, s omladék fölette; völgyben ül a gyáva kor*. Az első versszakot idézzük: „Hol van a hon, melynek Árpád vére / Győzelemben csorga szent földére, / Mely nevével hév szerelmet gyújt; / S messze képét bujdosó magzatja, / Még Kalypso keblén is siratja, / S kart feléje búsan vágyva nyújt?” Megtalálható a dicső múlta, Árpádra történő utalás, az a gondolat, hogy a haza megszerzése véráldozattal járt. Az is egyértelmű, hogy a bujdosók alatt a Rákóczi-szabadságharc emigrációját érti. Habár e költemény később keletkezett, egyes metaforái a *Himnusz* megértését is segítik.

Kölcsey 1826-ban tanulmányt írt a német drámaíró, Theodor Körner (1791–1813) Zrínyi-drámájáról. E tanulmánya is mutatja, mennyire foglalkoztatta Zrínyi alakja; a róla szóló költemény maga is dramatikus, párbeszédes formájú. A napóleoni háborúk idején keletkezett művet barátja, Szemere Pál fordította magyarra. Kölcsey tanulmánya meghaladja az irodalmi kritika kereteit, a darabbal kapcsolatosan saját drámaelméletét is kifejtette. Körner költeményei, színdarabjai komoly szerepet játszottak a Napóleon elleni német hazafias érzések formálásában, ő maga is a csatamezőn esett el, a magyar történelem azonban idegen volt a számára.

ra. Művével viszont módot adott Kölcseynek, hogy kifejtse drámaelméletét. A kritika érvelése pallérozott és udvarias: nem akarja megsérteni a magyar téma és nyelv iránt lelkesülő színházi közönséget, sőt a német szerző érdemeit is elismeri, hogy a témát földolgozta. Mindez azonban nem ad fölmentést a darab hibái alól, Kölcsey szemlélete már a modern, a műre tekintő kritika hangja. „De midőn a játékszínen megjelentem, a mi halhatatlan bajnokunkat magyarul hallám szólani, hajlandó levék a kritikust levetkezni, és a poéta hibáit nemzetem dicsőségével fedni be. A Körner Zrínyije, kedves barátom, német Zrínyi, s mivel az austriai verselő katona sem a mostani, sem annyival inkább a régi magyar világot nem ismerte, nem is tehetette által a szigetvári hőst a maga valóságos alakjában a játékszínre; s ekképen hősünk német köntösben, még pedig igen hibás német köntösben, semmi különös dicsőséggel nem sugározhatik. Meg kell vallani, hogy a magyar posztóba húzott szigeti világ is éppen oly kevés nemzeti karaktervonásokkal dicsekszik: mert hiszen a fordító nem vehetett egyebet, mint amit talált; hanem a magyar nyelv hangja, a magyar játészó és néző megcsalják a szívet, s a patriotismus gerjedésbe jött érzelmei a kritikát, habár csak pillanatokra is, megszelidítik. Én valóban észrevétlenül a közönség örömkifakadásai közé vegyültem, felejtém Körnert, és művében a német világi sentimentalismus üres csevegéseit, s csak azt érezvén, hogy magyar vagyok, csak azt, hogy az új Leonidas dicsősége reám is, mint hazafira, visszafénylik, éppen oly művitelői fejkargatás és szemöldök-hunyorgatás nélkül csappangatám öszve tenyereimet: mint a galériának boldog birtokosai.” (Körner *Zrínyijéről*. 1826.) A magyar nyelvű színjátszás megszületésének időszakában öröm magyar előadást hallgatni, Kölcsey azonban kritikáját sem hallgatja el, egy retorikai fordulattal ezt azzal fejezi ki, hogy látszólag „felejtí Körnert”. Saját hazafiságáról is vall — a *hazafi* kifejezés egyébként a nyelvújítás korában alakult ki, első említése 1799-ből való.

Erdélyi tájak

Kölcsey a Szilágyságban született, erdélyiségét egész életében vallotta. Országgyűlési követként Magyarország és Erdély egyesítéséért küzdött. Verseiben többször megjelenik az erdélyi táj egy-egy részlete. Ezek a mély érzelemmel festett képek azt mutatják, hogy Erdélyre szülőföldjeként tekintett. A „Himnusz” *bérv* kifejezésében földerengnek a *mármárosi bérvék*, melyeket egyik levelében is említ, és melyek Petőfi *A Tisza* című versében is felénk intenek.

A nyugalomhoz

Elúnva a lármát, sohajtók
Szent nyugalom! feléd,
Oh édes a te karjaid közt,
Édes szendergeni!

Nincs semmi lárma csend-helyedben,
Mint a sír kebliben,
Holott virágos ágyadon zöld
Fák közt puhán heversz.

Csak a patak csörög körültem,
Csak a Zefír susog,
S a fülmilécske zeng szavával,
S csattog, süvölt, kereng.

Oh boldog érzés! hogy ha Erdély
Árnyékos halmain
Öledbe dőlhetek le, s ottan
Felejttem bánatim;
Ha a patak csörög körültem,
S csendes álomra hív,
Ha a madárka sír, s szememben
Boldog könnycsepp rezeg,
Be nem kívánok a vitézek
Sorában űlni én!
Be nem kívánok a királyi
Széken tündökleni!

Oh! Ott tanulja meg szeretni
Szívünk az életet,
Hol az szelíden foly, miként a
Csermelyke habjai,

Oh! ott tanul örülni a szív,
Örülni lepkéként,
S bánkódni édesen, miként a
Madár, ha társa vész.

Szent nyugalom! hagyd folyjanak le
Öledben napjaim,
Hagyd lepien a halál öledben
Eloltván életemet.
Ah! akkoron virág bokorka
Nőjjön sírhalmomon,
Melyen Zefír kerengve játszván
Lengesse szárnyival,
Majd körbe gyűlve énekelnek
A Nimfák síromon,
Ha a magos hold andalogva
Süt arra fényivel,
Köztök lebegve fogja lelkem
Hallgatni dalokat,
És e szelíd érzése teszi
Boldoggá lételet. —

[Debrecen, 1808. dec. — 1809. jún.]

E versét debreceni tanulmányai alatt, 18 éves korában írta. A vers egyes sorai közvetlenül idézik Erdélyt, de a metaforák, a hangulat maga is a kedves tájra utal.

A költemény a *nyugalom* megszemélyesítése, a költő allegorikus alakjához intézi szavait. A vers rímtelen, kilences-hatos szótagszámú jambikus periódusok kapcsolódása. Az első sor ötlábú jambus, az utolsó ütem csonka, a második sorok háromütemű jambusok. A tartalmi összetartozást áthajlások hangsúlyozzák. A forma a jambusi tizenötös tördeléséből keletkezett, a két sor összetartozását az áthajlások jelzik; ezek között éles áthajlások is föltűnnek: *zöld / Fák közt* jelző — jelzett szó elválasztása; *Erdély / Árnyékos halmain* — birtokos szerkezet szétválasztása; *miként a / Csermelyke habjai* — névelő és főnév szétválasztása; a szerkezet párhuzamos alakzat *hold andalogva / süt* alany-állítmány szétválasztása; *énekelnek / a Nimfák* alany-állítmány szétválasztása, fordított szórend. Többször megjelenik a párhuzamos ismétlés, az alliteráció, a halmozás és a reduplikáció is. (*Csak a patak* — *Csak a Zefír*; *csörög* — *csendes*; *szívünk szelíden*; *zeng, csattog, süvölt, kereng; örülni a szív / örülni*).

Költeményét megküldte Kaziczynak, aki azt kedvezően fogadta. Kazinczy javaslatait figyelembe véve, pár helyen átdolgozta.

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

a patak csörög: kavicsokon folyó sekélyebb patak hangja.

a Zefír susog: a szellő susog. Zefír: (görög) Zephürosz, a tavaszt hozó szellő nevéből.

süvölt: itt: *fűtyül.*

habjai: itt: hullámai.

Nimfák: a nimfák a források, patakok, hegyek női istenségei.

Választás

Vidéki a Szilágynak
Völgyek, szelíd hegyek!
Itten fedezzen a sír
Engem tiköztetek.
Oly édes a setét sír,
A nyugalom helye!
De édesebb sehol nincs,
Oh! nincs, mint itt, sehol.
Ily édes a Madárnak
A zöld lombok között,
Ha szél susog feléje,
S ringatja csendesén.
Síromra a berek majd
Hűs árnyékot bocsát,
Ledülve fog nyugodni
Az Útas síromon,
Síromra a tavasz majd
Ültet virágokat,

Virágokat keresnek
A Lyánykák síromon,
S ott majd talán dalolni
Fogják szerelmeim,
S még egyszer a vidéken
Hangzik Lottim neve.
Oh, Lotti! jőj te is zöld
Síromhoz akkoron,
Hintsél virág magot rá,
De könnyeket ne ejts,
Bús életünk után a
Sírdombban nyúgoszunk
S álomban elmerülvén
Eloszlunk csendesén,
Így a Virág kehelyben
A harmatcsepp lehúll,
S ha feljön a meleg nap
Eloszlik, s nincs tovább.

[Debrecen, 1809. jan.]

A költemény a szülőföldnek szóló felkiáltással kezdődik, akárcsak egy Petőfi-vers. Eszünkbe jut Ady Endre verse is: *Hepehupás, vén Szilágynak*. A szerelem és az elmúlás összekapcsolása rokon a *Szeptember végén* hangulatával.

A költemény 7/6-os, rímtelen jambikus periódusok kapcsolata. A szótagszám hasonló a *Himnusz*éhoz, azonban ott az ütem trochaikus. Az előző versre jellemző stilisztikai alakzatok e költeményben is megtalálhatók. A természeti képek párhuzamai a népdalokra emlékeztetnek, melyekhez egész életében vonzódott. A harmatcsepp eloszlása emlékeztet a *Vanitatum Vanitas* metaforájára, melyben a rózsát csak egy pillanattal éli túl az illata. A forma Gáldi László szerint az alexandrin leszármazottja, a hosszabb sor zárása trochaikus, a rövidebbé jambikus.

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

Vidéki a Szilágynak: az egykori Szilággy vármegye, nagyjából erdő borította dombos, hegyes vidékkel, északkeleti részén található Sződemeter, a költő szülőfaluja, ahol rokonai éltek. A költő többször járt erre, jól ismerte a vidéket.

berek: vizenyős talajon nőtt cserjék, fák alkotta erdő, az elvonulás számára kedvező hely, több versében visszatérő toposz.

le dűlve: nyelvjárási alak.

Lottim: képzelt lányalak, akit szerelme tárgyának tekintett.

Szép Erdély...

Töredék

Szép Erdély barna fürtü
Leánya, hű anyám,
Tekints az égi lakból
Még egyszer vissza rám.
Im elhagyott hazádon
Pusztulat átka leng;
Erdély ledőlt, s fölötte
Fiad keserve zeng.

[1838.]

Utolsó verse erdélyi származású, korán elvesztett édesanyjáról szól. Erdély jelzője megegyezik a himnuszbeli kifejezés, a *szép hazám* jelzőjével. Jelzőátvitelnek is tekinthetjük, Kölcsey édesanyjára is érthető. Erdély neve háromszor ismétlődik, egyszerre jelenti a hazát és az édesanyját. Az 1. strófa 1-2. sorában birtokos szerkezet hajlik át: a ritmus pillanatnyi megtorpanása fájdalmas sóhaj. Az édesanya elvesztése egybekapcsolódik Erdély romlásával: Erdélyért politikusként is igyekezett tenni. A 2. strófa 1. sorában megjelenik a haza szó is, akárcsak *Himnuszunkban*. A fohász egyszerre szól a hazáért és az édesanyjáért.

Édesanyjáról *Országgyűlési naplójának* 1833. január 8-i bejegyzésében is megemlékszik; a haza és az édesanya képe egybeolvad. „Én fél erdélyi vagyok, s valahányszor e földről gondolkodom, poetai hév ömlik el keblemen. Eszembe jut a hős, ki mindenét elvesztette a népért, mely őt csábító szavakra elhagyá; eszembe jut a barna szép hölgyecske, ki ott szerelme zálogául mutatott be férjének — az én anyám! Oh ha ti csak egy szikrát, csak egyetlen egyet kapnátok a lángból, mely keblemben ég! Akkor mienk lenne Erdély, a szép haza; váltatlan örök kapcsolattal a miénk.” (Az osztrák udvar az 1867-es kiegyezésig Erdélyt külön kormányozta; Kölcsey ez ellen tiltakozik.)

A vers egyes kifejezéseinek magyarázatát, e keletkezés körülményeit a kritikai kiadás közli:

pusztulat: a pusztul ige régies származékszavának nyelvújítási felelevenítése.

leng: jelentése: lebeg.

Erdély ledőlt: az utalás az 1835-ben feloszlott erdélyi országgyűlésre, s az ezzel egyidőben felfüggesztett alkotmányos közigazgatásra vonatkozik.

A költemény keletkezésével kapcsolatosan Pap Endrének Pozsonyból, 1839. július 7-én kelt, Szalai Lászlónak írt levele tartalmaz adalékot. Ebben leírja, hogy Wesselényi 1838-ban titokban kellett Zsibóra látogasson, mivel ellene elfogatási parancs volt érvényben. Így tudta csak édesanyja sírját fölkeresni. Wesselényi 1838-ban két alkalommal tartózkodott Csekén, 1838 májusában és augusztusában. A titkos utazás mélyen érinthette Kölcseyt, erről 1838. július 6-án írt levelében említést tesz Wesselényinek: „Látogatásod a zsibói siroknál lelkemben meg-
rázott. Mely időket értünk! Íme annak, aki életét hazájának szentelé, lopni kell egy pillanatot, hogy saját fészkeben, az ősi lak kapuji előtt, futó pillantatot vet-
hessen — a síhalmokra! Barátom, de mi férfiak vagyunk, mi karakterünket küz-
dés által nyerők; s ennek diadalmi koszorúja az, hogy tudunk szenvedni lélek-
leveretés nélkül; tudunk szenvedés által lélekben emelkedni. Nem sokkal szebb-e
ez, mint a moraliter elsülyedteknek szolgálai nyugalomban tespedésök?” A kritikai
kiadás e tények alapján 1838. június-augusztus vége közé teszi a vers keletkezé-
sét.

A Himnusz szintézise

Kölcsey összefoglaló jellegű verseiben egyszerre jelenik meg történelem, filo-
zófia, jog és esztétikum. A forma többször egészen könnyed, ez a gondolkodás
kiérleltetését, letisztultságát mutatja. Az összetett, körmondatokon alapuló próza-
stílus iskolázottsága költészetében is érezhető. A költészetben a filozófus Köl-
cseyt az eszmék egymás mellé rendezésének definíciószerű lehetősége ragadja
meg; a költőt a dolgok ellentéteken át történő bemutatása és drámaisága sodorja
magával. Gördülékeny stílusának jellemzői a szó- és gondolatalakzatok, hangtani
eszközök, az alliteráció, a párhuzam, az ellentét, az elvont gondolatok természeti
képek, metaforák által történő megjelenítése. Az elvont fogalmakhoz gyakran fűz
érzékletes jelzőket, megszemélyesítésük a drámai bemutatást szolgálja, a filozófus
gondolatai élővé lesznek, társalgást folytat velük. Egyaránt alkalmazza a klasszi-
kus időmértékes képleteket és a többször szimultán ritmusban egyesülő hangsú-
lyos és jambikus, trochaikus formákat. Berzsenyi Dániel halálakor tartott beszéd-
ében Kölcsey megfogalmazta a költészet és a filozófia kapcsolatát: „A való költé-
szet, s a filozófia komoly műzsája rokonszövetségben állanak. Mindegyik magas
emelkedésben lebeg az emberiség felett; pillantásait szünetlen arra fordítva. Két
tolmácsa a léleknek, mely az állatemberben isteni eredetet bizonyít. Boldog, ki in-
téseiket érzeni és érteni megtanulhatál!” „Mi a dal? harmoniás szavakba öntése a
gondolattá érlelt érzeménynek” (*Emlékbeszéd Berzsenyi Dániel felett.* 1836). Harmó-
nia, mely a gondolkodás és a verselési forma, a kifejezés, a nyelv harmóniáját je-
lenti.

Kölcseyt filozófusként és költőként egyaránt foglalkoztatja a kérdés: hogyan érhet célt a nemzet, mi az egyén célja és feladata, létezésének értelme, hogyan kapcsolódik egyén és közösség?

Ha a kérdést az *általános filozófia és etika* alapján vizsgáljuk, és rákérdezünk az emberi létezés végső értelmére, végigvesszük a katonai dicsőség, az erény, a filozófia, a művészet eredményeit, egyik sem hozhat tartós sikert. A mai tudomány sem mond mást: igaz, hogy a nagyon távoli jövőben, de Földünk pusztulását fogalmazza meg, sőt, a környezet rombolása már belátható időn belül is katasztrófához vezethet. Az egyén pedig pár évtized alatt bevégezi életét, a hír és halhatatlanság egy pillanat alatt elenyészik — ezt a *Vanitatum Vanitas* mondja ki. A szikla nyugalma, a visszahelyeződés az anyagi létbe nem a végső válasz, az embert más illeti meg. Kölcsey több versében is megrajzolja a világból kivonuló, azt közönyös nyugalommal szemlélő „bölc” képét. Bölc az, ki mindent megvet (*Vanitatum Vanitas*); Tűr a bölc egyformán (*Vigasztalás*); Igyunk derűre, / Igyunk borúra, / Úgy is hol kedvre, / Úgy is hol búra / Fordúl az élet! (*Bordal*). Mintha Vörösmarty *Csongor és Tündéjének* híres keresztútján találkoznánk a sztoikussal, az epikureistával, a cinikussal, a materialistával: egyik magatartás vagy filozófia sem kínál megoldást a létezés és az élet problémáira. Ábrázolásuk azonban filozófiai, pszichológiai és költői szempontból is plasztikusan teljes.

Ha a *történelemfilozófia* logikája felől közelítünk: a magyarság elvész a csapások alatt, melyeket saját hibái okoztak — ezt a realista Kölcsey a *Zrínyi második éneké*-ben fogalmazta meg. A széthúzás bűnén kívül ebbe a körbe tartoznak a társadalmi igazságtalanságok, melyet a szűkkeblű önzés nem kíván felszámolni.

Van-e megoldás? Igen, van: a *föltétlen hit, a személyes Istenre hagyatkozás*, mely túlmutat a csak racionális logikán. Az érvek és ellenérvek mindhárom verset áthatják, nem különülnek el teljesen, a végső választ azonban a *Himnusz* adja meg, mely nyelvében is a legegyszerűbb, legközvetlenebb.

A *Himnusz* imádság, melyben természetesen jelen vannak a költő stilisztikai eszközei, gondolkodásának eredményei, azonban a filozofikus távolságtartás eltűnik, helyét a ráhagyatkozás, a bizalom foglalja el. A *Himnusz*t a költeményeit egyébként hosszasan érlelő Kölcsey egészen rövid idő, lehetséges, hogy egyetlen nap alatt írta meg, valósággal kitört az íróból. Több éves hallgatás időszakán volt túl, mely azonban nem volt terméketlen: gondolkodása elmélyült, úgy is mondhatnánk, súlyosabbá, stílusa pedig könnyeddé vált. Minden addigi erőfeszítése elnyerte értelmét, hiszen a művész életének értelme az Alkotás létrehozása.

A *Himnusz*t a filozófus Kölcsey kérdésföltévézésének, érvrendszerének egészében kell elhelyeznünk, költeményeinek gondolatmenete összefügg. A *szép haza* Isten teremtmény akaratának műve, a költemény tágabb értelemben az emberi létezés kínzó kérdéseire is választ ad.

Kölcsey *Magyar játékszín* című tanulmányában a haza fogalmát a következőkben határozza meg: „Krisztus így szólott: ahol ketten-hárman öszvegyűltök (tisztá imádással tudniillik), ott leszek én veletek! Ilyformán szól a haza is: ahol ketten-hárman öszvegyűltök (tisztá nemzeti lélekkel tudniillik) ott leszek én benne-

tek! mert a hazának szent neve nem csatolja magát a föld porához. Ezen Tartomány, melynek kiterjedését most magyar hazának nevezzük, századok előtt más népektől mondatott hazának; őseink a Don mellett is, a Kaspium partjain is, magokkal hordozták a magyar hazát, s magokkal együtt hozták azt ide. Emberek tesszik a valóságos hazát, nem az élet nélkül való halmok és térségek, melyek ezerféle népnek egyforma érzéketlenséggel adhatnak lakást.”

Emléklapra című epigrammájának (Pozsony, 1833. június 14.) üzenete a mai kornak is szól:

„Négy szócskát üzenek, védj jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökölni, ha kihúnysz: A HAZA MINDEN ELŐTT.”

Kölcsey epigrammái az 1830-as évek epigramma-költészetének kiemelkedő alkotásai. A fenti költemény nyelvi szerkezete is bravúros: az ünnepélyes, időmértékes első és második sort áthajlás fűzi össze, a kettőspont kiemeli a *négy szócska* tömörségét. Egyszerre van jelen az életmű egészében csiszolt körmondatok zengése és a megfogalmazás tömörsége, a költői egyéniség fegyelme, nem véletlenül vált alkotása a reformkor egyik jelmondatává.

Kölcsey nem csupán költeményeiben volt következetes: mikor meggyéje az örökvaltság kérdésében addig képviselt álláspontjával ellenkező utasítást küldött részére, a törvényhozásban betöltött követi hivataláról lemondott. Az országos rendektől 1835. február 9-én búcsúzott Pozsonyban: „Jelszavaink valának: *haza és haladás*. Azok, kik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg: miképen a maradás szónak több jelentése van. Korszerinti haladás *épen maradást* hoz magával; vesztég maradás következése pedig senyvedés. Isten őrizze meg e nemzetet minden gonosztól; Isten virassza fel e nemzetre a teljes felvirágzat szép napját!”

A gyakorlati tettet éppoly fontosnak tartotta, mint a gondolati cselekvést. Ez az esztétika nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy még elvont eszméket tükröző versei is kapcsolódnak a társadalmi környezethez, a történelemhez, a politikához. *Vanitatum Vanitas* című verse például túlmegy az általános filozófiai igazságok kimondásán, a fölidézett példaanyag nem csupán illusztráció, hanem a magyar múlt vérző valósága; a föltett kérdések így személyessé válnak, az egyén belső világát érintik. Az elvontnak tűnő eszmék nem maradnak meg a hóbércek magaslatán, hanem a hétköznapiakat irányító mintákat képviselik. „Minden álom, ami tettbe nem megy által; s tett nélkül a férfiú álomjáró lészen, ki magasan lebeghet öntudatlan, a felébredés órájában halálosan bukik le.

Tégy! És érezni fogod, miként szórt el a természet szerelmet mindenhol. Fa melyet plántáltál, kunyhó, melyet építeni fogsz, föld, melyen barázdát szántottál, háznép, melyért izzadnond kell: egytől egyig boldogító szerelemnek lesznek tárgyai. S ha majd tetteidnek nagyobb kört veendsz: ha azt, amit parányi körülményeidért híven tevél, a hazáért teended: mint fognak érzelmeid magosulni! mint fogsz olthatatlan szerelemre gyűlni fáradságod nagy céljáért!” (*Celesztina*).

Válogatott bibliográfia

- „*A mag kikél*”. Előadások Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulóján. Szerk. Taxner-Tóth Ernő. Kölcsey Társaság, Budapest—Fehérgyarmat, 1990.
- A Hymnus költője*. Tanulmányok Kölcseyről. Szerk: Lukácsy Sándor. Szabolcs—Szatmár Megye Tanácsa, 1974.
- A magyar irodalom története III*. Főszerkesztő: Sőtér István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- Adamik Tamás: *Kölcsey: Hymnus*; Korok és értelmezések. In: Sanctissima religio. Vallás- és irodalomtudományi tanulmányok. Szent István Társulat, Budapest, 2012. 427–441.
- Baróti Dezső: *Szabadság és szerelem*. (Kölcsey Ferenc: A Szabadsághoz) és egyéb tanulmányok.
- Benedek Elek: *Nagy magyarok élete*. Holnap Kiadó, Budapest, 1995.
- Borbély Szilárd: *A Vanitatum Vanitas szövegvilágáról*. A Kölcsey Társaság füzetek 7. Fehérgyarmat, 1995.
- Csetri Lajos: *A Vanitatum Vanitas értelmezéséhez*.
- Dávidházi Péter: *A Vanitatum Vanitas és a magyar kritika és egyéb tanulmányok*.
- Fenyő István: *Haza s emberiség*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- Gáldi László: *Ismerjük meg a versformákat*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1961.
- Gellért Sándor: *Kölcsey*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004.
- Gyulai Pál: *Emlékbeszéd Kölcsey fölött*. Budapest 1890.
- Handbuch der ungarischen Poesie*, Hrsg. Franz Toldy. Kilian u. Gerold. Pesth u. Wien 1828.
- Hass, alkoss, gyarapíts! Kölcsey-breviárium. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975.
- Horváth János: *Az irodalmi népiesség Faludtól Petőfőig*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
- Horváth János: *Kölcsey Ferenc; A Hymnus*. In: Irodalomtörténeti munkái. III. kötet. 834–894. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- Horváth Károly: *A Hymnus és a Vanitatum Vanitas*. Literatura. 1989. 37–64.
- Irodalmi Almanach: *Kölcsey*. 2015/3. Magyar Napló Kiadó.
- Jancsó Benedek: *Kölcsey Ferenc élete és művei*. Aigner, Budapest, 1885.
- Jelenits István: *Hogy a Hymnus ügyében tévedés ne essék*. Új Ember, 2011. január 30.
- Kovács László: *Kölcsey*. Erdélyi Helikon, 1938/8. 585–588.
- Kölcsey Ferenc minden munkái 1–6*. Kiad. Eötvös József, Szalai László, Szemere Pál. Hackenast, Pest, 1840–1848. (MM)
- Kölcsey Ferenc minden munkái*. Kritikai kiadás. Sorozatszerkesztő: Szabó G. Zoltán. Universitas Kiadó, Budapest, 1998.
- Kölcsey Ferenc minden munkái*. Kiad. Szemere Pál. I. Versek, Hartleben, Pest, 1832.
- Kölcsey Ferenc összes művei. 1–3. kötet*. Szauder József — Szauder Józsefné. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1960.
- Kölcsey Ferenc minden munkái*. Harmadik kiadás. Budapest, Franklin Társulat, 1887.
- Kulin Ferenc: *Kölcsey Ferenc*. Új Mandátum könyvkiadó. Budapest, 1998.
- Lukácsy Sándor: *Egy hazánk van*. Jelenkor Kiadó, 1996.
- Lukácsy Sándor: *Kölcsey: Vanitatum Vanitas*
- Lukácsy Sándor: *Mi tilt jobbakká válnotok?* Vörösmarty és kora. Balassi Kiadó, Budapest, 2003.
- Mózes Huba: *Variációk — Tallózás a Hymnus lehetséges ritmikai előzményei között*. Új Ember, 2011. február 26.

Mózes Huba: *Variációk*. Tallózás a Himnusz lehetséges ritmikai előzményei között. Új Ember, 2011. február 27.

Németh G. Béla: *Versek és korok*. Calibra Kiadó, Budapest, 1996.

Nemzet és sokaság. Kölcsey Ferenc válogatott tanulmányai. Szerkesztette: Kulin Ferenc. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1988.

Pomogáts Béla: *A lélek térképe*. Intermix Kiadó, Ungvár—Budapest 2014.

Pomogáts Béla: *A nemzet imája*. Tanulmányok a Himnuszról. Pro Universitate Partium Alapítvány, Nagyvárád, 2007.

Remény s emlékezet. Tanulmányok Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulóján. Szerk. Taxner-Tóth Ernő és Merva Mária. Kölcsey Társaság, Budapest—Fehérgyarmat, 1990.

Rohonyi Zoltán: *Kölcsey Ferenc életműve*. Dacia, Kolozsvár, 1975.

Szabó G. Zoltán: *Kölcsey Ferenc*. Kalligram, Pozsony, 2011.

Szauder József: *Az Este és az Álom*. (A Vanitatum Vanitas elemzése. 433-451.). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970.

Szauder József: *Kölcsey Ferenc*. Művelt Kép Kiadó, 1955.

Szerdahelyi István: *Verstan*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.

Taxner-Tóth Ernő: *Kölcsey és a magyar világ*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.

Vajda Viktor: *Kölcsey Ferenc*. Budapest.

Válogatás a XX. század Hymnus-értelmezéseiből. Szerkesztette Csorba Sándor. Kölcsey Társaság Társasági Füzetek 9. Fehérgyarmat, 1997.

Vértessy Jenő: *Kölcsey Ferenc*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1906.

Világirodalmi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Vita Zsigmond: *Kölcsey nyelve és lelkivilága*. Erdélyi Helikon, 1938/9. 655-665.

Kiadványaink

2017-ben megjelent

Málnási Ferenc

**Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XXXIII.**

Anyanyelvoktatásunk 1948 után (II.)

Újra Sütő Andrást idézem, aki a *Székely seríjek, román hercegecskéik* című írásában írja az 1973/273-as számú elnöki rendeletről: „A IV. Fejezet 85. szakaszában az olvasható, hogy az iskolai hálózat kiépítésének egységes szervezeti szabályai általános érvényűek, így tehát a nemzetiségi iskolákra nézve is kötelezők. Személyes tapasztalatom, hogy az osztályonkénti 25-ös létszám merev követelménye folytán tömegével szűntek meg — adott esetben 15-20 tanulóval is — magyar osztályok, ezzel szemben a Székelyföldön, amelynek lakossága nagyjából színmagyar, 2-3 román gyermek kedvéért is létrehoztak román tanítási nyelvű osztályokat, mégpedig olyanformán, hogy hozzájuk csaptak 22-23 magyar gyereket. A 85. szakaszban egy mondatban szerepel az is szócska, „a nemzetiségek nyelvén is működő oktatási egységekről” beszél. Ez az *is* szócska micsoda szemfényvesztésre nyújt ma is lehetőséget a tanügyminisztériumnak. Hosszú évek során ennek az ürügyén nyilatkoztak sok helyütt, hogy a lakosság igényeinek megfelelően nemzetiségi oktatás is folyik, ezzel az is szócskával hadakozva védik a legnyíltabb törvénysértéseket is, hiszen ha valamely faluban, városkában 500 magyar gyermek helyett csak 50-nek, vagy éppenséggel 5-nek az anyanyelvi tanulását bizonyíthatták, azt már elkeresztelték egyenjogúságnak, általános érvényű anyanyelvi oktatásnak. Ahol száz magyar gyermek közül már csak három tanulhatott az anyanyelvén, ott a nemzetiségi oktatás hóhérai még mindig fennen bizonygatták országnak-világnak, hogy hiszen magyarul is tanulhatnak a nebulók...” (Sütő András 1993. 45-55.)

Az érvényben levő 1969/6-os számú tanügyi törvény II. fejezetének 9. szakasza előírta, hogy az együtt lakó nemzetiségek iskoláiban csak az iskola, illetve a tagozat előadási nyelvét ismerő tanszemélyzet oktathat. S bár a törvényt nem vonták vissza, a már korábban említett két székely megyében 1985-től kezdve túlnyomó többségben olyan tanárokat neveztek ki a magyar osztályokba is, akik nem ismerték a magyar nyelvet. A törvényes előírásokkal ellentétben ilyenkor a

tanulóknak a tanárok nyelve után kellett igazodniuk, tehát *a különböző tantárgyakat a továbbiakban román nyelven adták elő*. Belső utasítás is született, hogy a román nyelvet lehetőleg román anyanyelvű pedagógusok taníthatják. Természetes igény, de az is természetes lett volna, hogy az illető iskola tanulóinak anyanyelvét is ismerjék az oda kinevezett oktatók. A Székelyföldön a magyar nemzetiségű román tanárok egy része pályamódosításra kényszerült, viszont nagy számban jelentek meg román tanárok, akik nem tudtak magyarul. Újabb abszurd dráma: az ismeretlen román szavakat nem tudták lefordítani, megmagyarázni a magyar gyermekeknek, hanem román szinonimákkal próbálkoztak, így a szegény tanuló egy ismeretlen szó helyett kapott hárm-at-négyet, ám azokat sem ismerte, nem ismerhette... Visszatért a középkori latin oktatási módszer, amikor az iskolában magolták a latin szavakat, s büntetést kapott a magyarul beszélő tanuló. Nem az ördögöt festem a falra... 1984-től kezdve a magyar nyelv ellen frontális támadás indult meg, aminek kézzelfogható bizonyítéka, hogy nem maradt többé magyar tannyelvű középiskola. Több középiskolába román osztályokat telepítettek, kötelezővé tették az osztályfőnöki órák román nyelven történő tartását, előírták, hogy az iskolai gyűléseket, pionírfoglalkozásokat is románul kell lefolytatni, az iskolából eltávolították a magyar feliratokat, s mindazokat az emlékeket, amelyek az iskola korábbi múltjára utalhattak volna, például a végzett tanulók érettségi tablóját, a falakra a párt dokumentumokból gondosan kiválogatott idézetek kerültek, minden osztályba a pionírszervezet, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Román Kommunista Párt címerével, valamint a vörös és nemzeti zászlóval ellátott „vörös sarkot” kellett elhelyezni, ahol cikkek, idézetek — román nyelven — „nevelték” az ifjúságot.

Az egyetemi oktatásban is évről évre szorult vissza a magyar hallgatók száma. Korábban intézkedések írták elő, hogy felvételizni a nemzetiségek nyelvén is lehet. Ez a rendelet — bár hivatalosan nem vonták vissza — fokozatosan érvényét veszítette, mintegy kinyilvánítva azt, hogy a sikeres felvételi vizsgának csak akkor lehet esélye, ha a felvételiző román nyelven végzi középiskolai tanulmányait. Ami szintén csak látszat, mert egyes egyetemi szakok esetében a *numerus clausus* alkalmazták, de olyan szakok is voltak, amelyeknél a nemzetiségi hallgatók számára a *numerus nullus* volt/van érvényben. Az anyanyelvi továbbtanulás lehetősége csaknem teljesen megszűnt, a kolozsvári egyetemen már csak a magyar tanszéken lehetett anyanyelven továbbtanulni, s az évek során a magyar nyelv és irodalom főszakon fokozatosan, drasztikusan csökkent a felvehető hallgatók száma. Valamikor kétszáz, 40-es létszámú évfolyamok voltak, ezeket később 25 főre korlátozták, majd 15-re csökkentették, s végül a nyolcvanas évek derekától mindössze hét-nyolc hallgatót lehetett felvenni. A '80-as évek gyakorlata volt az a módszer is, hogy a végzős hallgatókat a mellékszakkal Moldvába és Munténiába helyezték ki, bár a főtitkár többször is hangsúlyozta, hogy a hallgatókat szülőföldjükre helyezték ki. Belső intézkedés írta elő azt is, hogy a nemzetiségi származású oktató lektori (előadó tanári) állásnál magasabb pozíciót nem tölthet be.

A hetvenes évek elején a kolozsvári egyetemen magyarul is lehetett doktori fokozatot szerezni — ezt a lehetőséget is megszüntették. A doktorátusi vizsgára jelentkező személyek kiválasztását is megszigorították, az engedélyezést a megyei pártbizottságok hatáskörébe utalták át, ahol nemzetiségi szűrő működött (*Enyedi Sándor*, 1990. 10-12. 198-199.). Magam is átéltem ezt az orweli helyzetet, bár párttag voltam, hiszen fiatal végzősként 1965-ben kötelezően be kellett lépnem a pártba, de a többször beadott kérvényemre még csak nem is válaszoltak, csupán 1989 után iratkozhattam be a doktori vizsgára, s védhettem meg 1998-ban doktori disszertációm *A szöveg tan jelentősége az anyanyelvoktatásban* címmel (*Nyelvünk és Kultúránk*, 1999. október-december. 108. 93-112. és *Magiszter, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének szakmai-módszertani folyóirata*. 2003. 2. 51-62.).

1978-ban jelent meg a Nevelés- és Oktatásügyi Törvény (1978/28.), amelynek 18. szakasza kimondta „A Nevelés- és Oktatásügyi Főtanács, valamint a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium viseli a teljes felelősséget a párt és az állam oktatáspolitikájának szervezési, irányítási és ellenőrzési intézkedéseinek egységes megvalósításáért”. Ez a rendszer a párt közvetlen vezető szerepét volt hivatott érvényesíteni, s az új miniszter, Susana Gâdea érvényt is szerzett a központi vezetés gondolatának, a *homo politechnicus* megteremtése volt a cél, egy olyan ember-típus kialakítása, aki minden központi elvárást szó nélkül teljesít. A tanfelügyelőségek a minisztérium, de valójában a megyei néptanácsok hatáskörébe kerültek, s mivel a megyei néptanácsok a megyei pártbizottságok közvetlen hatáskörébe tartoztak, a megyei első titkáron keresztül egyenes út vezetett a párt főtitkára felé (*Murvai László*, 1996. 43.). Románia Alkotmányának 32. szakasza szerint Románia minden állampolgára egyenlő jogokat élvez az oktatás minden szintjén és formájában, társadalmi és anyagi helyzetétől, nemtől, fajtól, nemzetiségtől, politikai vagy vallási hovatartozástól függetlenül. Ez a kitétel szerepel a Nevelés- és Oktatásügyi Törvényben is. A 106. szakasz: „A nem román nemzetiségű lakosságot is magába foglaló területi-államigazgatási egységekben az egységes szervezeti felépítési szabályoknak megfelelően az illető nemzetiségek nyelvén is működő oktatási egységeket, tagozatokat, osztályokat vagy csoportokat szerveznek. Az illető helységekből működő szakmai és mesterképző iskolákban, szakképesítési tanfolyamokon és agro-zootechnikai tömegoktatásban a didaktikai tevékenységek az együttélő nemzetiségek nyelvén is lebonyolíthatók (*Murvai László* 1996. 55.). Figyeljünk fel az igére: *lebonyolíthatók*, vagyis feltételes módban, s a szöveg-szinten ez így is, úgy is értelmezhető. A 109. szakasz: „A törvénynek megfelelően szervezett felvételi versenyvizsgákon az együttélő nemzetiségekhez tartozó jelölteknek joguk van nemzetiségük nyelvén vizsgázni. Azokból a tantárgyakból, amelyeket ezen a nyelven tanultak.” (A felvételi a román oktatási rendszerben legalább kétszer adatik meg minden jelöltnek: a középiskola IX. osztályába és a felsőoktatásba.) Éltek is a jelöltek ezzel a jogukkal. Teljes mértékben 1985-ig, amikor a Kettes Kabinet (ennek volt a vezetője dr. Elena Ceaușescu, akadémikus), a törvény kitételének megváltoztatása nélkül, már nem biztosították mara-

déktalanul az anyanyelven való felvételi jogát. Nesze neked törvény, nesze neked anyanyelvoktatás! A hírhedt Anghelescu-törvény óta, amely elrendelte, hogy Románia történelmét és földrajzát a kisebbségi iskolákban is román nyelven kell tanítani, több olyan próbálkozás volt, hogy az anyanyelvű oktatásban bizonyos tantárgyakat románul tanítsanak. Ez történt 1973-ban, amikor az akkori pedagógiai líceumokban a szaktantárgyakat: (pszichológia, pedagógia, didaktika) románul kellett oktatni egy miniszterhelyettesi rendelkezés eredményeként. Az 1977-es líceumi reform jó alkalmat szolgáltatott a „szaktantárgyak” fogalomkörének a kiszélesítésére, mert a líceumok 75 %-a szaklíceummá vált. Az 1978-as törvény, illetve az 1979-es Óraterv azt a status quot szentesítette volna. A székely megyékben azonban zavargások törtek ki, a pártvezér székelyföldi látogatásra indult, s Bukarestbe visszatérve elrendelte, hogy a szaktantárgyakat anyanyelven kell tanítani. A diktatúrában ez is lehetséges volt (Murvai László 1996. 58.). Szerintem is diktatúra, még akkor is ha javunkra döntöttek! A Nevelés- és Oktatásügyi Törvény IV. fejezet 87. szakasza azt is elrendelte, hogy a nemzeti kisebbségek azon tanulói számára, akik román nyelven tanulnak, kérésre, tantárgyként biztosítják a kisebbségek anyanyelvének és irodalmának oktatását. Sütő Andrást idézem: „A román osztályba iratkozott magyar gyermek, ne vitassuk most, hogy miért volt kénytelen abba iratkozni, kötelező tantárgyként tanulja a román nyelvet és irodalmat, ezzel szemben nem kötelező saját nyelvének és nemzeti irodalmának tanulása, de kérheti annak tanulási lehetőségét... Nem kell zseniális pedagógusnak lenni ahhoz, hogy tudhassa bárki: ez abszurd elgondolás. A román osztályokba bejutott magyar gyermekek nem fognak fölös tantárgyat kérni, és önhibájukon kívül maradnak félalfabéták saját nemzeti kultúrájuk ismeretében. Persze ugyanilyen szintű gondolkodás az is, hogy a román osztályba került magyar gyermekek majd összeülnek, felnőttek módjára megtanácskozzák anyanyelvi kívánságaikat, azokat papírra vetik, és az iskolaigazgató asztalára teszik, vagy esetleg deputációt alakítanak, hogy az kérjen kihallgatást a miniszternél stb.” (Sütő András, 1993. 49.) Csak annyit fűznék hozzá, hogy Karinthy Frigyes tollára illő javaslat, helyzet, a megoldást is megtalálná! Mert ilyen fakultatív órák tartását tanári pályám során magam is kipróbáltam — két hónapig! —, mert szinte mindig éppen akkor akadt más elfoglaltsága a tanulóknak az órarend szerint vagy éppen akkor kellett valamilyen sürgős pionírtevékenységet tartani!

A sort, erdélyi anyanyelvoktatásunk kálváriájának állomásait folytathatnám... Anyanyelvoktatásunk, de az anyanyelven folyó oktatásunk mélypontja ez a helyzet! A török „elnyomás”, utána a Habsburg-politikai, a németesítés nem okozott annyi kárt, mint az, hogy az 1867-es oktatási törvények „magyarosító” politikája idején „elszenvedett” dolgokért a XX. század utolsó évtizedeiben tanuló generációkat büntették/büntetik meg a bibliai figyelmeztetés jegyében? A tárgyalat, bemutatott, a történelmileg hiteles törvények, rendelkezéseknek az anyanyelvoktatást fékező, gátló, sokszor a tiltást súroló hatását nem csupán diákjaink, az ártatlan gyermekek érezhették. Pedagógusok, óvónők, tanítók, tanárok, oktatók,

könyvtárosok, akiknek a szülőföldtől messzire kínáltak katedrát, állást. Ahol, ha ösztöndíjas voltál, legalább három évig ott kellett tanítanod, albérletben laknod, mert nagyon kevés helyen vártak lakással, s ha lakást adtak, automatikusan búcsút mondhattál szülőhelyed szerinti állandó lakóhelyednek... Esetleg évekig „flotant”, ideiglenes lakhely szerepelt a személyi igazolványodban. Viszont a ritkán meghirdetett versenyvizsgára csak oda jelentkezhettél, ahol állandó lakhelyed volt. Ismertek voltak a „*zárt városok*”, ahova nemzeti közösségünk tagjait nem szívesen fogadták. (Legenda szólt arról az Ungur nevezetű párttitkárról, aki szerint ő a legutolsó „ungur”, aki Vásárhelyen letelepedhetett.) Ördögien kigondolt terv, hogy soha ne térhess haza!

De mindez kibírható volt, sőt „gyönyörű sors” (Salamon Ernő szavaival), mert hiszen taníthattál, figyelő gyermekszemek előtt olvashattad a Toldit (a teljes szöveget is, hiszen a tankönyvekben csonka szöveg szerepelhetett!), felolvashattad a „Szép magyar leventék, aranyos vitézek...” sort is, néprajzi múzeumot rendezhettél be az iskolában, kicsi kezek segítettek faekét, kancsókat, festett, faragott bútorokat, népviseletet gyűjteni, könyveket adhattál tanítványaid kezébe, népdalokat gyűjthettél és énekelhettél (Boldogan énekelünk órán, kirándulásokon, táborokban a *Népdal ábécén*ket, benne majdnem 150 népdalt, az *Ablakomba, ablakomba, besütött a holdvilág...* kezdetű népdaltól a *Kimentem a selyemrétre kaszálni...* népdalon át el a *Zöld erdőben, zöld mezőben sétálgat egy páva...* népdalig, benne a Vásárhelyen szót hol szép kis Gyantán, Körösréven, Kolozsváron, Egeresen, Szentlászlóban, Bogártelkén szavakkal helyettesítve. Tanári pályám során román osztályokban is tanítottam, hol mezőgazdaságtant, hol orosz nyelvet, s természetes, hogy kirándulni és táborokba is együtt mentünk, nekik is megtanítottam az *Az a szép, az a szép...* kezdetű dalt, az *Erdő mellett nu-i bine să steie, Mert sok fát kell trebuie să taie...* erdélyi népdalt, s mi is szívesen énekeltek a szép bihari nótát: *Aseară trecu călare, pe poarta dimitale...* Amikor megtanultuk az *Az a szép...* nótát, elénekeltek finn nyelven is: *Kaunis, kaunis on, Jolla sinisilmät on. Jolla sinisilmät on...* Sorra vettük a szép orosz, francia és angol dalokat is, Réven, ahol szlovák gyerekek is jártak a liceumba, tanultam a *Maruszja...* kezdetű dalt és énekeltek felszabadultan, közösen magyar, román és szlovák diákjaimmal.)

Nyelvi játékok segítségével ismerkedhettünk anyanyelvünk szépségeivel, irodalmi albumot készíthettünk, amelyhez neves erdélyi magyar íróinktól kaptunk dedikált fényképet és kéziratot, verset, prózát, irodalmi kirándulásokon bejárhattuk Erdély csodálatos tájait, irodalmi bölcsőhelyekre, Farkaslakára, Nagyszalon-tára, Kisbaconba, Adyfalvára, Fehéregyházára jutottunk el, de természetesen Mihai Eminescu szülőfalujába is, Ipotești-re, Ion Creangă szülőhelyére, Humulești-be is, a bukaresti Román Irodalmi Múzeumba... Szerencsés voltam, mert az én magyartanári pályám így alakult 1965-től 1989-ig. Mert voltak áldozatok is, kirúgott magyartanárok, börtönéveket szenvedettek, a fogvatartás idején elhunytak... Hány és hány kollégát — ma sem tudjuk pontosan a számukat! — tartóztattak le koholt vádak alapján, hányan szenvedtek rövidebb-hosszabb börtönbüntetést,

hányan és hányan pusztultak el égbekiáltó, embertelen körülmények között, s ha pedig a csoda folytán kibírták, a büntetés letelte után búcsút mondhattak tanári, választott pályájuknak! Hány és hány tanár — de más értelmiségi is —, a börtön elől vagy után, vándorbotot vett a kezébe, s talán a Földgolyó másik felén tette azt le... Hány és hány esetben történet meg, hogy magyartanárokat, akik néprajzi gyűjtőmunkát szerettek volna végezni, galád módon megaláztak, mondván: „Népi emlékeket gyűjtöget, hogy kilopja Magyarországra!” Idecspatakán (Idicel), ebben a Maros megyei román faluban történt, ott, ahol 1913-ban *Bartók Béla* rábukkant ama csodálatos kolindára, amelynek metaforikus gondolatiságából lobbant fel a *Cantata profana*, nos, ott, a népdalokat gyűjtő szakembereket, tévéseket „a forradalmi éberség magánszorgalmú kutyái” (Illyés Gyula szavai) elkergették. Sütő András keserűen jegyzi meg: „Ma Bartók se gyűjthetne Romániában” (*Sütő András*, 1993. 118.).

1988-ban Sütő András, nemzeti közösségünk sérelmeinek, az emberi méltóságnak és autonómiának egyetemes védelmezője (*Görömbei András*), aki számtalanszor emelte föl a szavát, levelet — ki tudja hányadikat? — küldött: *Magyar eredetű románokká lettünk?* címmel Vincze Jánosnak, a Magyar Nemzetiségű Román Dolgozók Országos Tanácsa elnökének. Szinte teljes egészében idézni lehetne az erdélyi magyar nemzeti közösségünket ért sérelmek felsorolása miatt. *Hová lett a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsa?, Mégis lehet fából vaskarikát csinálni?, Lehetséges ilyen kísérlet a fasizmus leverése után? Egy valaha létezett nemzetiségi felépítmények, Hol van már az arányos képviselő?* alcímek utalnak a szövegben felsorakoztatott panaszáradatra. Most csupán az *Egy iskolai hálózat főlészámolásáról* alcím alatti szövegből idézünk: „...a Magyar Népi Szövetség főlészámolásával egyidejűleg a kultúrpolitika teoretikusai meg nem fújták és fúvatták karrierista magyarjainkkal is a nemzetiségi elszigetelődés veszedelmének kürtjeit. *Izoláció!* — mondták a tanügyminisztériumban és főlészámolták az eladdig demokratikus vívmánynak tartott önálló magyar iskolai hálózatunkat. *Izolacionizmus!* — vették revízió alá a kolozsvári Bolyai Magyar Tannyelvű Állami Tudományegyetem létrehozásának elvi indoklását, majd egyesítették a román Babeş Egyetemmel. Lett belőle Babeş—Bolyai, majd ezután se nem Babeş, se nem Bolyai, csak Cluj-Napoca Egyeteme, amelynek keretében gyakorlatilag megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Hogy megannyi diszciplínából alig néhány humán tantárgy még anyanyelvünkön sorvadozik, a lényegen semmit sem módosít. Az elszigetelődés elleni küzdelem jegyében került sor azután valamennyi fontos tanintézményünk egyesítésére, majd teljes vagy részleges megszüntetésére... Ilyen sorsra jutott többek között a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium tanítóképzője, a kolozsvári mezőgazdasági Főiskola, a kolozsvári Magyar Művészeti Intézet (zenei és képzőművészeti tagozattal), a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola. 400-500 éves fennállás után így szűntek meg létezni a kultúrhistóriánk büszkeségeiként számon tartott kollégiumaink, amilyen volt: a kolozsvári Református Kollégium, a marosvásárhelyi Református Kollégium, a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégium, a gyulafehérvári Majláth Kollé-

gium, a zilahi Wesselényi Kollégium, és ezekhez hasonló fellegvárai a kisebbségi kultúrának Váradon, Szatmáron, Aradon és Temesváron, Csíkszeredában stb. Hogy ezek nem szűntek meg, csak átalakultak, a kornak követelményei szerint? Valóban csak átalakultak és módosulnak folyamatosan. Évenként csökkentett magyar tanítási nyelvű osztályokkal működnek, míg a román osztályok számát ott is növelik — főleg a Székelyföldön —, ahol azt csupán 4-5 román nemzetiségű tanuló érdeke kívánja. A hírhedt numerus clausus szellemében megszábotott nemzetiségi keretektől így szorúlnak ki és kényszerülnek román osztályokba magyar tanulók hatalmas tömegei, amelyeknek létszáma húsz évvel ezelőtt kb. 40000 volt. Hogy ma mennyien vannak? Államtitok. Olyannyira, hogy idén már több megyei székhelyen betiltották a osztálynévsorokat tartalmazó ballagási kártyák kinyomtatását is. Ezek ugyanis az anyanyelvi oktatás rohamos térvészteségéről árulkodhatnak... A csöndes, de szívós, százcú taktikával működő gyakorlat folyamán az anyanyelvi oktatás terét nagyjából az elemi oktatás terére szűkítették. Azért mondom, hogy nagyjából, mert hiszen mutatóba maradtak még közép- és felsőbb szintű keretek is, amelyekkel szükség esetén példálózni lehet. Ezeknek arányait a reális szükségletekhez képest csak az a statisztikai fölmérés mutatná ki, amelyből kiderül: mekkora az iskolaköteles magyar gyermekek létszáma, és ezzel szemben hány helyet biztosít számukra a minisztériumtól megszábotott „nemzetiségi keret”. Statisztika híján eddig a már betiltott érettségi kártyák jelezték, hogy például a székelyföldi városok román tanítási nyelvű osztályaiban a tanulók 90 százaléka magyar nemzetiségű. A választás szabadsága, mondják erre cinikusan tanügyminisztériumi elmék! Nem! Ez a kényszer választása. Ez lenne az elnöki jelentés szerint a „reális jog és lehetőség a tanuláshoz a nemzetiségek anyanyelvén is...” E tudatosan ködösítő fogalmazásban az *is* szócskának félrevezető szerepe akkor is megmarad, ha ezt a „reális jogot” csak egyetlenegy szál gyermek igazolja. Ennek az állapotnak mihamarabbi eljövételét hajszolják az olyan intézkedések, mint:

— a magyar nyelvű tankönyveket szerkesztő munkaközösségek megszüntetése Kolozsvárott és Váradon;

— magyar nyelven egy szót sem értő tanítók, tanárok tömeges kihelyezése a Székelyföld városaiba és falvaiba, és nem egy helyt olyanformán, hogy a magyar nemzetiségű pedagógusokat bocsátanak el, vagy helyeznek át lakóhelyüktől távoli kisebb körzetekbe;

— a kolozsvári egyetem magyar szakos végzettjeinek kihelyezése a mellékszakra való hivatkozással — amely román, francia vagy német és angol —, az ország legtávolabbi, keleti és déli megyéibe, ahonnan sok ezer magyar értelmiségi próbál immár évtizedek óta erdélyi szülőföldjére visszavergődni;

— történelem szakos, magyar nemzetiségű tanárok, tanítók áthelyezése képzettségüktől idegen munkakörökbe azzal a nyílt indoklással, hogy Románia történelmét csak román nemzetiségű személy taníthatja.

A példákat még sorolni lehetne...

És hányan vannak még, akik milyen okok miatt várják útlevelüket a végleges távozással! És hányan vannak, akik ehhez hasonló okok miatt a törvénytelen határátlépés halálos veszedelmeit is vállalják! Hasonló okot mondok, de törvényesen indokolatlan, és főleg értelmiségieknél tartott, évek óta zajló, sorozatos házkutatásokat értek rajta. Amikor aranykutatás címén történelmi tárgyú könyveket koboznak el európai hírű professzoroktól, íróktól, tanároktól, amikor néhány magyarországi újság, folyóirat elegendő ok a rendőrségi zaklatáshoz, és emberi megaláztatáshoz, amikor egy huszárosan zsinórozott „magyar kabát” elegendő ok a hatósági megpofoztatáshoz...

Levelem befejezéseként pedig hadd fűzzek néhány megjegyzést a csupán futólag említett nemzetiségi sérelmek gyászos következményeihez. Ez pedig: a tömeges kivándorlás drámasorozata... Ne kerülgessük a szót: tömeges menekülés az ezeréves szülőföldről... Miért vajon? A távozás oka? Gyermekük jövőjének a féltése. Mitől? Attól az iskolapolitikától, amely megannyi óvatos taktikázás után ma már nyíltan és gátlástalanul fosztja meg a magyar nemzetiségű tanulók újabb tömegeit az anyanyelvi oktatás maradék lehetőségeitől is... A mind nagyobb mértéket öltő nemzetiségi emigrálás ránk nézve katasztrofális folyamatát semmi sem képes megállítani, csak olyan megújított nemzetiségi-politikai gyakorlat, amelynek elvi alapja: a nemzetiségek kollektív jogainak elismerése, a kulturális önrendelkezés, annak tudomásulvétele, hogy miként a nemzet, ugyanúgy a nemzetiség is letagadhatatlan társadalmi-történelmi kategória, jól meghatározott etnikum, amely elemi, emberi jogok alapján akarja megőrizni sajátos, kollektív egyéniségét. Csak olyan intézkedések segíthetnek, amelyek az okozat végső okait szüntetik meg radikálisan és idejében. Még mielőtt a helyben maradottak töredékcsapata el nem mondja maga is: *fumus Troes!* Legutolsó menedékébe húzódott reményem sugallja, hogy ha meg is fogyunk, azért nem jutunk Ilion népének sorsára. Az Időnek biztató jeleit észleljük” (*Sütő András*, 1993. 269-295). (Kiemelések tölem. M. F.)

Ez a biztató jel íratta meg Sütő Andrással ugyanebben az évben, 1988-ban, *Sinkovits Imré*hez azt a levelet, amely a Kossuth Rádióban is elhangzott: *Maradok, másként nem tehetek!* „Maradok — és magamban hozzáteszem: — Maradok, másként nem tehetek... Mert az iskoláinkból nagyrészt kiszorult anyanyelvünk, ha bűvópatakká lesz is valameddig, újból felszínre jut egyszer... De kinek a nevében szólhasson bárki nemzetiségi jogról, ha eltűnik a nemzetiség? Kivel térjen vissza a bűvópatakká lett anyanyelv? Kinek a gyermekei előtt nyisson kaput a majdani Bethlen-kollégium?... Mert sokan vallják még: mi maradunk, másként nem tehetünk! Maradunk és küzdeni fogunk a fennmaradásunkért, elmondván újból a költővel, ama hajdani kolozsvárral: ahogy lehet!... Mert ahonnan világgá szóródik egy nemzetiség: ott kinek terítheti meg majd akár isteni csoda is az áhított jognak asztalát?... Ki-ki a saját keresztjét hordozza, és e kálváriás gondot mindekelőtt úgy hívják: Gyermek.

Gyermek és anyanyelv, így tehát mentésre szorult jövőendő. Gyermek és nemzeti kultúra, gyermek és annak jogos, indokolt féltése a mindennapok kisebbségi megaláztatásaitól, sőt szaporodó tragédiáktól is a nyelvi megbélyegzettségben...

De nem csupán személyes múlt: közösségi történelmünk is ez a néma tüntetés, nemzedékek végtelen láncolatának önvédelmi harca, szenvedésem otthontelmentő, áldozatos fáradalma, a román néppel együtt megélt századaink tanulsága — örökség is tehát, amely ránk bízott s amely csak velünk, általunk létezhet a jövő számára. E feloldhatatlan és kölcsönös kötöttségben talán nem önámítás azt mondanom tehát: nemcsak én tekintem magam a szülőföld sírhantjelöltjének: a szülőföld is ragaszkodik hozzám. Nem azért, hogy csekélységgel bárkinek eldicsekedjék, hanem mert adósa vagyok. Keserves állapotában ezután is tanúszkodnom kell az igazam mellett — ahogy lehet, amíg lehetséges” (Sütő András, 1993. 196-202.).

A ma már leleplezett sztálini népiirtások után, az emberi jogok iránti komolyabb figyelem idején, miként sikerült fényes nappal, Európa és a nagyvilág szemé láttára, sőt annak cinkos segítségével kitakarítani Romániából a zsidókat, gyerekeket is, és az Erdélyben, a Bánságban 800 éve honos szász, sváb lakosságot, gyerekeket is! Magyar nemzeti közösségünk következett volna! A homogenizálás érdekében! Újra Sütő Andrást hívom segítségül: A második világháborút követő békeszerződések idejére a román hatalom ünnepire borotválkozott, frakkot öltött, hogy minél európaibb hatást keltsen a győztes hatalmak előtt. A nemzetiségek iránti demokratikus nagylelkűséget is bizonyítani akarta. Bizonyos tehát, hogy az ún. *Nemzetiségi Statútum* ezért készült el annak idején. Hogy aduként tethessék le a győztesek asztalára. De mint kiderült: csak ideiglenes bizonyíték kellett, nem alkalmazás végett. Az a Statútum megjelent a román kormány és a parlament Hivatalos Közlönyében, de soha többet nem esett szó róla, bár a mai napig sem vonta vissza senki. Miután a nagyhatalmak Erdély ügyében teljesítették Románia követeléseit, s Statútum szerzői összenevettek, és a kezüket dörzsölve vetették félre nagykeblű ígéreteiket” (Sütő András, 1993. 22.).

Sütő András harcostársaként említi *Király Károlyt* is, akinek levelei, szövegei szintén „*tényeket, az igazat mondták. Vaskorszakra jellemző tényeket soroltak föl az aranykorszaknak énekelt időkben*” (Sütő András, 1993. 125.). Érvényes ez a megállapítás Sütő András írásaira is, műveire, drámáira, hiszen nem hiába tiltották be a megjelentetésüket, színpadra állításukat.

Beke Györggyel vallom, hogy „*mindeme történelmi báterét föl kellett vetítenem, hogy érteni lehessen a magyar oktatásért folytatott harc újabb szakaszának jellegét*” (Beke György, 1993. 85.). Hiszen anyanyelvoktatásunk 1918-tól számított korszakolása nem zárult le az 1989-es eseményekkel, csupán új alfejezete nyílt.

Monográfia

Közelítési kísérletek Tompa László életművéhez

Tompa Zsófia

Tisztuló (torz)kép (VI.)

(Meg)új(uló) olvasati lehetőségek Tompa László életművében

3. 1. 2. Táltosok, lovagok, elmaradt lovasok és „iszonyu” khánok: a ló-motívum Tompa László költészetében

A ló „ősképe a fekete (vagy fakó) vadló, mely a föld és a vizek mélyének, az éjnek, a holdnak, a vegetációnak, a totemisztikus ősanának, a szexualitásnak, a halálnak és az álomnak a jelképe. A ló szimbolikája azzal, hogy a hátára ült az ember, elmaradhatatlanul kiegészült lovasával. Az állat megtartja alapvető szimbolikus jelentéseit, de gazdája átsugározza rá a maga jelképiségét. A ló a hőrszok, a mesehősök, kozmikus síkon a bennük megszemélyesült nap hátságállata lesz. Szoláris mítoszokban, mesékben, ló és lovasa a teljesség, a győzelem jelképe: kettőjükben egyesül a négy elem, a Nap és a Hold, a fény és az árnyék, a nappal és az éj ereje, varázsa. Ettől legyőzhetetlenek.”¹

3. 1. 2. 1. A Mesetáltoson

Ha életem, e lankadt, rossz gebe,
Oly parazsat abrakolhatna egyszer,
Amely után, megrázkódván, tüzes,
Aranysörényű táltos lenne tüstént,
S a hátán én: szép, ifjú dalia:
Selyemréten át, nótásan, vidáman,
Csak léptetnénk a kelő nap felé!

Majd harmatgyöngyös fűtengerbe szügyig
Merülve úsznánk — — hajrás szöktetéssel.

¹ A helyenként nem szó szerinti idézéssel egységessé fűzött bekezdés forrása: HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 198–199.

S míg útunk mellett mind a két felől
 Legázolt rózsák véreznének el,
 Én keményen csupán a napba néznék.
 S nevetve dobbannék a vár elé,
 Melynek dühöngő sárkányát levágva:
 Elfúltan érezném, hogy rám borul
 Legszebb álmaim csodája.

(*A mesetáltoson*, 1924)²

Tompa László költői életművében rendre felbukkan ló és lovása egymástól elválaszthatatlan alakja, és e versekben a lírai én rendszerint lovasként jelenik meg. A Tompa-líra versvilágában jelentős szerepet betöltő, a korszak mitologizáló–folklorizáló tendenciába illeszkedő versszövegekben³ olyan varázserejű lovakkal találkozhatunk, amelyek leginkább a pogány hitvilág táltos lovaihoz hasonlítanak, sőt, attribútumaikat tekintve azoknak megfeleltethetők.

„A hősmesék jellegzetesen magyar, illetve keleti típusában a hős táltosfiú⁴ hátasa és segítője a táltosparipa: ő szállítja a mesehőst égi utazásán. A hős táltosfiú tüzes mént varázsol a rozzant csikóból, parázzsal eteti hátasát: e holdtáltos a hajdani lovas népek napistenének hatása, a holdcsikó a mesehős segítője. A hős állata nem egyszerű ló, hanem részben antropomorf csodalény. Hatalmas termetű, iszonyú hangú és erejű, négynél több vagy kevesebb lába van, repülni tud, beszél, ismeri a múltat és a jövőt, együtt harcol a hőssel, vagy a csatában helyettesíti.”⁵

A költészet vers-varázslásában „a lankadt, rossz gebé”-ből „aransörényű táltos” válik. A vers egyetlen versszakban felmutatja a ló ősképeinek szélsőséges, szimbolikus árnyalatait. E szövegben azonban nem csupán motívum a ló, hanem versindító életmetafora, mely a vers poétikai síkján még a lovas-létnél is teljesebb azonosulást jelent a lóval, hiszen a metafora lételméleti aspektusait tekintve az önazonosság kifejezője.⁶ A „lankadt, rossz gebe” így a lírai én élete maga, melyet e metaforikus létállapotból a mesék motívumrendszerébe segít át az elvagyódás, a Tompa-lírában oly gyakran megjelenő máshová vágyódás (parázsló) sóhajtása.

² TOMPA László, *Ne félj, i. m.*, 45.

³ Erről bővebben lásd tanulmányom III/2. fejezetét.

⁴ A fiú csikótejen nő fel, nagy erejű, és fel tud mászni a világfán. (HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 289–290.)

⁵ A helyenként nem szó szerinti idézéssel egységessé fűzött bekezdés forrása: *Uo.*, 289–290.

⁶ Paul de Man gondolkodásmódjának sajátossága, hogy a retorikai kategóriákat gyakran lételméleti aspektusokkal ruházza fel. A *metafora* így időnként úgy jelenik meg, hogy struktúráját az önazonosság, lényegszerűség jellemzi, hiszen a metafora egy hasonlóság alapján *azonosít*.

A vers mintegy elővételezi a néhány évvel később születő *Lófűrösztés* motívumait. Talán e „megrázkódván, tüzes / aranysörényű táltos lenne” sorok metamorfózisa lesz majd az „aranypor a sok csepp, megrázkódván az állat” fenségesen egyszerű sora, és ami a mesemotívumokból építkező versvilágban most „selyemrét”, az később „kavicsos part” lesz. A „szügyig” érő „harmatgyöngyös fűtenger”-ben az elmerülést a vers poétikai síkján az enjambement tükrözi, ahogy a két gondolatjel mint két hullám a víz szövegképi megtestesítője is lehet („harmatgyöngyös fűtengerbe szügyig / merülve úsznánk — —”), elválasztván egyben a szövegtestben az úsztatás képét a vízből kiemelkedő „hajrás szöktetéstől”. Ez a mese terében küzdelemmentes cselekedet a *Lófűrösztés* földi terében, póré valóságában a helytállás küzdelmes „játszadozás”-ává változik át: „A víz hamar az állatok szügyéig ér föl, / Sodorná is őket, de szorulnak a térdek, / S működnek a sarkak, fordulást követelve —”.

A „harmatgyöngyös fűtengerből” hajrásan kiszöktetve a mesetáltos és lovasa vérük hullató, legázolt rózsák között szinte repülnek a nap felé. E képsorokban nem nehéz meglátni az európai kultúrkörben a ló és a lovaglás szimbólumához szorosan kapcsolódó, beteljesülő — vagy (tekintve a vágatást és a legázolt, elvérző rózsák képét) inkább beteljesített — testi szerelem képi vonatkozásait⁷, melyek egyúttal Tompa László mára már szintén ismeretlenné fakult, szenvedélyes szerelmi poéziséhez is hozzáöltik e vers motívumrendszerét.⁸

Míg a mesetáltoson tovavágtat a hős táltosfiú, addig a *Lófűrösztés* „bajviselt, bús, konokarcú” Imréje és Áronja a „helyükre kövülve” áll a kemény játéku úsztatás után. És míg a *Mesetáltoson* lovasának hősi tette a vár elé dobbanó léptekben, a „dühöngő sárkány” levágásában van jelen, addig a *Lófűrösztés* „két szíjas” székelvényének helytállása éppen a „rezzenetlen szobor”-létben testesül meg, hol a napba nézés mitikusan bátor tette („én keményen csupán a napba néznék”) a sorssal szembenezés, a sorsnak szembeszegülés valóságos bátorságává nemesül: „álltak, ahol csak állniok kellett, / Keserű daccal, a sorsnak szembeszegülve”.

A két vers tájai bár egymástól látszólag bejárhatatlan távolságra vannak, a rendkívül hasonló, egymás metamorfózisainak tekinthető motívumok, a rokon belső struktúra és verscselekmény a *Lófűrösztés* mitikus-folklorisztikus előképévé avathatja a *Mesetáltoson*-t, melyben a lírai én valóságtapasztalása ráadásul nem is

⁷ A ló „szexuális jelképként a kezdetektől napjainkig jelen van az európai kultúrtörténetben. A férfit a lovas, az ostor, a sarkantyú, alkalmanként a ló jelképezi, míg a nő rendszerint a ló, a nyereg, a kengyel; ha pedig a ló a férfi, az esetben a fa, a fű, az abrak és a víz a nő jelképe.” (HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár*, i. m., 198.)

⁸ „Megfakulna, ha hajadhoz érnék, / Annak fénylő selyemszála mind. / S szememből, bár téged egy se tép még, / Megláthatnál minden földi kint. // A te lelked liliommező, mely / Tavasz szél rezdültén remeg. / Enyim pusztá, melyen át erővel / Vágtat, s vág a téli fergeteg. // Kedves, amíg nem késtél el, indulj, / Közelemből futva menekülj. / Máskülönben telem lelkedig dül. // Máskülönben menthetetlenül / Veszve volnál, s csillagod zuhantát / Liliomok vérkönnyel siratnák.” (TOMPA László, *Intermezso* = T. L., *Éjszakai szél*, i. m., 32.)

biztos, hogy olyan távol esik a *Lófűrösztés* Imréjének és Áronjának sorsküzdelmétől. Hiszen, bár mesebeli tájakon járunk, a szöveg grammatikai síkja végig távolságot jelez az álmok teljesülésének csodabirodalmától: míg a „lankadt, rossz ge-be” versindító képe életmetaforaként működik, addig a vers összes többi képét és igéit a feltételes mód távolságtartó grammatikai formája uralja.

3. 1. 2. 2. *Keresztes lovag a Szentföldről hazatér*

A *Mesetáltoson* második szakaszának mitikus-folklorisztikus szerelmi szimbolikáját idéző gesztushoz hasonlóan egy másik, már nem mitikus, hanem legendás korszak költészetének motívumkincsét idézi meg a *Kereszteslovag a Szentföldről hazatér* című vers.

Beh más minden, mint ahogy a pogányok
Közt küzdve százszor elképzeltem én!
Nem készített jel: érkeztemre várnod,
Csokorral, csókkal nem jöttél elm.

Mint álmaim közt: kertecskéd se bájol
Holdfényesen, — nem sír fülemile.
Már mi se ment meg nagy utam porától,
Nincs ifjító lelkem redőire.

Amíg babérért Antióchiát
Vívtam, óh hány szép évem elhagyott.
S most a babér is mi, ha nincs virág?

Közénk az évek gátul sokasultak —
S jaj, messziről jött, fáradt lovagod
Lábadhoz már csak haldokolni hullhat!

(*Keresztes lovag a Szentföldről hazatér*, 1921)⁹

A lovagköltészet motívumaiból táplálkozó szöveg egyúttal fel is számolja a lovaglíra toposzait — nincs se virág, se kert, se fülemile —, de felszámolja e toposzokat már eleve azzal is, hogy a szerelmi poézis reneszánsz költészetbeli versformájában, szonettben beszél. A versszöveg konkrétan a lovat nem idézi meg — ám a lovag név etimológiájában benne foglaltatik a ló neve, jelezvén, hogy a lovag önazonosságához, férfi szerepköreihez és teljes életútjához elválaszthatat-

⁹ Uő, *Éjszaki szél*, i. m., 69. (A vers első megjelenése: Pásztortűz, 1921/26, 157.)

lanul hozzátartozik lóval együtt való léte. Ezzel a Tompa-líra egy újabb olyan darabja előtt állunk, melyben a lírai én egy a lóval, lovával szorosan összekapcsolódó szerepben szólal meg.

3. 1. 2. 3. *Este a győzelem után*

A hazatérő fiatal lovag szerepéből a vén lovagéba vezet át bennünket az alábbi vers.

Ha majd egyszer (talán nem is sokára)
A legutolsó bástya is ledől,
S én úgy tudok az elzajlott tusákra
Gondolni, már a falakon belől:

Jó lovam hátán kardomat keresztbe
Fogom, száz sebből vérző, vén lovag,
És felnyögök, bő könnyekkel fürösztve
Pilláimat, de kínom nem lohad.

A szálló estbe jajjal így kesergek:
— Jaj, éveim, mily álnokság tiport
Így vérbe?... Hát ez volt a cél, mi kellett?

Ily verten üljek diadalmi tort? —
– De szél diderget, s lomha téli felleg
Mögül hidegen néz a téli hold!

(*Este a győzelem után*, 1921)¹⁰

Érintőlegesen témájában és konkrétan egyik szöveghelyén is Áprily Lajos *A Finále* című versét idéző versszöveg.¹¹ Szonett ez, benne a hold, a vereség, a sors, az egy életen át vívott küzdelem, a legutolsó bástya ledőléséig való kitartás motívumai.

¹⁰ Uő, *Erdély hegyei között*, i. m., 94. (Az Osvát Kálmánnak ajánlott vers először ebben a kötetben jelent meg.)

¹¹ „Elzajlott tusák” — „elzúgott tusa”. „Öreg leszek, vénebb a téli napnál, / kedvem sötét lesz és hajam fehér. / S mint a csitult patak a torkolatnál, / lankadt szívemben meglassul a vér. // Ha harmat-hűssel ér az este, fázom, / nem melegít az elzúgott tusa, / s ha támadok, az ugrást elhibázom, / mint Akela, a dzsungel farkasa. // Csak csöndre várok és komor követre / s barlang-homályba visszaroskadok. / Míg zeng az erdő s forró ütközetre / rohannak boldog, ifjú farkasok.” (ÁPRILY Lajos, *A finále* = Á. L., *Összes költeményei*, i. m., 57.) Az élet végén, farkas-motívum.

3. 1. 2. 4. *Táncos lovakkal*

Talán a *Mesetáltoson* pogány–mitikus mesebeli táltos lovát idéző „táncos lovak” jelennek meg a *Táncos lovakkal* című versben, hol e lovak táltos lovakhoz való hasonlóságát a hangzóösszecsengés („táltos” — „táncos”), valamint a két szó egymást finoman érintő jelentésmezeje is megerősíti.¹² Igaz, ló és lovasa itt nincs egészen szoros egybeforrtságban, hiszen a „táncos lovak” nem hátaslovak, hanem szánhúzó paripák, ám a szimbólumok világában a fogattal, szekérrel rokon szán szintén a hősöket illeti meg.

„A fogat, a szekér, a kocsi ugyanis hatalmi jelkép: az indoeurópai népek körében szekéren járja égi útját a nap, és a többi, istenként megszemélyesített égitest.¹³ Az antik istenek kocsijukba fogott állatokról ismerhetők fel: a lovak pedig éppen Apollón, „a lantos költészet istene”¹⁴ szekerét húzzák. Kocsin közlekednek egyes fogalmak allegóriái is, ezen allegóriák közül a lovak a Hajnal, az újjászületés, az új kezdet fogatának vontatói. Az égben az isteneket, a földön az uralkodókat, hősöket illette meg a kocsi, mely halottszállító járművé vagy túlvilági utazóeszközzé is válhatott.”¹⁵

Ez utóbbi szerepkört, a halálba vivő jármű képét idézi meg a *Táncos lovakkal* havat hasító szánja¹⁶, mely a szintén szimbolikus „fehér úton” abba a gyermekkori otthont idéző — valóságreferenciális vonatkozásában a *Lófiürösztésben* szereplő Küküllő partján álló, „öreg udvar” ölelte — „ősi házba” vezeti hajtóját, „hol minden más cél egybefut”.

¹² Gondolhatunk itt a táltos révülésére, felhevült áldozati táncára. (Vö. HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 289.)

¹³ „A képzet a lovas harci szekérrel együtt a sémi népek körében is elterjedt. A tüzes szekéren égbre emelkedő Illés próféta a görög Hélios napisten megfelelője, de a *Biblia* külön is említi a Nap szekerét és lovait (2Kir 2,11; 23,11).” (Uo., 277.)

¹⁴ „Apollón a fény, a világosság istene. Nem azonos a napistennel, csak később olvasztotta magába annak vonásait. Apollón jelképezi a szellem világosságát és a messzire látás képességét, ezért lett a jóslás és a lantos költészet istene.” (*Mitológiai ábécé*, szerk. BODROGI Tibor, DOBOSSY László, DÖMÖTÖR Tekla, ECSEDY Csaba, HORVÁTH Tibor, KATONA Imre, KECSKÉS Lászlóné, ifj. KODOLÁNYI János, KOMORÓCZY Géza, KOVÁCS György, MÁDY Zoltán, SÁRKÁNY Mihály, WACZULIK Margit, WESSETZKY Vilmos, Bp., Gondolat, 1978, 228.)

¹⁵ A helyenként nem szó szerinti idézéssel egységessé fűzött bekezdés forrása: HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 277–278.

¹⁶ A szán szintén gyakran visszatérő motívum a Tompa-lírában, mely más szöveghelyeken is mitikus funkcióban, e táncos lovak szánjához hasonlóan túlvilágra vivő utazóeszközként jelenik meg: „Oh, kincses ölü, mély ár, babona! / Már engem is visz medred ősi sodra. / Bús lelkem rajta pehelyként forogva. / Halk ájulatban sodródik tova! / Már látom is: ki fel nem fedve jöttem, / Titkon is megyek majd, ha szánra szálllok. / Előttem sejtés csilló selyme szállong, / S szánam csilingel csak a téli csöndben.” (TOMPA László, *Idegen falusi fogadóban* = T. L., *Erdély hegyei közt, i. m.*, 25.)

Táncos lovakkal, nagyvidáman,
 Hasíts, hasíts a hóba: szánam.
 Mi hátul van — ne bánd, ne bánd!
 Röptöd, mely fürgén hajt előre,
 Völgyből kaptatva dombtetőre,
 Engem is újult kedvbe ránt.

Sok apró csengőd riadalma
 A tél derűjét fölzsivajgja,
 S az, mint a nyúl fut szerteszét.
 Hol eddig ősz és gyász komorlott,
 Ma hó cicomáz völgyet, ormot.
 Sehol sár, semmi szürkeség.

Bár a hóhullás halk zenéje
 Zizegve mindig így kísérne,
 Csak hóba merülne szemem.
 Nő, nincsen-pénz, s több ősi kétség
 Helyett csupán e friss fehérség
 Tükrözne békélt lelkemen.

Sík utak haván, könnyű, sík szán,
 Csak röpíts, röpíts tova tisztán,
 Míg fehér, fehér minden út.
 Úgy csupa fehér domb, fehér fa
 Közt csengőzünk be majd a célba,
 Hol minden más cél egybefut.

Hol végül is csak meg kell állni:
 Egy öreg udvar eperfái
 Havas holdfényben lengenek.
 S bekopogván az ősi házba,
 A tréfás, agg halál pipázva
 Vár, s megölelget engemet.¹⁷

(*Táncos lovakkal*, 1921)¹⁸

¹⁷ A vers szokatlan, bátor zárata, a halállal való baráti, már-már cimborális viszony József Attila *Istenem*-jének záróképét is megidézheti a befogadói tudatban: „Ha nevetnél, én is örülnék, / vacsora után melléd ülnék, / pipámat egy kicsit elkérné / s én hosszan, mindent elbeszelnék.” (JÓZSEF Attila, *Istenem* = J. A., *Összes versei*, Bp., Szépirodalmi, 1971, 142.)

¹⁸ TOMPA László, *Éjszakai szél*, i. m., 22–23. (A vers első megjelenése: Pásztortűz, 1921/1, 13.)

A szánhoz való beszéd közvetve a lovak buzdítását, a táncos lovak szólongatását is jelentheti, így a vers, bár nem szorosan, de e közvetettségben mégis a *Ló-fürösztést* előkészítő ló-motívumokat tartalmazó, mitizáló szövegek közé sorolható.

3. 1. 2. 5. *Elmaradt lovas eszmélkedése*

A ló mint a halálba vezető úton kísérő társ talán a leggyakoribb szerepköre Tompa László lovainak: e szerepkör is ló és lovasa elválaszthatatlan egységét nyomatékosítja. Ez jelenik meg valamiképp mind a lovag-versekben, mind a *Táncos lovakkal* című költeményben — és ezt a szerepkört érinti az *Elmaradt lovas eszmélkedése* is. A címében és motívumaiban valamiképp Adyt is idéző versben azonban már megjelenik a halállal dacolás, a végzetnek való belső ellenállás megkeményítő ereje: „az egykori »elkészt lovas« tövig belemélyeszi sarkantyúit csapzottszőrű lova vékonyába.”¹⁹

No, vén lovas, már jó lesz nekivágnod!
Nézd, halványulgat a nap sugara.
S fejed fölött csak egy-egy varjú károg,
Arcodba szél csap, hideg zuzmara.

Addig léptettél, kényes úr-magadban,
Előre hagyván a serényeket,
Hogy magad bolygasz, ím az alkonyatban.
Már minden számár megelőzhetett.

Most aztán késő lépve mendegélni — —
Hát rajta, kantárt megeresztve, nyomban!
Figyelnek, lásd, a térség jegenyéi.

S ha célt nem érsz? ha hamarább ledobban
Lovad? — ne bánd; a hajsza is megéri:
Hósit rohansz egy halálos galoppban!

(*Elmaradt lovas eszmélkedése*, 1920)²⁰

¹⁹ SZENTIMREI Jenő, *Ne félj: Tompa László versei*, Erdélyi Helikon, 1929/5, 388.

²⁰ TOMPA László, *Erdély hegyei közt*, i. m., 88. (A Molter Károlynak ajánlott vers első megjelenése: Zord Idő, 1920/12, 468.)

Megjelennek a versben a természet és a személyes életsors eggyé válásának poétikai, képi kifejezői is — „fejed fölött csak egy-egy varjú²¹ károg”, „figyelnek, lásd, a térség jegenyéi” —, valamint a ló megülésének nehézsége, küzdelme.

3. 1. 2. 6. *Életgázló előtt*

Ló és lovasának mind szorosabb kapcsolata. A versek keletkezési évszámát tekintve egyre közelebb járunk a *Lófiürösztés* (1929) keletkezési idejéhez.

Most merre ismét? Lovam fújva horkan,
S megtorpan a lenn zajló zavarostól,
Mely felfröcsköl ránk. Ejh talán az ostor
Segíthet még bosszantó gyávaságán,
Hogy itt ne tartson, míg az éj leszáll rám!

Lehet, igaz, titkon élémvágva árad
Sötét leve bús multam erdejének — —
S hogy fenyeget... Ám apadtára várjak?
Vagy tovább is víz mentén mendegéljek?
Míg túl talán öröm vár, élet, ének?! —

Neki ugratva —: veszttem lehet mindez!
De mivel jobb itt vesztteg tépelődnöm?
Hát rajta, Ráróm, dacom, régi gőgöm!
Ha csak a sors is egy kicsit velünk lesz?
Fénybe, virágos partra kaptatunk föl! —

(*Életgázló előtt*, 1927)²²

Megjelenik a víz, a folyó-motívum (gázló), mellyel egyúttal a ló archaikus attribútumaihoz is közeledünk: „Egy görög mítosz szerint a tengeristen szigonyát a földbe döfte, amelyből forrás fakadt (gö. *pégé*), s abból a *Pégaszosz* szökött elő, így adta Poszeidón a lovat az emberiségnek. A ló tehát a víz szülötte.”²³

A sűrű erdő mint az élet dantei erdeje szintén ismétlődő motívum Tompánál. Az utolsó, rímtelen sor a sorsváltás poétikai kifejezője lehet: „versszöveg és sorsszövet” eggyé válása.

²¹ A baljós varjú-motívumot vö. a balladisztikus, Arany János *Vörös Rébék*-jét megidéző *Beszéd a varjakhoz* c. Tompa-verssel.

²² TOMPA László, *Ne félj, i. m.*, 38. (A vers első megjelenése: *Ellenzék*, 1927. jan. 23., 9.)

²³ HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 197.

3. 1. 2. 7. *Dsingisz khán*

A szókincs, a vers atmoszférája és a poétikai megformáltság tekintetében talán az alábbi vers áll legközelebb a *Lófürösztés*hez.

De most a magasban felzúgnak a fák —
Egyszerre riadtan hajlong a sok ág.
[...]
Ősdacccal égbe fúródnak az óriás hegyek.
[...]
Egy ura millióknak — kemény és tenni merész! —
Egy erdő szélén éppen lován ül, — messzire néz.
Mozdulatlan szoborként egy nagy karvalyt figyel,
Mely nyugaton a hulló napban most tűnik el.
Ott vesz... s helyén lobogva izzik egy lángpalást,
Min játszani lát a khán most gigászi látomást.

Előtte füstös falvak, dúlt városok, terek — —
[...] — talán erőt ad a hit? —
(Karján a khán kajánul játszatja izmait.)
[...]
De most, míg így magában fő az iszonyu khán,
Horkantás csap ki lángként lovának orrlyukán.
Ő is neszelni kezd hát, szaglássza a szelet.
Valami jön feléje, halk harangszóval elegy — —
Szimatol újra, s egyszer megérzi: hullaszag...

S míg ménje horkol és fúj, kapálva, nyugtalanul,
Maga kardjához nyúlva, sátáni kedvre gyúl,
S egy rettentőt kacag — —

(*Dsingisz khán*, 1924)²⁴

A közép- és belső-ázsiai hősénekek alvilági kánjait idézi a szöveg.²⁵ A „karján a khán kajánul játszatja izmait” akusztikailag és képileg egyaránt igen intenzív verssorában a khán teste szinte azonos módon működik lováéval — így is megtestesítve ló és lovasa eggyé váltságát. Az emberi testen úgy rándulnak össze az

²⁴ TOMPA László, *Ne félj!*, i. m., 21–22. (A vers első megjelenése: *Ellenzék*, 1924. aug. 10., 9.)

²⁵ „A közép- és belső-ázsiai hősénekek alvilági kánjainak fekete vagy sárga ló a hátasa.” (HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár*, i. m., 198.)

izmok, ahogy a lovak minden ízében koncentráló és megfeszülő izma ráng — ezt a szerves egységet fejezi ki a vers poétikai síkján a hangzóösszezsengés is.

Ebben a versben már gazdagon megjelenik a későbbi *Lófűrösztés* motívumkin-cse: ló és lovása költőileg megformált szoborszerűsége („mozdulatlan szoborként”), a jelentéstelített gondolatjelek. Míg azonban a vers motívumaiban a *Lófűrösztés* előképe lehet, ló és lovása természetében valamiképp ellentétje a mi tál-tos lovainknak, valamint Imre és Áron póré, nyers tisztaságának.

3. 1. 3. Tűnődések a *Lófűrösztés*ről

A part és a folyó mint egyszerre valóságreferenciális székelőföldi, erdélyi táj — és mint mélyen archetipusos vidék van jelen e versben. Azáltal, hogy a ló föld- és vízelem egy időben, Imre és Áron lovai egyszerre állnak helyt az erdélyi föld rögein és a víz (folyó) és a part jelképezte archetipusos táj idő örökkévaló idejében.

„Az anyagi létezés kezdetét általában a víz eleméhez kapcsolják a kultúrák. A víz megtermékenyítő erő, a megtisztulás eszköze, a regenerálódás, az újjászületés eleme. A víz elsősorban azt az ősvizet, őskáoszt jelképezi, amelyből az egész létezés megszületett, a végtelen s még formátlan állapotot, amely az élet csíráját hordozza. A mitikus hősök születésénél jelentős szerepe van a vízbe vetésnek, s a vízből való kivetésnek. A magyarság Anonymus által lejegyzett eredetmondájában is előfordul az élet vize, hisz Álmos anyjának »méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak«.”²⁶

Imre és Áron lovaik hátán archaikus–mitikus héroszokat idézve időznek mozdulatlanul. Időtlen mozdulatlanságuk előtt azonban lovaikat megülve valamiképp maguk is „vízbe vettek”, majd „a vízből kivették” — akár a megszülető mitikus hősök. Ahogy Imre és Áron küzdenek lovaikkal, önfeledten, szinte szerelmi szenvedéllyel, lovukkal való eggyé válásuk „a rituális erők egyesítését jelképezi.”²⁷ Egyedül e megmerítkezés és e küzdelem után lehetnek csak rezzenetlen szoborrá, s állhatnak a parton örökkön örökké.

„Homéroszi sírversekre emlékeztet e szöveg, amelyekben áll és dacol a gyönyörű síremlék, és szembeszáll a pusztító idővel.”²⁸ S ahogy a síremléket — sírkövet, szobrot, kopjafát — kemény és nehéz alkotómunkával állítja a faragó mester, úgy a versen is rajta hagyta kézjegyét a szöveggel való küzdelem, a szövegben megtestesülő küzdelem formáló-faragó munka formáló-faragó alkotó-

²⁶ *Uo.*, 321–323.

²⁷ „Ember és ló násza az erők rituális egyesítését jelképezi”: a lovas „visszatér az anyai testbe, és királyként, megújulva lép ki belőle.” (HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 199.)

²⁸ RÉVÉSZ Imre, *Lófűrösztés*, Erdélyi Helikon, 1941/2, 93.

munkája. Mert „ebből a nyelvből úgy formálódik a vers, ahogyan a szobrász formál férfias anyagából: a nemes, időtálló kőből.”²⁹ E kemény és nemes, szikla- vagy faformáló, alkotó szobrásmunka pattogzó sziklaéleit vagy hulló faforgácsait idézhetik meg a versbéli gondolatjelek — de szövegképi megtestesítői lehetnek (szorosan a szöveghez kötődve) a lovak szügyéig érő folyóvíz hullámainak, s később a leszakadó „tüzes mennykövek” szilánkjainak: hiszen „a gondolatjelhez a szintváltás-jelzés, a függőleges tagozódás (messze-fönt) képzetköre társul.”³⁰

A megmunkálendő anyag valóságával való küszködés a három nagy versszakból mint három nagy tömbből megformált vers szövegképi síkján túl a vers ritmikái struktúrájában is megmutatkozik. A *Lófűrösztés*ben „tisztá, kemény ritmusokon gördülnek előre a sorok. [...] Rím és többszólamúság sehol, csak mintha egymás mellé állított fenyőszálak parancsolnák a hangok hosszúságát és fokát.”³¹ „Semmi lágyság, semmi festői ebben az írásban; csupa kemény, időtálló anyagból vésett idom. Még rímek sem enyhítik, puhítják a súlyos, évszázadok óta kikíváncozó mondanivalót. [...] dübörgő ének. Csupa ősi képből és egyenlő, egyenletes erejű sorból áll. Semmi hatásvadászat; [...] puritán, tisztá. [...] És a versben mindezek ellenére egyetlen közhely sincs! [...] Tisztá, meztelen vers ez.”³² Pőre és nemes, akár egy ló teste. Akár a szobroké. A vers az „ős-székely daccal”³³ álló Imre és Áron alakját állítja elénk „rezzenetlen szoborként” — de így áll előttünk maga a vers is: e vers maga a rezzenetlen szobor.

A korabeli írások Tompa László líráját rendre férfiasnak nevezik. És valóban: Tompa költészete „férfi-líra. Nemcsak képzelet-járása miatt. Vagy költői képtára miatt. [...] De formája miatt is. Mintha kőbe vésné, sziklába faragná verseit. [...] Festőiséget áldoz föl, hogy plasztikája tökéletes legyen. S a könnyű dal helyett szemérmesen vigyázó, érdes, kemény férfi szók között a mélyből föloldódjon a vers-zene,”³⁴ mely „bizonyos férfias egyensúlyt mutat.”³⁵ Figyelemre méltó azonban, hogy míg e férfiasként számon tartott költészetben rendre felbukkan a hold — e folyton változó női minőség —, addig a nappal, a férfi lét ez isteni, ősi attribútumával alig találkozhatunk. Ám felragyog itt, az életmű csúcán: izzó délével „roppant fényt, hevet süt”, s „aranypor”-ra váltja a lovak szőréről szerteszét szálló vízcseppeket. E sötét, komor lírán sugaraival áthasító nap ragyogása mitikus fénnel vonja be a székely lovasokat. Olyan fénnel, melyen többé nem lehetnek úrrá a felettük úszó „árnyvető fellegek”: hiszen helytállásuk, pusztá létük maga az idő múlásán átizzó fény. És [...]

²⁹ KOVÁCS László, *Tompa László*, Erdélyi Helikon, 1941/14, 87.

³⁰ Fónagy Iván szavait idézi: FARAGÓ Kornélia, *Irodalom és tériesség: Az írásképző tere* = F. K., *Téirányok, távolságok: Térdinamizmus a regényben*, Újvidék, Forum, 2001, 34.

³¹ RÉVÉSZ, *Lófűrösztés*, i. m., 95.

³² *Uo.*, 93, 95.

³³ TOMPA László, *Tavaszi délelőtt a Rózsadombon* = T. L., *Ne félj!*, i. m., 71.

³⁴ KOVÁCS László, *Székely költő*, Erdélyi Helikon, 1941/3, 126.

³⁵ REMÉNYIK Sándor, *Tompa László: Éjszakai szél*, Páztortűz, 1923/23, 771.

[...] ha öröm helyett
 Tüzes mennykövek szakadnak is itt le,
 — Míg gyászosan évek százai húznak el —
 Ők örömtelenül is, ha kínba tébolyodottan:
 Itt fognak állni, örökké.

A *Lófűrösztés*ben a valóságreferenciális vonatkozásokkal bíró erdélyi táj és a történelmi valóság maga formálódik, nemesedik örökké és helyeződik egy időtlen, mozdulatlan, mitikus térbe. A mitikus-folklorisztikus ló-előképek a *Lófűrösztés* saját, önálló mitológiájában teljesednek be, és ezekhez az előképekhez a költő többé már nem is tud visszatérni: a ló-motívum, ha a *Lófűrösztés* megszületése után elő is tűnik Tompa László lírájában, akkor mélyen az erdélyi tájba és sorsba írva jelenik meg, és a rendületlen helytállás belső magatartásával, a „rögvalósággal való küszködéssel”³⁶ áll vonatkozásban.

Borús az ég! De túl a dombon
 Meg-megcsillan a falu tornya.
 Hass, szántóvas, a földbe mélyen —
 [...]
 Az életünk más, a világ más.
 Csak az Örök-Úr változatlan —
 S a rög, a munkagond, a szántás.

Gyű hát no, húzzad, Fecske, Holló —
 Várjunk talán, hogy más segítsen?
 Tudd meg, lovam, nincs segedelmünk
 Magunkon kívül, csak az Isten!

Ránk csak az Ő szent napja süssön —
 Már belül is remény melenget.
 A földet bizakodva szántjuk —
 S nem kérünk ennél más kegyelmet.

Mi többet úgy se várhatunk itt —:
 Amit nekünk a jó nap érlel,

³⁶ Bertha Zoltán kifejezése, melyet az Irodalomtudományi Doktori Iskolában folytatott tanulmányaim lezárásaként tartott disszertációs fejezetvédésemen hallottam tőle először, 2013 tavaszán.

Amit a rögből ki-kiküzdünk
Feszülő karunk erejével.

(*Őszi szántás székelly hegyek alatt*, 1933)^{37,38}

A Tompa Lászlót követő költőnemzedékeknek valamiképp a *Lófűrösztés* „rezzenetlen szoborként” az öröklétben időző lovasai lesznek vezetői: a vers rendre visszatérési, már-már mitikus ponttá, poétikai mértékké lesz az erdélyi magyar lírában. A *Lófűrösztés*ben „mintha egy fél élet öntudatlan költői tapasztalatai gyűltek volna fel”³⁹: és miután koncentrált, sűrű erőként egy pontban összegyűltek — akár zúgó folyón az örvény, melyben a víz addigi útja során felgyűlt minden energiája megállva kavargog —, áradnak tovább e költői tapasztalatok új poétikai tájak, a későbbi költőnemzedékek lírai tájai felé.

3. 2. „Ismerősnek tetsző sziluettek / idők porát hasító ellenfényben” Tűnődések Oláh István *Tompa László lovasai* és Farkas Árpád *Epilógus a Lófűrösztéshez* című versei felett

Ahogy valaki belemerítkezik a vízbe, s ezáltal megtisztul és újjászületik,⁴⁰ úgy merítkeznek bele későbbi költők a *Lófűrösztés* Küküllőjébe, szövegfolyamába. És ahogy Imre és Áron lovaikkal e mitikus folyóvá lényegült Küküllőben álltak, úgy állnak a következő költőnemzedékek alkotói is verseikkel a szöveghagyományban.

A *Tompa László lovasai* és az *Epilógus a Lófűrösztéshez* sűrű, koncentrált lírai erejéhez egyedül talán a hallgatás méltó. A befogadás csendje. Valahányszor újraolvasom e szövegeket, nyomukban csend marad bennem. Egy Tompa László költészetét bemutató poétikai monográfiában önálló fejezetet érdemel e két szöveg bemutatása, melyet meg is kísérek majd elvégezni. Jelen tanulmányomban egyelőre csak felmutatni van erőm és időm e verseket, néhány töredéknyi gondolat-
tal kiegészítve egy későbbi elemzésből.

³⁷ TOMPA László, *Ne félj!*, i. m., 139. (A vers először ebben a kötetben jelent meg.)

³⁸ Egy költői erejét tekintve gyengébben sikerült, késeinek tekinthető versben a ló és lovasa, a lovagolni tudás mint az erény mintaképe jelenik meg: „Ők is (nem ismerve a lovaglás titkát) / Lecsúsznak a lóról, előbb, mint gyanítnák. // Így sok áldicsőség szégyenülést ér még — / Mert végül is kell, hogy legyen újra mérték!” (TOMPA László, *Lélekhaborgásra — csillapítónak* = T. L., *Válogatott versei*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1944, 150–151. (A vers első megjelenése: Erdélyi Helikon, 1941/11, 689–690.))

³⁹ RÉVÉSZ, *Lófűrösztés*, i. m., 93.

⁴⁰ Ahogy „a megkeresztelkedésnek is lényege a vízbe merítkezés általi megtisztulás és újjászületés.” (HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár*, i. m., 322.)

Oláh István: *Tompa László lovasai*

Táltos lovak voltak vagy csak az a kicsi hegyi-fajta
 amely ritkuló levegőhöz szokott, nyaktörő ösvényeken,
 s nyakát töri ha félrelép, utána, mint a filmekben:
 keselyűk köröznek csupán —
 ha pedig táltos mének voltak Imre s Áron lovai,
 fürdőjük a tűz, szénájuk parázs
 már sügyig verdesnek a lángok, a Harom megolvad
 s úgy folyik mint az Olt,
 mélység nincs, se magasság, csak a zsarátnok
 fénye s visszfénye meg a lovasok,
 kacagnak hajnaltól napestig anélkül hogy
 távolodnának. László nézi őket, nem hunyorít
 az égő erdő láttán, akkor sem, amikor a medve
 kigurul az erdőből, üstöke üstökös,
 guruló bundáscsillag a kaptatón.
 László mindent lát, őket ketten,
 s akik utánuk jönnek hánykódó lovakon,
 váltott táltosokon vagy mokány lovacskákon,
 s mindenik nyergén tarisznya, mert hosszú az út,
 egy takaró éjszakákra, menyegzőkre koszorú,
 fátol a gyásznak. Ez hát az időtlenség
 arcvonala, időtlenségünké, tudósítója: Tompa László.

E vers kortárs poétikai megvalósulása annak, ami a helikoni költőknél, s fokozottan Tompa László lírájában megkezdődött: a szülőföldi tájjal és a költői örökséggel való megszüntethetetlen azonosulásnak, mely azonosulást rendre felszámolódásra készítetik az idő várakozó keselyűi — és mégsem tud felszámolódni, csak továbbbíródni, még a felszámolódástól való félelemben is.

A versben, akár az erdő, benne lángol a Tompa-líra jellegzetes motívumrendszere. Már a versforma, a szöveggép is megidézi az eredeti szövegtestet, a Tompa-líra jellegzetes örökségét — a címbe, a versközépbe és a verszárlatba pedig, akár a szövegtest három tartópillére, konkrétan beleíródik Tompa László neve. A *Lósfürészítés* Imre és Áron nevével zárult: „Itt fognak állni, örökké, — hogy Imre szorítja, / Áron pedig... Áron nem hagyja magát!” A Tompa László nevével záruló *Tompa László lovasai* befejezésében (mind ritmusában, mind gondolati struktúrájában) valamiképp az eredeti verszárlat tükröződik. Tompa mint (hadi)tudósító áll és közvetít, örökké, az időtlenség arcvonaláról.

Farkas Árpád: *Epilógus a Lófűrösztéshez*

... És miután ama derék székel legények
 szikrázó csillagporfényűvé,
 holdfényben csillámló szőrűekké
 csutakolták szilaj lovaikat,
 rögtön beléjük költöztek
 a pusztulás pici golyóbisférgerei,
 bombarepesznyüvei,
 és szétvetett lábú állatok
 lilára puffadt tetemei
 úsztak alá a vizeken,
 beleiből keselyűk
 vontak kondenzcsíkot az égre,
 lerágott koponyáikat kóbor kutyák
 görgették hősi halottak
 friss sírhantjai közt,
 és traktorekék majszolgatták
 a parton rekedt csitkók,
 a gyönyörű, szomorúfűzsörényű csitkók
 bokáit, húsukból bő lakomát csaptak
 a félig fölkapott állú túlélők, hollók;
 alapos, bizony kíméletlen munkát végeztek
 a derék utódok,
 az évek elvadult drótkéféi
 áttetsző-derengő fényűvé
 dörzsölték-fűrösztötték paripáink,
 már csak Szent Mihály lova poroszkál lehajtott fővel
 már csak az ő csontváza foszforeszkál
 zörögve a csillagtalan éjszakában,
 s Áron még szorítja, de Imre,
 Imre ő egyre jobban elhagyja magát.

„A víz életet adó volta mellett a káoszba fulladásnak, a feloszlásnak, az elnyelésnek, a halálnak is eleme és közege, amit több mitológia úgy fejez ki, hogy a halottnak egy folyón kell átkelnie a túlvilágra. [...] A víz tehát teremtő és romboló elemként szerepel az élet kezdetén és végén. Az ősi, vízbe való temetkezés arra mutat, hogy a születés és a halál vize voltaképp azonos egymással: a vízbe temetett halott számára az őt elnyelő víz egyúttal az újjászületés eleme, hiszen ez a magzatvíz is volt.”⁴¹ Farkas Árpád verse valamiképp az ősi vízbe temetkezést

⁴¹ HOPPÁL, JANKOVICS, NAGY, SZEMADÁM, *Jelképtár, i. m.*, 322.

idézi meg, s azzal, hogy benne áll a szöveghagyományban, egyúttal az újjászületés közegévé is váltja a vers vizét. Ahogy a bibliai vízözön azért bocsáttatott a földre, hogy megtisztulást hozzon, hogy „a halál, a pusztulás révén Isten és ember között a kapcsolat megújulhasson, újjászülethessék”⁴², úgy Farkas Árpád verse is, a *Lófűrösztés* és a Tompa-líra képeinek folyamatos felszámolásával egyidőben valójában megújítja, újraszüli a Tompa-vers szöveghagyományát.

Az archaikus, pogány temetési rítusokat⁴³ fájdalmasan torz tükörben megidőző folyó hömpölyög e versben, mely maga is folyó: szövegfolyó, szövegfolyam. Egyetlen mondat csupán, melynek kezdetén a három pont jelzi a folyóba, a szöveghagyományba lépést — s melyben a vesszők csupán hullámok élei, a pontosvessző pedig csak hullámtörés a látványosan hullámozó szövegtestben.

Nem csupán megidézésével, nem csupán azzal, hogy a Tompa-verset pre-textusává avatja, hanem műfaji önmeghatározásával is tovább írja e vers a *Lófűrösztés*: a szövegindító három pont jelzi, hogy valamihez csatlakozik, valamit folytat ez az epilógus. És valamit lezár. De valóban lezárja-e? S nem lehet, hogy paradox módon éppen már csak e lezárással, a lezáródás, az elmúlás, a fölszámolódás, a pusztulás verssé váltásával éltetheti?

Eltávolítóan expresszív és egyidőben mégis mélységesen befelé forduló és kötődő képeivel a vers mégsem tesz mást, mint — „bár az évek elvadult drótkéféi áttetsző-derengő fényűvé dörzsölték-fűrösztötték” — vad kegyelettel elénk rajzolja Imre, Áron és lovaik

ismerősnek tetsző sziluett[jét],
idők porát hasító ellenfényben.⁴⁴

3. 3. „helyükre kövülve időznek”

A *Lófűrösztés* az erdélyi magyar képzőművészetben

Imre, Áron és lovaik, a Küküllő hullámai, a környező hegyek és az „árnyvető fellegek” ismerősnek tetsző sziluettjei erdélyi magyar képzőművészek festményeiről, rajzairól, metszeteiről is visszatekintenek ránk. A tanulmányom mellékletében bemutatott képzőművészeti alkotások mind Tompa László emblematis versének megjelenése után készültek, s mivel a festményeken, rajzokon és metszeteken felsejlenek a Tompa-líra hatásának jegyei, így talán némi bizonyossággal állíthatjuk, hogy a *Lófűrösztés* valamiképp ihletője, forrása lehetett ezeknek az alkotásoknak. E művek természetesen nem a verset illusztrálják, hanem a *Lófűrösztés*

⁴² Uo.

⁴³ „Ha temetési rítus részeként áldoztak lovat, mint pogány eleinknél, a cél az volt, hogy az elhunytat a túlvilágon is szolgálhassa nélkülözhetetlen hátraslova.” (Uo., 199.)

⁴⁴ TOMPA Gábor, *Hűtlen elbagyás* = T. G., *Óra... i. m.*, 50.

tés témáját variálják és járják körül a maguk művészi eszközei és törvényei szerint. Ezáltal pedig Tompa László verse átlép a szorosan vett irodalom határain: a *Lófűrösztés* ihlette képzőművészeti alkotások világában, a „posztmodern heterogenitás”⁴⁵ határvidékén járunk.

Az alkotásokat készítőik születési évének sorrendjében mutatom be. Különösen izgalmas, hogy a verset nem csupán Tompa László képzőművész kortársai, hanem festőgenerációk érzik magukénak: hiszen a *Lófűrösztés*t témául választó alkotók között akad olyan, aki a vers keletkezésének évében vagy csak azután született. Bemutató feljegyzéseim csupán kísérletek, a képek pusztá szemléletén alapuló gondolatföredékek — elmélyültebb kidolgozásuk egy poétikai monográfia kisebb alfejezetében kaphat majd teret.

3. 3. 1. Zsögödi Nagy Imre: *Lófűrösztés*⁴⁶

A kép szín- és formavilága jellegzetesen Nagy Imre-i világ: mély, telt, sötét tónusú, dús színek — a telt, hömpölygő és gomolygó formákat pedig megmegtörik, izgalmasan szabdalják az élesebb, geometrikus formák és vonalak. Hasonló karakterű festmény ez, mint az alkotó Tompa Lászlóról készült olajportréja — a telt sötétség és az ezzel egyidejű töredezettség pedig a Tompa-versek szín- és formavilágát idézi.

A háttérben látszanak az „árnyvető fellegek”, és a lovasok is a „partmenti sekélyben” állnak. A kép mégis könnyedebb, idillibb világát ábrázolja a lófűrösztésnek.

Különösen izgalmas a hídról szemlélődő alak pozíciója. A fűrösztést szinte mi magunk is az ő perspektívájából látjuk. Tompa László versében is — más költeményeihez képest — igen szokatlan a szemlélői pozíció. E legtöbbször énbeszédben, a lírai én perspektívájából megszólaló költészet a *Lófűrösztés* esetében leíróvá válik. Talán épp e távolságvétel az, amely objektivitásával hozzásegítette e verset az irodalmi és művészeti örökléthez.

3. 3. 2. Bene József: *Lófűrösztés*⁴⁷

Az egész képen átragyog valami megfoghatatlanul, mitikusan fénylő, napba állított, pőre meztelenség. E meztelenség, a férfitestek és a lovak testeinek hasonló tónusai ló és lovása mitikus eggyé váltságát, s talán a ló ősi szexuális jelkép-voltát is megidézik.

⁴⁵ KELEMEN, *Arról, hogy a transzszilvanizmus...*, i. m.

⁴⁶ A festményt lásd tanulmányom **20.1. mellékletében**.

⁴⁷ A festményt lásd tanulmányom **20.2. mellékletében**.

A férfitestek kidolgozottsága, különösen a háttal álló férfialaké, antik szobrokkal rokon, míg az előtérben álló alak kalapja s arcvonásai jellegzetesen a szélességet idézik. A férfi- és a lótestek sűrű közelsége az egymásra hangolódó, egygőz vált, közös erő erőterét érzékeltetik.

3. 3. 3. Gy. Szabó Béla: Lófűrösztés⁴⁸

A metszet, a rézkarc tán legjobban illik e vershez: megtestesíti a Tompa-líra formaművészetét, a hangokkal és szavakkal mint anyaggal küszködő szobrásztevékenységet.

A kép előtérben, a parti sziklán álló, arca-takart, vetkőző — „rögtön le harisnyát, inget” — férfitest akár egy hérosz teste. Fehérfényű férfiak és mitikus, fekete lovak.

A képen több egységre, részletre bontva megjelenik a lófűrösztés valamennyi résztvékenysége. A centrumban még a fűrösztés előtti készülődés, a hősiesség úsztatás előtti pillanat áll: hogy ez következik, azt a társára váró, már a lován ülő fiatal alak tartása jelzi. A bal felső képrészben maga a fűrösztés, a csutakolás. A lovait csutakoló férfialak testének íve épp a centrumban álló alak hajlásával ellenkező irányba hajlik, megtestesítve a csutakolás áramvonalas szenvedélyét. A kép jobb felső, hátsó síkján pedig a „játszadozás”, a fröcskölés, a megrázkódó állatról aranyporként szálló cseppek rajza látszik.

3. 3. 4. Maszelka János: Lófűrösztés⁴⁹

A víz itt mitikus, örvénylő, már több mint a Küküllő, és több is mint folyó: valamiképp az időtlenség örvénylésének tere. Az örvénylő áramvonalak természeténél fogva éppen ellentettje a környező tájnak, a lombja hullt vagy sárga lombcsomójú fák — talán a Tompa-líra fái is ezek — darabosságának.

Az ég, a víz és a fehér ló színe egybevegyül, míg a barna ló színe a fák törzsein, levelein köszön vissza. E barna ló a víz, a föld felé néz — a fehér, melynek hátán az egyetlen lovas ül, az égre.

3. 3. 5. Gábor Dénes: Lófűrösztés⁵⁰

Ahogy Maszelka János festménye éppen elvonatkoztatottsága által jelentős interpretációja a lófűrösztés rituális cselekedetének — s így talán a Tompa-versnek is —, úgy Gábor Dénes metszete a sűrű, kemény, (kopja)fafaragást idéző vonalvezetése és a Tompa-líra motívumaival szoros rokonsága kapcsán figyelemre méltó.

⁴⁸ A festményt lásd tanulmányom **20.3. mellékletében**.

⁴⁹ A festményt lásd tanulmányom **20.4. mellékletében**.

⁵⁰ A festményt lásd tanulmányom **20.5. mellékletében**.

Két „bajviselt, bús, konokarcú” „székely lovas”: „helyükre kövülve időznek” s állnak, „rezzenetlen szoborként”. A metszet szinte a verset mintázza meg. „Fölöttük madár húz”, fenyvesek, hegyek zárják körül őket, meztelen lovaikkal eggyé válva állnak pőrén. Arcukon apáink arca, a vízen lovaik árnyéka tükröződik.

A metszetből *ex libris* is készült. Ahogy Imre és Áron állnak, szorítják lovaikat s nem hagyják magukat, úgy szorítja s vigyázza ez az *ex libris* is a szavakat, verseket — talán egy Tompa-kötet szavait. Az *ex libris* „olyan sokszorosított grafikai alkotás, melyet a könyv kötetáblájának belső oldalára ragasztanak, és a tulajdonos nevét tartalmazza.”⁵¹ Az *ex libris* és a rajta látható kép nevünk, s így (irodalmi) önazonosságunk hordozója is.

4. „*E test, ez arc*”

A Tompa-líra vándormotívumai és Tompa László-portrék az erdélyi magyar képzőművészetben

4. 1. *Diogenész*

S valami meglök, hogy menjek ki, s utcák
Során, miközben a dél szava kondul,
Lámpával, égő szívemmel bolyongva,
Fürkésszek végig mindenkit bolondul,
S dadogjam egyre, dühös szerelemmel:
Embert keresek — hol vagy, ember — — Ember?!

(*Diogenész lámpájával*)

A *Diogenész lámpájával* a költő talán leggyakrabban méltatott írása azon szövegek közül, melyek nem sorolhatók a jellegzetesen transzszilvanista költemények sorába. A vers a szerzői szándék szerint is kiemelt pontja az életműnek, hiszen zárlatának részlete az Erdélyi Szépmíves Céh gondozásában napvilágot látott *Hol vagy, ember?* című kötet⁵² címadó kérdése is egyben. A vers a megjelenés után Erdélyben szinte azonnal beleíródott a szellemi kérdésekről szóló beszédmódba^{53,54}

⁵¹ *Idegen szavak gyűjteménye*, http://idegen-szavak.hu/ex_libris.

⁵² TOMPA László, *Hol vagy, ember?*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1940.

⁵³ BORCSA János, *Diogenész lámpája kerestetik*, <http://www.eirodalom.ro/publicisztika/item/699-diogenesz-lampaja-kerestetik.html#.VOYMSSzRmyM>

⁵⁴ A *Hol vagy, ember?* c. kötet kapcsán írta Németh László is híres, egy-egy ponton esszébe hajló, elemző kritikáját Tompa László költészetéről (NÉMETH László, *Hol vagy, ember?: Tompa László verseskötetéről*, Híd, 1940. nov. 22., 13–14.)

— s így minden bizonnyal ihlető forrásául szolgált Nagy Albert megrendítő, székelly arcú *Diogenész*ének is.⁵⁵

„A vers minden versszaka ezzel az egyszónyi refrénnel végződik: ember.”⁵⁶ A szövegben egy antik vándormotívum metamorfózisának lehetünk tanúi: a szereplőként is értelmezhető versben a lírai én fokozatosan eggyé válik a fényes nappal, az emberektől zsúfolt utcákon lámpásával embert kereső Diogenésszel — anélkül, hogy (a címen kívül) a vers akár egyetlen egyszer is megnevezné a görög filozófust. Akár Nagy Albert festménye esetében, melynek „csizmás, bajuszos, lámpást tartó Diogenésze [...], ez az összevont homlokú, határozottan lépő, ősz ember”, aki „mintha tudná az igazságot”⁵⁷, megbízható bátorsággal lép „a künn sűrített sötét” felé, miközben sem ruházatán, sem környezetében nincs semmi diogenészi. A kép címe nevezi Diogenésznek a székelly arcú férfit: lezármazottját az egykor a végeken, a határokon őrködő, „sziklő” székellyeknek, akik azzal a fürkésző, vigyázó erővel védtek a rájuk bízottakat, ahogy a versbeli Diogenész és az ajtón kilépő, lámpásával s kutató szemével embert kereső székelly Diogenész teszi.

4. 2. Fák

A metszeten⁵⁸ a talaj, a zöld lankák akár egy folyó hullámozása, melynek két partján a hűség sűrűségével állnak egymás mellett a fák. Csak törzsüket látjuk — de tudjuk koronájukat. Hogy lombjaik, ágaik odafent összeérnek. Egymás felé hajolva, helyenként egymásnak dőlve, mozdulatlan mozdulataikkal támasztanak, s támaszkodnak. Az erdei ösvény és a fák mint imára záruló két tenyér ujjai között a kéz szűk alagútja, gótikus katedrális hajója. Fa-imádság. Az erdő sűrű jelenléte. Teste. Talán a Tompa-líra fákból faragott szövegteste, szövegeerdeje.

S szólomban olykor egy-két szirt, fa, virág is
Megszólalt, szól ez a szűkszávu, bús táj — [...]
Ős voltam én itt.

(*Érnek őszén, kedvnek őszén*)

⁵⁵ A festményt lásd tanulmányom **21. mellékletében**.

⁵⁶ NÉMETH László, *Hol vagy, ember?: Tompa László verseskönyvéről*, Híd, 1940. nov. 22., 14.

⁵⁷ KÁNTOR Lajos, *Székellyekkel a képtárban: Áron, Imre, László(k), Pista és...*, <http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/934-kantor-lajos-tanulmánya.html#.VN8GByzRmyM>.

⁵⁸ A festményt lásd tanulmányom **22. mellékletében**.

És az erdő mélyén, hol a hűség fasorai összeérnek, mintha két törzs nézné egymást. Bennük, akár ha kopjafákban, két emberarc vonásai. Nézik egymást. Állják egymást — és az egyazon sorsot „a gondok erdejében.”^{59,60}

4. 3. Arcvonások, versvonások

A Tompa Lászlóról készült képzőművészeti alkotások⁶¹ — rajzok, festmények, metszetek, szobrok — nem csupán a költő arcvonásait örökítették meg: bennük a Tompa-líra versvonásai is tükröződnek. Néha alig érzékelhető, máskor azonban egészen nyilvánvaló a kapcsolat a képi világ és a szövegvilág között.

„Mindig öreg költőnek láttam Tompa Lászlót. [...] Mindig úgy éreztem, hogy járásában, mozgásában, mozdulataiban van valami öreges ünnepélyesség és fájdalom.”⁶² A költőről viszonylag fiatalabb korában készült portrék is igazolják e sorok valóságát: a harmincas éveiben járó Tompát megörökítő Ember János és különösen Haáz Rezső ceruzarajzai⁶³ egészen korai Tompa-versek színeinek és vonásainak képzőművészeti metamorfózisai is egyben.

Ne is sejtétek, hogy a sorsom átok,
S belül a szívem csendesen zokog.

(*A lisztes bobóc énekel*)

Ellenszegni sok könyvem nem ér
Annyit se, mint egy kiálló gyökér.
[...]
A sors utánam oly könnyen dobja
Pár versemet, mint sárga lombcsomót — —

(*A parton*)

Csak neked nem hajt öröm-rügy sehol már,
Szívem, vén koldus. Inkább verni szűnj meg.

(*Új tavasz nyiladozásán*)

⁵⁹ TOMPA László, *Robotosság átka alatt*.

⁶⁰ „Tompá Lászlónak igaz szeretettel” — így dedikálta Gy. Szabó Béla a költőnek ajánlott színes fametszetét. Talán e két, fában rejtőző emberarc az ő egymást néző két arcuk.

⁶¹ Az alkotásokról készült felvételeket tanulmányom **23. mellékletében** közlöm.

⁶² MAROSI Antal, *Tompá László rendhagyó őszikéi*, Utunk, 1983. dec. 16.

⁶³ Ember János ceruzarajza: **23.1. melléklet**. Haáz Rezső ceruzarajza: **23.3. melléklet**.

E pályája elején járó költőt megörökítő ceruzarajzok atmoszférája köszön vissza évtizedek múlva, a már valóban öregedő Tompa Lászlót ábrázoló Maszelka János portréján.

Valamennyi Tompa-ábrázolás közül talán Ember János pasztelljén⁶⁴ látszik egyedül valami — váratlanságával a Tompa-versek olvasóját is megdöbbentő — lágyan lüktető, élő fiatalság. A szőke derű ereje, mely a szinte teljesen elfeledett tavasz-versek remélő szívű fiatalemberét járhatta át olykor-olykor, lágy enjambement-okká és játékos zenévé váltva verseiben a szinte mindig kemény, komor rímeket is.

Friss földszag. Néhány ifjú nyírfa nyalkán
Szegül a fényes égnek egyenest. [...]
S tán mitsem tud e duzzadó tavaszról,
[...] ami szívemben dagad s forr.

(*Tavaszi délelőtt a Rózsadombon*)

[...] Ha tavasszal a zápor megeredt.
A felhők teltségük feleslegét
Lezúdították; ázott benne rét,
Kert, udvar és a cseréppel rakott
Ablakra is sok kövér csepp csapott.

(*Tavaszi eső zenéje*)

A Tompa-versek és arcvonások jellegzetes, kemény komolyságát mintegy torz tükrön át mutatják, s valamiképp játékká oldják a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor karikatúrái. *A legyőzhetetlen akadály...* és a *Tompa, a megkoszorúzott erdélyi költő* szemléletmódjukban igen izgalmas adalékok a Tompa-versekről készült képzőművészeti alkotások vagy a Tompa Lászlóról készült költőportrék között. Azáltal, hogy a karikatúra műfaji jegyeinek megfelelően felnagyítják és eltorzítják a Tompa-líra jellegzetes vonásait és motívumait, egyrészt alátámasztják annak markáns értékeit, másrészt ösztönözhetik a befogadóban azt a bátorságot is, hogy oldottabban és ne rögzült elvárásokkal közeledjen a versek világához.

Egészen másként, de hasonlóan izgalmas, hogy a holt vágyait verseibe véső „régí szobrász” portréját szobrászművészek is megmintázták. Benczédi Sándor és Márkos András fejszobrai egyaránt tükrözik a költő kemény, komor magatartását — és a versekbe vésott dacos mozdulatlanságot. A Szervátiuszok nem fából, hanem fába faragott szobraban pedig Tompa László arcvonásai szinte a fa testének részeként rajzolódnak ki előttünk. Talán a versek számtalan különféle

⁶⁴ Ember János pasztellje: **23.2. melléklet.**

változatban megjelenő vándormotívumát, a fa-motívumot is megkísérelték így megjeleníteni az alkotók:

Hát csak hajts ki, lelkem
Légy egy mérhetetlen
Koronájú nagy fa.

(*Májusi hajnalodás*)

Az a képzőművész, akivel élete során Tompa László kétségkívül a legszemélyesebb kapcsolatot ápolta, Nagy Imre volt: „a zsögödi mester”, a hagyomány szerint a *Lófűrőszítés* Imréje, aki „a fekete-fehér grafikában visszafogott, viszont a festészetben a tarkaságtól sem félt”, s „a csíki táj fantasztikus fényeit festette.”⁶⁵ Zsögödi Nagy Imre mind a tájfestészet színes, fényes gazdagsága, mind a grafikák és metszetek visszafogott fegyelmének nyelvén megörökítette a költőt — és a Tompa-líra tájait. A festővel különösen is intenzív és kölcsönös volt a költő szellemi-alkotói viszonya is. A Nagy Imrének ajánlott *Este egy székegy festőnél* és az *Ismét Nagy Imrénél* című versek a csíkzsögödi festő képeivel lépnek párbeszédbe, nyilvánvalóvá téve a Tompa-versek tájainak és a festő tájainak kapcsolatát. Mert mind Zsögödi Nagy Imre festészete, mind Tompa László költészete az erdélyi, székegyi táj és sors mégis-egyetemes titkait segítette világra születni.

A szem a látást elzáró hegyekről visszatérül,
Magunkra, képeidre, melyek alatt beszélgetünk.
E képek folyvást hatalmasodó erővel igéznek.
Pedig nincs rajtuk semmi babonáság;
Sohasem látott rendkívüli táj,
Gigászi műcsoda, — csak föld, meg ég — —
Egy-két apró ház, kis falu, hegy, völgy —
Székely falu, hegy, völgy — de milyen teljesen az mind!
Formára, színre, beszédre, varázusra!
[...]
Oh, engem is annyit nyugtalanít e más,
E mindennél más, különös, zárt világ —
Ez ősidőtől itt kinnal küszködő,
Százszor bukott, s kelt, társtalanegy-nép,
A vele játszó rejtelmes hatalom,
E falvak, fák, felhők, s mind, mind, ami itt van,

⁶⁵ KÁNTOR Lajos, *Székegyekkel a képtárban: Áron, Imre, László(k), Pista és...*, <http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/934-kantor-lajos-tanulmánya.html#.VN8GByzRmyM>.

S ami — hordója régi, erős itálnak —
E nép lelkének ízeit magába vette.

Mindez sokszor nyom, — s bolygásaim között
Szorongva látom: vér serked a fűből,
Amelyre tapostam, — ágak nyulnak utánam,
Aszott ujjakkal, esdve, s alattomosan.
Szikkadt patakágyban — többszáz-éves anyó —
Görnyedt hátú szirt szól rám, — motyog valamit,
Egy régi titkot hordoz, már végre letenné —
S ígéretekre készül... de csak küzködik, —
Ajka (mint Papagenóé) dadog a lakaton —
S úgyszintén ott is: egy füstfogta, reves fűz,
Alább a nádas, fentebb a rengeteg,
Egyszerre vérzik, s szólna mind, köröskörül —

Sietnék oda mindenikhez, feloldani mind
Az átok alól, világra segíteni titkát:
Meg ne fulladjon, — de érzem, erőtlenedem,
Érzem, hogy én is varázs alatt nyögök,
S már-már csüggednék, de ekkor, — ekkor,
Hogy lelket kapjak, ti juttok eszembe,
Akik a varázst ugyancsak töritek,
Te, s még itt-ott néhányan, társaink [...]

(Ez egy székel festőnél)

Ahogy a Tompa-vers költői képei szólásra segítik a festett képeket, úgy Nagy Imre olajfestménye, tusrajza, szénrajza és különösképpen metszete Tompa László költészetét is valóságos képpé tükrözi. A költőről készített olajfestmény hasonló szín- és formavilágú, mint a festő *Lófűrösztés* című alkotása. A székel-kék színt megidéző háttér (házfal? szobafal?) előtt mélybarna, súlyos-nehéz ruhában áll a költő. Az alapvetően lágy ecsetvonások a rögzös kézfejen és az arcon élesednek, árkosodnak.

A mélyenülő, üszökbarna szem
Mélyeiben sok hamvadt vágy pihen.
[...]
Én tudom, hogy sokszor mennyibe
Kerül neki meg nem rendülnie.

(Megjegyzések egy férjfeje)

Mintha Tompa László lírai önportréját ábrázolnák Nagy Imre alkotásai: olajfestménye, szénrajza és tusrajza egyaránt — s különösen linóleummetszete. E metszet-portrén olyanok az éles vonalak, akár a versek szikláiban az árkok vagy szövegtestében a gondolatjelek: mert miként a szobrász a megmunkálendő kőbe, fába írja a lélek belső vonásait, úgy nem csupán a Tompa-lírába is árkokat, bárázdákat rótt az élet. Ám ahogy a versek őrzik képeikben, ritmusukban, gondolatjelek szabdalta töredezettségükben és mégis-erejükben az erdélyi-személyes sorsot, úgy őrizte s őrzi Tompa László valóságos arca is ráncként a sors rajzolta árkokat. Életének, lelkének titkai arcának árkaiban ülnek: ám a szem alatti medret, szinte a tekintetet is elfedő — élességét s mélységét nem oldó, de érinthetlenségét, megfejthetlenségét elmélyítő — árnyék borítja. Talán az ismeretlenség magánya, árnyéka (is) ez.

Mint csöndes csónak, sík vízen bolyongván,
Sötét szobából, sík tükörlapon
Előlebeg bús arcom, alakom.

E test, ez arc már nem is él: — halott tán?
Másomat szinte meg sem ismerem.
Más is minden oly titkos, nesztelen.
Csak — altatót — az alkonyat dalol,
S egy hegedű sír halkán valahol.

Én tovasikló, szűkös életem!
Tán sohasem is voltál igaz-élet?
S szemem hasztalan leste, merre mélyebb:
Csalatva bolygott álmovizeken.

Talán — amelyek most is körülállnak —
A kínok, vágyak sem mások, csak árnyak.
S így magam is csak önárnyam vagyok,
Vetítve rejtett síkból ide-átra,
Mint földi tóra futó felleg árnya.

Pislog a tűz... a sötétség nagyobb!
Mégpattant húron elhal a zene — —
Ha tovalendül élet-álmodásom,
Hová szakad be kóbor üteme?
Lábam nyomát is elkuszálja más nyom?
S mint bosszús művész vétett vonalat:
Eltüntet a sors néhány perc alatt?
Vagy aki voltam: lényem lelkes lelkét

Megőrzi bűvös tükrében az emlék,
 Hogy taván ringva néha visszajárjak
 Majd valamelyik előbb unokámnak? — —

(*Tükröbenézés alkonyodáskor*)

V. Utóhang

„S én gyöngéimből kivetkezve, szépen,
 Megnyílt, mély titkok osztályosaképpen
 Örök-erővel örökös cserében
 Ringok az idő özönén, királyi
 Gályán, újuló tavaszok szelében.”

(*Tompa László: Kivirágzott egy orgonabokor*
 — az utolsó három sor a költő sírfelirata)⁶⁶

Mivel az interpretáció életünk teljes horizontját átfogja, így maga az irodalomtörténet is jelentős részben ebből születik: hiszen az, „amit adottnak nevezünk, nem választható le az interpretációról.”⁶⁷ Tudom, hogy *omnis lectio est selectio*,⁶⁸ ahogy belátom azt is, „hogyminden versben magamat olvasom, hogy valamenyny megértéséhez (pontosabban a vélt megértéshez) önmagamon vezet át az út.”⁶⁹

Ezzel együtt remélem mégis, hogy egy a Tompa-líráról eddig kialakult képnél objektíve gazdagabb, izgalmasabb és titokzatosabb költői világ áll most előttünk: *versekbe vésvé* — és mégis *élő*n, poétikai jegyei lélekvándorlásában költőnemzedékről költőnemzedékre öröklődve. És remélem azt is, hogy a Tompa László költői életművéről most felvázolt képen (meg)új(ult) perspektívákból szemlélhetők a régről ismert, főbb vonások, hogy kirajzolódtak e vonások mellett rejlő egyéb vonalak — s így a korábbi (torz)kép, a költői-írói életmű szellemi tágasságának és szintézisének felmutatásával is, összességében árnyaltabbá válhatott.

Annak elfogadásával és belátásával remélem ezt, hogy ha egy költői életműről alkotott kép folyamatosan tisztul is, emberi megismerésünk tökéletlensége és a költészet mindig megújuló titokzatossága kapcsán e tisztuló kép sem lehet soha teljes: a mindenkor befogadó időbe vetettsége következtében létrejövő kivédhe-

⁶⁶ TOMPA, *Kivirágzott egy orgonabokor* = T. L., *Hol vagy, ember?, i. m.*, 69.

⁶⁷ GADAMER, *Szöveg és interpretáció, i. m.*, 24.

⁶⁸ A latin szállóigét idézi: TÓTH Imre, *Palimpszeszt...*, i. m., 9.

⁶⁹ BENEY, *A titok és a Másik* = B. Zs., *Möbius-szalag, i. m.*, 162.

tetlen hangsúlyeltolódások⁷⁰, az igazság megismerésének folyamatszerűsége és a teljesség meglátásának szükségképpeni lehetetlensége miatt minden megrajzolt kép örökké változ(tat)ásra váró (torz)kép marad.

De talán éppen ezért állhat egy életmű új meg új befogadói kihívások, megújuló olvasati lehetőségek elé.⁷¹ Talán éppen így, éppen ezáltal él.

„Ott jártam még egyszer [...] a várak mélye fölé emelkedő házban, ahol akkor már nem élt Margit, a ház asszonya,⁷² s az öreg úr arcvonásaiban ott kísértett a vő és költő-barát Szabédi László elvesztésének gyásza is⁷³.

[A költő] révetegen fogadott, álmából kelt fel, s elmondta, hogy éppen én akartam segíteni rajta borzalmas helyzetében, egy szikla szélén, ég és föld között. [...] Az nem volt kétséges: számára újra »körül a tág úr, felhők lomha rendje«⁷⁴. Elmondta, hogy álmait sorra lejegyzí, mutatta is a füzetet. [...]

⁷⁰ Az irodalomtörténet-írás is „nagymértékben befolyásolt a mindenkori jelen által meghatározott történetírói diskurzus normáitól.” (NAGY Zoltán, *És mi magunkat se tudnók...*, i. m.)

⁷¹ „Állandó újraértelmezés tárgya kell legyen a tegnapi irodalma, s maga az egész rendszer”, mivel „a megismerés újabb és újabb hipotéziseket állít fel, problémákat vet fel, illetve újabb és újabb eszközöket vesz igénybe időről időre. [...] Nem az interpretáció kizárólagos birtoklása a cél, hanem valódi diskurzus, beszélgetés folytatása irodalmi szövegekről. [...] Az irodalomtudomány ugyanis dialogikus diszciplína: rossz az az interpretáció, amelynek távolságtartásából nem vezet vissza út a megértéshez, az élményhez, amikor üressé, öncélúvá válik a teória.” (BORCSA, *Az irodalomtörténet-írás reformja felé*, i. m. A fent idézett szövegrészeket a tanulmány az alábbi forrásokból meríti: SCHMIDT, Siegfried J., *Az empirikus irodalomtudomány*, Helikon, 1989/1, 25.; ODORICS Ferenc, *Új paradigma-e az empirikus irodalomtudomány?*, Helikon, 1989/1, 20.; BÓKAY Antal, *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban*, Bp., Osiris, 1997, 15.)

⁷² „Tompá Margit zenetanárnő hat évvel a költő halála előtt, 1958-ban hunyt el tüdőrákban.” (KATONA, *Szobor és megemlékezés nélkül...*, i. m., 5.)

⁷³ A költő és egyetemi tanár Szabédi László a kolozsvári magyar egyetem felszámolása ellen tiltakozott, tiltakozását rendőri zaklatások követték. Tragikus halála 1959. április 18-án történt: Kolozsvár határában, homályos körülmények között a vonat elé vetette magát. Tompa László unokája — István fiának első lánygyermeké, Tompa Julianna — az 1958/59-es tanévben Tompa lányánál és vejénél (Tompá Margitnál és Szabédi Lászlónál) élt Kolozsvárott. Az akkor tizenegy esztendő Tompa Julianna visszaemlékezéséből tudom, hogy mielőtt Szabédi László utolsó útjára indult otthonról, [búcsú]levelet hagyott feleségének, Tompa Margitnak. Szabédi László [búcsú]levelét egyedül felesége olvasta. A román Securitate emberei még Szabédi halála napján megjelentek a költő otthonában, a házkutatás során elvették Tompa Margittól a levelet, és soha nem adták vissza neki. Arról, hogy mi állt a levélben, tudomásom szerint Tompa Margit sem akkor, sem azután senkinek nem beszélt.

⁷⁴ Utalás Tompa László *Havasi tájékon* c. versére. (TOMPA, *Havasi tájékon* = T. L., *Éjszakai szél*, i. m., 51.)

Aztán eltemettük⁷⁵ a szép szál fenyő alá⁷⁶, melyet valamikor már Bánffy Miklós odarajzolt válogatott verseinek címlapjára.⁷⁷
Minden elmúlik. És megmarad. És újjáéled.^{78, 79}

⁷⁵ „Tompá László halálát [1964. május 13.] hosszú [...] betegeskedés előzte meg. Prosztatatabántalmái voltak, életének utolsó évében sokat volt kórházban. [...] A mostani emlékházban akkor Sándor fia és családja lakott, ők gondozták az idős, beteg költőt.” Tompa Sándor felesége, Tompa Jolán visszaemlékezéséből tudható, hogy az utolsó időszakban „egy gondozónőt is fogadt[ak] melléje, aki mindig vele volt és gondját viselte, hiszen már ágyhoz kötött beteg volt. [...] Ismerősei, barátai (Haáz Rezső, Jodál Gábor és mások) akkor már vagy meghaltak, vagy nem éltek a városban. Bakk doktor járogatott [...] a házba, ő volt a kezelőorvosa. Tompát a ház középső nagyszobájában érte a halál, itt helyezték koporsóba is. [...] A városháza nagytermében ravatalozták fel. [...] 1964. május 16-án innen kísérték utolsó újtára hozzátartozói, ismerősei a református temetőkertbe, ahol felesége mellé temették.” (KATONA, *Szobor és megemlékezés nélkül... i. m.*, 5.)

⁷⁶ „A keleti eredetű létszimbolika szerint a síron nőtt fában, növényben az elhunyt él tovább.” (HOPPÁL Mihály, JANKOVICS Marcell, NAGY András, SZEMADÁM György, *Jelképtár*, Bp., Helikon, 2010, 82.)

⁷⁷ TOMPA László, *Válogatott versei*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1944. A Bánffy Miklós rajzával illusztrált címlapról készült felvétel tanulmányom **6.7. mellékletében** közlöm.

⁷⁸ BALOGH Edgár, *Emlékeztem Tompáéknál*, Hargita, 1969. máj. 11., 3.

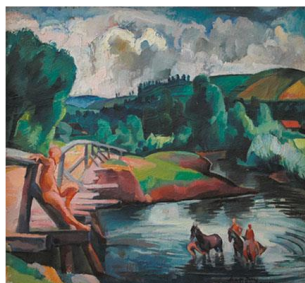
⁷⁹ Nagyapám, Tompa István (1912–1989), Tompa László harmadik gyermeke volt. A *Brassói Lapok* egykori munkatársaként lehetősége adódott arra, hogy a második bécsi döntést követően Budapesten helyezkedjen el. Ő akkor nem egy másik hazába, hanem hazája egyik városából a másikba ment, s megismerkedvén nagymamámmal, itt telepedett le. ’56 eseményei idején lehetősége lett volna családjával, feleségével és gyerekeivel együtt átkelni a határon, és elhagyni Magyarországot. A család egy teljes éjszakán át összepakolva, virrasztva várta nagyapámat és az indulást. Nagyapám hajnalban érkezett haza, és azt mondta: „nem megyünk”. Édesapám visszaemlékezése szerint nem akart még ennél is messzebb kerülni Erdélytől. 1989 tavaszán halt meg nagyapám, az Új Köztemetőben helyezték örök nyugalomra. A család a temetés előtt sírhelyet igényelt — de nem válogathatott. Egy meglehetősen nagy parcellában jelölték ki nagyapám nyughelyét. A sík és puszta területen egyetlen fa: egy magányos fenyő állt — éppen nagyapám sírhelye mellett.

Mellékletek

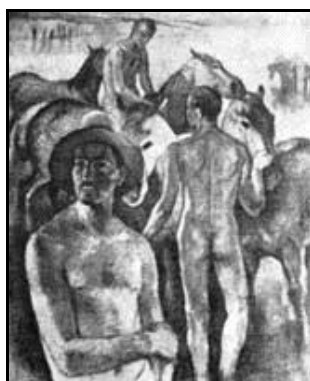
20. melléklet

A Lófűrösztés az erdélyi képzőművészetben

20. 1. Zsögödi Nagy Imre (Csíkzsögöd, 1893 — Csíkszereda, 1976):

Lófűrösztés

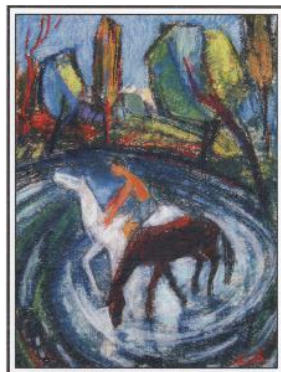
20. 2. Bene József (Székelydálya, 1903 — Ulm, 1986):

Lófűrösztés

20. 3. Gy. Szabó Béla (Gyulafehérvár, 1905 — Kolozsvár, 1985):

Lófűrösztés

20. 4. Maszelka János (Máramarossziget, 1929 — Székelyudvarhely, 2003): *Lófűrösztés*

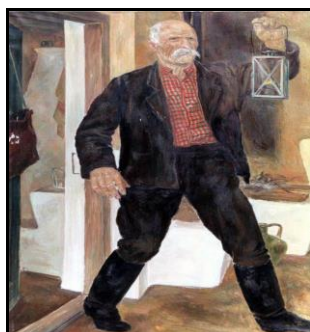

20. 5. Gábor Dénes (Brassó, 1936 —):
Lófűrösztés

21. melléklet

Nagy Albert (Torda, 1902 — Kolozsvár, 1970):
Diogenész
(Olajfestmény, 1948)

22. melléklet

Gy. Szabó Béla (Gyulafehérvár, 1905 – Kolozsvár, 1985) színes fametszete
 Megjegyzés: a metszeten a művész ajánlása.
 „Tompá Lászlónak igaz szeretettel: Gy. Szabó Béla” (1935. XII. 14.)

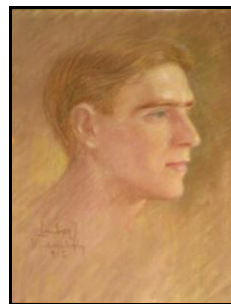
23. melléklet

„E test, ez arc”: Tompa László képzőművészeti alkotásokon

23. 1. Ember János: *Tompá László*
 (Ceruzarajz, 1914)

23. 2. Ember János: *Tompá László*
 (Pasztell, 1915)

23. 3. Haáz Rezső (Szepesbéla, 1883 — Székelyudvarhely, 1958):
Tompá László
 (Ceruzarajz, 1920)

Forrás- és irodalomjegyzék

Kéziratos forrásjegyzék

I.

(A kéziratos források lelőhelye: Székelyudvarhely, Haáz Rezső Múzeum — Tompa László hagyatéka.

A múzeumi leltári számot a kéziratok címe mellett közlöm.)

Curriculum vitae-k:

TOMPA László, *Írói önvalomás*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1330.

TOMPA László, *Önéletrajzi vázlat*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1355.

Előadások, esszék, tanulmányok:

TOMPA László, *Előadás Goethéről*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1336.

TOMPA László, *Mécs László estélyére*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1337.

Levelek:

Áprily Lajos levele Tompa Lászlónak (Nagyenyed, 1923. ápr. 28.), [kézirat], HRM–TLH, 7688/345.

Benedek Elek levele Tompa Lászlónak (Kisbacon, 1926. jún. 1.), [kézirat], HRM–TLH, 7688/398.

Berde Mária Tompa Lászlónak (Nagyenyed, 1922. nov. 22.), [kézirat], HRM–TLH, 7688/15.

Tamási Aron levele Tompa Lászlónak (Kisbacon, 1928. szept. 23.), [kézirat], HRM–TLH, 7688/313.

Műfordítások:

GRAZIE, Marie Eugenie delle, *A Cigányzene-sorozatból*, ford. TOMPA László, [a műfordítás kézírata], HRM–TLH, 7688/988.

STORM, Theodor, *Reggel*, ford. TOMPA László, [a műfordítás kézírata], HRM–TLH, 7688/946.

Versek és versváltozatok:

TOMPA László, *A menekülő*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1015.

TOMPA László, *Borszéki emléke*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1008.

TOMPA László, *Egy verssorozat előadása elé*, [egy versciklus-terv kézírata], HRM–TLH, 7688/1037.

TOMPA László, *Éjjeli havazásban*, [egy szövegvariáns kézírata], HRM–TLH, 7688/[leltári sorszám nélkül]

TOMPA László, *Érzem, hogy hátra még egy tartozásom...*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/944.

TOMPA László, *Febér csúcson*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1056.

TOMPA László, *Játék*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1023.

TOMPA László, *Késői felelet*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/946.

TOMPA László, *Lélekvarás*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/1064.

TOMPA László, *Mondtad, velem jössz!*, [kézirat], HRM–TLH, 7688/978.

TOMPA László, *Ne félj!*, [egy szövegvariáns kézírata], HRM–TLH, 7688/[leltári sorszám nélkül]

TOMPA László, *Öreg zsoldos kesergése*, [egy versciklus-terv kézírata], HRM–TLH, 7688/[leltári sorszám nélkül]

TOMPA László, *Tiszta torzkép...* [kézirat], HRM–TLH, 7688/1032.

II.

Kuncz Aladár levele Babits Mihálynak (Kolozsvár, 1931. febr. 3.), [kézirat], OSZK Fond III/810/17.

Irodalomjegyzék

- A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája*, szerk. MAROSI Ildikó, Bukarest, Kriterion, 1980.
- A magyar költészet antológiája*, szerk. FERENCZ Győző, Bp., Osiris, 2003.
- A mi értékeink: Tompa László*, Magyarság, 1930. jún. 15., 3.
- Amikor a falevelek tényleg lehullottak*, http://mult-kor.hu/20081111_amikor_a_falevelek_tenyleg_lehullottak?pIdx=2
- ÁPRILY Lajos, *A produktív fájdalom* = Á. L., *Álom egy könyvtárról*, Bp., Szépirodalmi, 1981, 153–168.
- ÁPRILY Lajos, *Összes költeményei*, szerk. GYŐRI János, Bp., Osiris, 2006.
- A végtelen mondat: Versek a szülőföldről*, szerk. RÓZSÁNÉ BALOGH Mária, Bukarest, Kriterion, 1977.
- Az Erdélyi Helikon íróinak antológiája (1924–1934)*, szerk. KOVÁCS László, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, [1934].
- Az Erdélyi Helikon költői (1928–1944)*, szerk. SZEMPLÉR Ferenc, Bukarest, Kriterion, 1973.
- BABITS Mihály, *Az én erdélyiségem*, Nyugat, 1935/8, 71–75.
- BABITS Mihály, *Egységes magyarság*, Nyugat, 1941/1, 28–29.
- BABITS Mihály, *Enekek éneke: Salamon király könyvéből*, Nyugat, 1920/23–24, 1079.
- Babits Mihály levelezése 1916–1918*, szerk. MAJOROS Györgyi, TOMPA Zsófia, TÓTH Máté, Bp., Argumentum, 2011.
- Babits Mihály levelezése 1919–1921*, szerk. MAJOROS Györgyi, TOMPA Zsófia, Bp., Argumentum, 2012.
- BABITS Mihály, *Nyugtalanság völgye*, Bp., Táltos, 1920.
- BABITS Mihály, *Összegyűjtött versei*, szerk. KELEVÉZ Ágnes, Bp., Osiris, 2007.
- BAGOLY József Ágoston, *Irodalomelméleti kérdések Paul Ricoeur bibliai hermeneutikájában*, Iskola-kultúra, 1998/6, 150–157, http://epa.oszk.hu/00000/00011/00017/pdf/iskola-kultura_EPA00011_1998_0607_150-156.pdf
- BAJOR Andor, *Tompa László köszöntése*, Igaz Szó, 1963/12, 922.
- BALOGH Edgár, *Emlékezetben Tompáéknál*, Hargita, 1969. máj. 11.,
- BALOGH Edgár, *Mesterek és kortársak*, Bukarest, Kriterion, 1974.
- BARLAY Ö. Szabolcs, „Magunkba lé”: *Reményik Sándor*, Székesfehérvár, Prohászka Baráti Kör, 2009.
- Benedek Elek irodalmi levelezése 1921–1929*, szerk. SZABÓ Zsolt, Bukarest, Kriterion, 1979.
- BENEDEK Elek, *Szép este*, Székely Közélet, 1926. jún. 6., 1.
- BENEY Zsuzsa, *A titok és a Másik* = B. Zs., *Möbius-szalag*, Bp., Vigilia, 2006, 162–164.
- BENEY Zsuzsa, *[Az elérhetetlen jelentés]: Befejezetlen kézirat* = B. Zs., *jelentés: Irodalmi esszék*, szerk. AMBRUS Judit, DARÓCZI Anikó, Bp., Gondolat, 2010, II.
- BENEY Zsuzsa, *Az emlékezés lelke* = B. Zs., *Möbius-szalag*, Bp., Vigilia, 2006, 155–159.
- BENEY Zsuzsa, *Hulló idő: Összegyűjtött versek*, szerk. DARÓCZI Anikó, Bp., Gondolat, 2008, I.
- BENEY Zsuzsa, *József Attila telei* = B. Zs., *Az elérhetetlen jelentés: Irodalmi esszék*, szerk. AMBRUS Judit, DARÓCZI Anikó, Bp., Gondolat, 2010, II.
- BENEY Zsuzsa, *Misztika a szerelem nyelvén: A fordító megjegyzései Hadewijch verseiről* = *A lélek nyelvén: Hadewijch művei*, ford. BALOGH Tamás, DARÓCZI Anikó, a verseket ford. BENEY Zsuzsa, Bp., Szent István Társulat, 2005, 273–278.
- BENEY Zsuzsa, *Se tűz, se éj*, Bp., Argumentum, 2005.
- BENEY Zsuzsa, *Tél*, Bp., CET, 2004.
- BÉRCZES László, *Székely körvasút: Tompa Miklós mesél*, Bp., Pesti Szalon, 1995.
- BERDE Mária, *Esthajnal: Vers Tompa Lászlónak*, Pásztortűz, 1926/18, 409.
- BERDE Mária, *Vallani és vállalni*, Erdélyi Helikon, 1929. okt., http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1387.pdf
- BERTHA Zoltán, *Gond és mű*, Bp., Széphalom, 1994.
- BERTHA Zoltán, *Istenélmény az újabb erdélyi lírában*, <http://eirodalom.ro/tanulmany/item/957-istenelmeny-az-ujabb-erdelyi-liraban.html#.VNy7cPmG-VM>.

- BERTHA Zoltán, *Kisebbség és modernség*, <http://eirolalom.ro/tanulmany/item/1575-kisebbsseg-es-modernseg.html#.VNyz8PmG-VM>.
- BERTHA Zoltán, *Versszöveg — sorsszöveg*, <http://eirolalom.ro/tanulmany/item/1173-versszoveg-sorsszovet.html#.VNzHDvmG-VM>.
- BÍRÓNÉ VÁRÓ Éva, *Semmi sem marad: Vers Tompa Lászlónak*, Pásztortűz, 1939/4–5, 248.
- BLOOM, Harold, *Prologus = Hatás-iszony: Részletek Harold Bloom The Anxiety of Influence című könyvéből*, ford. KALMÁR György, Alföld, [megjelenés előtt].
- BOKA László, *Érték/határ/érték 1.: Gondolatok az erdélyi magyar irodalom önreflexív stratégiáiról, behyázértelmezéseiről, kánonmodelljeiről*, <http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/1786-ertek-hatar-ertek-1.html#.VOa0GyzRmyM>
- BOKA László, *Érték/határ/érték 2.: Gondolatok az erdélyi magyar irodalom önreflexív stratégiáiról, behyázértelmezéseiről, kánonmodelljeiről*, <http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/1868-ertek-hatar-ertek-2.html#.VOa2UizRmyM>.
- BÓKAY Antal, *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban*, Bp., Osiris, 1997.
- BORCSA János, *Az irodalomtörténet-írás reformja felé*, <http://www.eirolalom.ro/tabor/item/987-az-irodalomtortenet-iras-reformja-fele.html#.VOXmKSzRmyM>
- BORCSA János, *Diogenész lámpája kerestetik*, <http://www.eirolalom.ro/publicisztika/item/699-diogenesz-lampaja-kerestetik.html#.VOYMSSzRmyM>
- BORCSA János, *Kányádi fehér inge*, <http://www.eirolalom.ro/publicisztika/item/1756-kanyadi-feher-inge.html#.VOXUPCzRmyM>.
- BORCSA János, *Mi legyen, ki költő?*, <http://www.eirolalom.ro/publicisztika/item/1707-mi-lyegen-ki-a-kolto.html#.VOXVECzRmyM>
- CZINE Mihály, *Magyar irodalom Romániában*, Pécs, Szikra, 1967.
- CSÁBI Domonkos, *Összeálló mozaik: Beszélgetések, esszék, jegyzetek*, Bp., Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány, 2014.
- CSEKE Péter, *A Tizenegyek és a székely írófiak*, <http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/956-a-tizenegyek-es-a-szekely-irofiak.html#.VN7-rSzRmyM>.
- CSEKE Péter, *Dsida Jenő, a Pásztortűz-szerkesztő*, <http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/945-dsida-jeno-a-pasztortuz-szerkeszto.html#.VN8CySzRmyN>.
- CSEKE Péter, *Erdélyi értékhorizontok: Újabb eszméletörténeti tanulmányok*, Bp., Magyar Napló, 2015.
- CSIFFÁRY Tamás, *Előszó = Magyar Irodalmi Lexikon: A legrégibb irodalmi emlékektől kezdve*, szerk. CS. T., Bp., Könyvműves, 2007, 6–7.
- Csendes beszédű, zárkózott költő volt...*, Magyar Nemzet, 1974. máj. 12.
- CSUTAK Judit, *Időálló monológ(ok): A transzilvánizmus eszmei bázisa*, Korunk, 1991/10, 1292–1295.
- DÁVIDHÁZI Péter, *A hatalom szétesztása: (poszt)modernizáció a szövegkritikában*, Helikon, 1989/3–4, 328–343.
- DSIDA Jenő, *Összegyűjtött versei*, szerk. LÁNG Gusztáv, URBÁN László, Szombathely, Savaria University Press, 2001.
- DSIDA Jenő, *Út a Kálváriára: Válogatott versek és prózai írások*, szerk. CSISZÉR Alajos, POMOGÁTS Béla, RÓRAY László, Bp., Vigilia, 1985.
- EICHENBAUM, Boris, *A „formális” módszer elmélete = A modern irodalomtudomány kialakulása: Szöveggyűjtemény*, szerk. BÓKAY Antal, VILCSEK Béla, Bp., Osiris, 2001.
- ELEK Tibor, *Darabokra szaggatott magyar irodalom*, http://www.eirolalom.ro/tabor/item/991-darabokra-szaggatott-magyar-irodalom.html#.VN3qe_mG-VM.
- Erdélyi csillagok: Romániai magyar írók antológiája*, szerk. CZINE Mihály, Bp., Népszava, 1988.
- Erdélyi költők antológiája*, szerk. POMOGÁTS Béla, Bp., Éghajlat, 2011.
- Erdélyi monográfia*, szerk. BEREY Géza, VÁRADY Aladár, Szatmárnémeti, Glória, [1934].
- ESTERHÁZY Péter, *A szív segédigéi*, Bp., Noran, 2005.
- Etimológiai szótár: Magyar szavak és toldalékok eredete*, főszerk. ZAICZ Gábor, szerk. DOLOVAI Dorottya, FALK Nóra, JANKOVICSNÉ TÁLAS Ildikó, SIPŐCZ Katalin, T. SOMOGYI Magda, TA-

MÁS Ildikó, TEMESI Viola, Bp., Tinta, 2006, file:///D:/Let%C3%B6lt%C3%A9sek/TAMOP-4_2_5-09_Etimologiai_szotar.pdf

FARAGÓ Kornélia, *A geokulturális elbeszélés változatai: Muzealizálási eljárások — posztmonarchikus beszédminták* = F. K., *A viszonyosság alakzatai*, Újvidék, Forum, 2009, 7–16.

FARAGÓ Kornélia, *A mitikus logika és a perszónális mítoszteremtés: A mitológia hiánya és szükségessége* = F. K., *A viszonyosság alakzatai*, Újvidék, Forum, 2009, 31–39.

FARAGÓ Kornélia, *Geo-anarchikus tériesség, néma történelem: A textuális újralétesítés traumatikus mozzanatai* = F. K., *A viszonyosság alakzatai*, Újvidék, Forum, 2009, 40–56.

FARAGÓ Kornélia, *Irodalom és tériesség: Az írásképp tere* = F. K., *Térirányok, távolságok: Térdinamizmus a regényben*, Újvidék, Forum, 2001, 33–36.

FARAGÓ Kornélia, *Irodalom és tériesség: Az intertextuális univerzum* = F. K., *Térirányok, távolságok: Térdinamizmus a regényben*, Újvidék, Forum, 2001, 40–41.

FARAGÓ Kornélia, *Kulturális interpretáció — nemzedéki nyelvszakadás — átsugárzó jelentéskörök* = F. K., *A viszonyosság alakzatai*, Újvidék, Forum, 2009, 70–79.

FARKAS Árpád, *Gátzúgásban* = F. Á., *Asszonyidő: Publicisztikai írások*, Bukarest, Kriterion, 1983.

Félig élt élet: Olosz Lajos és Reményik Sándor levelezése 1912–1940, szerk. KIS OLOSZ Klára, Polis, Kolozsvár, 2003.

Fiatal magyarok: Vallomások és vélemények a magyar irodalom hivatásáról, Erdélyi Helikon, 1930/1, 24–25.

FRÁTER Zoltán, *Áprily Lajos*, Bp., Balassi, 1992.

FRYE, Northrop, *Az ige hatalma*, Bp., Európa, 1997.

GAAL György, *Lámpagyújtogatás Reményik körül*, Helikon, 2008/8, http://www.helikon.ro/index.php?m_r=1188

GADAMER, Hans-Georg, *Szöveg és interpretáció = Szöveg és interpretáció*, szerk. BACSÓ Béla, Bp., Cserépfalvi, 1991.

GÁL Andrea, *A transzszilvanizmus átírásai és kritikája a kortárs irodalomban = A romániai magyar irodalom története 1919–1945*, [egyetemi jegyzet], 2008.

GENETTE, Gérard, *Transztextualitás*, Helikon, 1996/1–2, 82–90.

Geomorfológiai fogalomgyűjtemény: Oktatási segédanyag a földrajz szakos főiskolai hallgatók számára, szerk. GÖNCZY Sándor, SZALAI Katalin, Beregszász, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, 2004, <http://mek.oszk.hu/02900/02911/02911.htm#6>

GÖRÖMBEI András, *A transzszilvanista triász: Áprily Lajos, Reményik Sándor, Tompa László*, [előadás], Magyarok Világszövetsége—Magyarok Háza, 2005. 02. 08.

GYÁNI Gábor, *Miről szól a történelem?: Posztmodern kihívás a történelemírásban* = GY. G., *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*, Bp., Napvilág, 2000.

GYÖKÖSSY Endre, *Negatívumok pozitívumai*, Bp., Szent Gellért, 1994.

HAJDU Győző, *Diogenész lámpájával* = H. Gy., *Műhely*, Bukarest, Irodalmi, 1967, 125–126.

HAJDU Győző, *Tompa László arcképe* = H. Gy., *Műhely*, Bukarest, Irodalmi, 1967, 33–48.

HANSÁGI Ágnes, *Az Ixióon-szindróma: A művészet, az identitás és a megismerés* = H. Á., *Az Ixióon-szindróma: Identitás és kánon a romantikában és a modernségben*, Bp., Ráció, 2006.

HANSÁGI Ágnes, *Emlékezet és identitás: Az idő idegensége a romantika és a modernség korszakaküszöbének értelmezésében* = H. Á., *Az Ixióon-szindróma: Identitás és kánon a romantikában és a modernségben*, Bp., Ráció, 2006.

HARRINGTON, Daniel J. SJ, *Evangélium Szent Máté szerint*, ford. HAZAI Péter, Kecskemét–Pannonhalma, Korda–Bencés, 1993, (Szegedi Bibliakommentár — Újszövetség I), http://mek.oszk.hu/00100/00188/html/1mate.htm#MÁTÉ_EVANGÉLIUMÁNAK.

Hazabív a büség: Romániai magyar költők vallomásai a szülőföldről, szerk. LISZTÓCZKY László, Sepsiszentgyörgy, Castrum, 1993.

HEGEDŰS Imre János, *Kiált a balál némasága*, <http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/1854-kialt-a-halal-nemasaga.html#>.

- HEGEDŰS Imre János, *Székely Partium: szerelmes földrajz*, <http://www.eirodalom.ro/publi-cisztika/item/1269-szekely-partium-szerelmes-foldrajz.html#.VOQj5SzRmyM>.
- HEGEDŰS Imre János, *Válaszutakon: Kuncz Aladáról*, <http://www.eirodalom.ro/tanul-many/item/1154-valaszutakon-kuncz-aladarrol.html#.VOSjECzRmyM>
- HEIDEGGER, Martin, *A műalkotás eredete*, Bp., Európa, 1988.
- HILDEBRAND, Adolf von, *A forma problémája a képzőművészetben*, ford. WILDE János, Politzer, Bp., 1910, (Modern Könyvtár 15).
- HOMÉROSZ, *Odüsszeia*, ford. DEVECSERI Gábor, Bp., Szépirodalmi, 1986.
- HOPPÁL Mihály, JANKOVICS Marcell, NAGY András, SZEMADÁM György, *Jelképtár*, Bp., Helikon, 2010.
- HORVÁTH Kornélia, *Szem, csillag, éjszaka* = H. K., *Tűhegyen: Versértelmezések a késő modernség magyar lírája köréből*: József Attila, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Petri György, Bp., Krónika Nova, 1999, 47–76.
- Idegen szavak gyűjteménye*, http://idegen-szavak.hu/ex_libris.
- ILLYÉS Erika, *Jelek az úton*, A Szív, 2011–2012/dec–jan., 46.
- Irodalmi Lexikon*, szerk. BENEDEK Marcell, Bp., Győző Andor kiadása, 1927.
- Irodalom és/vagy ideológia: Magyar Zoltán beszélgetése Cs. Gyimesi Évával a transzilvánizmusról és a romániai magyar irodalom lehetséges irányairól*, Határ, 1992/4, 18–35.
- Isten kezében: Romániai magyar költők istenes versei*, szerk. LISZTÓCZKY László, Sepsiszentgyörgy, Castrum, 1994.
- JANCSÓ Elemér, *Az erdélyi magyar líra tízenöt éve*, Kolozsvár, C. Grafica, 1934.
- JANI Anna, *A hiány metaforái: Jegyzetek József Attila, Pilinszky János és Beney Zsuzsa költészetében*, Vigilia, 2007/3.
- JANKOVICS Marcell, *A fa mitológiája*, Debrecen, Csokonai, 1991.
- JENEY Éva, *Maorik és transzilvánok* = *A magyar irodalom története III: 1920-tól napjainkig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, Bp., Gondolat, 2007, 352–361.
- JODÁL Gábor, *Tompa László jubileumához*, Székely Közélet, 1943. dec. 18., 1.
- JÓZSEF Attila, *Összes versei*, Bp., Szépirodalmi, 1971.
- KACSÓ Sándor, *Tompa László* = K. S., *Írók, írók: Tanulmányok és cikkek*, Bukarest, Irodalmi, 1964, 189–196.
- KÁNTOR Lajos, *Székelyekkel a képtárban: Áron, Imre, László(k), Pista és...*, <http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/934-kantor-lajos-tanulmánya.html#.VN8GByzRmyM>
- KÁNTOR Lajos, LÁNG Gusztáv, *Romániai magyar irodalom 1945–1970*, Bukarest, Kriterion, 1971.
- KÁNYÁDI Sándor, *Éjjel utáni nyel: Egyberostált versek és műfordítások III.*, szerk. TARJÁN Tamás, Bp., Helikon, 2008.
- KÁNYÁDI Sándor, *Isten háta mögött: Egyberostált versek és műfordítások II.*, szerk. TARJÁN Tamás, Bp., Helikon, 2008.
- KÁNYÁDI Sándor, *Tűnődés csillagok alatt: Egyberostált versek és műfordítások I.*, szerk. TARJÁN Tamás, Bp., Helikon, 2007.
- KÁNYÁDI Sándor, *Valaki jár a fák hegyén*, Bp.–Kolozsvár, Magyar Könyvklub–Polis, 1997.
- KATONA Zoltán, *A „magányos fényő” emlékszobájában: 120 éve született Tompa László*, Udvarhelyi Híradó, 2003. dec. 11., <http://www.szekelyhon.ro/archivum/offline/cikk/38067/120-eve-szuletett-tompa-laszlo>.
- KATONA Zoltán, *Szobor és megemlékezés nélkül: Negyven éve hunyt el Tompa László*, Udvarhelyi Híradó, 2004. május 13., 5.
- KELEMEN Endre, *Arról, hogy a transzilvánizmus (miként) ideológia*, <http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/931-arrol-hogy-a-transzilvánizmus-mikent-ideologia.html#.VN3uLPmG-VM>.
- KELENVÁRY János, *Magányos fényő*, Képes Magyar Újság, 1974. máj. 1., 16–17.

- KIBÉDI VARGA Áron, *Retorika, poétika, műfajok: Gyöngyösi István költői világa*, Irodalomtörténet, 1983/3, 545–591.
- KICSÍ Antal, *Tompa László*, Bukarest, Kriterion, 1978.
- KICSÍ Antal, *Tompa László irodalmi munkássága: [Bibliográfia]* = K. A., *Tompa László*, Bukarest, Kriterion, 1978, 259–310.
- Kós Károly levelezése, szerk. SAS Péter, Bp., Mundus, 2003.
- Kós Károly levelezése Czine Mihállyal, Bp., A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága Anyanyelvi Konferencia, 2000.
- KOVÁCS András Ferenc, *Egy majdnem középkori írástudó: Beszélgetés Csontos Erikával* = K. A. F., *Scintilla animae*, Kolozsvár, Komp-press Korunk Baráti Társaság, 1995.
- KOVÁCS András Ferenc, *Jack Cole daloskönyve*, Pécs—Kolozsvár, Jelenkor—Polis, 1996.
- KOVÁCS András Ferenc, *Kompletórium*, Pécs, Jelenkor, 2000.
- KOVÁCS András Ferenc, TOMPA Gábor, *Depressio Transsylvaniae*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 1998.
- KOVÁCS László, *Székegy költő*, Erdélyi Helikon, 1944/3, 125–126.
- KOVÁCS László, *Tompa László*, Erdélyi Helikon, 1941/14, 85–87.
- KOVÁCS Péter, *Tompa Lászlónál, az erdélyi irodalom „magányos fenyőjénél”*, Székely Szó, 1943. nov. 14., 7.
- KÖDÖBÖCZ Gábor, *A költészet mint erő*, <http://www.eirodalom.ro/publicisztika/item/2152-a-k%C3%B6lt%C3%A9set-mint-er%C5%91.html#.VN3jlfmG-VM>
- KÖDÖBÖCZ Gábor, A szonettben megtalált szabadság, *Helikon*, 2009/9, http://www.helikon.ro/index.php?m_r=1696.
- Közös múltunk: Sipos Lajossal beszélget Finta Gábor és Szénási Zoltán, Bp., Kairosz, 2014.
- KRISTÓF György, *Az erdélyi magyar irodalom múltja és jövője: Tanulmányok, cikkeik*, Kolozsvár, Minerva, 1924, 261–262.
- KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Intertextualitás: Létmód és/vagy funkció?*, Irodalomtörténet, 1995/4, 495–541.
- KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Tetten érhetetlen szavak: Nyelv és történelem Paul de Mannál*, Bp., Ráció, 2007.
- KUNCZ Aladár, *Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában*, Nyugat, 1928/20, <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00453/14135.htm>
- KUNCZ Aladár, *Erdély az én hazám*, Erdélyi Helikon, 1929, 487–492.
- KUNCZ Aladár, *Fekete kolostor*, Bp., Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1933.
- KUNCZ Aladár, *Megkösztörizott erdélyi költő: Tompa László három állomása: Erdély hegyei közt, Éjszaki szél és Ne félj*, Erdélyi Helikon, 1929/8, 608–615.
- KURCZ Ádám István, *A német sors mint az általános kisebbségi sors példázata Gion Nándor prózájában = Babits és kortársai*, szerk. MAJOROS Györgyi, SIPOS Lajos, TOMPA Zsófia, Bp., Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút, 2015, 333–342.
- LÁNG Gusztáv, *Dsida Jenő költészete*, Kolozsvár, Kriterion, 2001.
- LÁNG Gusztáv, *Kérdésként másképp — változik a válasz!*, <http://mek.oszk.hu/02200/02288/html/lang.htm>
- LÁNG Gusztáv, *Egy önmeghatározás tanulságai: Jegyzetek a transzszilvanizmusról* = L. G., *Kivándorló irodalom: Kísérletek*, Kolozsvár, Korunk Baráti Társaság, 1998, 5–26.
- LÁZÁR Emese, *Megújult és látogatható a Tompa László Emlékszoba*, <http://uh.ro/itthon/muvelodes/6641-megujult-es-latogathato-a-tompa-emlekszoba>.
- LEJEUNE, Phipippe, *Hogyan végződnek a naplók? = Önéletírás, élettörténet, napló: Válogatás Philippe Lejeune írásából*, szerk. Z. VARGA Zoltán, Bp., L'Harmattan, 2003.
- Magyar Irodalmi Lexikon*, szerk. VÁNYI Ferenc, Bp., Studium, 1926.
- Magyar Irodalmi Lexikon*, főszerk. BENEDEK Marcell, szerk. BÖLÖNI György, KIRÁLY István, PÁNDI Pál, SÓTÉR István, TOLNAI Gábor, Bp., Akadémiai, 1965.

- Magyar Irodalmi Lexikon: A legrégebbi irodalmi emlékektől kezdve*, szerk. CSIFFÁRY Tamás, Bp., Könyvmíves, 2007.
- Magyar ortodox énekeskönyv*, szerk. BILKU Marina, Bp., Magyar Ortodox Egyházmegye, 2014.
- MAN, Paul de, *Olvasás és történelem*, ford. NEMES Péter, Bp., Osiris, 2002.
- MARGITHÁZI Beja, „Csordapásztorok midőn...”: *Transzszilván transzcendencia és képpoeitika az Emberek a havason-ban*, Metropolis, 1998/2, 104–113.
- MAROSI Antal, *Tompa László rendbogyó őszikéi*, Utunk, 1983. dec. 16.
- Mitológiai ábécé*, szerk. BODROGI Tibor, DOBOSSY László, DÖMÖTÖR Tekla, ECSEDI Csaba, HORVÁTH Tibor, KATONA Imre, KECSKÉS Lászlóné, ifj. KODOLÁNYI János, KOMORÓCZY Géza, KOVÁCS György, MÁDY Zoltán, SÁRKÁNY Mihály, WACZULIK Margit, WESSETZKY Vilmos, Bp., Gondolat, 1978.
- MOLTER Károly, *Határőr*, Erdélyi Helikon, 1944/3, 133–139.
- MOLTER Károly, *Hol vagy, ember?*, Erdélyi Helikon, 1940/7, 471–474.
- MOLTER Károly, *Tompa László: Erdély hegyei közt*, Napkelet, 1922/2, 119–120.
- NÁDAS Péter, *Bevezető az égi és a földi szerelem témájába: ősképek képmásai* = N. P., *Az égi és a földi szerelemről*, Bp., Jelenkor, 2010.
- NAGY Pál, *Egy barátság dokumentumai: Tamási Áron levelei Tompa Lászlóhoz*, Hitel, 2005/9, 52–67.
- NAGY Zoltán, *És mi magunkat se tudnók in aequilibrio tartani?: Megjegyzések a két világháború közötti erdélyi magyar kisebbségi emlékezőskultúráról*, <http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/1709-es-mi-magunkat-se-tudnok-in-aequilibrio-tartani.html#.VOavzCzRmyM>
- NÉMETH László, *Hol vagy, ember?: Tompa László verseskönyvéről*, Híd, 1940. nov. 22., 13–14.
- Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen*, szerk. GÖRÖMBEI András, Debrecen, Kossuth, 2000.
- NYÉKI Lajos, *A magyar szabad vers tipológiája* = *A magyar vers*, szerk. BÉLÁDI Miklós, JANKOVICS József, NYERGES Judit, Bp., Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, 1985.
- NYIRŐ József, *Gergő legyen a te neved!* = *Fagyöngy*, Szeged, Lazi, 2005, 9–22.
- ODORICS Ferenc, *Új paradigma-e az empirikus irodalomtudomány?*, Helikon, 1989/1.
- OVIDIUS, Publius Naso, *Átváltozások*, ford. DEVECSERI Gábor, Bp., Magyar Helikon, 1975.
- Ótágú síp: A határokon túli magyar irodalom antológiája*, szerk. POMOGÁTS Béla, Bp., Móra, 1992.
- Pallas Nagy Lexikona*, <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html>
- PANNONIUS, Janus, *Válogatott versek*, ford. BERCZELI A. Károly, CSORBA Győző, DYBAS Tihamér, HEGEDŰS István, ILLYÉS Gyula, KARDOS Tibor, KÁLNOKY László, KERÉNYI Grácia, KURUCZ Ágnes, VAS István, VÉGH György, WEÖRES Sándor, ZALA Mária, <http://mek.oszk.hu/00600/00687/00687.htm#26>
- Palló Imre, http://hu.wikipedia.org/wiki/Palló_Imre
- PAPP Zoltán János, *Török Sophie-ról és előjegyzési naptáiról* = *Török Sophie naptárai 1921–1941*, szerk. PAPP Zoltán János, Bp., Argumentum, 2010, 7–78.
- PETHŐ Ágnes, *Önreflexivitás a nyelvben*, Kolozsvár, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, [egyetemi jegyzet], <http://film.sapientia.ro/uploads/oktatas/segedanyagok/Reflexivitas-vazlat1.pdf>
- PILINSZKY János, *A kétféle közhegyről*, Új Ember, 1968. dec. 8.
- PILINSZKY János, *Összegyűjtött művei: naplók, töredékek*, szerk. HAFNER Zoltán, Bp., Osiris, 1995.
- PILINSZKY János, *Összes versei*, Bp., Osiris, 2006.
- POMOGÁTS Béla, *A helikoni költészet* = P. B., „Transzylvan bósköltemény”: *Az erdélyi irodalomról*, Bp., Krónika Nova, 2001, 93–101.
- POMOGÁTS Béla, *A kulturális regionalizmus hagyománya és jövője*, Regio: Kisebbségtudományi Szemle, 1991/2, 89–97.
- POMOGÁTS Béla, *Pécsi Györgyi aranygyűrűje: Az irodalom és az irodalomtörténész hívására*, <http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/946-pecsi-gyorgyi-aranygyurue.html#.VN3S2fmG-VM>
- POMOGÁTS Béla, *Reményik Sándor és Babits Mihály*, http://www.eirolalom.ro/tanulmany/item/918-remenyik-sandor-es-babits-mihaly.html#.VN3US_mG-VM

- POMOGÁTS Béla, *Tompa László száz éve*, Élet és Irodalom, 1983. dec. 2.
- POMOGÁTS Béla, *Transzilvánizmus és európaiság*, Korunk, 1997/8, <http://www.korunk.org/?q=node/6105>
- REMÉNYI József, *Levél Erdélybe*, Amerikai Magyar Népszava, 1940.
- REMÉNYIK Sándor, *Ne félj: Tompa László új verseskönyve*, Pásztortűz, 1929/5, 214.
- REMÉNYIK Sándor, *Tompa László: Éjszakai szél*, Pásztortűz, 1923/23, 771–774.
- REMÉNYIK Sándor, *Tompa László Keller-fordításaihoz*, Pásztortűz, 1922/19, 539–540.
- REMÉNYIK Sándor, *Tompa László versei*, Pásztortűz, 1922/8, 1–3.
- RÉVÉSZ Imre, *Lófiúrosztás*, Erdélyi Helikon, 1941/2, 93–95.
- RICOEUR, Paul, *Bibliai hermeneutika: A könyvatkoztatás eszméjének hermeneutikai megalapozása*, szerk. FABINY Tibor, Bp., Hermeneutikai Kutatóközpont, 1995, Hermeneutikai Füzetek 6.
- RICOEUR, Paul, *Emlékezet — felejtés — történelem = Narratívák: A kultúra narratívái*, szerk. THOMKA Beáta, Bp., Kijárat, 1999.
- Rokon álmok álmodója: Áprily Lajos és Reményik Sándor levelezése 1920–1941*, szerk. LIKTOR Katalin, Petőfi Irodalmi Múzeum — Polis, Bp. — Kolozsvár, 2014.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine de, *Citadella*, Szeged, Lazi, 2002.
- SCHALK Endre Kornél, *A Vándor éji dala fordításairól*, <http://schalkendre-kornel.wordpress.com/2008/11/12/a-vandor-eji-dala-forditasairrol/>.
- SCHILLER, Friedrich, *Az elfátyolozott szaiszi szobor*, ford. HALASI Zoltán, 2000: Irodalmi és társadalmi havi lap, 2007/5, <http://ketezer.hu/2007/05/az-elfatyolozott-szaiszi-szobor/>.
- SCHMIDT, Siegfried J., *Az empirikus irodalomtudomány*, Helikon, 1989/1.
- SÍK Sándor, *Magányos virrasztó*, Bp., Szent István Társulat, 1936.
- SIPOS Lajos, *A levélíró Babits Mihály = Babits Mihály levelezése (1890–1906)*, szerk. S. L., Bp., Historia Litteraria Alapítvány — Korona, 1998, 319–340.
- SOULAGES, Francois, *Térérzékelés az értelmezhetőség határán = Térérzékelések–térértelmezések*, szerk. ÁDÁM Anikó, RADVÁNSZKY Anikó, Bp., Kijárat, 2015, 15–25.
- SÓNI Pál, *Tompa László* = S. P., *A romániai magyar irodalom története*, Bukarest, Didactică și Pedagogică, 1969, 24–32.
- Sütő András beszéde a Tompa László székhelyudvarhelyi emléktáblája avatásakor*, Hargita Népe, 7, [kivágott újságcikk a költő kéziratot hagyatékában]
- Szentírás*, Bp., Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2000.
- SZABÓ Dezső, *Tompa László: Éjszakai szél*, Élet és Irodalom, 1923/7–8, 86–87.
- SZABÓ Lőrinc, *Összes versei*, Bp., Osiris, 2003.
- SZABÓ Lőrinc, *Tíz ismeretlen költemény Tóth Árpád irodalmi hagyatékából*, Nyugat, 1934/23–24.
- SZEKFÜ Gyula, *Mégis ők a hősök* = CSEKE Péter, MOLNÁR Gusztáv, *Nem Lehet: A kisebbségi sors vitája*, Bp., Hét torony, 1989.
- SZENTIMREI Jenő, *Ne félj: Tompa László versei*, Erdélyi Helikon, 1929/5, 388–389.
- SZÓCS Géza, *A kisberek böszörmények*, Kolozsvár, Erdélyi Híradó, 1994.
- TABÉRY Géza, *Emlékkönyv*, Kolozsvár, Erdélyi Szépművés Céh, 1930.
- TAINE, Hippolyte, *Az angol irodalom története = A modern irodalomtudomány kialakulása: a pozitívizmusból a strukturalizmusig*, szerk. BÓKAY Antal, VILCSEK Béla, Bp., Osiris, 1998, 33–44.
- TAMÁSI Áron, *Ölő szeretettel: Válogatott irodalmi levelek*, szerk. NAGY Pál, [Bp.], Palatinus, 2008.
- TAMÁSI Áron, *Szellemi őrég: Esszék, cikkekek, útirajzok 1936–1965*, szerk. NAGY Pál, Bp., Palatinus, 2001.
- TAMÁSI Áron, *Tompa László*, Igaz Szó, 1973/6, 79.
- TAMÁSI Áron, *Tompa Lászlónál*, Erdélyi Helikon, 1944/3, 128–130.
- TAVASZY Sándor, *A szépség filozófiája*, Pásztortűz, 1943/4, 145–147.
- TAVASZY Sándor, *Egy akarattal*, Pásztortűz, 1934/13, 261–262.
- TOMPA Gábor, *Óra, árnyékok*, Bukarest, Kriterion, 1989.

- TOMPA Gábor, VISKY András, *Romániai magyar négykezesek*, Pécs—Bukarest, Jelenkor—Kriterion, 1994.
- TOMPA László, *A beteg Dsida Jenőbőz*, Erdélyi Helikon, 1938/7, 481.
- TOMPA László, *Áitini katsoo ulos ikeunasta*, ford. POHJOLA, Sinikka, *Suomi-Unkari*, 2004. febr. 24.
- TOMPA László, *A Kükiüllő mellett = Seta bölcsőhelyem körül: Erdélyi képeskönyv*, szerk. KOVÁCS László, Bp., Révai, 1940, 23–32.
- TOMPA László, *Áprihy Lajos: Esti párbeszéd*, Pásztortűz, 1923/30, 952–955.
- TOMPA László, *A vénülő Salamon király szerelmes énekeiből*, Zord Idő, 1920/11, 458.
- TOMPA László, *Az a csodálatos Ady uraság*, Igaz Szó, 1957/11, 791.
- TOMPA László, *Egységes magyarság*, Nyugat, 1941/1, 26–27.
- TOMPA László, *Éjszaki szél*, Székelyudvarhely, [a szerző kiadása], 1923.
- TOMPA László, *Erdély hegyei közt*, Kolozsvár, Minerva, 1921.
- TOMPA László, *Erdélyi magaslaton*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2014.
- TOMPA László, *Erdélyi végzet alatt*, Szeged, Lazi, 2007.
- Tompa László helye az egyetemes magyar irodalomban*, Székely Közélet, 1943. dec. 18., 2, 4.
- TOMPA László, *Hol vagy, ember?*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1940.
- TOMPA László, *Legszebb versei*, Bukarest, Ifjúsági, 1962.
- TOMPA László, *Ne félj*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1929.
- TOMPA László, *Ne félj*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, [1934].
- TOMPA László, *Ne félj! Összegyűjtött költemények*, Bp., Révai, 1936.
- TOMPA László, *Régebbi és újabb versek*, Bukarest, Állami Irodalmi és Művészeti, 1955.
- TOMPA László, *Sík Sándor: Magányos virrasztó*, Pásztortűz, 1937/8, 175–176.
- TOMPA László, *Tavaszi eső zenéje*, Kolozsvár, Dacia, 1980.
- Tompa László ünnepén*, Magyar Nemzet, 1983. dec. 3.
- Tompa László ünnepése*, Székely Közélet, 1943. dec. 18., 2–3.
- TOMPA László, *Válogatott versei*, Kolozsvár, Erdélyi Szépmíves Céh, 1944.
- TOMPA László, *Válogatott versei*, Bp., Révai, 1944.
- TOMPA László, *Válogatott versek*, Csíkszereda, Hargita, 2013.
- TOMPA László, *Versek*, Bukarest, Irodalmi, 1963.
- TOMPA Zsófia, *A Megköszönhetetlen: Egy tanítvány emlékezése Beney Zsuzsára*, Vigilia, 2007/3.
- TOMPA Zsófia, *Búvópatak vize csillan: Szabó Lőrinc ez idáig rejtőzködő, [első fennmaradt] levele Babits Mihályhoz*, Irodalomismeret, 2011/4, 101–113.
- TOMPA Zsófia, *Egymás tükrében: vázlatok és változatok a József Attila- és a Pilinszky-líra továbbélésére Beney Zsuzsa irodalomelméleti és költői életművében*, Irodalomismeret, 2013/4.
- TOMPA Zsófia, *Szavakba veszejtett végtelen: Beney Zsuzsa Szó és csend között című kötetének versvalóságáról*, Vigilia, 2010/9.
- TOMPA Zsófia, „Titkos lánc nyúl át a földön”: *Feljegyzések Babits Mihály és Tompa László kapcsolatáról*, Vár, 2015/1, 58–67.
- TÓTH Béla, *Tompa László élete és költészete: (A költő 60. születésnapjára)*, Sepsiszentgyörgy, Jókai, 1943.
- TÓTH Imre, *Palimpszeszt: Szavak egy háromszög előtt*, Bp., Typotex, 2001.
- Török Sophie naptárjai 1921–1941*, szerk. PAPP Zoltán János, Bp., Argumentum, 2010.
- VÁRI Csaba, *A vers xsoldja halál*, <http://www.cirodalom.ro/tanulmany/item/2006-a-vers-zsoldja-a-hal%C3%A1l.html#.VOa4byzRmyM>.
- VARRÓ Annamária, „Amiről csak hasonlatok beszélnek”: *A közetség poétikája Babits Mihály, Pilinszky János és Petri György egy-egy versében = Babits és kortársai*, szerk. MAJOROS Györgyi, SIPOS Lajos, TOMPA Zsófia, Bp., Cédus Művészeti Alapítvány — Napkút, 2015, 367–377.
- VÁSÁRHELYI Z. Emil, *Tájszólás és igazmondás*, Pásztortűz, 1943/6, 241–253.
- VERESS Dániel, *Arcképvázlat Tompa Lászlóról = TOMPA László, Versek*, Bukarest, Irodalmi, 1963, 1–21.

VERESS Dániel, *Tompa László = Erdélyi panteon 3.: Művelődéstörténeti Vázlatok*, Marosvásárhely, Mentor, 2001, 30–36.

Világfigyelő tető: Mozgástanok az Erdélyi Helikon történetéből 1928–1944, szerk. MÓZES Huba, Bp., Bíbor, 2008.

VITA Zsigmond, *Tompa László*, Erdélyi Helikon, 1936/9, 661–668.

VIZNICZKI Anita, *A nyelv határai a babitsi lírában = Babits és kortársai*, szerk. MAJOROS Györgyi, SIPOS Lajos, TOMPA Zsófia, Bp., Cédus Művészeti Alapítvány — Napkút, 2015, 147–156.

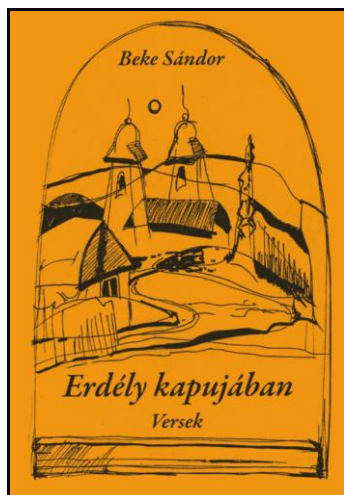
WEÖRES Sándor, *Egybegyűjtött írások*, Bp., Magvető, 1975.

ZSIDÓ Piroska, *Guruzsmás székelly irodalom*, <http://www.eirodalom.ro/tanulmany/item/1729-guruzsmas-szekely-irodalom.html#.VOayPSzRmyM>.

ZSUPPÁN Klaudia, *Babits Mihály és Oravecz Imre prózaverseinek poétikai párhuzamairól = Babits és kortársai*, szerk. MAJOROS Györgyi, SIPOS Lajos, TOMPA Zsófia, Bp., Cédus Művészeti Alapítvány — Napkút, 2015, 378–385.

Kiadványaink

2017-ben megjelent

Kozma László

Erdélyi szonettek

II.

Letartóztatás

Kettős fűzfa a tövisi úton.
A sofőr kiszáll, valamit sziszeg,
Arcával a motorházba bújjon.
A Püspök sóhaj. Ebből érte meg,

Hogy eljött végül, igen, itt az óra,
Az Ember Fia elárultatik,
S híveinek véle egy a sorsa.
Fékcsikorgás. Ajánlja, hogy segít —

Bólint, átszáll a másik autóba.
Kanyarodnak. Nem is kérdik célját,
De ő tudja: a tövisi úton

Krisztusával mindig célba ér.
Látták aztán, s futott a híre szét,
A vonaton a bilincses kezét.

Márton Áron

Mindig voltak, akik körülvették,
Eggyé vált a püspök és a népe.
Kenyér és bor, áldozat szentsége,
Felemelte Krisztus ostyatestét.

— A tettekkel, azzal hirdessétek
Éljétek az Evangéliumot! —,
Ezt követte, bárhová is jutott,
Elkísérte az oltárnak fénye.

A fény, amely az arcán tükröződött,
Mert maga volt az áldozat, a püspök,
Ám széttörte börtöne bilincset,

És megőrizte, akit ő megőrzött.
Lehullt lakat, hőköltek börtönőrök,
S akár Péter, szabadon tekint szét.

Márton Áron püspök

Gaál András festménye, 1993.

A háttér a fenyveseknek zöldje
Derengés, hol színné vált a táj.
A szemöldök a havasok csöndje,
Fehér ívű, kemény sziklavár.

S a vörösek, színe az áldozatnak,
A vékony csík, a püspöki főveg,
Sötét szeméből a lángok kicsapnak,
Vonal a száj és résnyi a szemek.

A palástnak megvillan a kékje,
Az életút pirosas szegélye,
A kemény arcél szinte kifaragva.

Fehér gallér és a haj fehére
És fény hullik arany keresztféjére,
Melyben Krisztus némasága hallgat.

Madonna-szobor

Szervátiusz Jenő, faragás, 1937.

Sötétbarna Madonna-szobor,
A ruha fényes redőkben omol.
Egyszerűen és fegyelmezetten,
Nem a szellő fújására lebben.

A köpeny íve, mint templomi fülke,
Teste körül szinte megfeszülve.
A kezével öleli és védi,
És a Gyermek komolyan szemléli

A világot, hiszen tudja sorsát,
Arcukon az álmodó menyország.
Az arcélek ahogy összeérnek,

Egymásba a szeretetet oltják,
Krisztus-hit és anyai boldogság:
Kiviruljon a feltámadó Élet.

A templomépítő

Élő a hit, mely templomot épít,
Istenházát, akárhogy is tiltják.
Más falak közt felhúzza már félig,
Kőről kőre, bárha már gyanítják.

És már titkon deszkát, téglát hozna,
A mester-kéz fölrakja azonnal,
Szívükben is kész a katakombá,
Krisztus jászlát hitük belélopja.

Hiába a Heródes parancsa,
Csillag gyullad, fényes, hogy vezessen,
S pásztorének hangzik Betlehemben.

Kész a templom, kereszt jele rajta,
S három király az éjjeli csendben
Várja, hogy a Gyermek megérkezzen.

A Csíksomlyói Szűzanya

Templomnak oltárán fényes ragyogás hív
Tiszta nyugalomával, melyet lelked áhít.
Máriának szobra, hársfából faragva
Mosolyának fényét reá sugarazza.

Tartja a gyermekét karjában szelíden,
Nem is érzi terhét, oly könnyű az Isten.
Aki lészen egykor világ megváltója
Máriának karja úgy öleli, óvja.

S aki majdan, egykor keresztjét hordozza
Emeli Mária, ki világra hozta.
Fogadd be, Szűzanya, népünk árvaságát,

Fiadhoz fohászkodj, teljesüljön sorsa,
Sóhajtó reményünk válhasson valóra:
Elérhessük Véle kegyelem országát.

Szent István

Jobb oldalán István, ki maga a törvény,
Püspökségét egykor, hogy a népet óvja,
Bajban vigaszt nyújtson, hitében gondozza,
Ő alapította meg Erdélynek a földjén.

Neve is ez léven: Erdélynek egyháza,
Találkozzon benne, mint erek a szívben,
És áldó imádság szertefusson innen,
Ezredévig álljon, ne legyen múlása.

Mint a bérctetőkön felleg villámlása,
Elhasson a szózat az erdélyi tájra,
Ne csak füled hallja, de szemed is lássa,

Hogyan hangzik onnan István imádsága:
— Néked ajánlottam, tartsad meg e népet
Boldogságos Anya, vedd karodba, kérlek.

Szent László

Szépvíz mellett pihen lova,
Felfrissül, hogy tovaszálljon
Mint a táltos, messze tájon,
Csillagösvény híres hona.

A lejtőkön legelészik,
Sziklán szikrázik a körme,
Ahogyan magasba törne,
Sörénye fellegetben fénylik.

Most megindul lassan, szépen,
Csíksomlyóba hogy elérjen,
S László a lováról szálljon.

Templomkapun hogy belépjen,
Feléd fordul fényességben,
Máriánál hogy megálljon.

*Azóta mindig úgy látom népemet:
Vállán súlyos kereszt — járja a Jézushágót.
P. A.: A Jézushágón*

Együtt mentél, vigaszra vágyón
A népeddel a Jézushágón.
A gyertyafények, egy-egy csillag,
Éjszakába beléhasítanak.

Ének zendül a némaságon
— Uram, segíts! — a Jézushágón.
Fenyő hajlik a csendes éjbe,
A szelíd Krisztus ölelése.

Véle virrasztunk, hogy vezessen
Által a getszemáni kerten,
Halk harangszó, mint imacsengő.

Kigyúl a fény a fellegekben,
A Mária-arc megjelenjen,
Piros Pünkösöd, a hajnal eljő.

Rosa mistica

Templomablak. Futó fénytörések,
Szivárványos a krisztusi élet.
Tisztaság és törhetetlen hűség,
Mint a réten virágzás terül szét.

Az ablakon szelíd magyar szentek
Egymás után sorban átderengnek.
Ahogy útját a napsugár járja
Rávetül az Erzsébet-rózsára

S ahogy áthull, pirosan fut végig
Arcukon, kik Máriát szemlélik,
Karján aki a Megváltót hozza.

A szobrához járuljanak sorba,
Láthatatlan hajlik, illatozva,
Lelkükben nyit a mennyei rózsa.

Csíkszereda, Szent Ágoston-templom

Égbe tör a templom kettős tornya,
Úgy őrködik a városod fölött.
A múltó időt melen harangozza,
De van egy nap, hol zúg és mennydörög.

És fénylenek a kertben a kövek,
És illatozik hófehér gyopár,
Napsugár gördít piros szőnyeget,
A templomlépcső léptét várja már.

És megjön Ő, hogy végezze a munkát,
Tűnjön a baj, csituljon szomorúság,
És a népek nagy békéje győzzön.

Hogy szolgáljon a kevésben is hűen,
Bilincs török, s ő kiált gyönyörűen:
— Amit adtál, Uram, én megőrzöm.

P. Papp Asztrik

Nagy Imre

Az út mellett vörösfenyők íve,
Ahol lakott Zsögödi Nagy Imre.
Virágok a napverte tisztáson,
Ecsetet hogy illatukba mártson.

Kemény arcok, kifaragva szinte,
A szüntelen szelekbe feszítve.
Rajzolódnak fekete-fehéren,
Szénrajzok a szikrázó hegyélen.

Tolong a nyáj, fény a fenyvesekben,
Hogy minden út fölfelé vezessen,
És a népünk meg ne tántoruljon.

Aranyfényben, kéklő fergetegben
A színekben harmónia zengjen,
S forrás fakad a zsögödi kúton.

Karácsony

Égi bárány fehér gyapját szórja,
Közeleg a világ megváltója.
Behavazva a fenyőfák sorba,
Fényes angyal fehér szárnyatolla.

Az angyalok örömet hirdetnek
A megnyíló emberi sziveknek.
Megszületett, itt van már valóban,
Isten Fia egyszerű jászolban.

Szalma között a legnagyobb szentség
Érkezését csillagok jelentsék,
Akiről az égi szózat hírt ad:

Csillagok közt fényességes csillag.
Csíksomlyóra siet már a pásztor,
Ösvényére a világ világol.

Orbán Balázs

Szejkefürdő. Újabb kapuk sora,
Egymásba nyíló újabb kezdetek.
Mert az utad nem ér véget soha,
És a kapu újabb hívást jelent.

Székelykapuk. Ívükön felirat,
Hajló virág, mely utadon kísér.
És fölsugárzik a parányi nap,
Megpihenhetsz a holdnak fényinél.

A vándorbotot percre tedd le már,
Elült a szél és hallgat a madár,
A patak vize csöndesen suhog.

De fény gyullad a fenyőlombon át,
Mely koszorúzza népednek honát,
S fölötted ég vezérlő csillagod.

Kőrösi Csoma Sándor

Elváltak a hazai hegyek,
Mint egy idegen nyelv mormolása,
A patakzúgás távol üzenet,
Ő megindult a hívó szó nyomába.

És kinyílik végtelen Tibet,
Nap szikrázik ős kolostorára.
A történelem titkát érti meg,
Hol volt egykor a magyarok hazája.

S elválnak az idegen hegyek,
Hargita lesz a sziklás Himalája,
És a forrás magyarul cseveg,

Mert megérkezett a hazai tájra.
Ahol minden forrás megered,
És célba ér a vándor utazása.

Mikes Kelemen

Mert források őrzik a szívét,
Aki egykor ide hazavágyott,
Otthon volt itt, ahogy senki még,
Mert nem tudta elfeledni Zágont.

Eltűnik a fájo messziség,
Patakmoraj a tenger zúgása.
És a habja sziklás kővidék,
Oda indul nagy kirándulásra.

Édes Néném! így szól a levél,
Palackposta, hiszi, hazaér,
S egy szellőben vár a válaszára.

Tengerillatban fenyőt remél,
Hullámtornyok, harangszó zenél
— Édes Néném! — s öleli hazája.

Erdély vizei

Ezernyi cseppje hogy feszít,
Megteremtve üregeit!
Hogyan forr a sziklákon át,
Forrását, csobogó csodát

mint győzelmet, úgy hirdeti,
A vízesését zengeti,
Habjában sziklasúly görög,
Aranyat csillant, örömet.

És zöld haját lebegteti,
Csöndesen gyúlnak színei,
Tükrözve fát, virágokat.

S ahol zuhogást csendesít
Gyűrűző hullámfényt vetít,
Visszacsillantja arcodat.

Jegyzetek

Letartóztatás: Márton Áron püspököt 1949-ben tartóztatták le, börtönéből 1955-ben szabadult. Fogságának helyszíneit, körülményeit igyekeztek titokban tartani. Bodoni Árpád plébános így emlékezik: „Titokban akarták végezni a lefogást, de mi tudtuk, mert valaki látta és elmondta. Mikor a püspök urat szállították az enyedi börtönbe, keze-lába meg volt láncolva. Tudjuk, hogy az úton a püspök úr marmeládos kenyeret evett, tartani kellett a bilincses kezét, hogy a szájához tudja emelni.”

Márton Áron: püspök (1896–1980). 1949–1955 között börtönt szenvedett, majd többször korlátozták mozgását. Jelmondata: *Non recuso laborem* — nem futamodom meg a munkától.

Márton Áron püspök: Gaál András (1936–) erdélyi festő képe (1993). Márton Áron gyűjteményében.

Madonna-szobor: Szervátiusz Jenő (1903–1983) erdélyi szobrász alkotása. Fából faragva. Márton Áron gyűjteményében.

A templomépítő: A diktatúra időszakában tilos volt a templomépítés, Mégis voltak papok, például Incze Dénes, Darvas-Kozma József, akik a tiltás ellenére, megkerülve az előírásokat, hajlékot építettek Istennek.

P. Papp Asztik: ferences szerzetes (1916–1985). Csíksomlyó rendházában is tartózkodott, az 1950-es években társaival együtt kényszerlakhelyekre internálták. Az 1956-os forradalmat követő megtorlások során hét évig szenvedett börtönt, 1964-ben szabadult. Több verseskötete jelent meg.

Csíkszereda, Szent Ágoston templom: A csíkszeredai Szent Ágoston templom búcsúnapja egyben Márton Áron születésnapja, akinek édesapja is Ágoston volt.

Nagy Imre: festőművész (1893–1976), Csíkzsögödön élt.

Orbán Balázs: író, néprajzi gyűjtő, iskoláit Székelyudvarhelyen végezte. Szejkefűdön álló kopjafás síremlékéhez nyitott székelykapuk vezetnek.

Kőrösi Csoma Sándor: nyelvtudós (1784–1842), tibetológus, a tibeti-angol szótár megteremtője. A magyarság eredetének kutatója.

Mikes Kelemen: író, műfordító (1690–1761). *Törökországi levelek* című művével a magyar széppróza egyik megteremtője.

P. Buzogány Árpád

Rózsailatú szél a város fölött

Lyukas ma az égi sátor
hold sárga sugarától,
hangoskodó békák várnak
egy kis esőt a nyárnak,
különben alszik a város,
csillogó csillag páros,
a szél ma rózsailatú,
harmatos minden lapu,
tücsök halkán muzsikálgat,
tündérek raknak várat,
Göncöl szekere üresen,
hulló csillagát lesem —
ne várjál már altatóra,
éjfél ütött az óra.

Beke Sándor

Hűség

A hűség önmegtartóztatás.

Érted.

A szerelem
magabiztos atomjai.

Kötés.
Az élő anyag lélek-kötése.

Mélyszántású szeretet.

Ölelés.
Az örökké próbára tett
lélek fergetegében.

A vers varázslata

Este, amikor elfáradtál,
s már semmi dolgod nincsen,
leveszed polcodról a könyvem:
s én vers leszek benned —
Mint egy szerelmes vallomás
a mandulafák alatt
a virágillatos teraszon
Szemiramisz függőkertjeiben.

Könyvjelző

A virágszálat
tedd friss vízbe,
ne hervadjon el!
Szirmaiban van az erő,
amely rád sugároz,
s éltet!
Ha
majd
lehullnak
szirmai,
ne
dobd
el,
kérlek,
a
nyomtatott
lapok,
mint
könyvjelzőt,
megőrzik
virágodat
a
múló
időben.

Brauch Magda

Örök titok

Van ilyen?

Azt mondják, előbb-utóbb minden titok kiderül.

Éppen mostanában jutott eszembe egy olyan eset, ami az ellenkezőjét bizonyítja.

Velem történt meg.

Negyedéves egyetemi hallgató koromban már túl voltunk a két egyetem egyesítésével és az előtte lezajlott „tisztogatásokkal”, az 1956 miatti megtorlásokkal járó állandó feszültségekkel teli hónapokon. Mi, akik „megúsztuk”, már nyugodtabban tudtunk a tanulásra, képzésre, kutatásra összpontosítani, ráadásul ehhez a bennlakás kényelme is hozzásegített. Már kinőttünk a „gólyasorból”, nem harminc-, hanem háromágyas kis szobákban laktunk. Szobatársainkat — természetesen — mi választhattuk meg.

Magam egy testvérpárral laktam együtt, és főleg abban egyeztünk — többek között —, hogy ők is „bagolytermészetűek” voltak, azaz fél éjszakákat töltöttek olvasással, tanulással, és, hozzám hasonlóan, belekóstoltak a tudományos kutatásba is. Kényelmesebb és kellemesebb szállást el sem tudtam képzelni, és ez ráadásul — ösztöndíjas lévén — ingyenes volt.

Aztán egy nap jött a villámcsapás a derült égből.

A bennlakás gondnoknője tudomásomra hozta, hogy azonnal át kell költöznöm egy másik, ugyancsak háromágyas szobába.

Elképedve bámultam rá. Egyszerűen nem értettem.

— Miért?

— Azt nem mondhatom meg — válaszolt a hölgy, akivel különben barátságos viszonyban voltam.

— Ilyen nincs. Nem követtem el semmit, ami büntetést vonna maga után. De ha igen, mondják meg, hogy mit. Csak valami félreértésről lehet szó.

— Ez nem büntetés, hiszen az a szoba is háromágyas, és két évfolyamtársa lakik ott is. Mi kifogása van ellenük?

— Semmi. Illetve az, hogy ők koránfekvők, és ez számomra hátrány. Én most országos tudományos ülészekre készülök egy dolgozattal, és erre a fél éjszakáim rámennek. Zavarnám őket, vagy dolgozhatnék a folyosón. Ezt tanúsíthatja az évfolyamfelelős tanárnőm is. De ettől függetlenül sem fogadom el ezt az eljárást. Felháborító! Ön évek óta ismer engem. Mondja meg az okot!

A gondnoknő kínos helyzetbe került. Nem válaszolhatott. Bizonyára megtiltották neki. Sejtettem, honnan fúj a szél, de éppen ezért nem akartam engedelmeskedni.

— Tudom, hogy ez a rendelkezés nem öntől származik, de holnap délelőtt beszélek a tanáraimmal, megkérem, igazolják: dolgozom, néha éjjel-nappal, nyugalomra van szükségem.

— Próbálja meg. Holnapig várhatunk — szólt a gondnoknő kissé megkönnyebbülve.

Még aznap este beszéltem „leendő” szobatársaimmal is, megkérdeztem: tudnak-e a dolgról. Tudták, persze, hiszen a harmadik szobatársukat is felszólították, hogy ürítse ki számomra a helyet, és költözzön egy másik szobába.

Együtt találgattuk az okot. Valamennyien úgy gondoltuk, hogy ez a rendelkezés nem a gondnoknőtől, de nem is az egyetemről származik. Valakit — valakit? — közülünk meg akarnak figyeltetni, de kit (kiket) és kivel? És miért? Hiszen az '56-os „tetteinkért” már valamennyiünket elszámoltattak.

Újból kezdődtek az álmatlan éjszakák. De nem a tanulás vagy a munka miatt.

Másnap valóban tanáraimhoz fordultam segítségért. Évfolyamfelelős tanárnőnk fel volt háborodva. Megnyugtató, hogy okvetlenül intézkedik, ez nem eljárás, a bennlakás nem börtön, hogy magyarázat nélkül helyezték át az embereket.

Nem tudom, kivel beszélt, hol érdeklődött, de másnap nagyon lehangoltan fogadott:

— Ne haragudjon, nagyon-nagyon sajnálom, de nem tudok segíteni.

— De miért kell átköltöznöm?

— Tényleg nem lehet megmondani.

Ez máig is titok. Később, miután elvégeztem az egyetemet, többször is találkoztam a tanárnővel, akkor talán már megkérdezhettem volna, hogy mi az, amit neki is el kellett titkolnia előttem. De akkor már nem volt érdekes, eszembe sem jutott.

Hiszen megoldottam. Több szerencsés körülménynek is köszönhettem, hogy azonnal ki tudtam költözni a bennlakásból: volt egy kis félretett pénzem, találtam egy idős asszonynál egy, a napokban megüresedett helyet, egy szobát, amit a nével és egyik évfolyamtársammal osztottam meg. Senki sem akadályozott meg a kiköltözésben, de utána még hetekig nem tudtam megnyugodni. Attól tartottam, megtalálnak, visszaparancsolnak oda, ahová nem akartam beköltözni. Szerencsére nem kerestek.

De ha ennyire nem volt fontos, akkor miért kellett rémálommá tenni egy időre az életemet?

Ez az, ami örök titok marad számomra.

Azt hiszem, nincs is több titok az életemben.

Vagy van más is? Több is?

Az is lehetséges.

A Tihanyi Alapítólevél

Elsőéves egyetemista korunkban, kezdetben, nehezen tudtuk a tantárgyakat megkülönböztetni egymástól, annál is inkább, mert hosszú nevük volt: Bevezetés a nyelvtudományba, Bevezetés az irodalomtudományba, és így tovább. Úgy segítettünk ezen, hogy az egyes tárgyakat előadótanáraikról neveztük el: csehizmus, vámszerizmus (Csehi Gyula, Vámszer Márta neve után, szabadon).

A későbbiekben a tantárgyak száma egyre nőtt, de ez már nem okozott gondot. Talán mégis e kezdeti bizonytalanságnak tudható be, hogy ma már nem emlékszem pontosan, melyik tárgyból vállaltam el a Tihanyi Apátság Alapítóleveléről szóló szemináriumi dolgozatot. A becses nyelvemlékről ugyanis mind a régi magyar irodalom, mind a történeti nyelvtan kurzuson sokat beszéltünk, hiszen az 1055-ből származó legrégebbi, egyben legértékesebb szórványemlékünk irodalmi és nyelvészeti szempontból egyaránt jelentős, bár akkor még nem is lehetett e kettőt különválasztani (szórványemléknek a latin szövegbe beágyazódó, beépülő magyar szavakat, helységneveket, ragos formákat stb. nevezzük). Ez a 11. század közepéről eredetiben fennmaradt nyelvemlék nemcsak igen korainak számít, hanem anyanyelvünk akkori fejlettségéről is hírt ad a kései utókornak.

Nem óhajtok itt most tudományos vagy akár csak népszerűsítő előadásba fogni e pótolhatatlan nyelvemlékünkéről — mert nem itt van a helye —, csupán azt kellett éreztetnem, hogy — mivel a dolgozat érdekében sokat foglalkoztam vele, minden föllelhető könyvészeti anyagot áttanulmányoztam — a Tihanyi Alapítólevelével valahogy a szívemhez nőtt, kicsit a magaménak éreztem. Azokban az években viszont annyi hasonló lelkesítő élményben volt részem, hogy az a szeminárium, amelyen e témával kapcsolatos dolgozattal valóban sikerült „kivágnom a rezet”, hamarosan feledésbe merült, hogy aztán sok-sok év elteltével az elraktározódott emlék két ízben is búvópatakként törjön újból a tudatom felszínére.

A múlt (20.) század hetvenes éveiben kétévenként engedélyezték a hatóságok a külföldre utazást, viszont már nem volt szükség egy távoli pesti rokonom vagy inkább barátom meghívó levelére. A köztünk lévő kapcsolat azonban megmaradt, sőt, meg is erősödött, amikor a korábban unokatestvérnek vállalt barátom főkönyvelő lett, és így, korlátlan használatra, gépkocsi és sofőr is kijárt neki (már nem emlékszem, hogy ő maga kényelemből nem vezetett, vagy nem volt jogosítványa). Így aztán alkalma nyílt arra, hogy az ott töltött idő alatt, hosszú hétvégeken bejárja velem az országot.

Vendéglátóm arra volt kíváncsi, hová kirándulnék első ízben a legszívesebben.

— Tihanyba — válaszoltam azonnal, habozás nélkül.

— Ki akarod próbálni a visszhangot? Azt mondják, már nem „működik”.

Bár nekem is eszembe jutott Csokonai verse is, az egykori szemináriumi emlék elevenedett föl elsősorban az eltelt mintegy 20 év távlatából, de ezt nem lehetett hirtelen elmagyarázni. Ezért szűkszavúan válaszoltam:

— Az apátság érdekel.

Miután körbekocsikáztuk félig-meddig az egész magyar tengert, úgy időzítettünk, hogy ebédidőben érjünk Tihanyba, és ott töltsünk néhány órát.

Lenyűgözve álltam az apátság bejárata előtt. Az ajtó két oldalán az Alapítólevél felnagyított másolata volt kifüggesztve latinul és magyarul — azaz magyar fordításban — teljesen egyforma betűkkel, kiemelések nélkül. Ezért nem tudom megmagyarázni, még ma sem, hogyan történhetett, hogy a legelső pillanatban az a szövegrész tűnt a szemembe, melyet az első magyar mondatként tartanak számon, bár csak mondatföredéknek nevezhető (vagy összefüggő szavaknak). Ez a „Fehérvárra menő hadútra” összeálló szöveg az akkori magyar nyelven még hat szóból állt, mivel a ragok nem kapcsolódtak a szavakhoz.

Bementünk a templomba, ahol már várták az érdeklődőket. Sajnálkozva világosítottak fel, hogy náluk csak a másolat nézhető meg.

— Igen, az eredeti Pannonhalmán van, de mi a másolatra is kíváncsiak vagyunk — válaszoltam.

Az ott dolgozó idegenvezető végignézett rajtam, mint aki kérdezni akar valamit, de lehet, hogy ezt csak én képzeltem így. Akkor, jóval fiatalabban, sem néztem ki tekintélyesebbnek, mint most vagy bármikor, sőt, a nyelvemlék fölé hajolva még a szemüvegemet is levettem, mert olvasni nem tudok vele. És hát végül is nem kérdezte meg, honnan van tudomásom az eredeti példány őrzőhelyéről (ami egyébként véletlenül szaladt ki a számon, de útitársaim figyelmét fölkeltettem vele a nyelvemlék iránt, és ennek valóban örültem).

Majdnem újabb húsz év elteltével — ezúttal teljesen véletlenül — a Győrhez közeli Pannonhalmára is eljutottam egy másik baráti társasággal.

Ezúttal egy odalátogató turistacsoporthoz csatlakozva mentünk be az apátság épületébe. Itt is rendkívül szolgálatkészen fogadtak.

— Nagyon örülök, hogy végre eredetiben láthatom ezt a nyelvemléket — szólaltam meg ismét eléggé önkéntelenül. Tihanyban csak a másolatot láttam — tettem hozzá magyarázatképpen.

— Még ez sem az eredeti — válaszolt mosolyogva a csoportot fogadó idegenvezető, miközben kiteregette az okiratot. — Azt annyira féltjük, hogy elzárva tartjuk. Ha nem így tennénk, már rég elhasználódott volna.

Nem akartam hinni a fülemnek, pedig be kellett látnom, hogy ez így logikus és helyes. De nem tudtam beletörődni. Ezúttal nem szerénykedtem. Vagy harminc turista füle hallatára elmagyaráztam, hogy ki vagyok, és miért ragaszkodnék annyira az eredeti példány megtekintéséhez. Az eredményben persze nem reménykedtem, és számítottam a társaim felzúdulására is.

És csodák csodája — mindenki megértett (vagy senkit sem érdekelt annyira ez a dolog). A teremőr viszont bevezetett egy por- és papírszagú kicsi szobába. Ez az illat felerősödött, amikor kinyitotta egy régimódi szekrény fiókját, és onnan — nagyon óvatos mozdulatokkal — elővette és szétnyitotta számomra az alaposan megsárgult, és, a kímélet ellenére, kissé gyűrött, a szélein itt-ott már beszakadozott, de a szöveget hiánytalanul őrző nyelvemléket.

Akkor majdnem 950 éves volt.

Albert-Lőrincz Márton

(Egy régi barátnál)

Nem nevezném el, semmi nem jogosít fel arra,
hogy elnevezsem kalandornak vagy hópehelynek,
nem is hatalmaztak fel arra, hogy elnevezsem,
hiszen volt neki anyja, apja (választott nevek
viselőfattya maga volt, maga)...

Nem nevezném meg, barátok voltunk, mint Winnetou és
Old Shatterhand, míg együtt jártunk a lányok után,
ameddig el nem görbültek, együtt velünk a zord,
kies gyergyói terek, és jöttek szembe, vele és
velem, a nagy világtelek...

Nem nevezném ki, nincs nekem hatalmam arra,
a politika nem ruházott fel engem ilyen
felelősséggel soha, inkább járatott ázott
ruhában, őt kinevezte egy nutriafarmra,
igazgatónak, nevetve...

Nem nevezném át, barátok voltunk, amikor még
kicsik voltak a terek s nagy a világ, közepe
volt még a világnak, oda most is kísétálok
némi nosztalgiával, hátha még rátálálok
névére a keresztfán...

(Az éter folyóiratában)

*„rohan a megkorbácsolt élet, kiszabott
csatornáiban tülekedik végig”*
Bárdos László: Voyeur

Nézegetem, olvasgatom az éter folyóiratát,
benne sok ismeretlen ember, s mindannyi költőbarát,
kézfogás nincs, csak éteri egymásra rácsodálkozás,
egymás irigy fürkészése, és sóvár begombolkozás,
de felém jön az éterben a rebbenet, a döbbenet,
mikor látom, olvasom, hogy elment, meghalt, múlttá lett
a sokszor együtt jelentkező költőtárs, egy idegen,
ki jót remélt és így haladt az egyszemélyes síneken.

Saitos Lajos

Hátadnak oltár

„Se könny, se szó, se szeretet, se hit”
(Szemplér Ferenc)

A székelemek apostola emlékének

Se csillag, se kereszt —
se hátadnak feszülő oltár;
csak örökös kard- és kaszasuhintás,
villám- és ostorcsapás
oltalmazza/védi életed tüzét,
beleszikkasztva az éj legsötétebb
közepébe s a márványló Napba —
belesimulva/beleringva

robbanásra várva —
a se oltár, se kereszt,
se csillag ekrazitjába
kinyúlni/kimúlni vagy
éppen megmaradni,
ha már miriád év is kevés
volt — az örökkévalósághoz.

Por Isten szemében

„valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemén”
Kányádi Sándor

Ó-időmben ásványkoromban
hol összeért földdel az ég
holt anyag voltam Isten szemében
ki értem könnyet ejtett éppen
így áradt a sós tengervíz széjjel
s fölibém algák garmadája a Nap-éjben
s lőn az egysejtűnek egy szuszra mája
s gyémántolt minden csigolyája
mígnem hegyekké kellett lennem
miriárd csillámból kifehérednem
s mielőtt megszült volna az anyám
előre számba vette minden porcikám
s mire a habok kitettek a szikre
tanújelül az evilági létnek a nincsnek
keresztet formázott emberfiának Isten
s mire az öt seb földig kivérzett
bűnébe botlott a teremtetten emberlélek

mert ki testével vét lélekben vétkezik
terheként hordja ki az emberi kint
s midőn ásvány leszek újra szállok —
szállok teremtmőhöz — a szemébe vissza
s a porszemet az isteni könny fölissza.

Bognár Stefánia

Gyertyaláng

A gyertyaláng
elillan, mint az élet.
Egy év után
nem hisszük, semmivé lett

az üstökös
világító szárnyalása!
Emlékezőn
kapaszkodunk egymásba.

Értékeink
tűz-szikrák közt születnek.
S a szikra mind
melenget, nem sebez meg.

Pára-kék

Ha tomboló nyarat lehel a pára-kék,
a lég fehér arany, hihetnéd, élni jó,
de lelken letört, beteg sirály sikolt.
Ragyog a víz, az ég, neked hiába szép.

A fogvacogtató üres csendekre vágysz,
hol összeér a múlt, jövő s kusza jelen,
ezüst Luna-folyó ömöl el lényeden.
Ne bánts, de értsd az elhagyott sirályt!

Napkoptató

Az életet ki kell pihenni
folyón innen, a föld felett.
Mindent érzünk, de nem fáj semmi,
a céljaink is tétlenek.

Mikor a szó igénye elhagy,
mert nincs, ki fűzhetné már tovább,
szélfúttá felleg a gyakorlat,
sütkérezünk, mint néma fák.

A napjaink homokszemekként
peregnek el a semmibe,
míg őrködünk. A lét s a nemlét
határa elkopik bele.

Demeter Attila

Az út vége

Szép lassan odaértünk
ahová
századokon át
kétségbeesve
fejvesztve igyekeztünk
s közben nem vettük észre
hogy minden bálvány mögött
ott röhög a nagy semmi
és könnyörtelenül
fúj a szél

Szép lassan elfelejtjük
a zöldülő ligetet
a fákat
a hegyek
magasztos csendjét
a mosolyt
a kézfogást
a csókot

mindent
amiben egykor hittünk
amibe kapaszkodtunk
és bízunk

Szép lassan elfelejtjük
mivégre volnánk
itt a Földön
már nem imádkozunk
tudományt színlelve
hazudunk új világot
új rendet

Őseink forognak a sírban
és könnyeikkel elárasztják
gyáva
megalkuvó
lelkünket

G. Szabó Ferenc

álom

ha bánatunk egyszer partra ér
mai rossz önmagába fullad
mosolyunk az ég haját díszíti
mint kislány csókja az Édes arcát

holnap sem vár senki meleg ebéddel
este is éhesek az örömök
mint napos csirke borús nappal
szabadságunk is kedvtelen

makacs üldözőink egyszer elfáradnak
az árnyak lemaradnak a hátunk mögött
és fénnel mossuk meg arcunkat
egy szelíd tavaszos hajnalon

kiülünk a csend partjára
hallgatjuk ahogy szerelmes verset
szaval az öreg szél
beolvadunk végre a csillagokba
és megismerjük ami szép

Fülöp Kálmán

Kilincs

Ha mégsem túlélés, vagy mégis	a puszta lét vélt kosarában	valamit keres elgyötörten	akár egy téves csengetésen
a változás pikáns csemer	egy kéz remegve téved el	belül nevet a balga nincs —	idő marta rozsdás kilincs.

Magunkban hordozzuk

Elgyötörten szorongatom
sovány kezemben
a tegnaptól maradt
perceket,

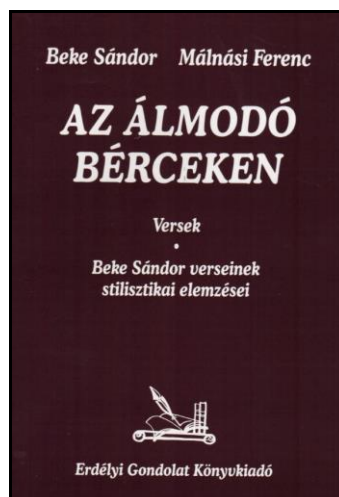
nem engedem el,
vádol a csendem,
félek, a titok
eltemet,

talán csak képzelgés
a bennünk rekedt
igazság, a feléd
mutató lábnyomok,

a nappalok rendjén
megbékélve a mával
magunkban hordozzuk
a tegnapot.

Kiadványaink

2016-ban megjelent

Szász András

Malom a Barátka völgyében

A Nyugati-Kárpátok egyik félreeső zugában, két hegy közé zárva, sebes vizű hegyi patak kerülgeti a medrébe zuhant hatalmas sziklákat. A völgy torkolatában medre kiszélesedik, vize lelassul, hogy illendőképp üdvözölhesse méltóságteljes hömpölygéssel érkező testvérét, a Sebes-Köröst, amelybe beleömlik. A két folyóvíz találkozásánál az Árpádok korában kolostor állt. Fehér csuhás lakói a távoli Franciahonból érkeztek a környékre, hogy terjesszék az új hitet a vadonban élő népek között, akik a fehér ruhás szerzetesekről Barátkának nevezték el a patakot. A hosszú, lakatlan völgy közepe táján korhadt vízimalom őrködik a környék csendje fölött. A vastag gerendákból összerótt épület roskatagon hajlik a szilajon nyargaló Barátka fölé, melynek vize a malomárok végén harsogva hullik a mélybe. A malom fölötti lejtős udvar végében omladozó, kék házikó lapul a léckerítésig lenyúló erdő fáinak védelmében. A kis házban mindent vastagon borít a por s a pókháló. Két szobájának szerény bútorzata: egy-egy zöldre festett ágy, szekrény, néhány szék és egy hosszú, támlás pad. Az asztal fölött kormos petróleumlámpa lóg a meghajlott mennyezetről. A falakon foszladozó görögkeleti naptárak, megfakult fényképek s néhány bizánciasan ijesztő szentkép, ikon. Mondják, egykor idős román házaspár lakta a malmot és a kis házikót. Anuca néni hetvenhét, Gyuri bácsi nyolcvannégy éves volt, amikor elment. Akkor már évek óta egyedül éltek a magányos völgyben. A malmot, mely már akkor sem őrlött, még Gyuri bácsi dédapja építette, valamikor a 19. század derekán. Legkisebb fiuk, Sandu nyolc évvel haláluk előtt hagyta el őket.

Élesdre költözött feleségével és két gyermekével. Négy idősebb testvére már jóval előbb. Eleinte még vissza-visszajártak idős szüleikhez. Idővel aztán egyre ritkultak a látogatások... Olykor vittek az öregeknek egyet, s más: kenyeret, cukrot, olajat, szappant, aprítottak egy kis tűzrevalót, kaszáltak néhány sornyt, s már mentek is... Intézték dolgaikat, élték saját életüket. Őket nem kötötte meg a táj. A két öreg szerényen élt. Tenyéryni kaszáló, kis krumpliföld, kevéske kukorica, egy malac, néhány tyúk, ez volt mindenük. Nyaranta kirándulók vetődtek a malomhoz. Ittak a Barátka vizéből, ültek egy keveset, elmondták, mi újság a világban. Aztán hetekig nem láttak senkit. A nagy, hosszú teleken néha lejött a hegyekből egy-egy farkas vagy vaddisznó, ember nem igen fordult meg arrafelé. Gyuri bácsi évtizedekig a vársonkolyosi bányában dolgozott. Vájárként kezdte, művezetőként végezte. Hétvégeken, amikor letelt a munkaidő, gyalog kelt át a hegyeken. Közben Anuca néni ellátta a ház körüli teendőket: őrlött, kaszált, etette a jószágokat, nevelte az öt gyereket. Az ötvenes években Gyuri bácsi belépett a kommunista pártba. Néhány évig párttitkár is volt. Aztán egyszer Élesden találkozott egy pünkösdistá emberrel. Az idegen sokat beszélt hitről, Istenről, a Bib-

liáról, végül elhívta Gyuri bácsit a gyülekezetbe. Észre se vette és megváltozott az élete. Másként kezdte nézni a dolgokat, másként viszonyult az emberekhez. Végül ő is pünkösdistá lett. Egy évvel később Anuca néni is megkeresztelkedett. Gyuri bácsit kirúgták a pártból, nemsokára szilikóvizet kapott és leszázalékolták. Az idős házaspár azonban nem bántódott. Ugyanolyan békességgel éltek mindennapjaikat, mint korábban... Csak a vasárnapok törték meg a hétköznapiok egyhangúságát. Olyankor a két öreg már kora reggel ünneplőbe öltözött. Megetették a jószágot, aztán nekivágtak a ház mögötti meredélynek. Fent a hegyen, Dámison, kis pünkösdistá gyülekezet várta őket. Az volt a két öreg családja. Isten kicsiny házában, hittestvéreik között mindig jól érezték magukat. Nem volt rádiójuk, se tévéjük, esténként a Bibliát olvasgatták. Már betéve tudták minden sorát, mégse teltek be vele. A Szentírás adta számukra az erőt, Isten közelsége enyhítette némiképp magányuk szomorúságát. A nyolcvanas évek egyik reggelén Gyuri bácsi nem ébredt fel. Ott feküdt ágyában hideg merevséggel, csak vértelen, sápadt arcán tükröződött egyfajta rejtélyes mosoly. Anuca néni csendben eltemette, két hét múlva aztán maga is követte idős párját. Korhadó fejfaik ma is ott állnak a dámisi hegytető virágzó tisztásának szélén.

Három hónappal haláluk után tomboló erejű vihar söpört végig a völgyön. Az orkán útnyi csapást tarolt magának a hegyoldalt borító rengetegben. Nyomát egymáson heverő, derékba tört, gyökerestől kitépett fák jelezték. Az öreg malom sokáig ellenállt, végül fáradtan megadta magát, s recsegve-ropogva beleroskadt a Barátkába. Azóta üresen áll a ház. Udvarát felverte a gyom, a dudva, az idős házaspárt lassan elfelejtették. Már csak néhány környékbeli öreg emlékezik rájuk. De emlékeznek a fák, a sziklák, az erdő vadjai s a szilajon nyargaló, kis patak. Nyomaikat valahol még őrzi a rengeteg erdő, mélyen elrejtve a kíváncsiskodók szeme elől...

Ráduly János

Haikuk

Gyűjtők

Már mindent gyűjtök:
Beletörődéssel a
Fájdalmakat is.

Tamásiról

Derűbe fogant
Gondolataid minket
Tisztára mosnak.

Zenélő kutak

A gyermekkorom
Mélységei: örökön
Zenélő kutak.

Nem fázom

Tél van. Nem fázom:
Takaródzom gyönyörű
Emlékeiddel.

Ugye

Arc-ráncaim közt,
Ugye, rátaláltok majd
Halk mosolyomra.

Bencze Mihály

Atheneum

Kint a közöny húrokat penget, bent a szabadság fegyvertelen,
Elmosódik a plakáton a névtelen tömeg, embertelen
Mint a legyőzött sereg, meddő lakói egy metropolisznak.
Kirabolt arcok, újjászületett hitért századokat várnak,
Frakkban érkezik a lelkiismeret, vagy páros havazással,
Vergődik a képzelet, beront az ajtón egy gyors villanással.
Tücskök és hangyák mézben egyek lesznek, a tarisznnyák üresek,
Tiltott szerelmek karzaton virulnak, lombhullató füzesek.

Egy beintés és elindul a zápor, kiégnek a kvarclámpák,
Kikövezik a látóhatárt, tündérekké válnak a banyák.
Varázslók rabul ejtik a vonókat, húr csattan, mint az átok,
Kardcsapásként suhan a vágy, megelőz csendet és távolságot.
Szobrászkodik a karmester, égve röpködnek a fémforgácsok,
Kőművesek falfehérek, feszegetik az eget az ácsok.
Zölden vérzik a nyár, csillagot tüsszentenek a kormos álmok,
Csilingel a hold, de vadul verik a patkót a lókovácsok.

Feltámadás harmadnapján indulót zengnek a réz harsonák,
A fogant időt vulkánok tisztítótűzében koronázzák.
Zörgő brácsák fölött kötél táncos, korhadt hárfán egyensúlyoz,
Ordít arcán a zuhanás gőgje, bőgője törött, nem túloz.
Zsákban futnak az akkordok, cselló leveti halotti maszkját,
Hegedűre tűzött évszakok festik a közömbösség arcát.
Bereked az angolkürt, a kottán marhavagonok futnak át,
Leengedett sorompó között kattog a csend, nem leli mását.

Ósdi gondolatok tűzfalán vakolatot bont a pergődob,
Fűzött igazakkal összeférceli a mindenséget, oszlop
Emelkedik, rajta szárnyra gyúlt madár foltozza az éveket,
Kiürített játékdobozban tuba horkol, nem kap érveket.
Fagott hamis hangot fogott, és belebotlott a kontrafagott,
Kitört a zűrzavar, sápadt piccolo itt hagyott csapat-papot.
Délkörök mentén dörömböl az üstdob, végtelenbe menekül,
Páholy magánya atomokra hull, árnyékszéken a nagydob ül.

Felsikolt a klarinét, hát meddig tart ez a szkizofrén refrén?

Parancsra lendül valami az égnek, lázadás vagy csak repkény?
 Testrészek félhangos jajgatása, kilóg a forró összhangból.
 Fuvola fénytelenül karcolja a tájat, nyikorog daczból.
 Védelem nincs, minden égitestre ablakot nyit a fájdalom.
 Bejárja a hit szakadékait, de meggyóntat a cimbalom.
 Lámpa fényes ökle sújt, az idő csak piruló harangjáték,
 Szilveszteri koncert véget ért, lassan emlékké fagy a tajték.

(Csernátfalú, 2016. december 31.)

Csatáné Bartha Irénke

Húsvét hajnalán

Levett kalappal
 köszönt az ég,
 és ráncstalanná simul
 az út lábad elé,
 körötte kíváncsi-zölddé
 cseperedik a remény,
 bokrok, fák
 virágzuhataggal
 sietnek feléd...

Húsvét hajnalán
 jöjj be hozzám,
 ébressz megbocsátó
 szeretettel:
 a hajnali derengésben
 ünnepi palástod
 gombozd ki
 sziromló rügyekkel,
 a lélek békesség-pázsitjára
 permetezd örömharmattá
 a feltámadás hitét,
 ibolyák, tulipánok

csokrozzák sziromlobogássá
 a lelkesedés örömét!

Húsvéthajnali tájon
 lepkekönnyű saruddal
 óvatosan lépkedj,
 figyelmeztess a feketerigót:
 verdeső szárnya
 gyászlobogóját
 fejed fölé ne lobogózza már,
 s kicsorduló véred
 szent fájdalmát
 se szedegesse a Júdás-pénzből
 az a gyászruhás madár...

Utadat s hitünket
 lobogózd ünnepire,
 guruljon szerteszét
 megszentelt harangszóval
 a húsvéti varázsillat
 kora hajnali ébredésben!

Márton Károly

Egy vágyam maradt

Bobory Zoltánnak

Amire vágytak, elértem,
Hogy születésem túléljem.
Nekem is egy vágyam maradt:
Túléljem a halálomat.

Alapkőletétel

Egy követ találtak bennem,
Érzem, a Fennvaló keze...
Porrá válásomnak megvolt
Az alapkövetétele.

Tanított az élet

Tanított az élet,
Nem volt mostoha,
S le-lesújtott mégis
Rám az ostora.

Mikes Kelemen ismeretlen levele

Édes Néném, itt Rodostóban
Gazdám népéről álmodik,
Egy eltékozolt országot lát,
Felkeltében is szomorkodik.

Este a csillagokat nézi,
És nem üzennek semmi jobbat,
Keserűség gombócát nyeli,
De szemében remény-tűz lobban.

Ráduly János

Félperces történetek

A patika éltet

Láttam, Vencel közeledik felém, meg-megáll, nagyot szippant a levegőből, jobb kezével többször is a szívéhez kap. Mondja: Megyek a patikába, alig kapok levegőt, asztmás vagyok, friss gyógyszerre van szükségem. Úgy vagyok, mint a régi öregek: engem is a patika éltet, ott költöm el a kicsi nyugdíj-pénzemet.

Mehet a francba

Úgy látom, összegezte Károly barátom a kiadós beszélgetést, hogy a mai fiatalok egy része nem készül fel kellőképpen az életre. Tökéletesen érvényes rájuk a régi mondás: aki húsz éves korában nem legény, harmincban nem családos, negyvenben nem gazda, ötvenben már mehet a francba.

Bizony fontosak

Te, mondja a kedves barátom, könyvespolcaidon nagy irodalmi szerzők munkáit látom: Szofoklész, Boccaccio, Dante, Goethe, Puskin. Te ezeket régesrég elolvastad. Miért fontosak?

Bizony fontosak: jelzik, illetve őrzik tájékozottságomat. És persze, emberi teljességemet is.

A szomszéd kertje

Huba és Mari, a fiatal házaspár, kézen-fogva mentek az utcán. Találkoztak Egonnal, üdvözölték egymást. Egon dicsérni kezdte Mari frizuráját: dús a hajad, friss az arcod, szép vagy. Huba gyanúsán pillantott Egonra. Megjegyezte: Látom, te is tudod, akár az öregek, hogy a szomszéd kertje mindig zöldebb a másokénál.

Nem ugrott be

Egyik adatközlőmmel, Jóska bácsival számolgattuk, hány találós kérdést mondott el. Azt mondta: Megszámolhatatlan, mert ebben a pillanatban is mondok egyet: Bocskorban, csizmában sétál. Mi az? Kaptam gondolkodási időt, hiába. Pedig egyszerű, nevetgélt Jóska bácsi, a suszter egyik szerszámának a neve: *ár*, amivel lyukaszt.

Szente B. Levente

Apa, milyen élet ez?

csak azt akarom mondani,
hogy kétezer tizenhétben,
munkába menet, sokszor
azon gondolkodom,
kávéra, cigire sincs pénzem,
lakbérre, számlákra is alig futja,
örülünk, ha kenyér, szalámi, tojás,
néha egy kevéske hús, leárazott zöldség jut,
semmi gyümölcs, szezonban egekben az ára,
mondja meg valaki, hová bújjak, ha esténként
megkérdezi a fiam: Apa, milyen élet ez?
igen, milyen, én is ezt kérdezem
magamtól, másoktól, a világtól,
a néma és törvényhozó szarkáktól,
hogy mondják meg,
milyen élet ez,
amikor megöl a szegény,
stressz emésztí lelkét az embernek,
gyermekednek jövőt, mit mutatsz,
adni ha nem tudsz,
alig negyvenöt évesen.

Pethő László Árpád

Vakulás

Lassan elfogynak
a felhők is alólunk
szemernyi vétek —

szemünk láttára
behorpadt szüggyl üget
a vak bányaló

lefelé szárnyal-
va a bálók tüzeiben
hajszoltan együtt

feltartott fejünk
kaszabolja látásunk
vakulás velünk.

Ilyés András Zsolt

Keselyűk a múzsán

A közöny teperte le, nem a kritika,
hozzá hasonlókat a világgóg ritkítja,
néhány kézlegyintést még kiérdemelt,
mielőtt a hűtlen kortárs végleg rátérdelt.
Feküdt magatehetetlen, de mosolyogva,
ő döntött így, önként dalolva
a szépről, a valódi csodákról,
és a kisodródott jobb világról.
Szerelmet adott, de nem piroslámpást,
e bűnéért nem járt megbocsájtás,
kihűlt csókoktól kékült az ajka,
senki sem volt, aki letakarja.

Márton Tímea

Köd-bújócska

Hívogató a köd,
tejszínhab a beton fölött.
Ha most eltűnnék benne,
vajon lenne-e valaki,
aki annyira szeret,
hogyan megkeresne?

Azt hittem...

Azt hittem, hogy a szerelem az alkony,
a Napkirály átkos halála —
De ahányszor látom arcodon mosolyod,
tincseidnek tűzszínű vörösében
— a vértenger bársony hullámai között —
mintha életem hajnalát fedezném fel.

Nagy László Mihály

Csodabogár

Marcival ültél kinn a kertvendéglőben.

A vacsora előtti pálinkát itáttok, nehogy azt higgye majd a gyomor, hogy a kutya ette meg a vacsorát. Kellemes idő volt, a hőség elment lefeküdni. Gyenge szellő lengedezett, a kánikula másnapra halasztotta feladatait. Marci szólt, hogy csendben fordulj meg, nézd, mi történik.

Egy ötven év körüli emberke a portékái mögül kivett egy matracot, odavitte a „pléhtehén”, a tejautomata mögé, az eresz alá, aztán visszacammogott, és egy nagy hátizsákot hozott. Ebből lepedőt, párnát, paplant és pizsamát kurkászott elő. Megvetette az ágát, majd a kerthelyiség végéből egy széket hozott és tett az ágya lábához.

Törülközővel és szappannal bement a piac közepén levő csaphoz, és derékig lemosakodott. Visszajövet a kocsmából vett egy sört, és kért egy hamuzót. Majd a „hálószobájában” pizsamára vetkőzött, rágyújtott, elpöfékelte cigijét, megitta sörét. Befele fordult, eligazította a paplant, és Nyugodalmass jóccakát! jelisével az álom csatamezőire vándorolt.

— Na, látod, ezt teszi minden este. Te háttal ülsz, azért nem láttad. Senkit nem zavar, a pléhtehén farka alatt van, baja nem esik. A piacot este bezárják, az éjszakai őrző tud róla, állítólag egy késő őszi éjszakán, amikor járőröztek, le volt csúszva róla a paplan, és betakarták. A portékája jó, nem kér sokat. Amikor felkel, rendbe szedi magát, megnézi, a többiek mit mennyiért árulnak, s egy kicsivel kevesebért adja. Olténiából jár ide évek óta, annyit már tud magyarul, hogy az idősebbekkel és a gyerkőcökkel magyarul beszéljen.

Elmélkedsz, s tetszik a csodabogár. Indulnátok, amikor a vendéglős Ildikó kihoz egy pillepalackot, s magyarázatot fűz hozzá:

— Ez a Gligoré, reggel, amikor felkel, semmi nincs nyitva, én összegyűjtöm, ami a kétliteres üdítőpalackok alján marad, s odateszem az ágya mellé, legyen amit reggel meginni. Ő minden este a portékából megmaradt, el nem adott maradékot egy zacskóban behozza, hogy legyen zöldségem a vacsorához. Ilyen az élet, de működik. A franciák mondják: szé la vi, szé la guerre. Ez a „vi”, az élet. Minek háborúzzunk, mindenki, aki a dolgát végzi, az életéért teszi. Nem „la guerre”, nem láger. Maga az élet.

Szőcs Katalin

A földi természeti erők és a körmenet (I.)

Az ünnepek ideje és az ünnepekkel járó formák régi tudásra épültek fel. A világ legtávolabbi régióiban élő népek olykor annyira hasonló képekben mutatják be az ősök tiszteletét vagy az évköri ünnepeket, mintha egy és azonos eredetű tudásról lenne szó.

A teremtés a fény segítségével bontakozik ki. A tél sötétsége után a tavasz, az éj sötétje után a napkelte hozza meg a fényt. A tavaszi megújulás nemcsak testi, hanem lelki szinten is nagy jelentőséggel bíró folyamat. A megújulásban nagy szerepe van a létet mozgató szellemi erőnek, mely a tavasz egyik rejtett jellemzője. A természeti népek hitregéiben a teremtés a keleti égtájhoz és a tavaszhoz tartozó szellemrész műve.

A fizikából ismeretes, hogy a teremtő fényenergia minden megjelenési formája körpályát ír le. A kör a legtökéletesebb mértani idom. A sumer jelrendszerben körrel jelölték a Teremtőt, a napot és a bölcsességet. Az ókorban a kör az anyatermészetű Egyet jelölte, aki megsokszorozítva magát teremtette meg a világot. A díszítőművészet tudománya a kört a napra, illetve a szellemi fényre vonatkoztatja.

Az ókorban úgy tartották, hogy az ember által lakott vagy megművelt területnek van égi előképe. Az égi előkép a Teremtő energiáinak kör alakját mintázza le. Egy új terület kijelölése a teremtéshez hasonló cselekedet. Ezért a terület elfoglalása előtt a teremtéshez hasonló rítusokat végeztek. A hindu őstörténetben leírás található az új terület kijelölésénél. A Satapata-brahmana (VII. 1,1, 1–4) leírja, hogy csak az oltár és a mellette végzett rítus és körmenet után telepedhettek le egy adott területre.

Körmenetet tartanak a természeti népek ma is a nagy ünnepeiken. A minden ünnepükkel járó körtáncuk lényegében a hely és alkalom megszentelését szolgálja.

Platón szerint a ritmus és a forgás isteni eredetű. Mozgássá válása előtt a kör szent jel volt. A jel mintázata változott át táncná. A forgó tánc egy középpont körül történik, mely segít a harmóniába való jutáshoz. Az indiánoknál az égitestek mozgását lemintázó táncsal is találkozhatunk. A zene és a tánc régen szertartások részét képezték. A természeti népek éneklő kovács-istenei mind a szent rítusaikba foglalták a táncot. Ünnepeiken és segélyt kérő szereiken ma is járják a

körbe forgó táncot. Az ókor népe a kör kerületének megfelelően járta a körtáncot, az Úrét, a h-Órát, a napkelte éa napnyugta órájának táncát.

A körmenet és a körtánc a régi felszentelési rítusok utórezgése. A Bibliában a Bírák könyve említ egy olyan ünnepet, ahol a szőlők mellett körtáncot jártak Siló lányai. Közülük vettek feleséget Benjamin fiai (Bir. 20, 19-21.). A körtánc a Zsol-tárok könyvében is megtalálható az Úr dicsőítésénél:

„Dicsőítsétek nevét körtáncsal,
Játszatok előtte dobon és hárfán.” (Zs 147, 3.)

A hun tanítás körmenetes vigadalomról szól:

„Írass képeket hősökről, azok cselekedeteiről,
Faragtasz kőbe, fába, vasba,
Írattass képbe virágokat, fákat, madarakat,
Meg álmaid, vágyaid képeit,
Hogy emlékeztessenek a teremtés szépségére.
Helységed Őrszellemait tiszteld meg ünnepekkel,
Körmenetes vigadalommal, áldomással.” [36]

Régi rítusok emlékét őrzi az a tény, hogy szóhasználatunkban ma is táncra kerekedünk. Mi járjuk a körtáncot, a hídon a karikás táncot. Nyelvünk emlékezik, mindent elraktároz. „Körbe, körbe karikába fogózzunk mi össze...” — szól a gyerekek nótája a körtáncor. Gyerekeink járnak az Eszter-láncot, meséink tündérei a hajnali körtáncot, lakodalomban járnak a szertartásos menyasszonytáncot. A híd is egy körhöz kapcsolódó átívelés. A hídon való átmenés jelképezi a szellemvilágba való feljutást. A körtánc megtisztulási rítus, mert úgy énekeljük, hogy: „Falu végén, padló végén karikás táncot járnak...” Meséinkben Tündér Ilonához is egy *aranyhíd* vezet fel. Népi táncaink nagy része forgós, füzéres vagy körtánc.

A Budai Zsinat 1279-ben megtiltotta a körtáncot, mint régi szkíta vallási szokást. Arra utasította a papságot, hogy „ne tűrjék meg, hogy a nép a temető kertben vagy magában a templomban táncra kerekedjék.”

A gyógyító ráolvasásokkor körbe kerül a beteget a csángók, székelyek. A régi feljegyzésekből (Egyiptomi Halottaskönyv) tudjuk, hogy az egyiptomiak a betegségek gyógyításánál és a halottnál ugyanezt tették. A ráolvasások és körbeke-rülések alatt kézbe tartott tárgyat, botot, szobrot a halott mellé temették.

A világot teremtő és fenntartó energia áramlásának alakját az ember le-mintázta itt lenn a földön. Az ókorban a településeket, a várakat kör alakúra épí-tették. A település körét az égtájak szerint felosztották, útkeresztezésekkel vá-lasztották el őket, melyek kereszt alakban futottak.

A körmenetek magukba zárják a kört és a négyes szerkezetet is. Világunk kör alakú horizontjához négy égtáj rendelődik. A földi négyes szerkezet két hármas-

ságból tevődik össze. A szellemi erő hármasa kivetülésével egy négyes jellegű földi lét jön létre.

A számok, a kör, háromszög, négyszög a hinduk szakrális szövegeiben a szent energiákat jelentik. A modern fizika szerint a fizikai világ és a szellemi világ, maguk a gondolatok is rezgések összessége, különböző frekvenciákkal. Az anyagi részecskék rezgési frekvenciájának változása hozza létre a különböző halmazállapotokat, színeket, kristályformákat.

A lét áramlását, a változó frekvenciákat a kettős erő, a polaritás hozza létre. Kettős erőként létezik a fent-lent, kint-bent, sötét-világos stb, melyek tánca egy végtelen áramláshoz hasonló. A földön szintén kettős szerkezetű anyag jött létre, melyben a közös erőterek képezik a további kapcsolódások lehetőségét. A fizika szerint az anyagok formai világa a kettős erő vonzásán alapul és elektromágneses természetű. A tudomány kimutatta, hogy az atomok és ionos térerővel rendelkező atomcsoportok egymással az elektrosztatikus terük által kapcsolódnak.

Az ógörögök szerint a világegyetemre és a zenei hangra ugyanolyan geometriai szerkezet jellemző. A hang szerkezete, illetve a kristályok mintázata a természet törvényeit követve alakul ki. A spirális rezgések a frekvencia növekedésével a szivárvány színeit veszik fel. A háromszög az ókorban az istennő és a teremtmény szeretet képe volt. Hármassal fejdíszelt ábrázolták Inanna mezopotámiai, Isis egyiptomi és Visnu hindu istennőt.

Az energia spirális áramlásának törvénye is a hármasságon alapszik. A különböző energiaáramlások spiráljai találkozásukkor egymást metszik. A különböző térerők a spirális áramlásban egymáshoz az elektrosztatikus terük metszésekként keletkező gömbszeleteken át kapcsolódnak. A különböző rezgések találkozásából eredő metszési pontok mértani testek alakját veszik fel. Az anyag parányai is mértani formák szerint helyezkednek el. Nem véletlen, hogy a természettudomány a molekulák ligandumterét kristálytérnek nevezi és elektromágneses erőknek tulajdonítja.

A térerők metszési pontjainak megfelelő mértani idomokat az ókor a világot felépítő elemi erőkhez kapcsolta. A szabályos mértani testek közös eleme a háromszög. A hun—esszésus tanításban fennmaradt, hogy a szeretet fényháromszöge egyben a kozmikus rend.

Az egyiptomiak a mindenség természetét a körbe írható háromszöghöz hasonlították. A püthagorasz mértanban a háromszög minden forma alapját képezi.

A körrel jelzett teremtmény erőt és a létezés egységét a hármasság jellemzi. Az égi hármasságot képezi le a fényháromságnak nevezett Nap-Hold-Csillag is. Kozmikus szinten az egyensúly úgy valósul meg, hogy egy időben jön létre a Nap-Hold-Csillag rendszere. Így olvasható a Bibliában is. Az égi fényhármasság — Nap-Hold-Csillag — letűkrögződésével megalkotja a négyességgel jellemezhető földi világot. A letűkrögződés után kialakul a délre eső naperő és az északra eső holderő párosa. Ellentétes irányban helyezkedik el a csillaggal jelzett kelet és nyugat.

Az ókor szimbolikájában az istenfiú csillagként vagy madárként fogja össze a nap- és holderőt. A mozgó levegő mindent átható és újat teremteni képes erejét a kísérletező természettudomány az istenfiúhoz kötötte. A keletkező új hatóerő a szél elvével egyezik, és a lélekmadárhoz, illetve a Vénuszhoz kapcsolódik.

Népünk hagyományában a Vénusz a szél bolygója. A levegő pedig a lélekhez társult őserő. A lélekmadár szó lényegében istenfiút jelent, de jelenti az ember gyermeki lelkét is. A lélek fontos jellemzője az anyai oldalhoz sorolható beleérző és átható képesség. Az egyiptomiaknál az Istenfiú lényegében anyjának férje, mely a Nap bárkáján, illetve a holdsarlón utazik. A holdsarló az anyai oldalnak megfelelő érzelmek és a vízerő bolygója. Nem véletlen, hogy a holdsarló képjeként az istenanyához és fiához is odatartozik. A bronzkori pecsétek ábráin olykor az istenfiú nemcsak szárnyakkal rendelkezik, hanem csillag vagy holdsarló van mellette. Csillaggal ábrázolták és a Vénuszhoz kapcsolták a hinduk Mitrát és Kumarát, az ausztrál bennszülöttek Barnumbirr istenfiút, az indiánok a Szél (Quetcalcoat) szakrális teremő kígyójukat.

A lét mozgatója a kettősség. A kettősségben a harmóniát a hármas adja. Az ókor bölcséletében az ellentétes erőknél az összekötő elem harmadikként jelenik meg. Így lesz Egy a Kettő, ahogy énekünk bölcsessége mondja. A két harmóniahiányos erőt egy harmadik kötheti össze. A hun bölcsélet szerint a lét ilyen „kettő meg egy” szerkezetének célja a javuló szellemi minőség:

„Egy, Egyből kettő, Kettőből Egy, Egy meg Kettő
ez minden váltakozás építőköve.
Változások, változatok
Csak kettő ölekezéséből fakadnak.
Ezért van nőstény, ezért van hím,
A folyton folyvást javuló MINŐSÉG miatt.” [36]

A javuló minőség alapját a hármasság jellemzi: az Egy meg Kettő. A fejlődés a hármasságban gyökerezik. Az esszénusok imáiban a Törvény, illetve a kozmikus rend lényege a szeretet. Az ókorban háromszöggel ábrázolták a szeretetet és az istennőt.

A lélekmadár és a lélekcsillag egyazon minőséget jelöl. A madár, illetve a szárny a szárnyaló lélekkel kapcsolatos, a csillag a lélek munkájához tartozik. A mozgó levegő képezi a szelet. Ezért kapcsolódhatott a Szél csillaga (Vénusz) az istenfiúkhöz.

A csillaggal jelölt középrész ereje teszi lehetővé az oly eltérő jellegű páros energiák kapcsolódását. Ez a harmadik minőségű erő hozza létre a harmóniát. A keletre és nyugatra elhelyezkedő csillag a nagyobb lelki-szellemi erőhöz kapcsolódó égitest. Különösen a tavasz a reggeli órákhoz kapcsolódó térelem által magában hordozza a levegő, föld-, víz- és tűzelem energiáját is. A természeti népek tavasszal áldják meg az elemeket, és ilyenkor ünneplik a teremtést és újrakezdést. A húsvéti szertartásban az őserői elemeket mi is tavasszal áldjuk meg. Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe a víz világnapjához van közel, amely március

22-én van. Ugyanakkor a kos hónapjának megfelelően a teremtéskor, az újraéledéskor a tűz elem fontos szerephez jut. A tér, a tűz és a víz elem kapcsolatban van a földanyával. A föld ünnepe szintén a tavaszi időkben, április 23-án van, május elején meg Anyák napja.

A keleti népek és az indiánok bölcséletében a lélekerő a maga áramlásában az anyai oldalnak megfelelő energiát képviseli. A lelket Mianyáknak hívják. Az ókor hitregéiben az Istenanya és fia hasonlóan jin természetű erő. Mindkettőt csillaggal ábrázolják. Ugyancsak a lélek csillaga kapcsolódik a letisztult szellemű egyénekhez. Őket Egyiptomban szintén istenfiúnak nevezték. Az esszénus—hun tanításokban a csillag a szent szellemű ember munkáját jelöli, aki a teremtő javára munkálkodik:

„Nevem az Erkölc és Tisztesség megbízható Munkása,
Mert én a Teremtő javára Munkálkodom.
Nevem azon Nagy Emberek Szelleme,
Lelkiismerete és Lelke.
Akik a Törvényt tanítják...” [45]

A természetben működő erők jellege

Az élet újraindulása a földön a tavasszal kapcsolatos. A világ eredetmondáiban a teremtés az ősvizekkel, illetve a kigyózó energiák megjelenésével kezdődik. A spirál a természetben az arányos növekedés formája. Az ember teremtése az eredetmondák szerint egy szent egyesülésből, egy szent nászból történik. A megjelenő életenergia tojás vagy mag alakú. Erről szól az ókor termékenységvallása, és ebből indult ki a kísérletező tudományok alapgondolata is.

A tavasszal összekötött életteremtésnek megünneplése minden népnél megtalálható. Az ókori görögöknél tavasszal volt a Buphonia-ünnep és a rómaiaknál a Rosalia-ünnepsor. Virágvasárnapján tartjuk a virág, illetve a barka szentelését. A virágfüzér, a virágkoszorúval kapcsolatos jóvarázslások hagyománya Szent Jánoskor vagy utána maradt ránk. A Dész környéki falvakban virágkoszorúkat dobálnak fel a házak, épületek tetejére, hogy azokat megvédjék a kártól.

A történések során szerepet kapnak az elemek is. A víz a földdel adja a befogadó közeget a fizikai élet megnyilvánulásához. A tűz-elem napja adja a megtermékenyítő nyilait. A levegő-elem forgószélként jelenik meg, vagy az őszanya leheli a levegős lélek-elemet az emberbe.

A víz

A húsvéti locsolás az ősi vízzel való áldásnak a hagyományos gyakorlatához fűződik. Nemcsak itt a Kárpát-medencében, hanem a hunok nyomvonalán is több népi szokás kötődik a húsvéti vízhez. Húsvét hajnalán a patakból való mosdás fiatalító hatású. Több helyen úgy tartják, hogy áldó hatású a húsvétkor kimerített víz a folyókból vagy kutakból. Ez a víz gyógyító és fiatalító erővel bír. A vizet szombat éjszakáján vagy pirkadatkor kell kimeríteni és szóttanul bevinni a házba. A vízben rejlő áldó hatást az emberi hang sem zavarhatja meg. Az állatokat is beterelték húsvét reggelén a folyóba, hogy egészségesek maradjanak.

A hunok tavasszal mindig megtisztították a kutakat, forrásokat. Ezekhez közel helyezték el a rítusokhoz tartozó szent oszlopaikat, az ORU-t. [36]

Szokásban van a szentelt víz jóvárázslásra való használata. A vízszentelést húsvétkor végzik a templomban. Gyergyóújfaluban gyerekkoromban a szentelt vízzel meghintették az udvart, az állatokat, és még a beteg homlokát is azzal kenték be. Húsvét reggelén a templomból vittük mi gyerekek haza a szentelt vizet. Vízkresztkor a pap áldja meg a házat szenteltvízzel.

Németországban és Svájcban ma is szokás a kutak és források feldíszítése a húsvét idejére. Gyakori a virággal és a fenyőágakkal való díszítés is.

A húsvéti locsolás az ősi vízzel való áldásnak a hagyományos gyakorlatához fűződik.

Kárpát-medence-szerte ma is szokás húsvétkor a lányok locsolása. A locsolást vízzel vagy rózsavízzel végzik. A megfelelő rózsavíz jó érzést kelt, mely szellemünket nyitottabbá teszi, akárcsak a virágok harmonikus alakja és színei. Az ókor bölcséletére alapozó alkímisták is használták a liliom- és rozmaringillatot a kísérleteik sikere érdekében. Úgy vélték, ezzel könnyebben jutnak a nagy Királynő kegyeibe, és az anyag átváltoztatása jobban sikerül. [37]

A tűz

A tavaszi ünnepek másik velejárója a tűz. Ugyanakkor a fény révén magába rejt a mindenható erőt és annak megtestesülését az élő fizikai anyagban. A tavaszi napéjegyenlőség és a húsvét a tűzjegyű Kos hónapjában van. A tűz-elem a vágyat, a szenvedélyt jelképezi. Ez a teremtető energia egyben pusztító is. Meleget ad, de ha túl közel megyünk hozzá, megéget. A tűz az átalakító erő, a cselekvés hője.

A fizikából ismeretes, hogy a fény mint energia hullámtermészetű. Az anyag is az energia egy-egy formája. A fény spirális útját a hármasság jellemzi. A tetraéder a tűz elem mértani megfelelője a platoni geometria szerint. A fény jeleként számon tartott tetraéder négy háromszögű síklappal rendelkezik. A hármas szellemi erő a teremtető aspektusában a négyben nyilvánul meg. A tudománytörténet a fény jelének a négylevelű lóherére hasonlító Anahita keresztet tartja. A tüzet a

tetraéderen kívül ábrázolják még körrel, oroszlánnal, körbeírt férfiarccal, kehelyből kitűrő fénycsóvával.

Az újrakezdés és a teremtés a tűz-elemhez kapcsolódik. A régi magyar új év tavasszal kezdődött. A kínai zodiákus év kezdetén van a mi Gyertyaszentelő Boldogasszony-ünnepünk, amely egymagában fényt, virrasztást, imát jelent, és február másodikára esik. Őseink tavaszkezdete a keltákkal és a kopokkal együtt a tavaszi napéjegyenlőség idején volt.

A tűz több kultúrában igen nagy hatalommal bíró jelkép. Minden szent rítus velejárója a tűz. A hitregék szerint a tűz az égből származik, amelyet nehezen tudtak lehozni. A görögöknél Prométheusz, az indiánoknál egy égi küldött, a szibériai rokonainknál a holló hozta le a tüzet az embereknek. A dogonok szerint a Napból egy darabot loptak le és abból lett a tűz. A hindu tűzisten neve nekünk érthetően Égni: Agni. A babiloni fönixmadár is a tűzből születik. Az egyiptomi Sekmeth tűzisten veszélyesen tud perzselni.

A tűz a négy elem közül a déli égtájat, a nyarat és a déli órákat jelképezi. A fény fiaként tartották számon a Napistent és a segítő Istenfiút is. Az egyiptomi Atum istenfiú „önmaga keletkezik Nut anyja ölén”. Így vall Atum magáról: „Én vagyok a láng, a láng fia”. A Smaragdtáblákon a sötétben születik meg a „fények fénye”. Őseinknél az év legsötétebb szakában jött a világra a „világ világossága”. [36]

A teremtésmítoszokban a tojásen kívül legtöbbször szerepel az Istenanya, akitől az ember a tüzet kapta. A tűz ókori őrzői szintén nők voltak. Az ember a tüzet az Istenanyától kapta körülbelül 15 000 éve augusztus hónapban. A régi korok embere ennek emlékére ebben a hónapban hosszú ünnepségeket tartott, vetélkedőkkel és leányvásárral egybekötve. Augusztust régen az Aranyasszony [28], illetve Boldogasszony [36] hónapjának nevezték.

Eleink tűzszerartásokat tartottak, mi ma tábortüzekkel vagy ökörsütéssel ünnepelünk. A szent tűz felett az Ég-istenatyának lóáldozatokat mutattak be „harmadfü fehér csikóból”. A régi magyar hagyományban az új házat tűzzel és vízzel is megáldották. [36]

A tűz-elem nemcsak a napfordulókkor kapott jelentős szerepet. A tűzszentelés máig is fennmaradt hagyománya ősi gyökerekre, tudásra vall. Nem lehetetlen, hogy a tűzszentelést az egyházi szertartásoknál karácsony estéjén és húsvétkor végzik a feltámadási körmenet előtti órákban. Fábiántól [25] tudjuk, hogy régen szokás volt nálunk is a tűzre szánt fák áldása. A meggyújtásra szánt fát külön ki kellett választani, és a meggyújtott tűzre egy ideig vigyázni. A rábaközi tudók hagyománya szerint hét, illetve kilenc fából gyújtották meg az ünnepi tüzet.

A levegő

A négy elem közül a levegő az isteni lehelet jele. A levegő mindenre képes. Bárhová képes behatolni, nem függ formától és mérettől. Szinte végtelen módon

ki tud tágulni és össze tud zsugorodni. A fő jellemzője, hogy van. Létezik nyugalomban, de erőt is képes kifejteni.

A levegő mozgása adja a szelet és a hangot is. A SZÓ teremtmény erővel bír. A legrégebbi szakrális szövegben, a Smaragdtábla szerint a Szóból lett minden létező. A Szó volt az elsődleges a hindu és a hun bölcsélet szerint is. Az indián hitregék szerint a világot énekével teremtette az istenük, amint egy csónakban ült a vízen. Van olyan rege is, hogy a szélben szálló tollpíhékből lettek az emberek. A természeti népeknél a különböző irányból fúvó szeleket egy-egy istenséghez társítják.

A levegőelem ókori jele a platoni geometriában a dupla piramis, illetve az oktaéder. Oldalnézetből ez a rombusznak felel meg, mely szakrális díszítőelemként templomainkban gyakran megtalálható. A tudomány az oktaédertől eredezteti a mágneses mező elfordulását, a csavarvonalat. Az oktaéder lényegében egy négyzetes bipiramis. A levegős lélekelem, illetve az energiaörvény ábrázolását a népi díszítőművészet úgy is ismeri, mint forgó rózsa, szélrózsa, szél hulláma vagy tekerőlevél. A levegőelem egyik gyakori képe a madár. A levegőelemhez rendelődő lélek az ember erőterében a szívhez kapcsolódik. A keleti bölcséletben a levegőelemet a fa képviseli. Tudatosságunk lépcsőfokait a fa képjelezi le. A természeti népek nemcsak a szent fa mellett tartják rítusaikat, hanem a sámán dobja is szent fából készült. A hangskálán a szív-csakrához a Fa hang rendelődik.

Az ókor felfogása szerint a világot felépítő elemek közül a levegős lélekhez a madár rendelődik. Nem véletlen, hogy a levegőelemnek megfelelő madár a világ teremtéséről szóló mítoszokban megtalálható. Az első Biblia-fordításunkban (Huszita vagy Csángó Biblia, XV. sz.) a Szentlelket szent Szelletnek nevezik.

A lélek ünnepe a levegő jegyű tavaszi ünnep, a hunoknál Ispiláng. A keresztény pünkösd is a lélek ünnepe, amikor az apostolokra lángnyelvekként szállt le a szentlélek. Tudjuk azt, hogy van lelkünk. Azt már alig sejtjük, hogy mi a kapcsolat a saját lelkünk és a szentlélek között. A rábaközi hagyaték szerint a szentlélek csak akkor jön el, ha lelkünk tiszta számára. A tiszta lánggal égő szellem nem más, mint a bölcsesség és a szeretet ikerlángja.

Tavaszcserje ünnepeink, húsvéti és pünkösd szokásaink régi hagyományokra épülnek. Ezekben megtalálható a tudás alapú mély hit, a világ és az ember felépítése. A lélekkel-szellemmel kapcsolatos a fa és emeletei. Több szép népi szokás a fákhoz és a fák díszítéséhez kapcsolódik.

A tavaszi ünnepek egyik hagyományos díszjele a fa: húsvétfa, májusfa, úrnapi fa. Akárcsak a holdsarló, a fa is az istenanyai oldal, a szeretetben való növekedés képe. A tojással feldíszített, illetve a kihajtott fa is a tavaszhoz kapcsolódik. Jelentése mélyebb, mert a téli ünnepekkor is szokás jóvarázslásra használni a díszített virgácsot és a fénylő fenyőt. A fa és az ága az élet jelképe. Mindkettő a szellem teremtménye, a tudatossági rétegekre, az állandó éledésre utal.

Kárpát-medence-szerte szokás festett tojásokkal díszített fát tenni az otthoni asztalra. Mindezt tesszük ugyancsak húsvét táján. Úrnapiján nyírfákkal díszítjük

fel a templomot. Ahogy a fa állandó megújulásra képes, úgy példát ad az embernek. Az élet szent és állandóan változó, akár a fa. Tavasszal a természet újrateremti magát, új növényzet sarjad ki, a régi tovább fejlődik. Az emberben a változás csírái is úgy növekedhetnek, akár a fa hajtása. Valahogy mindig másképp tesszük napi dolgunkat. Minden évben új tapasztalatokkal gazdagodunk. A cél minél feljebb jutni az erénylétrán, illetve a fán. Az életfa emeleteit mint létrafokokat képzeltek el. Az erény létráját a fa jelképezi. Ezen a fán mehetett fel az igaz ember vagy az ő lelke az égbe, és ezen járt le az isteni segítő. A különböző vallások beavatási szertartásai szorosan kapcsolódtak a szent fa megmászásához.

A kezdet fája a teremtéshez kapcsolódik. Az ősdombon állott az élet fája, a faanya, amely az eget tartja fenn. E fától ered minden a világon. Az esszénusok, amikor az egészségükért imádkoztak, az életfát a gyógyítás fájának nevezték. Ugyanakkor a népek hagyományában az életfa és az óceán, illetve a víz kapcsolata figyelhető meg. Az élet kialakulásánál ott volt a víz-elem. A víz-elem energiája érzelmi, illetve anyai oldalunkhoz rendelődik. A víz egyik képjele maga a holdsarló, mely egyben az istenanyának is a díszítő jele. Az Egységhez, az egészséghez, a kezdetekhez való visszatérés az istenanyán keresztül történik. Érzelmünk sötétjében csak szeretettel tudunk eligazodni. Saját anyai oldalunkon található érzelmi energiáinkban rejtőzik az erénylétrán való haladásunk. A kezdetekhez tartozó víz-elem és annak bárkája az érzelmekhez, a szeretethez kapcsolódik. Szeretettel haladhatunk csak felfelé az életfánkon. Érzelmünket leképező holdsarlóhoz hasonló a bárka, mely szintén a vízhez kapcsolódik. Érzelmünk anyai oldalunkhoz tartoznak, akár csak lelkünk érzékelése. Ezért a bárka maga a lélek bárkája.

Az újrakezddés és újraéledés évszaka a tavasz. Az újraéledés folyamata lényegében a nap növekedésével még karácsonykor elkezdődik. Mi a természet megújulását rendszerint a tavaszhoz kapcsoljuk. A természetben a kizöldülés első jelét a barka bársonyos hajtása adja.

Etimológiai szempontból hasonlóak a barka és bárka szavaink. Mindkettő a szellemi megújuláshoz kapcsolódik.

A legrégebbi életfás ábrázolásoknál az istennő a fa mellett állt, vagy épp ő képezte le a fa törzsét. Például Nut faanya táplálta nedveivel vagy az élet vizével Egyiptom királyát, vagy a hermetika királynéja hatáskörébe tartoztak az elemi erők. A kezdet fája a teremtéshez kapcsolódik. Az ősdombon és a holdsarlón állott az élet fája, a faanya, amely az eget tartja fenn. E fától ered minden a világon. A kezdet fájához több mély értelmű gondolat kapcsolódik. A fa, akár egy anya, táplálja és gyógyítja a földi természetet: tisztítja a levegőt, éltető erőkkel feltölti a talajt. A különböző természeti népek szent rítusainál is megtalálható az életfa. Az indiánok és ausztráliaiak a vándorlásaik során ma is az ősi életfát és az ősanót keresik.

A húsvétfát tojással, spirállal díszítjük. A tojás a teremtéshez, a spirál az erénylétrán való haladáshoz kapcsolódik. Az élet fája volt maga a bölcsesség. Régi népi hitregék emléke áll e fadísztés szokása mögött. A faanya képzetből származik az a tény

is, hogy a feldíszített fa a lányokhoz kapcsolódik. A fiúk díszítik fel és teszik ki a lányos házak kapujára. Nevezik húsvétfának, májusfának, Jakab ágnak stb.

Virágvasárnapja a tavaszi új zöldhajtás ünnepe. Mi a tavaszt, a megújult termékenységet köszöntjük virágvasárnapján, amikor szenteljük a fűzfaág barkáját. A virág és a kizöldült ág otthonainknak is meghittséget ad. Akárcsak a fa, a zöldellő ág is az egészség és a növekedés szimbóluma. A népi hagyomány is jótékony hatást tulajdonít neki. A zöld ág vagy a feldíszített kapu alatt való átbújás régi tavaszi szokásra utal. Gyerekeinkkel együtt énekeljük a „Bújj, bújj, zöld ág...” kezdetű játszódalt, amelyben az aranykapun bújunk át. Nemcsak aranykapunk, hanem aranyágunk is van. A zöld ágat meséinkben aranyágként találjuk meg. Archaikus imáinkban Jézus maga is aranyág. Erdély-szerte több helyen régen szokás volt tavasszal vagy a nagyobb ünnepeken a falu díszkapujának zöld ággal és virággal való díszítése.

A tavaszi varázsláshoz tartozik a barka szentelése. A fűzfa szakrális elemként megtalálható a zsidó és az afrikai hagyományban. Az afrikai bambaro törzs teremtésről szóló regéjében a kezdeti ürességben lévő élet neve Fu, mely miután leesett az égből, fehér fűzfa lett belőle, és abból jött létre minden. A fűzfa az Ószövetségben is megtalálható. Az Ószövetség szerint a sátoros ünnepekről az Úr így rendelkezett: „Az első napon vigyetek magatokkal szép gyümölcsöket, pálmaágakat, patak menti fűzfaágakat és vigadjatok hét napig az Úr, a ti Istenetek előtt” (Lev 23,40). Az izraeliták Sukkot városban rendezett évi földünnepeiken pálmaággal díszítenek ma is a mirtusz, a citromfélék és a fűzfa mellett.

Kiadványaink

2015-ben

megjelent

2016-ban

Regéczy Szabina Perle

Barangolások székelyudvarhelyi könyvkiadók műhelyében (II.)

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó • Székely Útkereső Kiadványok
Székelykapu Könyvkiadó • Erdélyi Pegazus Könyvkiadó

Könyvismertető
2003–2005

Átfogó barangolás a Székely Útkereső Kiadványok műhelyében

Kovács Piroska: Örökségünk: a székelykapu.

Útravaló kapunézéshez.

Székely Útkereső Kiadványok, Székelyudvarhely, 2003

Bán Anna: Erdély és a székely székek címerei.

Székely Útkereső Kiadványok, Székelyudvarhely, 2005

Sok szép építményt láttam székelyföldi utam során, így természetes, hogy Kovács Piroska *Örökségünk a székelykapu* című kiadványa, mely a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban látott napvilágot, felkeltette érdeklődésemet. A kiadvány 2003-ban látott nyomdafestéket és a kapunézéshez ad eligazító és tudományos útravalót.

Munkája első részében a székelykapuk történetével és azok alapos leírásával foglalkozik. „A székely famesterségek közül a legjellegzetesebb és megművészbibb a kapufaragás. A kapufaragó mesterek a népi díszítőművészetnek sok ősi elemét és formáját megtartották. Joggal állíthatjuk, hogy a galambbúgos székelykapuk egy hajdani kultúrának, népi műveltségnek máig élő tárgyi és szellemi értékeit képviselik. Változataikban, összetettségükben a magyar népművészet sok, nagyon régi hagyományának hordozói” — írja.

A továbbiakban a székelykapuk üzenetével foglalkozik. Csak néhányat említünk a rajtuk található felírásokból:

„Az áldás az Istené, a szerencse és munka a gazdái.”

„Isten áldása legyen mindazon, ki békében be s kilép e kapun.”

„E kapu gazdája az igaz embert szeretettel várja.”

A székelykapuk szerkezeti felépítésével foglalkozva kitűnően ábrázolja a háromszéki, illetve az Udvarhely vidéki székelykapú-típust. Később a székelykapuk székelyföldi változatairól értekezik. Az olvasó előtt szemléltetésképpen a korondi kis kapu (Huszka, 1888), a feldobolyi galambbúcos kapu (Szinte G., 1909), a csíkszentmártoni kapu (V. G., 1931), a nagykapu Szent-Simonon (Huszka, 1895) áll.

Az Udvarhely vidéki kapuk közül az 1858-ban épült máréfalvi római katolikus plébánia kapujában, az udvarhelyi palmettákban (Huszka, 1895), a különféle kaputükör mintákban, az 1818-ban épült fenyédi kapuban, valamint a székelyudvarhelyi galambbúcos kapuban gyönyörködhetünk.

Ugyancsak a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban jelent meg Bán Anna *Erdély és a székely székek címerei* című munkája. A 2005-ben napvilágot látott kötet szerkesztője Kolumbán Zsuzsanna.

A kiadvány első részében a szerző Erdély címerével foglalkozik, majd *Székely székek* címmel olvashatunk tőle rövid történelmi bevezetőt.

„A székeket a székgyűlés irányította, a gyűlések közötti időszakban pedig a szék választott tisztviselői — a hadnagy vagy kapitány (katonai és bíraskodási feladatkörrel), a székbíró (bíraskodás), illetve a szék vénei vették át a vezetést. A XV. századtól kezdődően találkozunk továbbá a királybíróval, aki a királyi hatalmat képviselte, feladata főként az adó behajtása volt.”

Mindannyiunkat elbűvölnek Aranyosszék, Csík- (Gyergyó-Kászon) szék címerei, Háromszék, Marosszék, Udvarhelyszék címere és azok pontos leírása. A Székelyföldet barangoló utazóknak jó, ha tájékozódás céljából a Székely Útkereső Kiadványok e két értékes kiadványát magával viszi.

A költő elmaradt imái

Beke Sándor: Elmaradt imák.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003

Beke Sándor *Elmaradt imák* című verseskötete a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2003-ban, Csire Gabriella szerkesztésében.

A költő sok versét ebben a kötetben is a múzsához írja (*Lelkiállapot, Viaskodás, Mondogató*). Számára annyira kedves a nő, hogy virág helyett kezében az utolsó hópehellyel is indul köszöntésére. A múzsa bár sokszor hidegen ragyog, a művész versei szinte elárasztják őt (*Virág helyett, Hidegen ragyogsz*).

„Ha meghalok,
szerelmes csillaggá leszek,
kedvesem,
s ha beesteledik,
látni fogod kacérkodó fényem:
kéken, bíboran, hófehéren...”

(Fogadkozás)

„Felutaznék hozzá,
egyetlenegy napsugárért,
hogyan befonom vele
hajad tincseit,
s bearanyozzam kezdetet,

melyet annyszor
felejtettél kezdedben,
és meztelen testedet,
mert befogta
szerelmem atomjait.”

(*Utazás a napba*)

Úgy tűnik a költőnek, hogy ha fehér sirályok szállnak a nő lelkének röptére, „a lélek tengerén elsüllyed egy csónak”. A költőnek fáj a kettőjük közt kialakult légüres tér és vágyik a találkozásra, a nővel való együttlétre. Sokszor „a szív sötét labirintusában” keresik egymást, vallja *Bújócska* című versében. A költő mindig, minden pillanatban maga mellett szeretné a múzsát:

„...háta fordítottam az ablaknak,
nehezteltem a Holdra,
a csillagokra.
Nem haragudtam rád,
csak azt éreztem,
milyen rossz nélküled.”

(*Leoltottam a villanyt*)

Azt is megtudjuk, hogy a szerző csalódott kedvesében, ám ez a csalódás bosszantóan kellemes volt számára:

„Az embert mindig éri
valami csalódás.
semmi és senki sem olyan,
mint amilyennek képzeljük.
Most is kiderült:
te sem vagy olyan,

amilyennek legszebb
álmaimban láttalak.
milyen bosszantó:
sokkal szebb vagy,
mint ahogy elképzeltelek!”

(*Morfondírózó*)

Más verseiben a költészet isteni ajándékáról vall (*Iblet, Irodalmi díjak mifelénk, Láthatatlan kollégium*). A magyar költészet egykori fejedelme, Faludy György is felbukkan a költemények között (*Igy képzellek el*), valamint szóba kerül Kertész Imre Nobel-díjas író műve, díja és egyénisége.

Beke Sándor páratlan tehetség, nem véletlen, hogy számtalan irigye akad. Nekik intézi az alábbi sorokat:

„Kedves feleim,
csak az marad meg,
amiért dolgoztunk,
s amit saját
eszünkkel-kezünkkel

állítottunk elő.
A többi:
rossz szavak,
s irigység
vipera-cseppjei —

arcotokkal együtt
semmibe vész,
akár a pára.”

(*Irigyeimnek*)

Tűnődés című versében — előző köteteihez hasonlóan — újra a halál kérdését veti fel. Úgy érzi, az embert bár szerettei, s kedves tárgyai is marasztalják, mégis egy napon mennie kell.

„A halottak titkaiból
megszületett egy másik —
a mínusz végtelen
világegyetem.”

(*Mínusz végtelen*)

Az író bűnbánattal, töredelemmel vallja be, hogy régen nem köszönte meg mennyei Urának a csendes mindennapok áldásait, megfedkezett a hálaadásról, de a kérésről is. Szerető mennyei Atyja azonban még ezt is megbocsátotta neki:

„Mikor hozzám szóltál,
én gyáván hallgattam,
ha felém fordultál,
más irányba néztem.

De te, Istenem,
mindig megbocsátottál —
gyarló gyermekednek.”

(*Én Istenem*)

Ezen példátlan atyai szeretet ragyogja be Beke Sándor *Elmaradt imák* című könyvének verseit, de egész költészetét is.

Nagy Olga mindentudó Dongója

Nagy Olga: Mindentudó Dongó.

Maros menti népmesék.

Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004

Mindentudó Dongó címmel 2004-ben látott napvilágot Nagy Olga mesegyűjteménye a székelyudvarhelyi Erdélyi Pegazus Könyvkiadó gondozásában, Csire Gabriella szerkesztésében. A könyv Maros menti népmeséket tartalmaz.

A kötet két részből áll: első része mezőbándi meséket, a második marosszentkirályi népmeséket tartalmaz. Az első rész Kapás Gyuri hét meséje. Ezekben megismerkedünk egy újfajta mesevilággal, éspedig a cigány mesékkel. Ezekben is jelen van a hármas meseszám: a három legény, aki apjuk biztatására mesterséget választ. Nyika, aki a legkisebb, rabló akar lenni. Igen érdekes a mesevilágban az az általános egyforma gondolkodás, hogy általában a nagyobbik mindig a legkisebbik testvér eszével akar meggazdagodni (*Nyika, a híres tolvaj*). Ezekben a mesékben is megjelennek a királyok, az ördögök, akiknek a mesehős — természetesen — túljár az eszén.

Egy másik mesében a szegény ember becsületes munkáját nem tudja felülmúlni az ördög csalafintasága (*A szegény ember és az ördög*).

Fordulatokban gazdag mese olyan három lányról szól, akiknek gondoskodniuk kell önmagukról. A legkisebbik az okos, Rebeka, aki ügyességével és egy öreg révész segítségével túl kerül minden bajon (*Rebeka*).

Dáledin meséje hasonlít az *Aladdin és a csodalámpás* meséjére. Persze van némi eltérés. A nép szívesen helyezi a szegény embert — akinek semmije sincs — egy gazdagság kel-
lős közepébe, sőt, a legtöbbször minden fáradságos munka nélkül. A naiv népmesékben
például a király mindig egy szegény emberhez adja leányát.

A címadó mese, a *Mindentudó Dongó*, tréfás mese. A véletlenek játéka arra utal, hogy a nép
fia mindig feltalálja magát. *Egy királynak hét gyermeke* címűben, a hét gyermeke egy gonosz
dajkát mutat be. Mindig akad azonban egy jótevő öregasszony, aki mindent rendbe hoz.

Az *Ördögös Rozália* című mesében maga a Halál lesz a leány keresztapja. Sok fordulat
után kiderül, hogy a tolvaj gyermekéből is csak tolvaj lesz.

A mesekönyv következő része Pocó Mihály és Ádám Ferenc meséit tartalmazza.
Ezekre a mesékre az jellemző, hogy a királyok neve színeket ábrázol: Zöld király, Piros
király, Narancs király stb. Szerepelnek itt rablók, parazsat evő soklábú lovak: hét, nyolc,
kilenc lábú. A Zöld király fiának is furcsa nevet adtak: Hajnalka, aki a Fekete-tenger fe-
nekéről, a sötétség birodalmából kerül haza. Akár az életben, az *A cudar édesanya* című-
ben az anya saját gyermekeivel is gonosz tud lenni.

A mesék színesek, változatosak, és ami érdekes az az, hogy mai modern kifejezéseket
is használnak a mesemondók bennük. Ádám Ferenc meséjében (*Mirkó vitéz*) a királykis-
asszony szoborra varázsolja az arra járó embereket. Mint minden mesének, ennek is jó
vége lesz.

A *misemondó kakas*ban szintén a legkisebb fiú az ügyes, és bár két nagyobb testvére el
akarja veszejteni, nem sikerül nekik. A legtöbb mesében kovácslegények a főszereplők.

Nagy Olga 1958–2002 között gyűjtött és eddig meg nem jelent meséit tartalmazó
Mindentudó Dongó című kötet értékes darabja népmese irodalmunknak. Az új mesekönyv
megjelentetéséért pedig kiemelt dicséret illeti a székelyudvarhelyi fiatal, 2002-ben alakult
Erdélyi Pegazus Könyvkiadót.

Fehér tulipánok

Beke Sándor: Fehér tulipánok.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004

Beke Sándor *Fehér tulipánok* című verseskötete 2004-ben látott napvilágot a székely-
udvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában, Csire Gabriella szerkesztésé-
ben. A kötet főleg szerelmes és filozofikus ihletésű verseket tartalmaz.

A költőnek ebben a könyvben megjelent szerelmes verseiben is a múzsa jelenik meg
pazar művészi kivitelezésben. A nő annyira kedves számára, hogy talán el sem tudná
képzelnél nélküle például karácsony szent estéjét sem (*Karácsony, Nélküled*). Érthető, hi-
szen magától a *Múzsától* kapta egykoron az iskolában élete első forró csókját. Később a
múzsa finom modora, halkszavúsága, csendessége bűvöli el az alkotót (*Csak a tücskök*).
Az érzelm intenzitása oly nagy ezekben a versekben, hogy szinte kimondhatatlan (*Nem
tudom*), csak a szerelmes miatyánkját súgja némelykor a kedves fülébe: „... a csokoládés
dobozba rejtett / képek közül / előveszem régi arcodat / és halkán / füledbe suttogom
/ a szerelem / rég feledett miatyánkját —” (*Alice*)

Marasztaló című költeményében pedig így szólítja meg:

„Hajad angyalhaj volt, mesebeli. Arcod fátyolos telihold.	A lepedőn hullámzott leheleted, felverte az éjsötét denevér sikolyod.”
---	---

Ha a nő elhagyná — vallja —, az számára mindennél borzalmasabb lenne: „Ha elváltak tőled, / sokkal rosszabb lesz, / mintha eltemetnék” (*Tüprengés*).

A költő nem szégyelli még könnyeit sem, igaz, itt humorizálva mondja ezt, feloldva a szerelem keltette érzés feszültségét (*Sírtam*).

Másutt a választott nő csendes óceánná szelídült. Ez a szelídség bizonyára addig fokozódott, hogy Beke még halála után is meg akarta őrizni múzsájának a szívét.

„Elképzeltem, hogymint átköltöztél a nemlétebe. Lesújtott, szomorú szívvel	a világ Urával akartam beszélni, és engedélyt kérni tőle, hogymint megtarthassam a szívedet.”
--	---

(*Szíveink*)

„Féltékeny vagyok / a szemedre, / mert nemcsak / az én arcom, / az egész világ / szemedben tündököl — írja *Féltékeny vagyok* című versében. A *Hiányod beszél velem* című költeményben Beke még azt is bebizonyítja, hogy a költészetben minden lehetséges és minden elképzelhető: a költő a nő hiányával is beszélhet.

Más típusú verseiben elmeséli, hogyan lett a természet, s maga az egész élővilág a szerző barátja (*A híres vadász*). De a költő úgy érzi, nem teljes az élete, valaki, valami mindig hiányzik számára, ezért egy örök és kiolthatatlan láng ég benne: „mintha / örök láng / égne / bennem, / amit a legjobb / tűzoltók / sem tudnak / kioltani” (*Úgy érzem*).

Mély filozófiai tartalmat hordoznak azok a versek, melyekben önmagával szembesül (*Kilincsek*) vagy éppenséggel önmaga mögé bújik (*Szakáll*), de a költő még azzal a gondolattal is eljátszik, mi történne, ha atomreaktor lenne (*Esély*).

A költészet szerepéről, feladatáról a *Poéta és politika*, *Kortársaimhoz* című versekben, a *Szabad kiáltásban* pedig a költők kedvenc fogalmáról, a szabadságról ír.

Nem feledkezik meg Beke Isten gondviseléséről, a Vele való személyes találkozásról sem.

„Sztalingrád fölött — letűnt időben — tízezer méter magasban légüres térbe került és zuhanni kezdett	a szuperszonikus repülőgép, amelyben ültem. Akkor találkoztam életemben először személyesen az Istennel —”
--	--

(*Túlélés*)

Ez a gondviselő Atya, aki számtalan versében jelen van, Beke Sándort nem mindennapi tehetséggel áldotta meg. Köszönje Neki.

Köt a gyökér

Baricz Lajos: Köt a gyökér.

Versek. Második kiadás.

Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 2004

Mindig örömmel tölt el, ha egy alkotó szeretettel dalol verseiben szülőföldjéről. Ez történt akkor is, midőn Baricz Lajos *Köt a gyökér* című versgyűjteménye került kezembe. A kötet a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában látott nyomdapestéket 2004-ben, Jancsik Pál szerkesztésében.

Már *Köt a gyökér* című versciklusában is felcsendül ez a szeretet: „Sudár fenyő / a Hargitán / bármi éri / áll a sziklán / vihar előtt / vihar után” (*Köt a gyökér*). Az egész ciklust beragyogja verőfényével az otthonhoz, a szülőföldre való őszinte ragaszkodás (*A Bucsin-tetőn, Erdélyország, Szülőföldem, Marosszentgyörgy*).

A költő fokozottan érzékeny lelkében visszhangzik az őszi táj képe (*Őszi ködben, Őszi erdő, Ősz felé*).

„Őszi felhők földön járnak,
vége van már a szép nyárnak:
settenkedik a halál,
érzem, érzem: rám talál.”

(*Őszi ködben*)

A szerző nemzetének szószólójaként áll meg Isten előtt és kéri a mindenható Urat, legyen kegyes a magyar nemzethez:

„Rút bűneinknek büntetése ez?
Szűnjék haragod. Uram, légy kegyes!
Vérben és nyelvben kik egyek vagyunk,
Határok fölött átnyúlik karunk.”

(*Szívem is magyar*)

A gyermekkorból című ciklusában felvillannak a gyermekkor emlékei (*Hadak útján, A gyermekkorból*). A költőt is, mint minden igaz embert, egy életen át végigkíséri szüleinek emléke, a sok-sok feledhetetlen élménye. Egész életét meghatározta a templom szerete, az Istenhez való ragaszkodás. Ezen istenhit biztosítja számára azt, hogy a szeretett emberek még a síron is vele maradnak:

„Vallom azóta is: aki szeret,
nem veszi el végleg, akit eltemet,
mert e kötelék mindörökre tart,
síron innen és túl összeér a part.”

(*Túl a síron*)

A nagymama alakja is felragyog igaz szeretettel övezve: „Kilenc fáradt kicsi lurkó / az ágyában alszik mélyen, / tejért indul nagy csöndben, / nagy sajtárral a kezében” (*Nagyanyó*).

Vadvirágok című ciklusa 1975 és 1977 közt keletkezett lírai darabjait tartalmazza. E versekből a költőt új oldaláról is megismerhetjük. Érzékelhetjük szerelem utáni vágyakozását, szíve választottjának emlékét, mely benne mindörökre élni fog:

„Az a perc, mikor először
mondtam: nagyon szeretlek,
kezünk lopva egymáshoz ért,
s mondtad: én is szeretlek.”

(*Ha majd megöregszem*)

Baricz Lajos szívében izzó lánggal ég a krisztusi szeretet (*Szeretet, Törvény*), *Istenközelségben* című verse talán a legnagyobb művészi megvalósítás. Isten közelségét a költő mindenütt érzékeli, a csendes percekben, a tanulásban, az ellenfél kézfogásában, a dalban, a vigasztalásban, az örömben, egyszóval mindenütt, ahol valamiféle szeretetet tapasztal.

„Úgy érzem néha, hogy lelkembe
a megnyugvás csókját leheli Isten,
és ilyenkor — ha csak percre is — oly jó,
hogy isteni fényben ragyog itt minden.”

(*Istenszomszomság*)

A lét határán című ciklusa is hálaadással kezdődik. Örül, hogy Isten kegyelméből elhagyhatta 40. életévét s az új esztendőben is arra hívja fel a figyelmet, hogy Krisztusra bizzuk életünket (*Negyven után, Anno domini 2000*). Más verseiben a mennyei hon utáni vágy szólal meg: „készülök én is, hisz nincsen kiút, / hogy tovább lépjek: itthonról Haza. / Időm lejár... / az Úrnak vagyok vándormadara” (*Vándormadár*).

A költő számára a hit igazi reményt ad (*Csillogó csillag, Gondúzó*), mert Isten a mindenható szuverén Úr, akitől mindig kéri, koldulni lehet (*Koldusok*), „Az Ő szeretete minden embert áthat / kezdetétől végig” — zárja *Romlás* című költeményét.

Holdvonzásban című ciklusában csodálatosan zeng Isten teremtményeiről, az égitekről (*A hold a napom, A csillagos égen, Holdudvar, Két hold az égen, Égi séta*). „A Napnak szolgáló, Hold-vonzásában élő, / végtelenbe vágyó ember s pap vagyok. Hiszem, befognak égi barátaim: / az éjben őrködő, értő Csillagok” (*Nap, Hold, Csillagok*). Az égitekek a nagy szerelmek szemtanúi (*Hold, te*), régi emlékek felidézői (*Holdas este*). A költő sokszor maga is égitestté válna, annyira elbűvöli a Nap, a Hold, a csillag s az azokhoz fűződő kedves emlék (*Holdvonzásban, Nyári este*).

Istenközelség című ciklusa szintén hitbuzgalmi verseket tartalmaz. Az alkotó rámutat a proféták eszközi minőségére (*A proféta*), az örök isteni kegyelemre (*A kegyelem éjszakája*). Szerzőnk őszinte és példaértékű imaélettel rendelkezik (*Csendben imádkozom, Az én szívem, Esti ima*), mert a Megváltót Királyként tiszteli és imádja (*Krisztus király*), „bennem s a világban, Veled s általam — / Ó, dicső nagy király, / Jézus Krisztus. Ámen” (*Krisztus király*).

A költő verseiben virágvasárnap, nagypéntek, húsvét ünnepei is megjelennek sajátos művészi megközelítésben. Baricz Lajos Istennel való kapcsolatos versvilága sok hívó számára követendő példa lehet.

Tanuljunk könnyen rovásírni

Ráduly János: Tanuljunk könnyen rovásírni.

Segédkönyv a rovásírás elsajátításához.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004

Nemrég Ráduly János *Tanuljunk könnyen rovásírni* című kötete került kezembe. A neves író, költő, műfordító, néprajzkutató most a rovásírás rejtelmeibe szándékozik bevezetni olvasóját. A könyv a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2004-ben, Buzogány Árpád szerkesztésében.

Könyvének egyetlen célja: bemutatni az egységes magyar rovásírás ábécé egyik változatát. A kötet a rovás emlékek jegyzékével kezdődik.

Az olvasó előtt olyan feliratos emlékek állnak, mint az alsószentmihályi templom rovás emléke, a vargyasi keresztelődmedence felirata, a székelydályai rovás emléke, a nikolsburgi ábécé, a székelyderzsi templom téglafelirata, a bögözi templom betűcsoportja, a berekeresztúri templom második felirata, a szolokmai fakupa rovásfelirata s nem utolsósorban a kibédi lőportartó szaru három jele. A szerző minden bemutatott feliratról részletes beszámolót nyújt.

A munka a kéziratos emlékek felsorolásával és bemutatásával folytatódik. Itt megismerhetjük Telegdi János betűsorát, Miskolczi Csulyák István református esperes két betűsorát, mely 1600 körül keletkezhetett, a makfalvi rovásszöveget, Kájoni János betűsorát és írásmutatványát (1673), a Hickers-Harsányi-féle ábécét (1678), valamint Bél Mátyás rovásábécéjét.

A kéziratos emlékek bemutatása után a szerző ábécénk betűkészletét ismerteti, bemutatva minden mai betű régi megfelelőjét.

Rövid bevezető után *Írjunk rovásul* című fejezete következik, mely részletesen taglalja a hangzóugratást és a betűösszevonást.

Ráduly János könyvének összeállításához rengeteg irodalmat használt fel. Ezek közül kiemelkedik Forrai Sándor *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig* (1994), Kéki Béla *Az írás története* (1975), Sándor Klára *A Bolognai Rovás emléke* (1991), Simon Péter *A székely írás eredetéről* (1993), Szabó T. Attila *Magyar történelmi nyelvtan I–II.*, Vekerdy Lilla *Simon-kódex. XVI század eleje. Krisztina-legenda XVI század eleje. A nyelv emlékek hasonmása és betűhű átírata*, 1988.

Ráduly János munkája értékes, jól megszerkesztett alkotás. Csak ajánlani tudom mindazoknak, akiknek szándékában áll rovásírásunk elsajátítása.

Mosolygó oroszlánok

Beke Sándor: Mosolygó oroszlánok.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004

Beke Sándor *Mosolygó oroszlánok* című verseskötete a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot 2004-ben, Csire Gabriella szerkeszté-

sében. A kötet három versciklust tartalmaz: *Megvilágosodás*, *Az istállómaster panasza* és *Szerelt játékaim*.

Megvilágosodás című első versciklusában többnyire hitbuzgalmi és filozofikus verseket olvashatunk. E költeményekben Isten mindenható, szuverén Úrként jelenik meg:

„Mi, emberek,
csupán szószólói
és végrehajtói lehetünk
az isteni ítéletnek.”

(*Sorsunk*)

A költő világosan emlékszik ifjúkorának hitelenségeire, amíg elérkezett a nap, midőn az élet forgószínpadán kezét fogott vele Isten. Ezért épített szívébe templomot, hogy mindig imádkozhasson hozzá (*Megvilágosodás*, *Templom*). Később, a *Hiánypótlás* című verséből megtudjuk azt is, hogy Isten az egyetlen, aki legmélyebb szeretetet küld az emberi hajlékokba.

„A kőművesek
házakat építettek,
a házakba falakat húztak.
Miután az emberek
beköltöztek a lakásokba,
Isten megáldotta őket,
és szeretetet küldött
otthonukba.”

Filozofikus verseiben formázhatatlan kővel azonosítja magát, míg az életet kibontásra váró ajándécsomaggal (*A kő természete*, *Az élet*). A költő úgy érzi, hogy egyszerre több ember is küzd benne, s néha vágyik is arra, hogy más világot keressen magának (*Milyen kár*, *Tévelygés*). Beke Sándor gyakran hozza elénk különféle emlékeit:

„A kandallóba vetett
égő képeslapon
leégett a hegy.
A hegy, ahol jártam.”

(*Hamvadó emlék*)

Az istállómaster panasza című versciklusa szerelmes verseit tartalmazza. *Vallomás* című költeményében csak azért keresgél a magyar szavak között, hogy a legszebb „szeretlek” szóra rátaláljon, másutt virággal készül a múzsa köszöntésére (*Meddő várakozás*).

„Arcod elfújná a szél,
ha porból lenne.

Hangod elhervadna,
Ha virágból lenne.

Szép szavad felszállna,
Ha ködből lenne.

Szerelmed mindig megmaradna,
Ha csillagból lenne.”

(*Ha...*)

Az alkotó boldogsága azonban nem felhőtlen. Nyíltan bevallja, hogy a nő — minden jó ellenére — sok fájdalmat is okoz (*Ez vagy, Matematika*). Versében azonban néha úgy tűnik, hogy e fájdalmak szerelmét is kioltják.

„Nem lobbanok már irántad,
Üres lettem, kedves,
mint a kályha mellett
felejtett gyufásdoboz.”

(*Üres gyufásdoboz*)

Ez azonban számára csak önámítás, hisz az író szíve, lelke mégis a nőé (*Kárpótlás, Páros tánc*). Szerelme oly hatalmas, hogy elsősorban választottjának boldogságára gondol: „Megérdemled, / hogy boldog légy” (*Az utolsó kívánság*).

Szétszerelt játékaim című ciklusában a költő gyermekkori emlékeit tárja elénk (*Angyal-ka, A kicsi adminisztrátor, Csillagok leszállnak az égen, Szétszerelt játékaim* stb.). E lírai gyöngyszemek az élőbeszéd elevenségével hatnak s annyira közvetlenek, hogy szinte saját gyermekkorunkat juttatják eszünkbe.

„Gyermekkoromban
esténként
felmentem a padlásra,
háztetőnkől
eltoltam néhány cserepet,
hogy jobban lássam

a ragyogó eget.
Itt szóttem álmaimat,
s fényes rakétával
felküldtem őket,
hadd barangolják be
a titokzatos Tejutat.”

(*Csillagok leszállnak az égen*)

Beke Sándor költeményeit olvasni nem csak egy igazi lelki felüdülés, hanem egyfajta kihívás is egy olyan szellemi kalandra, mely akár a szerelem világába, akár a múltba, akár a jelen nagy- vagy apró lelki jelenségeibe vezetnek, maradandó versélményt nyújtanak minden olvasónak.

Mit is sugott meg a kisujjam?

Megsúgta a kisujjam.

Krasznai szólások és közmondások, kurjantások, találós kérdések.
Gyűjtötte, sajtó alá rendezte, előszóval és jegyzetekkel ellátta Mitruly Miklós.
Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

Mitruly Miklós *Megsúgta a kisujjam* című kötete a szerző által összegyűjtött krasznai szólásokat, közmondásokat, kurjantásokat, találós kérdéseket tartalmazza. A székelyudvarhelyi Székelykapu Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2005-ben, szerkesztő Beke Sándor.

A szerzőnek az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál 1999-ben napvilágot látott *Szóból ért az ember* című kötetéhez hasonlóan ez a munka is Kraszna szájhagyományos költésze-

téből merít. A szólások, közmondások a leggyakrabban előforduló szájhagyományok azon a vidéken.

Szólás és közmondás a beszélgetés, kommunikáció alkalmával nem különül el egymástól, úgy is mondhatnánk, hogy a kettő között nincs merev választófal. Sokszor egyazon szóképre épül mindkettő. Pl. „Ne szaladj az után a szekér után, a mék nem vesz fel” — általános tanács, közmondás, ellenben az „olyan szekér után szalad, amék nem vesz fel” — egyedi esetre vonatkozó szólás.

A kötetben közreadott szólásokat, közmondásokat a szerző, Mitruly Miklós ötven év leforgása alatt, 1950 és 1999 közt jegyezte le s többnyire szüleitől, idősebb testvéreitől hallotta azokat.

A szóláshasonlat valamiféle fogalmat, testi vagy lelki állapotot világít meg. Pl. „Reszket, mint a nyárfalevél”. Más esetekben a megvilágítani kívánt jelenségnek merő ellentéte a hasonlító mellékmondat képanyaga! Pl. „Piros, mint a pecselyi tőrő.”

Igen fordultatos nyelvi formákban ragadják meg az élet jelenségeit, ezért legnagyobb részük alkalmas a múlt-, jelen- és jövőidejűség kifejezésére, s hogy a megszólaló vagy a megszólított személyre vonatkozzék. Lélektanilag hitelesen csak a beszélő mondhatja: „Nagy kő esett le a szívemről”. Más szólásokat nem szokott a megszólaló önmagára vonatkoztatni: „A szél üsse össze a bokáját”.

Az alkotó rengeteg szólást örökít meg az utókor számára: „A file botját sem mozgatja” ... „A lába szárába szállott az esze” ... „Azt se tudja, mi fán terem”; „Elfojtana egy kanál vízbe” ... „Hályog van a szemin” ... „Hosszú a körme”; „Jut is, marad is” ... „Kühöz legyen mérve” stb.

A közmondás a valóság megfigyelésén alapul, a tapasztalatból von le általános megállapítást. „A jó malom mindent megőröl” ... „A lu is megbotlik, pedig nagy lába van” ... „A vér nem válik vízzé” ... „Halál ellen nincs orvosság”; „Kicsi a bors, de erős” stb.

A szólások, szóláshasonlatok és közmondások közös sajátossága a szemléletesség. Nyelvi eszközei a jelzők, a hasonlatok, a metaforák, megszemélyesítések, ellentétek, párhuzamok. A felnagyításra való klasszikus példa: „Olyan sötét van, hogy a vasvilla megállna benne”. Másutt ellentétezéssel találkozhatunk: „Bort iszik, vizet prédikál”.

A szólásokban és közmondásokban minden egyes szó szerepet játszik. Legtöbbször lehetetlen egyetlen szóval felidézni az egész szókapcsolatot. Sokszor verses formát is öltenek: „Akármilyen kedves vendig / három napig dosztig elig”; „Egy-két napig dinomdámon, / hottig való szánom-bánom”; „Inkább kérdezz kétszer, / mintsem tévedj egyszer” ... „Ki korán kel, / aranyat lel.” „Ki mint veti ágát, / úgy alussza álmát” stb.

Gyakori az alliteráció, az egysoros, pár szavas szövegekben is: „Ravasz, mint a róka”; „Varjú a varjúnak nem vágja ki a szemét!”

A kurjantások többnyire két-, ritkábban négysoros mondókák, ritmikailag tagolódással, páros rímekkel. Vannak lakodalmi kurjantások, illetve táncszóknak nevezett versikék. Közzétennénk néhány kurjantást. „Aki bolond ugrik a, / nem kell annak muzsika” ... „Húzzad cigány, disznót adok, / nem tőrja fel az udvarod!” ... „Se nem kicsi, se nem nagy, / ippen hozzám való vagy.”

Krasznán valamikor igen népszerűek voltak a furfangos észjárásra valló találós kérdések, számtalányok, találós mesék. A találós kérdések egy tárgyra utaltak s a megfejtést a hallgatóra bízta. Fő szerepük a szórakoztatás, mulattatás volt. Szemléltetésképpen néhány találós kérdés. „Tiszta fehér születésem, / lucskos, sáros a temetésem” — (hó); „Ke-

rek, de nem alma, / piros, de nem rózsza, / rétes, de nem béles, / kóstoltam, nem édes” — (hagyma); „Úton-útfélen üstöt borogatnak” — (vakondtúrás) ... „Sok szeme van, mégse lát” — (lánc) stb.

Szomorúan kell megemlítenünk a tény, hogy a kötet 166 találós kérdése közül csupán 29-et gyűjtött fonóbeli fiataloktól 1954 januárjában. Tíz-tizenkét évvel később már egyet sem. A többi találós kérdést a szerző néhány kivétellel szüleitől és idősebb testvéreiktől hallotta 1954-ben, 1966–1967-ben, utólag még kettőt 1999-ben.

Ameddig azonban ilyen műgyűjtőink lesznek, mint Mitruly Miklós, nem kell félnünk a szólások, közmondások, találós kérdések feledésbe merülésétől.

Mondák a Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig

Gub Jenő — László László — Zsidó Ferenc:

A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig.

Mondák, legendák, regék, tündérmesék.

Összeállította és szerkesztette: Beke Sándor.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig címmel látott napvilágot Gub Jenő, László László és Zsidó Ferenc közös kötete a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2005-ben. A Beke Sándor szerkesztette kötet mondákat, legendákat és tündérmeséket tartalmaz.

Gub Jenő *Rapsonné rózsája* alcímmel számtalan legendát közöl. A legendák tavak elnevezéséről, várakról regélnek, helységneveket magyaráznak, különleges kövekről és kincsekről mesélnek. Ezekben megtalálhatók a nép meséiben szereplő tündérek, ördögök és óriások.

A Szent Anna tó regéje, a mindannyiunk által jól ismert szép regének például több változata is ismeretes. *A Gyilkos-tó regéjének* két változata van: az egyikben Estert a Gyilkos Heny rablóvezére elrabolja. Ester átka folytán minden összeomlik és tó keletkezik a helyén. A másik változatban egy juhászt nyájastól temet el a hegy. A Gyilkos-tót színe miatt Vörös-tónak is nevezik, a juhok vérére jelezve.

A Medve-tó egy tündéraszszony átka nyomán keletkezett, aki szerelmes lett egy juhászba. A juhász nyájastól kővé dermedt, a tündér fátyla sóvirágként jelenik meg, saját házát elátkozva keletkezik ez a tó, melyet saját sírása patakként táplál.

Rapsonné várának és útjának legendáját több változatban is összegyűjtötte a szerző. A legenda lényege szinte ugyanaz. A várat hol a férje építette, hol a macskája és kakasa, hol a tündérek, hol az ördögök, közben jelezve a nép hatalmas képzelő erejét. Az utat mindig az ördögök építik és ők is rombolják le. Ami megegyezik a regében, az, hogy Rapsoné pünkösdi másnapján tér mindig vissza hol évenként, hol hét évenként. Minden regényben szerepel Rapsoné rózsája, az a kedvenc virág, amelyet ápolt. Ez tulajdonképpen nem rózsza, hanem egy sárga virág, amit zergeboglárnak hívnak és csak Parajdon nevezik Rapsoné rózsájának. Ez a virág a jégkorszakból maradt fenn a magas hegyekben. A ma már nem létező várakat Szent László vagy Könyves Kálmán építette védő rendszernek. Ide tartozik még Tartod, Firtos, Budvára, Vármező, Maka vára, Csombod stb.

Mondák születtek különös kövekről is. Így például Deszkásvára, ahol állítólag Rapsonné kincsét őrizték. *A pakulárkő mondája* két pásztorlegény civakodásáról nevezetes.

Szinte minden helység nevéhez kitalál a nép egy mesét. Így magyarázzák meg Korond, Atyha, Etéd neveit. Majdnem minden várba kincset is helyez a népi monda. A kincseket rendszerint tündérek védik. Ilyen rege fűződik például Tartod várához, Csombod várához és még sorolhatnák.

A várakról szóló mondák egy másik csoportjában a várurak nem óhajtanak a pogány hitről az új hitre térni. Ilyen a *Bálványosvár legendája*, *Budvár legendája*, *Zete várának legendája*. Ahogy áttérnek a keresztény hitre, bosszúból a tündérek lerombolják a várat. A *Hiripiné vára* című mondában (Hiripiné létező személy volt) egy gonosz nő két gonosz fiával, Ábrahámmal és Damokossal rabolja a vidéket.

A szentéletű Szent László királyunkhoz több monda kapcsolódik. A pogány kunokkal harcolva mindig istenhez fohászkodott és Ő megsegítette. Egy ilyen ima folytán keletkezett a Tordai-hasadék s ezáltal megmenekült a király. Az ő imája folytán változott az arany pénzkövé.

Legszebb mondája a székely népnek Csaba királyfihoz fűződik. Attila két fia, Aladár és Csaba harcban álltak egymással. Csaba visszatér a hunok egy részével Szittyaországba, de onnan többször is visszatér s megmenti a székely népet. A monda úgy tartja, hogy még halála után is, a Tejúton át érkezik megmentésükre. Azóta a székelyek a Tejutat a Hadak útjának nevezik.

Zsidó Ferenc monda-gyűjteményében (*A Szent-Anna tavától a bihari Asszony-szigetig*) is jelen vannak a tündérek, az ördögök és az óriások. A legrégebb talán a Marosról és Olt-ról szól, Tarkó tündér lányairól. Pont olyan ismert rege, mint a Szent Anna tóról szóló. A várak itt is kincseket rejtnek. Megjelennek e regékben a tatárok is, de természetesen — mint mindig általában — a székelyek csalafinta módszereikkel megmenekülnek. Gyálu határában egy barát alakú szikla áll. Állítólag az ördög lett féltékeny cimborájára és varázsolta kővé.

Tatráng patakához is fűz a nép egy történetet. Bacsó Ágnes könnyéből fakadt. Ő is begyűjtötte Bálványos-vár mondáját, amelyet a tündérek romboltak le. Nála a Gyilkos-tó mondája a juhászlegényről szól.

Humoros történet *A bihari Asszony-sziget*, ahol a fehérnépek túljártak a törökök eszén és ijesztő tóklámpákkal elűzték őket. Brassó büszkesége a Cenk. A mesében ez is óriás volt, akit Denge, egy becsületes vitéz, a hollótól kapott tollal megöl. Ezzel megmentve a vérszívó gonosz óriástól a vidéket.

A *Tatárhágó* története több változatban is él. A várból kitörő székelyek szétverik a török hadat és megmentik a még életben maradt, Veszély mezejéről elhurcolt székelyeket a kincsekkel együtt. *A szászfénesi leányvár* egy gonosz várúr története, aki szépséges lányokat rabolt. Akadt egy köztük, aki gyönyörű dalával elaltatta és a dal hallatára szerelme nem csak kimenti, de fel is gyújtja a várat. Az ő gyűjtésében is megjelenik a *Likas-kő* mondája, Firtos környékének névmagyarázata és a sok kincsről néhány rövidebb történet. Szent László sem hiányozhat ebből a gyűjtésből, a szentéletű imádságával hasad ketté az a hegy, amit ma Tordai-hasadéknak nevezünk.

A bozsi csodaforrás című regében a forrás egy szomorú szerelmes tündér könnyeiből fakadt. A nép csodaerőt tulajdonít neki. Ennek vize a szerelmes szíveket fűzi össze. A nép regeje szerint Dariusz perzsa király kincseit Székelyföldön helyezi el. Hol barlangban, hol a

földbe ásva rejtőzik. Senki sem talál rá. *Ördög árka*, amint a név is mutatja, arról szól, hogy az ördöggel bizony nem jó cimborálni. Így járt Balázsi kapitány is, aki állítólag maga készítette az árkot. *Egy asszony és két fiú* című rege névmagyarázat, akárcsak Dörgő története.

László László *A nándorfehérvári diadal* címmel látta el gyűjtött regéit. Ő is a csodaszarvas történetével kezdi, de nála nem Nimród fiai, Hunor és Magyar, hanem Ménrótnak hívják. Attiláról szóló mondában már megjelenik a leigázott népek Attiláról alkotott véleménye, akit *Isten oratorának* neveztek. A rege-sorozat Attila fiával, Csabával folytatódik, aki a mese szerint még Isten országából is visszatér a Hadak útján, hogy megmentse népét. Ebben a sorozatban is megjelent Isten kardja, mely először Attilánál, majd Csabánál található. A legvégén a kard a magyarokhoz kerül.

Egyik szép regénk *Emese álma*, aki Ügyek magyar fejedelem felesége. Az álom nyomán születendő fiát Álmosnak kereszteli. E vezér indul el a Kárpátok felé megkeresni a hunok új hazáját. Mindenki számára ismert a vérszerződés, melyet a hét vezér kötött. A vezérek Álmos fiát, Árpádot választották vezérüknek. Ő folytatja apja útját és elfoglalja a Kárpát-medencét. A mese szerint Árpád egy fehér lovat ajánl fel Szvatopluknak a hazáért.

A magyarok néha csatát is vesztek, mint pl. 955-ben, mikor a magyar hadak Lehel és Bulcsú vezetésével portyázó utakat tettek. A rege szerint Lehel kivégzése előtt a kürtjét kérte. Pogány módra agyonütötte Konrádot, mondván: „Szolgám leszel a másvilágon!” Portyázásuk során a magyarok Bizáncig is eljutottak. Akadt egy Botond nevű vitéz is, aki megküzdött a görög óriással. Így a konstantinápolyi császár kénytelen adót fizetni a magyaroknak. A magyarok talán legnevezetesebb királya István, Géza fejedelem és Sarolta fia ráébredt arra, hogy csak keresztényként tud állama megmaradni Európában. I. Szilveszter pápától koronát kér és kap. A kereszténység elterjedése nem ment olyan könnyen, a pogányok fölláadtak Vata vezetésével. Szent Gellért püspök hősi halált halt, róla nevezte el a Gellért-hegyet. A magyarokat a német császár szerette volna alattvalóinak tudni. A Duna mellett fekvő Pozsony várát, a nyugati kaput, I. András védte. Szerencséjére Béla herceg a segítségére sietett. Kund vitéz, a bűvár elsüllyeszti a német hajókat. Így békül ki a két rokon, András és Béla. András halála után Béla lesz az uralkodó.

A kötetben Szent László királyról több legenda jelenik meg. Egy rabló kuntól megment egy magyar lányt. Imájával a sziklából vizet fakaszt, melyet ma is Szent László kútjának neveznek. Imája a kincseket kövekké varázsolja. Itt is szerepel a Tordai-hasadék. Az utolsó csoda is, amikor még a mennyből is visszatér a székelyeket megmenteni. A magyarok közt mindig akadtak az őshazát felkutató emberek. Így Julianus barát is. Itt is megtalálható a tatárdúlás emléke, ez szinte kiirtotta a magyarságot. Megjelenik a kürtös-kalács eredetéről szóló mese is.

A szerző kötetében újabb kori legendákat is összegyűjtött. A cseh vitézt legyőző Toldi Miklós mindenki számára ismert. A világon a legismertebb magyar, Hunyadi János, akiért minden délben megszólalnak a keresztény templomok harangjai. Zsigmond magyar király és egy bojár lány fia. Itt megjelenik a magyarázata annak, miért került a holló a Hunyadi-család címerébe. Felnőve, hatalmas vitéz lesz, híres törökverő. Felesége Szilágyi Erzsébet. Két fiúk lesz, kisebbik fia a későbbi nép választotta Mátyás király. Kemény Simon életét áldozta a nagy Hunyadiért, felöltözve annak ruháiba. A nándorfehérvári diadal hírére elrendelte Calixtus pápa a harangok déli megkondítását. A győzelemben Dugovics Títusz leugorva a törökkel hősi halált hal és részben hozzájárul a vár megmentéséhez.

A magyar mondák egyik nagy alakja Mátyás király. A befagyott Dunán választotta a nép. Bécsből Frigyes császártól visszaszerzi a magyar koronát. Számtalan mese szól az álruhában kószáló királyról. Ebben a gyűjtésben megtaláljuk, hogyan lett a molnárlegény Kinizsi Pálból Mátyás egyik legnagyobb hadvezére.

Még nagyon sok apróbb mesét tartalmaz a gyűjtemény, amiért igazán érdemes elolvasni a könyvet.

P. Buzogány Árpád csengője harang akart lenni

P. Buzogány Árpád: A csengő, aki harang akart lenni.

Mesék, történetek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

A csengő, aki harang akart lenni címmel látott napvilágot P. Buzogány Árpád legújabb kötete a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2005-ben. A kötet a szerző meséit és történeteit tartalmazza.

A mesék annyira valóságűek, hogy ilyeneket csak a nép tud alkotni. Akár a népmesékben, itt is egyszerű, hétköznapi emberek a főszereplők. Pl. Péter egy pöttömnyi legényke, aki elhatározza, hogy megkeres egy szép országot, ahol jól érzi magát. Mint aféle ügyes legény kitanulja a kovácmesterséget, és mint ravasz népi figura becsapja a tolvajokat is. Itt is megjelennek a tündérek, manók mintegy színesebbé téve a történetet. Péter, mint becsületes ember hazatér és otthon is helytáll.

A második mese is tele van fordulatokkal. Itt is Máté egy egyszerű juhász, aki ráun a juhaira és más mesterséget keresne. Sok csalafintaságot követ el. Mint a népmesékben, találkozik egy öregasszonnyal, aki egy gonosz boszorkány. Megtudja, hogy egy egész birodalmat varázsolt el tudatlanul is, megpróbál jól tenni. Ez a rész hasonlít a Csipkerózsika meséjéhez, háromszor kellene megsuhintani a csillagos homlokú királylányt, hogy megtörjön a varázslat. A törpék a királykisasszony vitézei. Mint minden mesében, itt is minden jóra fordul és elveszi a királykisasszonyt.

Jankó ezer mestersége című mesében az író valóban sok mesterségre vezeti rá főhősét. Egy öregember megtanítja arra, hogy nem mindegy, milyen mesterséget választ. Ha ügyes, a munka a helyébe jó, mint a molnárnak, szabónak, kovácsnak, csizmadiának. Előbb pásztor lett, naphosszat furulyált, de megunta. Másutt kosarat font, később cipészkedett. Molnár is volt, kovácslegény is, majd mészáros. Leghosszabb ideig egy mézeskalácsosnál tartózkodott. Ráunva a sok mesterségre, egy év múlva hazakerül. Otthon apó megmagyarázta neki, hogy az a legjobb mesterség, amire szükség van a háznál.

A következő mese egy furfangos juhászlegényről szól, aki mindenkit becsap meséjével. Olyannyira vitte furfangosságát, hogy az egyszerű emberek bírónak választották.

A kovácslegény meséjében a hős arról álmodik, hogy egy csodakardot talál. Vitézségeket visz véghez, és mint a mesebeli hősök, elnyeri méltó jutalmát.

A következő mesében egy gazdaember elhatározza, hogy jósnőt keres, Rabló nevű kutyájával indult útnak. Számtalan csalafintaságot követett el, hol ő, hol a kutyája. Dolgávégezetlenül sok bonyodalom után haza indul.

A legutolsó mese a *Furulyás Jankó*. Hasonlít a Grimm-testvérek meséihez. Adatik egy király, Fekete, egy hatalmas erdő, ahol egy gyémánt lépcsőjű arany palota található. A

varázserőt a furulya adja. Sok bonyodalom után Jankó megtalálja a palotát, és mint minden főhős, feleségül veszi a királykisasszonyt, birtokában marad a táltos paripa és Jankóból egyes gazdaember lesz.

A könyv második része történeteket foglal magába. Csupa kedves, mesés, hangulatos eseményt. Egy apró csengő sok ideig hever sok-sok kacat között egy dobozban és mindig azt álmodja, hogy templom harangja lesz. Mikor egy gyermekkéz kutat a dobozokban, boldogan gondol arra, hátha egy fenyőfa tetejére kerül. Az az érzésünk, hogy az író egy gyermeki vágyat fejez ki ezzel.

Az *Agyaggalambok ébresztése* egy fazekasműhelybe vezeti az olvasót. Bármilyen furcsán hangzik is, az agyaggalambok megmozgatják egy kislány lelki világát, aki úgy képzei, hogy azoknak lelkük van és élnek. Akármivel vigasztalják, nem tud beletörődni abba, hogy az élettelen galambokat megölik. A legtehetségesebb állathangutánzó története egy jópofa mese. Egy huncut gyerekről, Ödönkéről, aki mindenképp ki akar válni a szürke gyermekek sorából. Ezért azt találja ki, ami a legegyszerűbb számára, állati hangokat utánózik cicát, kutyát stb. Úgy képzei, ebben rejlik nagy tehetsége.

A következő történet egy pórul járt gazdáról szól. Címe: *Melyik ló húz jobban?* Bár figyelemztetik, hogy a ló nem mászik fára, ugyanis lovat vásárolna. Nem érti meg. Nem eszik a ló vasat, nem érti, hogy a ló szájában a zabla vasból van, tehát nem tűri. Az akkori hidak fából voltak, tehát nem akart átmenni rajtuk. Így becsapódott a gazda.

Az utolsó történet *A gagyi ember malaca*. Egy pórul járt muzsikustörténetét írja le. Egy szegény embert, aki összekuporgatott pénzecskéjét malacra költi. Hazafele menet a malac ügyesen kikerül a bekötött zsákból és szegény muzsikust hiába fut utána, meg nem leli. Azóta mondják: Gagyan, ha valaki nyomtalanul eltűnik: „Úgy elment, mint a Pusi Béla malaca.”

A mesék csodálatosak és színesek, tele meglepő fordulatokkal, jelen vannak a tündérek, törpék, sárkányok, a gonosz és rossz emberek, mint minden népmesében.

Tiszta szívből kívánjuk, hogy az író P. Buzogány Árpád még sok ehhez hasonló mesével és történettel gazdagítsa nem csak a magyar irodalmat, de a gyermekolvasók táborát is.

A szeretetnek nincsen temetője

Beke Sándor: A szeretetnek nincsen temetője.

II. János Pál pápa emlékére. Versima.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

Mottó: „Most azért megmarad a hit, szeretet, e három: ezek között pedig legnagyobb a szeretet” (1 Kor 13:13)

Beke Sándor *A szeretetnek nincsen temetője* című kötete 2005-ben jelent meg Székelyudvarhelyen, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában, Csire Gabriella szerkesztésében.

Az egyetlen versimát tartalmazó könyv a lengyel származású Karol Wojtylának állít emléket, akit II. János Pál néven ismertek a katolikus egyház hívei és egyike volt a világ legismertebb pápáinak.

A költemény elején a szentatya ablakában kialszik a fény, cédrusfa koporsóján az Újszövetség lapjait olvassa a szél, s a fehér galambok felrepülnek a Szent Péter térre néző

ablakokból. E három jel mutat arra, hogy a feledhetetlen pápa, II. János Pál visszaadta a lelkét Teremtőjének.

A költeményből megtudhatjuk, hány imádságos lélek állt e nehéz napokban a pápa mellé, könyörögve életben maradásáért. Számtalan felnőtt, ifjú és gyermek építette fel az imaoltárát annak érdekében, hogy a főpásztor még napokat élhessen itt a földön.

A versima mély ellentétet hordoz: ablakában a fény bár kialszik, de az Ő örök messiási fénye soha nem fog kialudni. Bár fizikailag II. János Pál meghalt, lelke s a benne lakozó krisztusi szeretet tovább él és szépséggé válva fénylik tovább. E fény — tudjuk —, kiolthatatlan, hisz általa szolgált egy életen át. E fénnel állt egyháza oldalán lelkész társai és hívei közösségében. E fény által fogta meg a szegények, árvák, özvegyek és elesettek kezét. E fénnel tett meg mindent, amit ember megtehet az emberiségért. Amint Beke költeményéből is kiszűrődik, II. János Pál tudta és érezte:

„a szeretetnek
nincsen temetője,
a szeretet
iránytű nélkül is
megtalálja az utat
a csüggedő emberhez.”

Köztudott, hogy a világon minden elmúlik, megkopik, tovatűnik, de a szeretet az egyetlen, mely örök és maradandó. A szeretet az, mely a síron túl is fénylik, világít, ezért megtalál minden erre szoruló embert.

A versima következő részében azt tudhatjuk meg, miért volt még ennyire értékes ez az élet:

„Isten ígését hirdette
hihetetlen világunkban,
s itt a földön
hitedből új világ született:
a szeretetet,
mint aranyport,
ráhintette
a kiszolgáltatott emberekre.”

A főpásztor nem csupán szóval, de cselekedetei által is hirdette az evangéliumot. A szegény, kiszolgáltatott emberek aranyporként kapták meg a pápa messiási szeretetét.

Elve szerint Isten az embert alapjában véve jónak teremtette, s a gonosz csupán belé költözött, ezért munkája hiábavaló. Szeretetből fakadó szolgálatával az istentagadókat is Krisztushoz vezette. Bűneikre szelíden rámutatott s ők megkapva a Szentlélek ajándékát, új életet kezdhettek.

„Az emberi szívben
rejtőző bűnt
megvilágítottad,
s a bűn

mint bűnbánó mécses,
alázatosan égni kezdett
az istentagadókban.”

Az egyházfő krisztusi feladatot valósít meg, hisz legnehezebb és legfelelősségteljesebb munka „Izráel házának eltévedt juhait új életre vezetni. Ezenképpen mondom nektek, öröme van az Isten angyalainak színe előtt egy bűnös ember megtérésén!” (Lukács 15:10)

Örökké élni fog híveiben a biztatás: „Ne féljete!” Krisztus bátorította így tanítványait: „Békességet hagyok néktek, az én békességemet adom néktek, nem úgy adom néktek, amint a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, se ne féljen!” (János 14:27). Jöhet a nehéz kereszt, szenvedés, nehézség, rosszindulat, minden elképzelhető rossz, aki hisz a Úrban, soha meg nem tántorodik.

A költemény következő része felsorolja a pápa érdemeit:

„És követtünk Téged,
mert a szegények
és betegek
pásztora voltál,
háborúk sebeit gyógyítottad,
s az ellenség kezéből
sokszor kiragadtad a kardot,
helyébe
virágot varázsoltál.”

Boldog az az ember, aki ennyi szolgálatot visz véghez az emberiségért. Nem meglepő, hogy ez az érzékeny és együttérző költő, Beke Sándor képzeletben ott állt a Szent Péter téren, ahol együtt imádkozott a hívekkel e szent, drága, nem mindennapi életért. A költemény végén a költő Lengyelországban is, a pápa szülőföldjén is hálát mond azért, hogy mindannyiunk számára a pápa megszületett:

„Mikor a szél
becsukta
a koporsódon pihenő
Új Testamentumot,
fölsírt a lelkem:
»Köszönjük Őt néked,
Lengyelország!«”

Isten szolgáját gyümölcsöző élettel ajándékozta meg. A költemény befejező részében Beke Sándor azért is imádkozik, hogy II. János Pál szelíd arca az emberekben megmaradjon, a szíve pedig az angyalok birodalmában fényeskedjék, s a lelkéből születő csillag örökké ragyogjon az égen.

„Isten
megáldotta munkádat,

Karol Wojtyła,
 — a Szentlélek akaratából
 II. János Pál —,
 szelíd arcod
 szép emléke
 maradjon meg nekünk,
 lengyel szíved,
 melyet az emberiségért áldoztál
 fényeskedjék
 az angyalok birodalmában,
 s a csillag,
 mely lelkekből születik,
 ragyogjon
 holnap is felettünk!

Ragyogjon fényesen,
 hogy ne szomorkodjunk többé,
 és örvendezzünk
 és derűsek maradjunk
 a közös hitben,
 Jézus Krisztus
 megtartó erejében —
 mindörökké!

Ámen.”

Ábel a rengetegben, az országban és Amerikában

Tamási Áron: Ábel.

Trilógia.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

Tamási Áron *Ábel* című trilógiája került kezembe. A könyv a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában látott nyomdafestéket szép kivitelezésű keménykötésben 2005-ben. Tudnunk kell, hogy 1990 óta ez az első erdélyi kiadása az Ábel-trilógiának.

Az író a harmincas évek elején jutott alkotó munkájának csúcsára. Ekkor születnek legszebb novellái, regényei, népi játéka. Regényei közül kiemelkedő alkotás az Ábel, mely humor, vidámság és játékosság egész sorozata. A trilógia három jól kidolgozott részből áll: *Ábel a rengetegben*, *Ábel az országban* és *Ábel Amerikában*.

A trilógia első része nyitány, talán mély pillére egy életműnek. Nem lenne helyénvaló kétségbe vonni a regény eredetiségét. Nem is a könyv modellje a lényeges, hanem az, hogy mennyit adott hozzá saját egyéniségéből. Szakállas Ábelben egy valódi népi hős tűnik fel, aki minden helyzetben feltalálja magát s nagyon jól tudja, mit miért cselekszik.

A városban alakja kissé elvékonyodik, Izsák József irodalomtörténész szavaival élve „fennakad a kalandok pókhálóján”. Amerikában viszont feltárul előtte a nagyvilág, a modern kapitalizmus fellegrája, a szegénység, a nélkülözés, a munkanélküliség, a faji megkülönböztetés s nem utolsósorban a gyökértelenség rettenetes érzése.

Ábel a rengetegben — a cím ellenére — nem valamiféle robinzonád — állapítja meg Dávid Gyula. „Ábel kiköltözése a havasra nem elszigetelődés a társadalomtól, hanem olyan keretet teremtő lehetőség, amelyben sorra megjelennek már (...) a társadalom későbbi erői: a tőke és a munka, a hatalom és a kiszolgáltatottság, az ember és a természet ellentmondásai. A helyzet, amelyben az író hőst, a gyermek Szakállas Ábelt mozgatja, nyilvánvalóan jelképes, de csak azért, hogy könnyebben elvezessen rajta keresztül a valósághoz.”

Nem véletlen, hogy éppen az Ábel-trilógia hozta meg számára a várva várt irodalmi elismerést, sikert. A könyv első személyes elbeszélő formában vetíti elénk a tizenöt éves erdőpásztorra lett Ábel kalandjait. A hős bár nem titkolja, hogy kissé fél, mégis nagyszerűen meg tudja játszani a határozott, bátor embert, aki soha senkitől meg nem hátrál. Úgy érzi, az élő természet felszárítja könnyeit és komoly bátorságot kölcsönöz neki. Mindig saját belátása szerint cselekszik s emellett rendkívül jó lelkű. Irodalmi érdeklődése nagyon hamar felbukkan. Munkáját becsületesen végzi, mindig komoly és segítőkész. Megtalálja a közös hangot szüleivel, a bankigazgatóval, a pénztárossal, a huncut kereskedővel, a szerzetesrend főnökével, a csendőrrel, az okirathamisító Fuszulánnal. Addig meg nem nyugszik, míg leleményességével, ügyes találékonyságával fölül nem emelkedik vitapartnerein. Még a bankigazgatót is meg tudja nevetetni bájos humorával.

A hős szüleivel szemben nagyon tapintatos. Úgy meséli el a vele történeteket, hogy azok ne fájjanak édesanyjának.

Roppant igazságszerető, a rablókat azonnal a törvény kezére akarja játszani. Tudta, érezte, hogy szinte minden embernek örködnie kell a világ rendje felett. Tudta azt is, hogy a gazságokat kendőző ember maga is gonosztevővé válik. Szívén viseli a szegények sorsát, hisz maga is megtanulta még idejében, mit jelent a nélkülözés. Ezért is határozza el édesanyja sírjánál, hogy mindig mindenütt „a szegények és elnyomottak zászlaját” hordozza.

Nem veszíti el talpraesettségét, furfangosságát, leleményességét akkor sem, mikor a városban próbál szerencsét. Nem hiába nevezik „szikrafeleselésnek” Ábel gyors és ügyes válaszait. „Miként az állatnak a körmeivel s fogával kell harcolni, azonképpen az embernek az eszivel” — vallja. Belső függetlenségének megvédésében leghatásosabb fegyvere humora. E humor lényegéről maga Tamási Áron így ír egyik cikkében: „Valami furcsa, titokzatos szellem talán, mely emberben és tájban egyformán benne van itt. Mert mindig hirtelen csillan fel a szóban és a levegőben, felhők egén és szemekben. Jön váratlanul, mikor nem gondolja senki, rezdül egyet, mint a láthatatlan kristály, de mire utána kapnál az értelmekkel, már csak állasz tanácstalanul és látod, hogy minden új színben és új hangulatban veszen körül.”

Nem akar megalázkodni még saját édesapja előtt sem. Bár talán ő az egyetlen, akivel szemben a feleselésben kissé alul marad. „Másnap reggel ő ébresztett fel engem. Egy kicsit falszínű volt és szomorkás, de azért rossz kedvet nem mutatott.

— Szeretted-e a tavaszt? — kérdezte.

— Én igen, kivált télen — feleltem.

— No, akkor kelj fel, mert idebent tél van, de odaki tavasz.

— A nap mit csinál?

— Fenekedik a hideg ellen.
 — Hát a rügyek?
 — Vakarnak a nap felé, s ha a fák nem fognák, beléfutnának.”
 Kiváló humorérzéke akkor sem hagyja cserben, mikor a szerzetessel beszél.
 „Meg tudnád-e mondani, hogy ki az Anyaszentegyház feje?
 — Nem az, amelyik látszik, hanem másik — feleltem.
 Ettől igen megriadt nyilván, mert utána azt kérdezte:
 — S a szállásod hol van?
 — Amióta Ádám kiűzetett a paradicsomból, — feleltem — azóta az embernek nincsen szállása.
 A barát valamit gondolt, egészen felhagyott a kérdezgetéssel: inkább megölelt engem és azt mondta:
 — „Nagy bölcs vagy, Ábel!”
 Derű, józan ítélőképesség, bölcs előrelátás jellemzi végig hősünket. Szabadság- és igazságszeretete mellett Ábelt tudásszomja, munkaszeretete, megismerés- és felfedezés vágya teszi igazi hőssé. Schol sem hagyja el optimizmusa, igaz hite, kiegyensúlyozottsága mindvégig hű társai maradnak.
 A trilógia végén Ábelt egy néger vezeti rá arra a gondolatra, amelyet megszívlelendő tanulságként könyvelhet el minden olvasó.
 „— A maga lelke most tiszta: mondja meg tehát nekem, hogy mi célra vagyunk a világon?
 A négernek megmerevedett egy pillanatra az arca, majd hirtelen kacagni kezdett, s kacagás közben folyton azt mondta:
 — Furcsa, furcsa, furcsa.
 Aztán ismét megmerevedett az arca, mélyen a szemembe nézett és így szólt:
 — Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”
 Tamási Áron e szentenciát saját életével pecsételte meg.

Wass Albert sorsa és pályája

Wass Albert.

Sors és pálya.

Összeállította, szerkesztette: Nagy Pál.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2005

A Wass Albert *Sors és pálya* című publicisztika-kötet a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában látott nyomdafestéket 2005-ben. A kötetet összeállította és szerkesztette Nagy Pál. A szerkesztő hatalmas munkát végzett. Fáradhatatlan és szorgos gyűjtőmunkájának köszönhetően jelenhettek meg a versek és a hagyatékban maradt anyagok. Nagy Pál Wass Albert elbeszéléseit, novelláit, karcolatait, emlékező írásait gyűjtötte egybe a korabeli folyóiratokból.

A könyv önéletrajzzal kezdődik. Mondhatnánk azt is, hogy Wass Albert a legrosszabb korban élt: 1908–1998. Grófi családja még abban a nehéz időben is biztosította számára a tanulást. Átélt mindkét világháborút és mindkettő mély sebet hagyott lelkében. Megismerte, mit jelent idegennek lenni otthon, és mit jelent az önként vállalt

száműzetés. Volt zászlós, de volt tábornoki szárnysegéd. Tagja volt számos irodalmi körnek és közölt számtalan lapban. Megismerte a Vaszgárdát és az orosz „felszabadítást”. Időközben számos sikert aratott mind elbeszéléseivel, mind regényeivel. Nem vetette meg a munkát. Volt éjjeliőr, de volt a Szabad Európa Rádió munkatársa. Volt katonai kiképző és egyetemi tanár. Megalapította az Amerikai Magyar Szépművészeti Céhét, megkapta a Templomosok és Szent László lovagrendet. Ő az Erdélyi Világszövetség első elnöke. Világi lelkészként is szolgált. Jelmondata: egy összekuszált világ emberiségének lelkiismerete vagyok.

A kötet második része a Wass-Kor. Itt leírja a körülvevő tájat, a szegény falusi kunyhóktól a valamivel szebben kinéző házakig, de számára ez csodavilág. Megtaláljuk a grófi család összekuszált és bonyolult fáját. Siemers Ilona jegyzete színes világot mutat be, az akkori nemes és arisztokrata világ életét, mulatságát. Gr. Wass Endréné naplótöredéke a menekülést írja le. Menni vagy maradni? Szinte nem lehet eldönteni, az emberek csak sodródni. Sok a rablás, a kosz és nélkülözés, de egy a fontos: a lét. Itt megjelenik Tamási Áron is, mint jó barát. Szabó T. Ádám Wass Albertné Siemers Éva alakját nem mint felsőbbrendű arisztokratát mutatja be, hanem mint igazi hús-vér embert, aki nem csak mellét döngeti magyarságával, de tesz is valamit népéért.

Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség egykori elnöke beszámol Wass Albert évtizedeiről, felsorolva regényeit, íróársait, kik azonos hangulatú munkákat közöltek. Wass Albert írásai két részre oszlanak: a háború előtti időre, valamint alattira és az emigrációban születettek. Káli István ragyogó szavakban foglalja össze Wass Albert sok szép elbeszélését, regényét. Szinte utánozni sem lehet. Megértéssel beszél az írások hangulatáról. „Hont foglalni alkalmas a kard, s annak védelmezésében is hasznos. Megtartani a hont azonban csak kasszával lehet. Kasszával, ekével, izzadságos, becsületes munkával, mert hont veszje, ki másra bízva a munkát.” Wass Albertnek sikerül egyenlőséget tennie a fasizmus és a bolsevizmus között, írja. Csak a rest elégedetlen, a tehetségtelen irigy, a gyűlölködő akar ölni, hogy elvegye másét. Jelszó és zászló alatt fosztogat és öl. Hatalmas munkásságáért posztumusz 1999-ben megkapta az Örökség-díjat. Amint Nagy Pál írja, Wass Albert a Mezőség elkötelezett írója és ehhez marad hű egy életen át. Pályakezdő verseiről, regényeiről olyan híres írók, kritikusok mondtak véleményt, mint Dsida Jenő, Szabédi László, Kiss Jenő stb. Az ifjú gróf versekkel indult el alkotói pályáján, az *Ifjú Erdélyben* (1924). Halk és bánatos írásai vannak, írja Dsida Jenő. Jellemző rá az „erdélyi ború”. Nehéz lenne leírni sok-sok elbeszélését és annak kritikáját. Tehetségét elég azzal alátámasztani, hogy a Kemény János báró várkastélyában évente összegyűlő Helikon íróközössége 1936-ban tagjának fogadja. A Mezőségnek kevés írója van. Most Makkai Sándor nagy regényével, a *Holt tenger* cíművel (1930), majd Nyíró József *A néma küzdelemben* (1944) ábrázolja a Mezőség romlásának valós okait. A Mezőség szórványába szorult elárvult magyar népnek igaz történetét tükrözi Sütő András az *Anyám könnyű álmot ígér* című naplóregényben. A kommunista Nagy István bár viszolygott a grófok és bárók irodalmi és politikai vezérkedésétől, mégis ott van Vasasszentgothárdon, a tárgyaláson, ahol a falusi birodalmi kiszállásokat tárgyalják. Wass Albert írói magatartását egyik novellájának címével, „Hűség bilincsében”-nel jellemezhetjük. Wass Albert útja az egyetemes magyar nemzet valódi útja.

Balázs Ildikó megpróbálja felkutatni Wass Albertet, mint író, az antológiákban. Az ESzC-nek a Révai irodalmi intézettel együttes kiadásban megjelent *Séta bölcsőhelyem körül, Erdélyi képeskönyv* című kiadványa. Itt szerepel Wass Albert, mint helikoni tag. *A gróf ud-*

varháza dombon c. rajza művészi. Láthatók a lankás oldalak, kopár dombok, a lassú nyugalom, a föld és ember összetartozása, a csillogó tavak, barna szántások, széles legelők és az elmúlásra emlékeztető temetők. Hasonló válogatás az Erdélyi elbeszélők válogatott munkái. Itt jelenik meg Wass Albert *Az új pap megérkezik* című elbeszélése. Egy dokumentum értékű emlékkönyv az Erdélyi hírmondók, ahol két mesternovellája szerepel. Ez egy felolvasó körút. Az egyik *János története*, a másik *Az öreg Jóska*. Utoljára 1944-es kiadványban szerepel a Magyar Irodalompartoló Társaság évkönyve. Szinte lexikoni címben szerepel. Szakolczay Lajos írja, hogy Wass Albert életében 3 verseskönyve jelent meg: *Virágtetetés* (Kolozsvár, 19247), *Fény a hegytetőn* (Kolozsvár, 1928), *A láthatatlan lobogó* (Florida, 1969). Összegyűjtött verseit, *A bujdosó imáját* 1998-ban a Püski Kiadó gondozta. Legsikeresebb verse az *Üzenet háza* (Bajorerdő, 1948).

Az is megtanulta Erdély nevét, aki azt sem tudta, hol van a térképen. Mégis nem ismertek versei, sőt kimaradtak az antológiákból. Például Jancsó Elemér *Az Erdélyi magyar líra tízenöt éve* című tanulmányában 1934-ben meg sem említi. Dsida hangulatos és rokonszenvesnek találja verseit, néha azt állítja róluk, hogy plágium: *Őszi csokor* című versében mintha Áprilyt utánozná. Wass Albert I. és II. kötete között nincs fejlődés. Költészetében a változást az emigráció hozza. Ami, mint költőt, meg fogja őrizni, az az *Üzenet háza* című verse.

A szív megkapta a sorstól a hazatérés legnagyobb ajándékát — írja Tamási Áron (1942). Az 1948-as *Ember az országút szélén* című regényében — „A hivatalokat Budapestről osztogatták... Csupa rokon kötelék vagy barát. Mint juhnyáját vették át”. Kultúrát hoztak Kolozsvárnak, csapnivalót. A *Jönnék!* című regénye tükrözi azt az időt, Kiss Jenő kitűnő könyvként méltatja. Vérlázító jelenetek vannak benne. Kisebbségellenes politika, korrupció, közéleti balkanizmus, házkutatások, kényszermunka, birtokok felgyűjtása és kifosztása. Az egyszerű nép csak így kommentálja a bejövetelt: Tőlem jöhet, aki akar. Tudom, hogy sem a kaszát, sem a gereblyét nem veszi ki a kezemből... A valamikori hivatalnokok, oroszlanok mind szelíd báránnyá váltak. Mind csupa jó ember lett. „Erdély bajvívó magyarjai... szorítsátok egymás kezét... mert a történelmi kereke gyakorta fordul...” Feketelistára kerül. Bujdosni kényszerül. 1952-ben sikerül az Egyesült Államokban letelepednie. De megmarad erdélyi írónak, tanúsítják könyvei: *Ember az országút szélén*, *Tizenhárom almája*, *A funtinelli boszorkány*. Bejárta a muszka földet és látta az orosz bevonulást. A katona mind egyforma, mondja. Hol a román, hol a magyar „gyűjtötte össze”, amit csak tudott. Egy cél maradt, túlélni az apokalipszist. Ezüst szárnyú gépek szórják a röpcedulákat és a bombákat. Felmerül az egyéni és kollektív felelősség. Nem tűri a hazugságot.

Fábián Gyula írja: 1945 legszomorúbb éve talán, egy huszártiszt vezeti katonáit határon túlra és nem tudja, hogy 53 évre. „Magyar vagyok, mezőségi, erdélyi...” És mégsem kell a magyaroknak. Talán pont azért, mert arisztokrata nemes, melyet Szent Lászlótól nyert családja. Bármit rejtettek az erdélyi hegyek, legdrágább kincs az ember.

Szűcsné Harkó Enikő megpróbálja megértetni az olvasókkal az emigrációt, mely több hullámban zajlott le. Odakinn sokan nem is akartak irodalommal foglalkozni. Voltak, akik idegen nyelven írtak tovább (Jászi Oszkár, Rónai Pál, Kerényi Károly). 1944-ben egyesek visszatértek, mások akkor távoztak. Sokan 1956-ban hagyták el a házat. A kivándorolt írók társaságokat, csoportosulásokat hoznak létre. Az 1945-ös csoporthoz tartozik Wass Albert és erdélyi maradt mindenütt. Az Egyesült Államokban újságot, folyóiratot szerkeszt, eszmei irányítója a nyugati magyar irodalomnak. Alig tudják fenntar-

tani a lapot. Mindössze 700 előfizető van. Útjára indítja a *Hungarian Package* könyvsorozatot. A félrevezető bécsi irodalmat óhajtja korrigálni. Kiizzadtak 24 angol nyelvű könyvet 2000 példányban, melyek a folyóiratok nevét változtatva sem nagyon kelendők. Mindenütt ott van, ahol tehet valamit a magyarokért. Lelkén viseli a trianoni széttépett ország idegenbe kerülő magyarságának sorsát. Ezzel még az Egyesült Államok elnökéhez is fordult. Több mint harminc lapban publikált. A nagy távolságok dacára (Kanadától Dél-Amerikáig) megpróbálja összefogni a kinn élő magyar írókat. Írásai nem jutottak el azokhoz, akikről, akiknek és akikért íródtak, mert „hazaárulónak” lettek nevezve. Wass Albert már itthon is nagy írónak volt elismerve, kinn hatalmassá tette a sors.

Dsida így ír *A fenyő a hegytetőn* című kötetéről: „Nem mély, nem elragadó, halk és bánatos.” Szabédi László a *Farkasveremről* szóló kritikája nem éppen hízelgő. Szinte úgy tűnik, gyűlölet az, amit leír az arisztokráciáról. Kiss Jenőnek teljesen más a véleménye a *Farkasveremről*. Mikszáthhoz, Tamásihoz stb. hasonlítja, akik valósággal kiszabták a térképről a területet, melyről írnak. Pont úgy, mint Wass Albert a Mezőséget, hisz ott született és ez természetes. Schöopflin Aladár az írókat realistának látja, aki egy társadalmi osztály pusztulását látja. A mezőségi tájat sivárnak látja. Nem tölti meg romantikával, mint Jósika. Kádár Erzsébet *Csaba* című regényéről így vélekedik: „Szomorú e Gyermekek, aki nem érti, mint jelent elveszteni a hazát”. Neve szinte jelkép, Csaba királyfié, de ő nem a csillag ösvényén jön segíteni népet, hanem iskolát épít. Kiss Jenő *Jönnek* című regényéről tárgyilagosan ír: Megjegyzni, hogy az ember teljes lelke beleremeg, miközben olvas.

Thurzó Gábor a *Mire a fák megnőnek* című regényéről így vélekedik: „Kellemes, szórakoztató. A bujdosásból visszatérő házaspár csak puszta falakat talál és újból nekiáll felépíteni az otthont. Az író ébren tartja a figyelmet. Írása színvonalas, ízléses. Figurái nem rendelkeznek sokoldalúsággal. A történet álló, mozdulatlan és mégis szórakoztató”.

Beke György a *Halálos ködről* így ír: Olyan izgalmas regény, mint egy bűnügy, amely nyomozása logikára épül. A szálak Erdélybe vezetnek.

Nagy Pál valóban az emlékek ösvényén halad. Hol verseiről, hol regényeiről ír, közben átszövi az író életrajzával. Demény Péter *A kard és kaszáját* mitikus regénynek nevezi. Egy „honfoglaló” Buzát család történetéről szól. Az öreg Buzát bölcsessége az, hogy a karddal faragott virágot egy másik kard ledöntheti, de az ekével faragottat nem.

Wass Albert ledöntése emléklappal kezdődik 2001-ből. Hamvainak egy részét a Kelen-hegyi temető őrzik, míg másikat a marosvécsi várkert. Mellszobra megtalálható Szászrégenben a román. kat. plébánia udvarán. Holtmaroson a református templom udvarán. Személye és szobra körül kiobbant a botrány. A román kultúremlékek egy része védte, de sokan támadták és háborús bűnösnek nevezték. A legnagyobb szégyen az, hogy a Magyar Állam sem fogadta vissza azt az embert, aki Széchenyi után a legnagyobb magyar volt. Az olvasók „rehabilitálták”. Sylvester Lajos a legolvasottabb írónak nevezi. Kemény János báró 1971-ben halálával hazakerült a Vécsei Várkertbe. Tömeg kísérté útjára. Nem kellett titkon hazahozni, mint később Wass Albert, aki nem jöhetett haza, mert Kolozsváron halálra ítélték. Kifosztották vagyonából. Még arra is gondoltak, hogy ott kinn a száműzetésben is orvul megölik. Szándékosan álhíreket terjesztettek, hogy megkeserítsék kinti életét is. Szobrait még ma is le akarják dönteni...

Ima Erdélyországért

Beke Sándor: Ima Erdélyországért.

Költemény.

Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

Beke Sándor *Ima Erdélyországért* című kötete a székelyudvarhelyi Székelykapu Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot 2005-ben, Péter Katalin illusztrációival.

Már régóta tudjuk, hogy Beke Sándor Isten és a szülőföld szerelmese. E két szerelem egybeforr egyetlen álló költeményben. Az általa imádott, mindenható Úrhoz imádkozik s imádságának tárgya nem más, mint szülőhazája, Erdély.

A vers első részében megjelennek a zöld helikopterek a fehér templomok felett, míg a költő egy „imafülkében” esdekel az Úrhoz, s szíve égő csillagként sziporkázik. A költő nemzetének szószólójaként jelenik meg, és buzgón, igaz hittel, bizalommal képviseli Isten színe előtt az erdélyi magyarságot:

„könyörögj miértünk,
Uram,
hogymeggyógyuljon be a
magyar seb
ahol kinyílt,
hogymeggyógyuljon a szó
szurok-földeken meggyuladjon.”

Az irodalmár szíve fájdalom közt dobog, amikor a „magyar seb” begyógyulásáért imádkozik. Nem csoda, hogy a „tüntető magnóliák”-at susogásra szólítja fel:

„ó,
magyar betűkre csucsorodott
gyermekszájak,
ó,
tüntető magnóliák,
susogjatok,
mint a Kárpátok s a Tatra fenyői,
mint a bácskai
veres füvek,
mint az ungvári végeken
a kikelet hangja.”

A költő mindenekelőtt a magyar szóra hívja fel más nyelven beszélő európai barátainak a figyelmét:

„mi lenne,
ha a szó,
amely megszokott,

az a velőkbe szivárgott
édesanyátok szava
úgy muzsikálna,
mint egy föl nem hangolt
hegedű
vagy hárfa...”

Beke alázattal, esdve imádkozik a magyarság életéért, sorsáért, megmaradásáért. A megszokott módon Jézus Krisztushoz, Isten egyszülött Fiához, mint közbenjáróhoz fohászkodik, hogy ő könyörögjön a mennyei Atyánál a magyarság érdekében. Tisztában van a jézusi szentenciával: „Valaki azért vallást tesz én rólam az emberek előtt, én is vallást teszek arról az én mennyei Atyám előtt: Aki pedig megtagad engem az emberek előtt, én is megtagadom azt az én mennyei Atyám előtt.”

A költő imádsága néhol a szeretet jegyében történő számonkérés is:

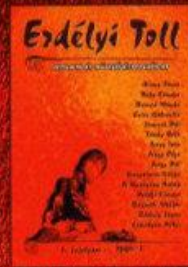
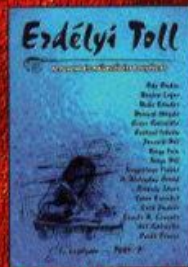
„Isten fia,
Jesus Nazarenus Rex ludaeorum,
miért
e megbontott rend,
miért e köd,
a köd szava,
megint
hallszik a rémes földkiáltás,
zúg a békétlen nyelv éjszakája...”

Beke Sándor a magyarság bűneinek feloldozásáért könyörög, hogy még a tüntető magnóliák is magyarul loboghassanak „mint a Kárpátok vagy a Tátra fenyői”, vagy „mint a bácskai / véres füvek,”

„mint az ungvári végeken
a kikelet hangja,
mint begyulladt garatok
fölsebzett kiáltása,
mint a legeslegelső szó
a tulipános bölcsőben,
Munkácson vagy Besztercebányán,
Ungváron vagy Kolozsváron.
Lobogjatok
tisztán,
ti szűz,
ti hazátlan,
ti békésen tüntető magnóliák!”

Kiadványaink

2016-ban megjelent

Beke Sándor

Erdélyi Toll – az egyetemes magyar irodalom és művelődés szolgálatában

**Beszélgetés sajtómunkatársakkal,
szerkesztőkkel, írókkal, költőkkel,
irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal
az Erdélyi Toll öt éves évfordulóján**

**Albert-Lőrincz Márton • Barabás István
Barcsay Andrea-Krisztina • Bertha Zoltán
Bodó Márta • Brauch Magda • Buksa Éva-Mária
Csatáné Bartha Irénke • Demeter Attila
Fülöp Kálmán • Józsa Miklós • Kiss Lehel
Málnási Ferenc • Nagy Székely Ildikó
P. Buzogány Árpád • Pomogáts Béla
Szekeres Lukács Sándor • Tar Károly**

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó